

İLİMDE DEMOKRASİ OLMAZ!

Prof. Dr. Ahmet Yüksel ÖZEMRE

Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 2. Baskı

ÜSKÜDAR - 2002

Prof.Dr. AHMED YÜKSEL ÖZEMRE

1935'de Üsküdar'da doğmuş; 1954'de Galatasaray Lisesi'nden, 1957'de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Fizik Bölümü'nden ve Temmuz 1958'de de Fransa Nükleer Bilimler ve Teknoloji Millî Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Bu itibarla Türkiye'nin ilk Atom Mühendisi'dir.

1969 yılında Profesör olan yazar İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Kürsüsü ve Matematiksel Fizik Anabilim Dalı başkanlıklarını 11 yıl yürüttükten sonra 1984'de kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Ayrıca Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürü, İst.Üniv. Fen Fakültesi Dekanı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Bilim Kurulu Üyesi, TÜBİTAK Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezi kurucu kurul üyesi, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) Başkanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Danışmanı ve Nükleer Santral Proje Koordinatörü gibi görevlerin yanısıra Türkiye'yi NATO Bilim Komitesi'nde, OECD Nükleer Enerji Ajansı Yönetim Kurulu'nda, CERN (Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi) Konseyi'nde ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı nezdinde de yıllarca temsil etmiştir. 1998-2000 arasında Türkiye Elektrik Üretim Ve İletim A.Ş. nin Genel Müdürü'nün "Akkuyu Nükleer Santral İhalesi" konusunda Danışmanı olarak çalışmıştır. Hâlen TAEK Danışma Kurulu Üyesi'dir.

Pozitif, sosyal ve dinî ilimler konularında 291 makâle ve raporu bulunan Prof. Özemre'nin hâlen üniversitelerimizde okutulan ve defalarca yeniden basılmış olan Teorik Fizik ve Nükleer Mühendislik ile ilgili 12 cild te'lif ders kitabı ve 11 cild ilmî eser tercümesi yanında: 1) "*İlimde Demokrasi Olmaz*" (2 baskı), 2) "*Türkiye'nin Çernobil Çilesi*", 3) "*İslâm'da Aklın Önemi ve Sınırı*" (2 baskı), 4) "*Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı*" (3 baskı), 5) "*Gel De Çık İşin İçinden*" (3 baskı), 6) "*Geçmiş Zaman Olur Ki...*", 7) "*Kâmil Mürşidin Portresi*" (Editörü Necmettin Şahinler), 8) "*Aklın Yolu İlimdir*" (Cemâl Uşşak ile birlikte), 9) "*Kur'ân-ı Kerîm ve Tabiat İlimleri (Tenkidî Bir Yaklaşım)*", 10) "*50 Soruda Türkiye'nin Nükleer Enerji Sorunu*", (Prof.Dr. Ahmet Bayülken ve Prof.Dr. Şarman Gençay ile birlikte), 11) "*Portreler, Hâtralar...*", 12) "*Din, İlim, Medeniyet (Düşünceler)*" ve 13) "*Ah Şu Atom'dan Neler Çektim!*", 14) "*Toma'ya Göre İncil ya da Hz İsa'nın 114 Hadîsi*" 15) "*Üsküdar, Ah Üsküdar!...*" 16) ve "*Muhâbbet ve Mücâdele Mektupları*" başlıklı te'lif kitapları bulunmaktadır.

Türkiye Yazarlar Birliği, Prof. Özemre'yi: 1996 yılında "*Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı*" isimli eseriyle **Hâtrât Dalı**'nda ve 1998 yılında da Prof.Dr. Toshihiko İzutsu'dan çevirdiği "*İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*" (3 baskı) başlıklı çevirisiyle **Çeviri Dalı**'nda "**Yılın Sanatçısı**" ödülleriyle lâyık görmüştür.

Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve İspanyolca bilen Prof. Özemre evlidir; iki kızı ve bir de torunu vardır.

* * *

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. BÖLÜM: AHLÂK VE KÜLTÜR

1. Ortaçağı Sever Misiniz?
2. Solun Krizleri
3. Kalıcı Doktrinler, Geçici Doktrinler
4. Bağnazlık Üzerine
5. Zırvalamanın Dayanılmaz Câzibesi
6. Kültüre Dair
7. Halk Kütleleri Ve "Kütle Kültürü"
8. Kütle Kültürünün İstibdâdı
9. Safsatacılar
10. Slogan Ve Vecîze Tuzakları
11. Dedikodu Kültürü (!)
12. Efsâne Kültürü (!)
13. Argo Kültürü
14. Fetiş Kültürü (!)
15. Yarı-Aydınlarımız
16. Dindışı İdeolojilerin Dine Dönüşüm Şartları
17. Entel Kültürü (!)
18. Yüce İlkeler (!)
19. Basının "Demiurgos Kompleksi"
20. Gazetecilik Bir San'attir!

İlimde Demokrasi Olmaz!

21. "İnsancıl Yaklaşım" İlkesi
22. İtiraz Ve İnkâr Kültürü (!)
23. Millî (!) Enflasyonlarımız
24. Yerli "İntelligentsia" (Kendini Zeki Ve Aydın Sananlar Takımı)
25. "Effendia" Olayı Ya Da "Beyefendiler Takımı"
26. Demokrasi-Demagograsi
27. Demokrasinin Fazîletine İnanıyor Musunuz?
2. BÖLÜM: AHLÂK VE BİLİM
28. ÖSS Nesilleri
29. Eğitim Stratejimizin Hatâları
30. Ailenin Eğitimdeki Dramatik Problemi
31. Bilgisayar Destekli Eğitim
32. Yüksek Öğretim Sistemimizde İlmî Vasıf Ve Seviye
33. Özdaş Raporu
34. TÜBİTAK'ı Elbirliği İle Nasıl Katledebiliriz?
35. Nükleer Enerji Santralleri Ve Türkiye
36. İlimde Demokrasi Olmaz!
37. Vah Zavallı Bilim Adamları!
38. Bilginler Hiyerarşisi Ve Zaafları
39. Bilim Adamı Namzetlerinin Psikopatolojisi
40. Hayrî-l Halef Meselemiz
41. Babamdan Nasîhatlar
42. Sayın Ali Nâilî Erdem Beyefendiye

İlimde Demokrasi Olmaz!

43. Âlim Olabilmenin Zorluğu
44. İnsân-ı Kâmil İdeali
45. İmandan İlme
46. İlimden İmana
47. Vatikan'a Ve İslâma Göre İlim-İman İlişkisi
48. Avrupa'nın İslâmî Rönesansı
49. Kepler'de Pitagor-cu Düşüncenin Evrimi
50. Pozitif Bilim İle Metafizîği Karıştırmamak Gerekir
51. İlim Ve "Bilimcilik"
52. Kur'ân Bir Fizik Kitabı Değildir!
53. Mûcize
54. Türkiye Medenî Bir Ülkedir!
55. Millî Araştırma Merkezlerinin Rolü, Sevk Ve İdâreleri
56. Türkiye'nin Nükleer Teknolojiye Geçiş Hazırlıkları Ve Gerçekleştirdikleri
57. Uluslararası Anti-Nükleer Komplo
58. Türkiye'de Teorik Fizik Öğretimi
59. Fiziksel Âlemin Realitesi Matematiğin Filtresinden Geçirilerek Nasıl Kavranır?
60. Kozmolojinin Değeri
61. Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Hakkında Siyasî İrâdenin Tecellîsi.
62. Bilim Ve Teknoloji Bilincinin Şahlanması
63. İslâm'a Göre Bilim Ahlâkının Temelleri
64. Yeni Bir Münâfık Tipi

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bu kitabımı,

aralarında, bir hocaya verilebilecek en güzel hediye:

*"Bir hocanın yetiştirmiş olduğu öğrencilerin ilimde kendisini
fersah fersah geçtiklerini fehm,
temyiz ve takdîr etme zevki"*ni

bahşeden hayrî-î haleflerimin de bulunduğu bütün sevgili öğrencilerime ithâf ediyorum.

ÖNSÖZ

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bu kitap *Türkiye* gazetesinde yayınlanmış olan makâlelerimin bir kısmını, *İnsan ve Kâinat* dergisinde yayınlanmış olanların bazılarını ve çeşitli vesiyelerle vermiş olduğum konferanslardan birkaçı ile hiçbir yerde yayınlanmamış "Dindışı ideolojilerin dine dönüşüm şartları" ve "Fiziksel âlemin realitesi matematiğin filtresinden geçirilerek nasıl kavranır?" başlıklı iki yazımı ihtivâ etmektedir.

Muhtevâları ve aralarındaki organik bağlar göz önünde tutularak, bu makâleler: **1. *Ahlâk ve Kültür***, ve **2. *Ahlâk ve Bilim*** diye iki bölümde toplanmıştır. Kitap ise ismini 36. makâlenin başlığından almaktadır: ***İlimde Demokrasi Olmaz!***

Bu makâlem, yayınlandığı zaman bunu okumak zahmetine katlanmamış ya da okumuş olsa bile rûhuna nüfûz etmekten âciz kalmış pekçok kimsenin tenkid ve dedikodusuna konu olmuştu.

Bu kitaptaki makâlelerin bir bölümü ilimde gerçekten de demokrasi olamayacağı, yâni "*İlmî hakikatların insanların parmak kaldırmak sûretiyle tercihlerini belli etmelerinden bağımsız ve münezze nesnelere oldukları*" vâkiasına ve bunun çeşitli vechelerine ışık tutmaya çalışmaktadır.

Bu çerçeve içinde kitabın isminin de, aslında erbâbına apaçık bir hakikat olan bir uyarıyı dile getirmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Bu kitapta değindiğim konular üzerinde tefekkür etmek ve düşüncelerimi kâğıda dökmek gücünü lütfetmiş olan Cenâb-ı Hakk'a gereği gibi hamd ve şükürden âcizim.

Makâlelerimi yazarken büyük sabrına ve müsâmahasına mazhar olduğum kıymetli eşime de fevkalâde minnettârim. Ayrıca, kitabın editörlüğünü dirâyetle yapmış olan sayın **Mehmed Paksu**'ya da titiz ve muhabbetli desteği için en kalbî teşekkürlerimi ifâde etmek benim için edâsı zevkli bir borçtur.

Üsküdar, Hazirân 1991

Ahmed Yüksel Özemre

* * *

2. BASKININ ÖNSÖZÜ

İlimde Demokrasi Olmaz! başlıklı kitabımın "Yeni Nesil Yayınları"nda çıkan ilk basımından 11 yıl geçmiş. İkinci baskıyı hazırlarken içindeki makâlelerin hâlâ güncelliklerini korumakta olduklarını tesbit etmekten büyük üzüntü duyduğumu ifâde etmeliyim. Türkiye, ülkenin geleceği için hayatî bulduğum meseleleri halletmeden o günlerden bugünlere gelivermiş. Gelivermiş de, keşki o günlerdeki seviyesinde kalabilmeyi başarabilseymiş!

İlimde Demokrasi Olmaz!

Ümidim, 1980'lerin sonunun ve 1990'ların başının meselelerinden yalnızca bir bölümünü ihtivâ eden bu kitabın günün birinde İnşâallâh birilerine bir idrâk ve il-hâm kaynağı olmasıdır.

Bu ikinci basıma, birincide yer almamış olan: "*Gazetecilik Bir San'attir*", "*Demokrasinin Fazîletine İnanıyor musunuz?*", "*Türkiye Medenî Bir Ülkedir*" ve "*Yeni Bir münâfık Tipi*" başlıklı makâlelerimi de ekledim.

Bu kitabımda kısaca değinmiş olduğum konuların önemli bir bölümünü: 1) *Din, İlim, Medeniyet (Düşünceler)*, (Pınar Yayınları, 2001); 2) *Ah, Şu 'Atom'dan Neler Çektim?* (Pınar Yayınları, 2002); ve 3) *Kur'ân-ı Kerîm ve Tabîat İlimleri* (Kaknüs-Furkan Yayınları, 1999) başlıklı kitaplarımda derinliğine işlemiş olduğumu sayın okurlarıma arz etmek isterim.

Bu basımın hazırlanmasında ilk basımı tarayıcı ile tarayıp Word dosyası şekline sokarak işimi olağanüstü kolaylaştırmış olan Murat Asmaz'a medyûn-i şükrânım.

Üsküdar, 3 Nisan 2002

Ahmed Yüksel ÖZEMRE

* * *

1. Bölüm Ahlâk ve Kültür

1. ORTAÇAĞI SEVER MİSİNİZ?¹

Âdet olmuştur; ikide bir "*Ortaçağ karanlığı*"ndan, "*insanlığın ve ilmin bu çağda geri kalmışlığı*"ndan dem vurulur. Bizim sahte aydınlarımız olan entellerimiz de bu yönde en cıvık bir şekilde şartlanmışlardır! Oysa objektif bir incelemeye tâbi tutulduğunda, Ortaçağ, bazıları için ne kadar karanlıksa bizim için de o kadar aydınlık bir çağdır. Zirâ:

1. Kur'ân beşeriyete hidâyet olarak bu çağda inzâl olunmuştur;
2. Hazret-i Muhammed (s.a.v.) son peygamber olarak bu çağda zuhûr etmiştir;
3. Büyük İslâm medeniyeti bu çağda kök salmıştır;
4. İslâm medeniyetinin eserlerinin ve ilminin uyandırdığı idrâk ile Avrupa medenîleşmeye bu çağda başlamıştır;
5. Türkler bu çağda Müslüman olmuşlar,

¹ *Türkiye* gazetesininin 07.06.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

6. Anadolu ve İstanbul bu çağda fethedilmiştir;
7. Kritik düşünce ve tabîata objektif bakış, Müslüman düşünürler ve bilim adamları sâyesinde, Kurtuba (Cordoba) ve Tuleytule (Toledo) şehirlerindeki İslâm üniversiteleri aracılığıyla Batıyı bu çağda uyandırıp aydınlatmıştır,
8. Bu temeller üzerine kurulan Hıristiyan Avrupa üniversiteleri çok verimli bir ilmî ve estetik hareketin, Rönesans'ın, zuhûruna bu çağda öncülük etmiştir...ilh...

Bütün savaşlarına, vebâ salgınlarına, ekonomik sefâletlerine rağmen Ortaçağ, çeşitli ilmî, felsefî, içtimaî ve bedîî (*estetik*) zinde akımların yeşerdiği cıvıl cıvıl, ıslıl ıslıl bir çağ olmuştur. Nitekim Yahudi kökenli Fransız mütefekkir ve müdekkiki Gustave Cohen (1879-1958) *La Grande Clarté du Moyen Âge* yâni "Ortaçağın Büyük Aydınlığı" (Editions Gallimard, Paris 1967 baskısı) isimli eserinde bu husûsları delilleriyle ve büyük bir vukufu gözler önüne sermektedir.

Ortaçağı, ayrıca, mazlûm olduğu için de severim. Çünkü, bir konuyu ilmî ve ciddî bir tetkike tâbî" tutmaktan âciz ne kadar iz'an, fehâmet ve idrâk yoksunu **tek-yönlü-tek-boyutlu** fikriyât ucûbesi varsa bunların hepsi de Ortaçağı haksız yere "karanlık çağ" olmakla suçlarlar.

Aslında bu suçlama, pratikte, Ortaçağda zuhûr edip de gelişmiş ne kadar maddî, mânevî, dinî ve siyasî değerler varsa bunların hepsinin de **bu düşünür-pozundaki-düşünce tembelleri** tarafından karalanmasına ve reddine dayanarak sağlamak gâyesini güder.

Bu akıl fukarâları bir tartışmada, gerçeği aramak yerine, tembelce, işi şahsiyete dökerek muârizlarının tavrını hemen "Ortaçağ karanlığı" diye, fikrini ya da tezini de "Ortaçağ düşüncesi" diye ithâm ve reddetmeye bayılırlar. Bunların fikrî aczlerinin, "şecaat arz ederken merd-i kıptî sirkatin fâş eyler" misâli, hemen sırtıvermesine vesile teşkil ettiğinden ötürü Ortaçağı, işte, bir de bu ayırdedici (*fârik*) vasfından dolayı çok severim.

2. SOLUN KRİZLERİ²

Sol kimlik arıyormuş! Sosyalist Enternasyonalin 100. yıldönümü yaklaşırken solun kimlik arayışında olduğu haberini, ayrıntılı bir yorumla *Cumhûriyet* gazetesi 21 Mayıs 1989 târihli nüshasında manşetten verdi.

Sol, ürettiği ve insan fitratına uymayan doktrinlerinin peşinden sürüklenen halk kütlelerine derin, temkinli, realist ve rasyonel bir düşünce ve davranış biçimi kazandıramamıştır. Solun doktrinlerine yeni ve sunî bir dinin sâlikleri gibi sarılanlar

² *Türkiye* gazetesinin 27.05.1989 târihli nüshasında yayımlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ise, içeriği gitgide anlamını yitiren bir dizi sloganın telkin ettiği ütopyaların dürtüsüyle realiteden kopmuşlar ve cemiyetin normlarını doktrin uğruna reddetmeyi tercih etmişlerdir.

Solu şekillendiren bu bir asırlık davranış biçimi bütün sol akımları karakterize eden şu iki alâmet-i fârikanın da temelidir:

1. Sol karamsardır, mutsuzdur ve
2. Sol vara-yoğa itirazcıdır.

İnsanlığın binlerce senedir yavaş yavaş olgunlaştırmış olduğu kurumların tekâmülüne temyiz, temkin, hikmet ve dirâyetle katkıda bulunmak yerine, bu vasıflardan yoksunların serdengeçtiliği ile bu kurumlara baş kaldırmak ve saldırmak (nefs-i emmâreyi de okşaması bakımından) ne kolay, ama kolay olduğu kadar da, ne kısır bir kabadayılıktır! Sol, ne yazık ki bu yolu tercih etmiştir.

Tekâmülcü, inkılâbçı (*reformcu*) bir davranışın gerektirdiği zihni ve mânevî olgunluğun zor disiplinine tahammül edemeyip fazîleti (!) ihtilâlde (*revolüsyonda*) bulanların, bu iki zıt kavramı zorla, aynı bir *devrim* kelimesiyle ifâde etmelerindeki inada, temyiz fikarâlığına ve kavram kargaşasına ne demeli?

Sol itirazcıdır. Her şeye, her otoriteye karşı itirazcıdır. Babanın otoritesine, ananın hürmet telkin eden hanımefendiliğine, devlete, hükûmete, normlar vaz eden kânûnlara, dine, polise, askere, hocaya, solun dışındaki (ve dolayısıyla otomatik bir önyargı ile çağdışı saydığı) her doktrine ve davranışa, ailenin iç yapısına, cemiyetin örf ve âdetlerine, güzelliğe, halkın konuştuğu dile ve müziğine... ilh... karşı hep itirazcı, hep tahfif edici, hep başkaldırmaya teşvik edicidir.

Bu itirazperverlik solda öylesine bir ihtirâs ve hattâ bir şartlı refleks hâline gelmiştir ki, sanki kişiliğinin tek dayanağı olarak elinde bir tek bu kalmış sanırsınız.

Sol, ayrıca, demokrasi havârisi görünür; ilimde bile demokrasi olsun ister. Ama nedense, hep, sol oligarşiden yanadır. Bir ülkeyi ancak solun idâre etmesi gerektiğine inanır ve bunun savaşını verir. Onun için, görevini dürüstlük ve dirâyetle ifâ eden bir bürokratın değeri ancak solun adamı ise vardır.

Her kuruma, her manevî değere şuursuzca ve otomatik olarak itiraz eden, üstelik bu davranışı da fazîlet, "insanlık onuru" gibi göstermeye çalışan sol, artık itiraz edecek başka bir şey kalmayınca (Rusya'da, Çin'de) şimdi de kendine, kendi otoritesine itiraz etmeye başlamıştır.

Geçirmekte olduğu bu kişilik ve kimlik krizleri bir şizofreniye dönüşmeden, sol, yapıcı ve verimli bir otokritik ile insan fitratına uygun derin, temkinli, realist ve rasyonel bir idrâke kavuşabilirse ve bünyesinde de hayırlı bir tekâmülü başlatabilirse cemiyet de kendisi de daha mutlu olabilecektir.

3. KALICI DOKTRİNLER, GEÇİCİ DOKTRİNLER³

Eflâtun-culuk (Plâtonizm) tam 24 yüzyıldanberi canlılığını korumuş olan bir doktrindir. Pekçok mütefekkiye ilhâm kaynağı olmuş, beşeriyetin tefekkür târihinde kalıcı, derin izler bırakmıştır.

Descartes-cılık (Kartezyanizm) Batı medeniyetinde insanın "aklını iyi sevk ve idâre etmek ve ilimlerde hakîkati aramak"da başarılı olması için ihdâs edilmiş bir metodolojiyi de içeren bir doktrindir. 350 yıldır bütün ilmî araştırmaların dayanağı ve de öylesine bir alem olmuştur ki bir düşünür için eserinin Descartes-cı (Kartezyen) çizgide olduğunun başkaları tarafından beyân edilmesi onun için bir övgü, hattâ eserinin ciddîliği ve ilmîliği hakkında bir icâzet sayılmıştır.

Marx-cılık (Marksizm) de karamsar bir sosyal gözlem ve dünyâ görüşünden hareketle binâ edilmiş; isâbetli olup olmaması bir yana, yaklaşık 150 yıldır dünyâ ekonomisinde ve politikasında derin, acı izler bırakmış, ama teorik düzeyde, hayâtiyetini hâlâ korumakta olan bir doktrindir.

Freud-culuk (Froydizm) dahi, bütün akıl-dışılığına, iç çelişkilerine ve sübjektifliğine rağmen, müsbet ilimlerin erişemediği bazı alanların incelenmesinde bir metodoloji ihdâs etmeyi ve bu alanlardaki olayların sistematîğini geliştirmeyi gâye edinmiş bir doktrin olarak bir asırdır diriliğini korumaktadır.

Görünürde birbirleriyle herhangi bir ilişkileri bulunmayan bu dört doktrin ilgi çekici bazı ortak yanları yok değildir. Bir kere, bunların her birinin arkasında hayatlarını bu doktrinleri tutarlı bir biçimde binâ etmeye adanmış; bu uğurda bâzen fikrî, bâzen da hem fikrî ve hem de maddî çileler çekmek zorunda kalmış; doktrinlerini tanıtmak için yoğun bir yazı ve eğitim faaliyetinden kaçınmamış (doktrinlerini ve şahsiyetlerinin diğer yanlarını beğensek de beğenmesek de) müstesnâ birer mütefekkir olduklarını teslim etmemiz gereken kuvvetli birer şahsiyet bulunmaktadır. Bunların her biri bugün kendi isimleriyle anılmakta olan doktrinlerini ilhâm, hads (sezgi), analiz ve sentez gibi araçların yoğurduğu bir gözlem ve tesbitler topluluğundan hareketle ve yoğun bir tefekkürle inşâ etmişler ve bunları savunmak için (despotça kânûnların ya da temyiz fukarâsı militanların arkasına sığınmayarak) yalnızca dillerinde ve kalemlelerinde tecellî eden iknâ güçlerini ortaya koymuşlardır.

Bu doktrinler, bugüne kadar olduğu gibi daha nice yüzyıllar boyunca üniversitelerde okutulacak ve bunların çeşitli vecheleri hakkında nice ilmî çalışmalar yapılacaktır. Bunlar artık iyi ve kötü, isâbetli ve isâbetsiz yanlarıyla *beşeriyetin ortak kültür mirasının* birer unsuru derecesine yükselmiş bulunmaktadır.

³ *Türkiye* gazetesinin 11.01.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Kültürel kaderi böyle tecellî eden söz konusu doktrinler sâdece emsâl teşkil etmektedirler; yoksa aynı vasıflara, aynı kültürel kader ve rütbeye sâhip bulunan daha yüzlerce doktrinden söz etmek mümkündür.

Böyle bir kültürel kadere sâhib olarak zindeliğini yüzyıllar boyunca doğal bir şekilde koruyan bu doktrinlere karşı, bir de, bir başka kategoriye mensûb doktrinler vardır ki bunlar ancak ya kânûn, ya kaba kuvvet zoruyla, ya da bu konuda ihdâs edilmiş olan bazı çekingenliklerin eseri olarak bir süre vitrinde kalır ve sonra da unutulur giderler.

Bu tür doktrinler daha ziyâde siyasî aksiyonların sonucu olarak zuhûr ederler ve *doktrin sâhibi* olmaya özenen ya da böyle bir eğilimi olmasa bile, hangi süflî çıkarlar uğrunadır bilinmez, başkaları tarafından ille de bir doktrin sâhibi imiş gibi gösterilmek istenen devlet adamlarına izâfe edilir.

Meselâ Stalin, Charles de Gaulle, Mao, Cemal Abdünnâsır gibi siyasî liderlere izâfe edilen doktrinler ya unutulmuş gitmiş ya da gitgide ufalan birkaç ütöpik ve fanatik grupçukların *basmakalıp* alemleri derekesine düşmüşlerdir. Bu doktrinler daha ziyâde heyecân ve asabiyet yüklüdürler. Tefekkür yanları cılız, tutarsız ve sübjektiftir. Bütün beşeriyete teşmil ve mal edilmeleri mümkün değildir. Gerek zaman, gerekse mekân bakımından mevzî (*lokal*) kalmaya mahkûmdurlar. Çoğu kere de doğrudan doğruya muhâtab aldığı milletin yaşayış biçimine, örf ve an'anelerine, hattâ dine ve kollektif vicdânına ters düşerler. Bundan ötürü de bunların Eflâtun-culuk, Descartes-cılık, Marx-cılık ve Freud-culuk gibi insanlığın ortak kültür mirası rütbesini kazanmaları aslâ mümkün değildir.

Liderlerin, pragmatik açıdan, pekâlâ çelişki dolu olabilen siyasî aksiyonlarını zorla sunî bir kalıba dökerek bir doktrin şeklinde empoze edenler, çoğunlukla, bunların târihî şahsiyetlerinden ve şanlarından kendilerine de bir pay çıkarmak isteyen *otlakçı yarı-aydınlardır*. Halkın, liderlerden kopmasına sebep olanlar da gene bunlardır. Zirâ bunlar, liderleri beşer olarak değil de halkın vicdânında ma'kes bulunmayan hatâsız ve kendilerine sual sorulamayan *lâyuhî ve lâyus'el* insanüstü varlıklar olarak göstermek gibi bir illete müptelâdırlar. Ayrıca, çoğu kere, bu doktrini birtakım ritler ve *âyinimsi törenlerle* süsleyerek *resmî ve lâik(!) bir din* kılığına sokmaya da pek heveslidirler. Eğer ihdâs ettikleri bu *dînimtrak* doktrin yaygara, şirretlik, baskı ve propaganda yoluyla bir de resmîyet kesbederse, bunların onun ardına gizlenip salya-sümük her önüne geleni karalamak çılgınlığına artık gem vurulamaz olur. Bu yarı-aydınlık gürûhu sözde-doktrinini savundukları lider için ne büyük bir bahtsızlıktır! Otlakçı yarı-aydın doktrin adına sürekli afarozlar yağdırıp engizisyon mahkemeleri talep ederek, nihayet, *papalık kompleksini* tatmin edecek ortama kavuşmuş olur.

Gözlem ve tesbitler her ülkenin, zaman zaman ve belirli bir süre için, objektiflik ve temyiz hassalarını yitirmiş bu kabil psikopatların tasallutuna mâruz kalabilmesini göstermektedir.

4. "BAĞNAZLIK" ÜZERİNE⁴

Bağnazlık, bir realitenin yalnızca bir vechesinden, hattâ bir ayrıntısından başka bir şeyini ve özellikle de bütünü, fehm ve idrâk edememek illetidir; basarın ve basîretin o realiteye karşı mühürlü oluşudur. Tek bir yaprağa çılgıncasına meftûn olmaktan ötürü ormanı fark ve idrâk edememe büyüdür. Bir ayrıntıya saplanıp gerisini inatla reddetmenin nefsi şâha kaldıran sarhoşluğudur. Çoğu kere de sırf o ayrıntı yüzünden onun müsebbibi olan realiteyi tümüyle red ve inkâr cinnetidir.

Bağnazın gâyet lâbil (*oynak*) bir psikopatolojik yapısı vardır. Kendisini yalnızca bir ayrıntıyı idrâke ve ona olağanüstü bir önem atfına mahkûm etmesi bakımından, bağnaz, şizoid eğilimlidir. Realiteyi, yalnızca tek bir ayrıntıdan ibâretmiş gibi vehmetmesi cihetiyle de paranoid bir yapıya sâhiptir. Bağnazlar arasında, bir türlü kuşatamadıkları realitenin saplanıp kaldıkları bir küçücük ayrıntısını süblime ederek buradan hareketle tamamen sun'î bir ahlâk sistemi ya da etik değerler manzûmesi îcad ve vaz eden *psödo-idealist manyaklar* (saplantılı illetliler) ve bu mevhum etik değerleri korumak üzere marazî zihinlerini, gitgide, hallüsinasyonların egemenliğine terk edenler çoktur.

Bu sun'î etik değerler adına bunlar, muarızları olarak telâkki ettikleri kimsele-ri en azından hor, hakîr, müsâmaha ve affedilmez görürler. Cinnetlerinin had safhasında ise muarızlarının her türlü dışarlanmasına ve hattâ mahvına yönelik *mahvetme içgüdüsü* olanca haşmetiyle tecellî eder. "Pire için yorgan yakmak" deyimi sanki tam bunlar için uydurulmuştur. Buna belirgin bir misâl vermiş olmak için, kendisine şefkat ve merhamet dolu bir babalık etmiş olan Sezar'ı politik görüş ayrılığı dolayısıyla ve eski Roma'nın bütün müesses ahlâkî değerlerini hiçe sayarak bir grup suikastçının yardımıyla katleden Brutus'u hatırlamak yeter.

Bu genel tanımlara bakarak geçmişteki ve bugünkü meşhur bağnazları teşhis etmek zor olmadığı gibi, insanın, yakın çevresindekilerin bağnaz davranışlarını tesbit etmesi de zor değildir.

Dinlerin ve siyasî ideolojilerin civârında pıtırak gibi biten ne kadar dinî kisveli hizib ve siyasî fraksiyon varsa, tetkik edildiklerinde, hepsinin de bağnazlığın bu marazî ârazını sergiledikleri müşâhede edilir.

Çağımızda halk kütlelerinde bağnazlığı tevlîd ve tahrîk eden en önemli etken kütle iletişim araçları olmuştur. Özellikle basının bir kesiminin, pekçok konuda, yalnızca had bir bağnazlıkla hareket etmekle kalmayıp, bağnaz kütlelerin saldırganlıklarını tahrîk etmek üzere her türlü süflî çâreye başvuran bir nifâk kaynağı oluşturduğu da maalesef bir gerçektir.

Son birkaç senedir Rusya, Marksist-Leninist etik ve politikanın 70 yıllık taasubundan kurtulmaya yönelik bir revizyon ve yeniden yapılanma sürecine girmişken,

⁴ *Türkiye* gazetesinin 31.08.1989 târîhli nüshasında yayımlanmıştır.

ülkemizdeki "eski tüfek" tâbir olunan iz'an ve temyiz fukarâsı kimselerin hâlâ kör bir komünist taassubuyla vicdânları vesâyet altına alma çırpınışlarına ne demeli?

Bağnazlık yalnızca dinî, içtimaî ve siyasî konulara değil, ilmî konulara da musallat olabilmektedir. Ancak, ilmî bağnazlıklar ilmî realiteler ve ilmî verilerden ziyâde, bunların ardındaki "epifenomen"lerin bilgi teorisi ve epistemoloji açısından yorumları söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır.

İlim târihinde, modern çağlarda, en yaygın bağnazlık Auguste Comte ve tâkipçilerinin oluşturdukları, daha sonraları Pozitivizm ya da Bilimcilik diye isimlendirilmiş olan ve bizdeki ilmî disiplin fukarâsı ve epistemoloji câhili yarı-aydınların hâlâ baş tâcı ettikleri *epistemik doktrin* çevresinde kümelenen hizbin ortaya koyduğu bağnazlıktır.

A.Comte'un kendisi de bir bağnazın bütün psikopatolojik ârazını en had düzeyde hayatı boyunca sergilemiş bir şahıstır. Vaz ettiği doktrinden kaynaklandığı şizoid, paranoid, manyak pekçok eğilim sergileyen A. Comte, sonunda, hallüsinasyonlarının pençesinde tam bir çılgın hayatı yaşamış, bütün dostlarını hor ve hakîr görerek dışarlamış ve yepyeni bir din ve ahlâk sistemi kurduğunu dahi vehm ve ilân etmiştir.

İlim târihindeki diğer bazı bağnazlıklara ileride gene temas edeceğiz.

5. ZIRVALAMANIN DAYANILMAZ CÂZİBESİ⁵

Eşyânın ve olayların mâhiyetine veyâ örf, an'ane, hars ve dîne veyâ mer'î kuralara ve kânûnlara yahut da târihî gerçeklere aykırı olan değer yargılarına *zırva* denir. Her zırva bir hatâdır, ama her hatâ bir zırva değildir. Bir hatâ, onun hatâ olduğu husûsunda uyarıda bulunulması üzerine ya da hatâyı yapanın bizzat idrâki sonucu, düzeltilirse zırva değildir. Bir hatânın zırva sayılabilmesi için hatâyı yapanın: (1) hatâsını idrâk etmemesi ve (2) bu konuda başkaları tarafından uyarılsa bile hatâsını gerçek gibi görmekte, takdîm etmekte ve hattâ reklâmını yapmakta tam bir cehâlet, idrâk körlüğü ve saplantı içinde bulunması şarttır.

Zırvalarında ısrar edenler, ya bunlar aracılığıyla propaganda yapıp da insanları uyuttuklarını sanan görgü ve edeb fukarâsı kimselerdir ya da echel-i cühelâ takımıdır. Bu echel-i cühelâ takımı ilimden de, ilmin yol-yordamından da habersiz, *bilgi (enformasyon) ile bilimi aynı bir şey zannetmek marazına müptelâ* ve bir ansiklopediden birkaç satır okumakla ilimde yed-i tûlâ sâhibi olduğunu vehmedecek kadar obsesyonel (saplantılı) nevropatik bir gürûh teşkil eder. *Obsesyonel bünyeleri dolaşısıyla bunların, zırvalarından riicû etmeleri aslâ mümkün değildir*; zırvaları ego-larını (nefislerini) bütünleyen bir parça olmuştur. Zırvalarının zırva olduğunu idrâk etmek, bu saplantılı (obsesyonel) tipler için, şahsiyetlerini reddetmekle eşanlamlıdır.

⁵ *Türkiye* gazetesinin 10.05.1990 târîhli nüshasında yayımlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bundan dolayıdır ki, onlar için, zırvalarında her ne bahâsına olursa olsun ısrar etmek, şahsiyetlerini(!) koruduğuna inandıkları bir kalkan ve obsesyonlarının da (*psikanalitik anlamda*) âdetâ bir süblimâsyonu mesâbesindedir.

Oysa yegâne gâyeleri gerçeği keşfedip ortaya çıkarmak olan, temkin ve vicdân sâhibi, rasyonel ve objektif **hakikî âlimler** için durum bambaşkadır. Bunların gerçeğe ulaşmak üzere cehd ederlerken doğal olarak yaptıkları bir sürü hatâ onları daha objektif, daha temkinli, daha vicdânli ve daha rasyonel düşünüp davranmaya sevk eden birer müsbet tahrîk unsuru olur. Hattâ gerçeğe, **deneyip yanılarak** erişmek (*trial and error*) yöntemi bilimde başlı-başına özgün bir metoddur.

Gerçek âlimler, günün birinde deney ve/veyâ gözlemlerin apaçık yalanlaması hâlinde, uzun yılların birikimiyle ve büyük fikrî zahmetlerle yaptıkları ve gözbebekleri mesâbesindeki teorilerden bile bir anda vazgeçip şevk ve hırsla daha müttekâmil teoriler yapmak üzere harekete geçecek kadar ferâgat-ı nefis sâhibi, objektif kimselelerdir. Onlar için tek obsesyon (saplantı), zırvalayanların zırvalarında ısrarları gibi nefsânî bir ısrar değil, gerçeğin tecellîsi için objektif bir davranışla gerçeğin peşinden koşmak gibi ulvî bir ısrardır.

Ne yazık ki bugün gerçeğin peşinden koşan âlimler azınlıkta, zırvalamanın dayanılmaz cazibesıyla sarhoş, saldırgan "obsedeler (saplantılılar) gürûhu" ise çoğunluktadır.

Zırvalama bulaşıcı bir **nefis hastalığıdır**. Dünyânın neresinde olursa olsun politikacıardan birinin bir kere zırvalaması tutmaya görsün, onu taklit etmek sanki fazîletmiş gibi, düzineleri hemen zırvalama yarışına girerler. Yazılı, sözlü ve görüntülü basının önemli bir kesimi için ise zırva, vazgeçemedikleri ve kendilerini kendilerine kanıtlamak için dozunu hep arttırmak zorunda kaldıkları bir tiryâktir. Özellikle bizdeki yazılı basın bu kesimi, sağduyu sâhibi milletin, sırf zırvalarından ötürü bu kabîl gazetelere itibâr etmediklerini dahi idrâkten âcizdir. Bu kesim senenin 11 ayı kendi hasta idrâklerine göre lâiklik ve irticâ jurnalciliği davulunu çaldıktan sonra büyük bir mürâilîk ve pişkinlikle sırf tirajları için 12. ayda da din ve Ramazan davulunu çalmaya katlanır, ama nâfile! Bu bir ay, on bir ayın zırvasını silip unutturamaz! Tirajları gene düşer, gene düşer.

Uluslararası zırvalar da beşeriyete çok zarar vermiştir, vermektedir, verecektir. Nazizmin üstün ırk zırvası, komünizmin hayatı cennete çevirdiği zırvası, insan hakları kavramının doğduğu ve kemâline eriştiği çevrenin Batı medeniyeti olduğu zırvası, Batının her yönüyle kopya edilmesi gerektiği zırvası gürûhları, kafasını kuma sokmuş devekuşuna döndüren obsesyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, târihinin en büyük dezinformasyon (yalan haber yayma) ve zırva furyalarından birine 1986'daki Çernobil nükleer kazası dolayısıyla sahne olmuştur. İlimden, ilmî yol-yordamdan, ilim ahlâkından nasîbi olmayan; bir gecede karıştırılan birkaç ansiklopedi sayfasından öğrenilen bilgi ile bütün nükleer bilimleri yutmuş olduğunu; (yutmak da ne kelime!) bütün bu ilimlerde yed-i tûlâ sâhibi olduğunu veh-

İlimde Demokrasi Olmaz!

meden, şuuraltındaki şahsiyet parçalanmasının ârazını haset, kin, gayz ve saldırganlıkla izhâr eden pekçok kimse bu konuda tek uzman ve de yetkili kurum olan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nu ve bunun uzman personelini tümüyle câhil, dirâyetsiz, kötü niyetli, görevini kötüye kullanan ilân ederek kendi hasta hayalhânelerinde bunların hiç söylemedikleri bir sürü gerçek dışı şeyi söylemiş olduklarını farz ve iddia ederek haklarında hükümler vermiş, bunları vatan haini ilân etmişlerdir. Bu zırvalar başka zırvacıların nezdinde de müteber addedilmiş; hattâ bu zırvalar için zırva ödülleri bile dağıtılmıştır.

Zırvalamanın bu karşı koyulmaz câzibesi ve şehveti zırva tiryâkilerini her gün yeni ve farklı zırva kaynakları peşinde koşturmaktadır. Görünüşe bakılacak olursa, tiryâkîlerince en tadına doyum olmayan zırvalar "entel ayaklarına yatmış" zırvalardır. Bu arada *feminizm zırvası* da her zaman prim yapan müstesna bir entel zırvası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ah! Eğer zengin olabilseydim, andım olsun, Bakırköy'ün malûm hastahânesine fisebilillâh özel bir tedâvî pavyonu inşâ ettirir ve sporadik biçimde "paranoid sendrom" semptomları gösteren cümle ehl-i zırvayı içine kapattırırdım! Böyle bir tedâvî sonucu bunların tasallutundan yakasını kurtaran Türkiye de herhâlde çok daha çabuk kalkırdı.

* * *

6. KÜLTÜRE DAİR⁶

Sosyal insanın (*Homo Populus'un*) en belirgin özelliği *intisab içgüdüsüdür*. İnsanın kendisini belirli bir çevrenin elemanı olarak görmek, o çevrenin oluşturduğu bütünü bir parçası olmaktan zevk almak gibi doğal bir eğilimi vardır. O çevrenin âdetleri, örfü ve hattâ harsı (*etnokültürü*) başlıbaşına bir *mikrokültür* oluşturur. Bu mikrokültürün iyice özümленerek insanın davranışlarına da yansması onun kişiliğinin bir alâmet-i fârikası ve hattâ bir yapıtaşı olur.

Belirli bir kültürün mensûbu olmak: (1) ya birtakım eşyâ ile, (2) ya birtakım davranış biçimleri ile, (3) ya birtakım ifâde tarzları ile, (4) ya da başka bir sistem - meselâ üniforma- aracılığıyla kendisini belli eder. Meselâ, Batı kültüründe, bir kadının sol yüzük parmağında altından bir halkanın bulunması: "*Ben evli bir kadınım*" mesajının *kodu* mâhiyetindedir; tokalaşırken mason işâretini veren bir kimse karşısındakine mason olduğunun mesajını *kodlanmış* bir biçimde iletiyor demektir; ülkemizde "Esselâmüaleyküm" diye selâm vermek itiyâdında olan bir kimse ise kendisinin Ehl-i Sünnet'ten olduğu olgusunu ve bu olgunun o muazzam hamûlesini bir kelimele veciz bir kod aracılığıyla ifâde etmiş olmaktadır; ayağında sandalet, sırtında hâkî renkte abadan kapuşonlu bir manto, belinde de zünnârı bulunan sakallı bir şahıs, bu haliyle, bir Fransisken keşişi olduğunu bildirmektedir.

⁶ *Türkiye* gazetesinin 07.09.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Buna göre her bir kültür, karşımıza, *kodlanmış bir iletişim sistemleri kümesi* olarak çıkmaktadır. Aynı bir kültürden olmak, o kültürün: (1) kodlarını bilmek, (2) kodlarının delâlet ettiğine uymak, (3) kodlarını eleştirmemek (bilâkis muhâfaza etmek), (4) kodları aracılığıyla iletişimde bulunmaktan zevk almak demektir.

Her kültürün, iskeletini oluşturan kodlarının dayandığı az ya da çok zengin bir duygusal temeli ve bu temele bağlı bir değerler manzûmesi (düzeni) vardır. Kültür kodlarının mesajlarını kabûllenmemek ya da sâdece anlamamak bile o kültürün mensûblarında taaccüb, hayret, ayıplama, tenkit, tiksinti, istikrah, yasaklama, dışarlama, tecâvüz, vb... gibi duygusal tepki ve patlamalara yol açabilir. Meselâ İngiliz sofrâ kültüründe yemek yenmediği zaman ellerin dizlerin üstünde değil de, masanın üzerinde bulunması büyük terbiyesizlik, tabakta birkaç lokma kalmayacak şekilde yemeğin bitirilmiş olması ise görgüsüzlüktür. Buna karşılık Fransız sofrâ kültüründe tabakta yemek bırakılması ev sâhibine, ya da sâhibesine karşı büyük nezâketsizliktir. Anglosakson kültüründe meyve veyâ tatlının sağ elle yenmesi dışında sağ elle yemek yemenin en azından görgüsüzlük olmasına karşılık, İslâm sofrâ âdâbında sol elle yemek yemek Peygamber'in hadîsiyle yasaklanmış kerih bir harekettir.

Farklı sosyal kültürlerden kimselerin anlaşıp dostluk kurabilmeleri imkânı, kültürlerinin ortak arakesitlerinin büyüklüğü ve birbirlerinin kültürlerine olan vukuflarının doğurduğu müsâmaha ile orantılıdır.

Bir ülkenin kendi öz kültürüne karşı yabancılaşması isteniyorsa: (1) ya o kültürün kendine has kodlarının delâlet ettiği anlamı unutturmak, (2) ya bu kodların delâlet ettiğine uymayı zül addettirecek yeni fakat şeytânî bir değerler manzûmesi uydurup bunu kabûl ettirmek, (3) ya bu kodları kıyâsıya eleştirmek, (4) ya halkı bu kodlar aracılığıyla iletişimde bulunmaktan soğutmak, (5) ya da bütün kültürel değerlerin rahatlıkla dolaşımına mâni olacak önlemler almak, veyâhut bunların birkaçını veyâ hepsini birden yapmak yeterlidir.

Farklı kültürlerin zorla kaynaşmaya tâbi' tutulması ise maalesef her zaman olumlu sonuçlar vermemektedir. Bu, mikrokültürler için de böyledir. Nitekim, farklı mikrokültürlerden gelen iki kişinin evlenmesi bile çok kere hazımsızlığa, müsâmahasızlığa, tahammülsüzlüğe ve nihâyet boşanmaya sebep olmaktadır. Hıristiyan kültürü ile bilim kültürü uyumlu olmadığından bu iki kültürün zorâki izdivacı da Hıristiyan bilim adamlarının vicdânlarında her zaman tahammül edemedikleri bir huzursuzluğa ve çelişkilere yol açmıştır. Buna karşılık Türk harsı ile İslâm kültürü büyük bir uyum içinde kaynaşabilmiştir.

Kültürüne yönelik sinsi ya da açık tasallut ve komploların menşeyini isâbetli bir şekilde teşhis ve tesbit etmesi husûsunda, bir toplumun irâde ve uygun bir yol-yordam sâhibi olması ancak daha okul çağlarından itibâren bu bilincin gençlere kazandırılabilmesiyle mümkündür.

7. HALK KÜTLELERİ VE "KÜTLE KÜLTÜRÜ"⁷

Halk: (1) ortak bir târihin, (2) köklü ve istikrârlı otantik bir harsın (*etnokültürün*), (3) kurumlaşmış bir hukûkî ve siyasî düzenin birleştirdiği ve (4) en küçük birimi "aile fertleri" olan bir insanlar topluluğudur.

Bu tanıma göre, meselâ, bir Fransız halkından söz edilebilir, ama Fransa'nın Brötanya yöresindeki Brötonlar'dan ayrı bir halk olarak söz edilemez. Brötonlar Fransız halkının içinde örfleri, âdetleri ve genç kuşaklarının da artık gitgide unuttukları lehçeleriyle yalnızca bir alt-grup ve bu halkın içinde erimiş etnik bir topluluk oluştururlar.

Buna karşılık *halk kütleleri* birbirlerinden çok farklı elemanlardan oluşabilen, muhtevâsı yönünden değişken; belirli bir mesajın, bir emrin, tahrîk edilmiş bir eğilimin, bir ihtirâsın, ortak bir tepkinin ya da bunların birkaçının veyâ hepsinin birden bir aksiyon birliği içinde bütünleştirip kategorileştirdiği, istikrârsız ve yapay bir yığındır.

Hippiler, dazlaklar, yeşiller, bir ülkedeki meşrû hükûmetin icrâatından hoşnut olmayanlar vb... halk kütlelerinin bu tanımına müşahhas misâller teşkil ederler. Buna karşılık, meselâ dünyâdaki bilim akademilerinin üyeleri bu tanıma göre bir halk kütleleri teşkil etmez.

Halk kütlelerinin **en önemli özelliği**, oluşumları sürecinde genellikle uysalmış gibi görünseler bile, en berbat ifratlara doğru kolaylıkla yönlendirilebilme potansiyeline sâhip olmalarıdır. Bu bakımdan halk kütleleri daima kötümser ve aşağılayıcı (*pejoratif*) bir anlam telkin etmektedir. Aslında "halk kütleleri" deyimini aşırı nâzik bir ifâde tarzıdır. Nitekim bunun asıl anlamı "*gürûh*"tur.

Yeterince uzun ömürlü olabildiği takdirde, bir halk kütlelerinde, önce kendine özgü bir *etik* (ahlâk) oluşur. Bu, halk kütlelerinin içinden kopmuş olduğu cemiyetin ya da cemiyetlerin ahlâkından farklı ve genellikle de bunlarla çelişki içinde olan, en azından bunları horlayan bir etiktir. Bunu tâkiben oluşan *kütle kültürünün* ise ne orijinal ve ne de otantik bir yanı vardır. Bu tarzda bir kültür, genellikle, dünyâda mevcûd ya da gelmiş geçmiş kültürlerden ve çoğunlukla da reaksiyoner olanlarından derlenmiş bir kırıntılar yığındır. Çoğu kere de ortaya koyduğu tablonun, bütünü cihetiyle tutarlı bir mozaik görünümü ya da eklektik bir veçhe kazanabilmesi için gerekli olan zaman geçinceye kadar halk kütleleri (meselâ 1960 ve 70'lerin Kaliforniya'sındaki hipi hareketinde olduğu gibi) kendiliğinden dağılıp gidiverir. Halk kütlelerinin *etiyojisi* (yâni oluşum şartları ve sebeplerinin tahlîli) ve *iç dinamiği* bugün sosyolojinin en ilgi çekici araştırma alanlarını teşkil etmektedir.

⁷ *Türkiye* gazetesinin 05.10.1989 târihli nüshasında yayımlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Halk kütlesinin içinde nüvelenmeye başlayan bu kütle kültürünü yönlendirip yaygınlaştırmayı genellikle kütle iletişim araçları ve özellikle de yazılı basın yüklenmektedir.

Basının belirli bir kesiminin kütle kültürünü kalıba sokup istismâr etmeye mâtuf bu müdâhalesi, halk kütlesini: (1) otantik bir hüviyet kazanmış olduğuna iknâ edip bu inancı zinde tutmaya, (2) siyasî, ideolojik ve ticarî çıkarlar için manipüle edip korumaya, savunmaya ve şımartmaya, (3) cemiyetin vaz etmiş olduğu ahlâkî normların akla ve tabîata uymadığını savunarak kütleyle ihtirâslarını, behimî hislerini ve saldırganlığını tatmîne sevk etmeye ve (4) bu tatmînin meşrû ve hattâ doğal bir hak olduğunu inandırmaya yöneliktir.

Yazılı basının belirli bir kesiminin bunu yaparken başvurduğu klâsik yöntem, artık herkesin yavaş yavaş amacını ve mekanizmasını idrâk ve temyiz etmeye başladığı gibi: (1) halk kütlesini efsâneleştirmek, (2) eylemlerini destanlaştırmak, (3) cemiyetinkine ne kadar yabancı ve ne kadar ters olursa olsun, kendine özgü ahlâk telâkkisine, övemediği ve göklere çıkaramadığı zaman, anlayış ve sempati ile bakmak, (4) işlemiş olduğu yüz kızartıcı ve ağır suçları bile ulvîleştirmeye yönelik bahâneler uydurmak, yâni kısacası **gerçeği saptırmaktır**. Buna, "kamuya sunulması gerekli olan gerçeğe uygun bilgi yerine gerçeği örten **düzmece** bilgiler vermek" anlamına gelen **dezinformasyon** denilmektedir. Basın, bunu yapamasa bile, söz konusu halk kütlesinin (*gürûhun*) reaksiyonlarını ve eylemlerini büyük puntolarla sürmanşetten vererek gürûhu hem demokrasi ve hem de ifâde hürriyetinin kudsîyeti adına (!) kalben desteklediğini sergilemeye fütursuzca devam eder.

Türkiye'de kütle kültürünün diğer destekleyicileri realite hissinden yoksun malûm soldan başka bir de bazı belediyelerdir. Bunlar, **milletin** binlerce yıldır olgunlaştırdığı örf ve hars yerine halk kütlelerinin zıppıktı, tufeylî, istikrârsız ve saldırgan kültürünü zorla yerleştirmek için "şenlikler", "etkinlikler", "şölenler" ve "festivaller" tertiplerler. Ve bu "etkin ekinsel etkinlikler" in sâyesinde, insancılık komplekslerini doyuma (!) ulaştırmanın sarhoş edici mutluluğunu da, günlerce sabahın 3'lerine kadar uyku uyutmadıkları civâr sakinlerinden aldıkları hayır dualarla (!) bir sonraki mahallî seçime kadar kendi hayalhânelerinde dolu dolu yaşarlar.

8. KÜTLE KÜLTÜRÜNÜN İSTİBDADI⁸

Cemiyetimizde, millî harsımızın (etnokültürümüzün) dışında, birbirleriyle hiç bir ilişkisi bulunmayan farklı iki kültür yeşermektedir.

Bunlardan biri, bütün bu fizikî âlemin anlaşılabilir olduğu varsayımına dayanan; kendisine özgü: (1) bir yolu-yordamı (*metodolojisi*), (2) bir diyalektiği, (3) bir felsefesi ve (4) bir ahlâkî (*deontolojisi*) olan; gerçekleri (realiteleri) tesbit ve keşfederek hakîkati idrâk etmeyi amaçlayan; temkinli, istikrârlı, dengeli, objektif **bilimsel**

⁸ *Türkiye* gazetesinin 14.06.1989 târîhli nüshasında yayımlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

kültürdür. Cemiyetin korunması, refâhı, ilerlemesi ve bekâsı için yapılan bütün plân ve programların ve bütün icrâatın temelinde bu bilimsel kültürün ilke ve yöntemleri yatar. Bunun aksi, cemiyetin felâketine yol açar.

İkinci kültür ise, gazete ve TV gibi, bir kısım iletişim araçlarının ürettikleri **kütle kültürüdür.** Bu, en ciddî konulara bile hep eğlence, karikatür, skandal ve temâşa açısından yaklaşan gayr-i ciddî, asalak, saldırgan ve sübjektif bir kültür türüdür. Bu kültürün cemiyete ilettiği bilgiler ve mesajlar birbirini sürekli yalanlayan, bozan, yok eden ve bu vasıflarıyla da rasyonel bir bilgi değil, bilâkis sürekli bir uğultu, bir kuru gürültü oluşturan meş'um bir dinamizme sâhiptir.

Bu kültür, çocuk dergilerinden TV'ye kadar pekçok yere sokulabilmiştir. Göze hitâb etmeyi temel metodolojisi olarak seçtiği için de akıl hâfızasını fakirleştirip görme hâfızasını ön plâna çıkarmaktadır. Neticede kütle kültürünün, fârelî köyün kavalcısı misâli, teshir ettiği kimselerde âlemi tanımanın ve idrâk etmenin yalnızca görme yoluyla mümkün olabileceği şeklinde zımnî bir inanç oluşmaktadır. Görmediğini de idrâk edebilmenin fikrî ve mânevî araçlarından yoksun kalmak, tesbit edilmiştir ki, beşeri git gide şüpheciliğe, dedikoduya ve saldırganlığa meylettirmektedir.

Genellikle sistemli bir propagandanın psikolojik etkisiyle serpilen, gazete ve TV'nin gücü ile evlerimize ve beynimize zorla askıntı olan kütle kültürü, bir ayırkotu gibi, halkın akıl yürütme yeteneğini dumûra uğratmakta; onu okumaktan da, rasyonel düşünceden de soğutup uzaklaştırmaktadır.

İfâde hürriyeti uğruna bu zorba ve müstevlî kültür her şeyi denatüre edip, soysuzlaştırarak yansıtılabilmektedir. Bilim, din, politika, ekonomi, edebiyat, ahlâk, spor, müzik ve târih kütle kültürü sâyesinde ana görev ve mesajlarından soyutlanmış, karikatürümsü birer temâşaya dönüşmektedir. Ama işin en trajik yanı kütle kültürünün, hayat ve bekâ hakkı tanımaksızın, millî harsımızı arsızca kemirmesidir.

Çağımızın modern afyonu işte, yığınları kuzu misâli esir alan ve hattâ kendisinden râzı bile kılan bu müstebit kütle kültürüdür. Beşeriyetin, bu kültürün tasallut ve istibdadından kendisini en az zararla kurtarabilmesi acabâ bir gün gerçekten de mümkün ve müyesser olabilecek midir?

9. SAFSATICILAR⁹

Safsata, Arapçaya eski Yunanca *sofistes* kelimesinden bozularak geçmiştir. Bu da "sofos"dan türemiştir. "Sofos" bilge ve bilgin kişiye denirdi. "Sofistes" ise "bilgelik ve bilgiyi öğreten" anlamında kullanılmaktaydı. Sofistesler kendilerine emânet edilen delikanlıları en iyi şekilde yetiştirmeyi vaad ederlerdi. Ancak, tek gâyeleri bu öğrencileri siyasî hayatta başarılı kılmak ve günün birinde iktidâra gelebilme-

⁹ *Türkiye* gazetesinin 02.11.1989 târîhli nüshasında yayımlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

leri için hazırlamaktı. Bu itibârla, bu öğretmenleri sâdece işin pragmatik vechesi ilgilendirmekteydi. Sofistesler (yâni *safsatacılar*) bu ünvanlarının delâlet ettiği etimolojik mânâyı hiç kâle almayan, yalnızca kuvvetli birer hatiptiler; öğrencilerine sağlam ilkeler aşılama ve onları kurallara, kânûnlara ve kânûnların teminâtı altındaki düzene saygılı olmaya değil, yalnızca lâf ebeliği, ifâde ustalığı ve hitâbet kudreti sâyesinde toplulukların hâkimi olmalarını sağlamaya yönelik bir eğitim verirlerdi. Safsatacılarda ne bir gerçeğe sadâkat duygusu, ne bir ilim ahlâkı ve ne de ulvî bir ideale gerçek bir bağlılık vardı. Bunların tek kaygısı, hitâb ettikleri halk kütlelerinin fikrini çelmek, etkilemek ve o gün hangi dâvâyı savunuyorlarsa ona karşıt olan tezi elemek için gerekirse bütün değer yargılarını tepetaklak ederek halkı kışkırtıp istedikleri yöne çekebilmektir. Safsatacılar, gerçeği, istedikleri gibi tağyir edip manipüle etmeleri gereken bir ayakbağı olarak görmekteydiler; onlar için tek önemli şey her ne bahâsına olursa olsun ve her şeye rağmen başarılı olmaktır.

Ünlü filozof Eflâtun *Sofistes* isimli eserinde safsatacılarının ahlâkî sefâletlerinin rezilliğini dört kişi arasında cereyân eden bir konuşmanın canlılığı ile gözler önüne sermiştir (*Bkz: Plâton, Sofist, M.E.B. Yunan Klâsikleri: 16*)

Eski Yunan'da zuhûr eden "safsatacı" tipi, bugün, etkisini hem daha yaygın, hem de daha hızlı kılacak bütün teknik imkânlarla sâhib olarak olağanüstü gelişmiş; gerçek kimliğini pekçok safdilin nezdinde iyice kamufle edebilmesi de, yeni yöntemler ve yeni stratejiler sâyesinde artık daha da kolaylaşmıştır.

Safsatacının gâyesine varabilmek için değişmez yöntemi; yalnızca zâhiren mantıklı gözükken, ama gerçeğe uymayan bir sonucu sanki gerçekmiş gibi yutturmak üzere *bilinçli ve sistemli bir biçimde* akıl yürütmekten ibârettir. Bu bakımdan safsatacı, zeki ve kurnazdır. Bir tezi de, fakat menfaati gerektirdiği an onun antitezini de aynı inanmışlık ve aynı iknâ edicilik kudretiyle savunabilecek bir ahlâkî oynaklığa (*lâbilite*'ye) sâhiptir. Çağdaş safsatacı bu yöntemi uygularken kütle iletişim araçlarının nîmetleri ile yalan haber yayma, haber saptırma, nifâk çıkartma ve halkı kışkırtma gibi her türlü süflî imkândan da faydalanır.

Aslında safsatacının hâlet-i rûhiyesi incelenmeye değer marazî bir manzara arz eder. Safsatacı gerçeği bulmak ve tanıtmak için değil, çıkarları uğruna manipüle etmek için arayan; seslendiği halk kütlelerini eğitmek, iz'an ve temkine yönlendirmek yerine tahrîk edip coşturarak her türlü ifrâta teşvik eden; her şeye gücünün yetebileceğini, her şeyi ve de en isâbetli şekilde yapabileceğini, her şeyi bildiğini, kimseye verilecek hesabı olmadığını, *lâyüs'el* olduğunu, en yüksek aktörden daha etkin teatral yeteneğe sâhib olduğunu ve bunu kütleleri yönlendirirken en iyi tarzda sergilemekte olduğunu vehmeden; bütün bu evhâmı dolayısıyla da en azından paranoid, fakat muhakkak narsisik (kendine âşık), marazî bir tiptir.

Toplumun her kesiminde safsatacılarla karşılaşmak mümkündür. Ama seyirciye olan ihtiyaçları dolayısıyla, bunlar, siyasî arena ve basın gibi yerlerde pıtrak gibi biterler. Siyasî arenada en kuralsız, kânûnsuz işleri isâbetli ve akılcı; en usûlüne, kânûna uygun işleri de isâbetsiz, mantıksız, vahim ve meş'um gösterenler onlardır.

Bununla beraber nefsine hâkim olmasını ve nerede duracaklarını bilen *en klâs* safsatacılar gene de siyasî arenada yetişir. Bunun sebebi, bunların, safsatacılığı bir amaç ya da bir hayat tarzı olarak değil de, gerçekten bir araç olarak kullanılmaktaki kudretli irâdeleri olsa gerektir. Safsatacı bir siyasî, gene de, devlete hizmet etmiş olmanın verdiği nisbî bir temkine ve halk kütlelerini kendisi hakkında hoşgörülü hükme sevkedebilecek bir sevimliliğe ve bir ustalığa sâhiptir. Ayrıca, çoğu kere, karşısındaki halk kütlesinin en küçük reaksiyonlarını dahi sezebilecek kadar halkı tanıma ve tedbirini buna göre ânında alma avantajı da vardır.

Basındaki safsatacıların bu avantajları ve deneyimleri yoktur. Üstelik, en önemlisi, safsatacılığı bir araç olmaktan ziyâde, vaz geçemeyecekleri bir hayat tarzı olarak seçmiş göründükleri için de (nefislerine hâkim olamayışları ve görgüsüzlüklerinden ötürü) temkinleri kısa sürede elden gitmekte ve kendilerini sür'atle sevimsiz ve dengesiz kılan bir dizi psikopatolojik semptoma dûçar olmaktadır.

Milletin, safsatacılıklarını deşifre ve teşhis ettiği siyasîler için de, basın için de sonuç hep aynıdır: beriki oy kaybına, öteki ise tiraj kaybına uğrar.

10. SLOGAN VE VECİZE TUZAKLARI¹⁰

Slogan, iştirâk içgüdüsünü tahrîk ettiği kişiyi rasyonel düşünce ve otokontrol sınırlarını aşmaya sevk eden, tekrarıyla oluşan *şartlı refleks* aracılığıyla da belirli bir düşünce veyâ davranışı tetiklemeğe yönelik kısa bir cümledir. Genellikle bir emir, ya da bir hükmü ifâde eder. Emrin isâbetli, hükmün de adâletli ve eşyânın tabîatına uygun olması, slogandan beklenen menfaat açısından, her zaman matlûb olmamaktadır. Slogan toplumun sağduyusunu aşındıran, kollektif kişiliğinde bölünmeye yol açan *psikotik* (psikoza sevk eden) bir âfete de dönüştürülebilir.

Nitekim, Allâh'a şirk koşmamayı dinin temeli sayan Müslüman bir toplumda, içinde beş vakit namazını kılanların da bulunduğu bazı kesimler, sloganın doğurduğu şuur uyuşmasıyla, pekâlâ: "*En büyük falan-feşmekân! Ondan büyük yok!*" diye nâralar atabilmekte ve apaçık şirk içinde olduklarını idrâk dahi edemeyebilmektedirler.

Reklâm ve siyasî propaganda, aslında, şartlı refleks aracılığıyla hep aynı sloganın beynin normal tefrik ve temyiz fonksiyonlarını uyuşturarak, kritik düşüncüyü ve analiz yeteneğini pasifleştirmesi stratejisine dayanmaktadır.

Karizmatik oldukları söylenen bazı liderler ise bir yandan hakîm (bilge) görünmek için vecîze üretip yaymaya çalışırken, diğer taraftan da, halkın, kendi stratejilerine destek olacak sloganların bağımlısı olmasına gayret ederler. Kendilerini bu yoldan "umut" diye pazarlamaya muvaffak olmuş nice liderin bir süre sonra "yalnızca düş-kırıklığı verebilen" kişiler oldukları ortaya çıkmıştır.

¹⁰ *Türkiye* gazetesinin 05.07.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

1968 ve onu izleyen yıllardaki ayaklanmada ise öğrencilerin çoğu sâdece yirmi kadar sloganla dünyânın bütün meselelerine çözüm getirebildiklerini zanneden bir beyin tembelliği ve temyiz sefâleti içindeydi; kişiliklerinin, slogan furyasıyla, nasıl bir korozyona uğradığının farkında bile değillerdi.

Sloganların darbeleri güçlü, etkileri ânî, fakat ömürleri nisbeten kısa olmaktadır. Buna karşılık vecîzelerin darbeleri mûtedil, etkileri gecikmeli, ama egemenlikleri uzun sürelidir; çoğu kere de örf ve âdetin, rasyonel ve kritik düşüncenin dışında kalabilen bir inanç veyâ hiç değilse, bir referans statüsü kazanabildikleri gözlenmektedir.

Slogana karşılık, vecîzenin bir gerçeği o zamana kadar ortaya konulmamış bir açıklık, bir yeni bakış açısı ve ifâde ustalığıyla çok kısa bir şekilde beyân etmesi beklenir. Bu, aslında, müstesna bir eğitimin tahkîm ettiği özel bir yetenek gerektiren, gerçekten de bilgece bir iştir. Ama kendilerini her an vecîze üretmeye mecbur sananlar, ortaya koydukları vecîzelerin çoğunda bir gerçeği beyândan çok, şahsî bir hükmü ön plâna çıkarır, sözlerine de yalnızca vecîze görüntüsü verirler.

Dünyâ görüşümüzü çarpıtmaya müsait tuzaklardan korunmak için, slogan ve vecîzeleri mutlakâ kritik ve rasyonel bir muhâkemenin filtresine tâbi'' tutmamız gerektiğini gençliğimize aşlamalıyız.

11. DEDİKODU KÜLTÜRÜ (!)¹¹

Dedikodu kültürü(!), serpilmesine kütle iletişim araçlarının yol açtığı kütle kültürünün bir yüzüdür. Yazılı basının belirli bir kesiminin, yok iken olay uydurması ya da olayları merâk ve nefret duygularını tahrîk edecek flâş haber kılığına sokmak yoluyla soysuzlaştırması; TV'nin de olayların temâşa yönlerinin abartmalı biçimde aktarılmasını yeğlemesi sonucu gelişen bir kültür(!) türüdür.

Bu, aslında, geniş kitleleri tatmîn eden bir kültürdür; zirâ zevkine(!) varmak için lise ya da üniversite mezûnu, master ya da doktora sâhibi olmaya gerek yoktur. Okumayı bilmek, sağır olmamak bunun çekiciliğine kapılmak için yeterli olabilmektedir.

Bu kültürün kendine has muhâfızları, yolu-yordamı ve amacı vardır. Muhâfızları, dedikodu kültürünün zindeliğinin ve etkinliğinin korunmasını sağlayan strateji ustalarıdır. Gerçeği tersine çevirmekte, kişi ve kurumları menfur göstererek beşerdeki *saldırganlık içgüdüsünü* tahrîk etmek husûsunda bunlardan daha beceriklisi yoktur. Arada bir safdilleri daha iyi etkileyebilmek, ürettikleri nifâkı daha da yaygınlaştırmak için *bilimsel(!) kamuoyu yoklamalarına* başvurdukları da olur. Bu yöntem bunların elinde, kamuoyu(!) imâl etmek amacıyla, gerçek kamuoyunu yansıtmış gibi bir aldatmacadan ibâret hüviyet kazanır; ama sonuçları gene *bilimsel(!)* yaftasıy-

¹¹ *Türkiye* gazetesinin 28.06.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

la ilân edilir. Amaç, ekonomik ve siyasî kudret elde etmek için, olabildiğince safdili "bu kültürün bağımlısı öfkeliiler" düzeyine indirmektir.

TV dizilerinde zengin ve güçlü kimselerin dünyâsındaki çekişmeleri abartmalı biçimde ve sürekli olarak sergileyerek seyircilerde, öfkenin yanında, bir de aşağılık kompleksini tahrîk etmek gene bu kültürün aslî fonksiyonları arasındadır.

Dedikodu kültürü ne kadar demokratik düzenin bir ürünü, ifâde hürriyetinin vaz geçilmez bir unsuru diye yutturulmaya kalkılırsa da, *bir avuç çıkarıcısının lehine işletilen oligarşik bir aldatmacadan* başka bir şey değildir. Bu kültür, beşerî duyguları ulvîleştirmeye değil, süflileştirmeye yönelik istismarcı ve münâfık bir kültürdür. Tiryâkilerinin belirgin özelliği ise; kamuya mal olmuş kişi ve kurumlara karşı dedikodu kültürünün şartlı refleks yoluyla kendilerinde ölçsüz, olumsuz, saldırgan ve horlayıcı bir tepki oluşturmuş olması; bu kişileri temkin, iz'an, temyîz ve adâlet duygusu yoksunu kılmasıdır. Bu, okuma zevki ile birlikte rasyonel düşüncenin ve gide-rek de düşünme yeteneğinin hadım edilmesine yol açmaktadır.

Nitekim bu kültürün tutsağı kılınmış lise ve üniversite öğrencilerinde okuma ve düşünme zevkinin gelişmemiş olduğu; bunların edebî zevklerinin karikatür ya da benzeri dedikodu dergileriyle sınırlı kaldığı; ya da okumak zorunda bırakıldıkları ciddî kitap ve dergilerden bir hisse çıkarmaktan âciz oldukları esefle gözlenmektedir.

Çocuklarımızı dedikodu kültürünün saldırganlığından koruyabilmek üzere ailece ve devletçe ciddî tedbirler alınmazsa, birkaç kuşak sonra, gençliğimize milletçe ağlayacak raddeye gelebileceğimiz düşüncesi bile insana elem vermektedir.

12. EFSÂNE KÜLTÜRÜ (!)¹²

Efsânenin lûgat mânâsı: masal, asılsız hikâye, hurâfe; şöhret kazanarak dillere düşen, ama gerçeği çarpıtılmış vak'a, hâl veyâ destandır; ya da gerçek dışı, düpedüz yakıştırmadır. Efsâneleştirmek ise bir şahsa, bir vak'aya, bir kuruma, bir topluma ve hattâ bir hâl kendi gerçeği ile uyuşmayan, genellikle de olumsuz ve hattâ iğrenç vechelerini kamuoyundan gizleyerek bu gerçeğe yüce vasıflar yakıştırmak sûretiyle yapılan, yerine göre abartma, yerine göre de bilinçli sahtekârlıktır.

Efsâneleştirme, çıkar çevrelerinin sık sık başvurdukları ve kütle iletişim araçlarının belirli bir kesiminin de kolayca adapte olduğu, bir gerçeği kamufle etmeye ya da bir gerçeğin tiksinti verici vechesini telâfi ve izâle etmeye yönelik bir dezinformasyon (haber saptırma, gerçek dışı haber yayma) sürecidir.

Bu süreç 1930'ların başından itibaren propaganda ustalarının elinde, uzun vâdede, ama mutlakâ sonuç alıcı biçimde etkisi olan güçlü bir stratejisi olarak geliştirilmiştir.

¹² *Türkiye* gazetesinin 23.11.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Efsâne, her anlamıyla, beşerin merâk ve ilgisini tahrîk eden bir unsurdur. Beşer ise, realitenin görmek istemediği vechelerini örten ve kendisinin vermek zorunda kaldığı bazı değer hükümlerinde de üzerindeki mânevî sorumluluğu hafifleten efsânelerin gitgide kurumlaşan konforizminden memnûn görünmektedir. Çünkü efsâneler avâmın saflığını kötüye kullanan, olaylara kritik gözle bakmasını engelleyen zihnî ve fikrî tembelliğinin mâzur görülmesini sağlayan bir etkinliğe sâhiptir. Bunu isâbetle tesbit etmiş olan siyasîler, sosyal mühendisler, siyâset târihçileri, propagandacılar, reklâm ajansları ve tabîî kütle iletişim araçları sürekli efsâne üretmek için delicesine bir tutku içindedirler. Kütlesel iletişimde her mesajın bir efsâne için plâna çıkarması artık kaçınılmaz bir zarûret olarak telâkki olunmaktadır. Kendisine has bir dinamizmi, psikolojisi, sosyolojisi, metodolojisi ve stratejisi olan *bir sahte kültürün: efsâne kültürünün* (!) günbegün gelişip serpildiğine şahit olmaktayız. Bundan dolayıdır ki, yaşadığımız çağ da gitgide *efsâneler çağı* diye isimlendirilmeye hak kazanmaktadır.

Bir efsâne avâm nezdinde tuttu muydu, bunun ömrünün ne kadar olacağını önceden kestirmek imkânsızdır. Ama siyasî ve doktriner efsâneler ile totaliter ya da totaliterimsi rejimler altında uydurulan resmî efsâneler, genellikle, daha uzun ömürlü olurlar. "Dünyâda sulh, sükûn, adâlet ve refâhın ancak komünizm sâyesinde teessüs edebileceği" efsânesinin ömrü 122 sene sürmüştür. "Almanların üstün ırk olduğu" efsânesinin ömrü çok daha kısa olmuştur. Siyasîler hakkında uydurulan efsâneler ise, seçim kaybettiklerinde ya da gözden düştüklerinde hemen komaya girerler. Kendileri hakkında birkaç ay içinde efsâne uydurtup da sırf buna güvenerek siyasî zafer kazanmak isteyenlerin sonlarının hüsrân olduğu da defalarca tekrarlanmış târihî bir gerçektir. Bir siyasî için uydurulacak bir efsânenin avâmın sempatisini yönlendirebilmesi için bu siyasînin, en azından, 5-10 yıllık temkinli ve ihtirâsını gizli tutucu bir hazırlık dönemine ihtiyâcı vardır.

Ticarî malların etkin bir şekilde pazarlanması için reklâm aracılığıyla uydurulan efsâneler ise kısa ömürlü olurlar. Memleketimizde bu amaçla harcanan büyük paralar, sarf edilen onca gayretler, dokuma sanayiimizin birkaç çok kaliteli ürünü dışında hiç bir ürün için bir efsâne ihdâsına yol açamamıştır. Zirâ reklâmı yapılan ürünlerin çürüklüğünün ve özensizliğinin çilesini çeken halk, bunlar için ve çoğu sefer de, milletin zevkine hitâb etmediğinden dâvâsını peşinen kaybeden saçma reklâmlarla uydurulmak istenen efsâneleri hem alay konusu etmekte ve hem de bu malların yoğun biçimde anti-propagandasını yapmaktadır. Buna karşılık yabancı menşeli ürünlerde meselâ bir "İngiliz sicimi" efsânesi, bir "Made in Germany" efsânesi, bir "Japon malı" efsânesi tutmuştur.

Efsâne uydurmaya en müsait alanın ise sanat olduğu gözlenmektedir. Sanattan ve sanat kültüründen nasîbi olmayan, şivesi bozuk, diksiyonu anlaşılmaz, nota ve usûl bilmez, kelime hazînesi fakir; sululuğu tevâzu, sun'îliği kibarlık, yılışıklığı zerâfet, ibtizâli kişilik, ibâhacılığı çağdaşlık, fuşşiyâtı sanat, şirretliği câzibe, kabadayılığı şövalyelik ve mertlik zanneden pek çok kişi, gerek çıkar çevrelerinin, gerekse kütle iletişim araçlarının önemli bir bölümünün uydurdukları efsânelerle, her türlü mantık ve sağduyuya rağmen, zorla sanatçılık tahtına oturtulmak istenmektedir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Mûsikîmiz, tiyatromuz, edebiyatımız ve plâstik sanatlarımız kütle iletişim araçlarının yaygaracılığının eseri olan düzmece kırallar, kraliçeler, ilâheler (!), sultanlar, hanımefendiler, güneşler, yıldızlar, üstadlar ve ustalarla doludur!

Efsâne kültürü (!) kendisine ulaşan her haberi ve her mesajı koyun teslimiyetiyle kabûl edenleri aşağılayan çıkarıcı ve *sahte bir kültürdür*. Bugünkü mevzuatın buna karşı koruyucu tedbirler ve müeyyideler vaz etmesi imkân dâhilinde görülmemektedir. Bu durumda halkın bu sahte kültürün tasallutundan kendini koruması, gene kendi öz millî kültürünün bilincine sâhib olmasıyla mümkün olacaktır.

13. ARGO KÜLTÜRÜ¹³

Argo: (1) bir dilin kelimelerine bambaşka anlamlar veren, (2) kelime hazînesine yeni ve özel anlamlı kelimeler katan, (3) cinas şeklinde çirkin veyâ müstehcen deyimler kullanan, (4) bütün bu uydurma anlamlı vokabüler ve deyimlerle de sosyal ilişki ve muamelâtın sâdece negatif, müptezel, süflî ve rezil yanlarını tasvir etmek üzere ve ancak sınırlı bir zümrenin anlayabileceği mesajları ileten özel, gizli, bayağı ve süflî bir dildir.

Argo, millî bir dilin kelimelerinin, kelime türetme kurallarının, cümle yapısının ve anlamının oluşturduğu düzene bir reaksiyon olarak üretilen sun'î, reaksiyoner, dışarlayıcı, ihtilâlcî ve tufeylî bir dildir.

Dilbilimde bir dilin iyi işlenmiş, yükselmiş, incelmış ve aydınlar tarafından kültür dili olarak kullanılan zengin şekli *yüksek dil*, avâmın süflîleri tarafından kullanılan bozulmuş şekline de *alçak dil* ya da *aşağı dil* denir. Argo, bu bakımdan, bir dilin devamlı değişen en aşağı tabakasını teşkil eder.

Hemen her dilin bir argosu türemiş olmakla beraber, târihte ilk argonun XV. yüzyılın ortasında Fransa'da Paris'de *Les Gueux* diye anılan, kapalı bir cemiyet hâlinde ve tufeylî bir biçimde yaşayan serseri ve derbederlerin halka ve kolluk kuvvetlerine karşı bir savunma stratejisi olarak zuhûr etmiş olduğu kanaati hâkimdir.

Argo, Türkiye'de de bir hayli gelişmiştir; birkaç bin kelime ve deyimlik bir dağarcığa sâhiptir. Argonun Türkçedeki eşanlamlıları (sinonimleri): *külhanbeyi ağzı*, *tulumbacı ağzı*, *ayaktakımı ağzı* ve *lisân-ı erâzil* (yâni *rezillerin dili*) dir.

Argo, serserî, derbeder ve kânûn dışı davranışlara mübtelâ kimselere haz bir lisân ve özel bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmış ve daima, süflî ayaktakımının itibâr ettiği müptezel bir ifâde tarzı olmuştur. Bununla beraber, bu kategoriden olmaması gereken kimselerin de zaman zaman bu tavra özendikleri ve bazı çıkar hesapları dürtüsüyle argoya başvurdukları görülmektedir. Böyle bir davranışın psikolojik sâikleri: (1) argo konuşanlar zümresine katılmak merâk ve zevkini tatmin eğilimi, (2) düzgün ve dürüst konuşmaktaki yeteneksizliğini kamufle etme gayreti, (3) bilgiçlik

¹³ *Türkiye* gazetesinin 21.09.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

taslâma arzusu, (4) değişik bir zevk çeşnisine sâhip olduğunu gösterme merâkı, (5) muhâtaplarına çarpıcı gözükererek ilgi çekme stratejisi, (6) argo konuştuğunda kendisini rezil etmiş olabileceğini idrâkten acz, ya da (7) her ne bahasına olursa olsun, muhâtabına hakâret edebilmeyi kolaylaştıran yeni bir tavır arayışıdır. Görüldüğü gibi bu sâiklerin bir kısmı süflî bir egzibisyonizm (teşhircilik) temelinden kaynaklanmaktadır.

Kütle iletişim araçlarının yaygınlaşması argo ve külhanbeyi kültürlerinin de yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Argonun bugünkü Türkiye'de en etkin nâkili, karikatürü san'at kılan sözsüz çizginin ifâde kudretinden yoksun bir kısım karikatür dergileridir. Bu dergilerin argoyu yeni kelime, deyim ve anlam farklılıkları ilâvesiyle sürekli zenginleştirip zinde tuttıkları ve bunun marazî zevkini 7' den 70'e kadar çok geniş bir yaş grubuna "şartlı refleks" yöntemiyle aşıladıkları, bütün şuurlu eğitimcilerin üzerinde hassasiyetle durmaları gereken bir vâkıdır.

Kendi sınırlı çevresi içinde belirli bir zümrenin özel bir gâyeye yönelik ifâde ve iletişim aracı kaldığı sürece, argonun dilbilim açısından otantik bir değeri ve bilimsel bir ilgi çekiciliği vardır. Ancak bunun, geniş kütle iletişim araçlarıyla, 7'den 70'e kadar herkese yaygınlaştırılması edebiyatın edebe aykırı bir soysuzlaşmasına yol açtığı gibi san'atı da soysuzlaştırmaktadır. Çeşitli sâiklerle gerek Türkiye'de, gerekse dünyâda geçici ya da sürekli bir şekilde argoya itibâr etmiş olan yazarların bu kabil eserleri ise iz bırakmadan unutulup gitmiştir.

Türkiye'de argoya itibâr eden bir zümre daha vardır ki bu da spor yazarlarının önemli bir kesimidir. Bunu müşâhede etmek için bazı gazetelerin spor sayfalarının manşetlerine bir göz atmak dahi yeterlidir. Nedense ülkemizde spor yazarlarının çoğunluğu hep *spor otoritesi* diye reklâm edilir. Ancak, çok önemli bir futbol maçının dahi özeti ile tenkidini on satıra sığdıran, ama golün kaçınıcı dakikada, nasıl bir oyun kombinezonu sonucu, hangi açıdan atıldığını yazmayı unutan(!) bu otoritelerin bir bölümü (herhalde bu eksikliklerin telâfisi ve kamuflâjı için olsa gerek) hep argo kelimelere ve külhanî cinaslâra pek sıkı başvurmaktadırlar. İnsan, rahmetli Sulhi Garan'ın bundan 35-40 yıl önce 2 ilâ 3 büyük dergi sayfası tutan ve okuyana o maçı dakikası dakikasına yaşatan, spor edebiyatı şâheseri maç anlatım ve eleştirilerini hatırladıkça, şimdi, sporun ve spor yazarlığının edeb ve eğitimde ne kadar önemli bir pozitif faktör olabileceğini, ama spor yazarlığının günümüzde ne denli bir yavanlık ve genel çöküntü içinde olduğunu daha iyi idrâk ediyor.

Son zamanlarda siyasîlerin de argodan medet umduklarını görmek edeb ve sağduyu sâhiplerini hem şaşırılmış, hem hayal kırıklığına uğratmış ve hem de rencîde etmiştir. Kendilerine milletin vekilliği verilenler, milletin kendilerinden beklediği vekârı bu millete çok görmemeli ve "gençliğe kötü misâl" derekesine düşmemek için de argodan sakınmak husûsunda nefislerine hâkim olabilmelidirler.

14. FETİŞ KÜLTÜRÜ (!)¹⁴

Doğüstü sihirli bir kudrete sâhib olduğuna inanılan, bu sebepten kendisine aşırı ve marazî ilgi duyulan nesneye *fetiş* adı verilmektedir. *Fetişçilik* (fetişizm) ise: (1) bir şeye veyâ bir kimseye bâtil îtikad statüsünde, yâni temeli, bir dinin vaz etmiş olduğu realitelere yabancı ve bunların oluşturduğu sisteme dayanan rasyonel bir eleştiri süzgecinden bile geçirilmemiş, aşırı ve marazî bir tutkunluk hâline veyâ (2) psikopatolojik bir davranışla bir kimsenin seksüel bir anlam atfettiği bazı nesnelere ve yalnızca o nesnelere aşırı ve marazî bağlılık ve tutkusuna işâret etmektedir.

Sağlam bir dinî ve aklî terbiyenin yeşeremediği yerlerde, bugün, sinsî bir fetiş kültürünün(!) egemen olduğu görülmektedir. Fetiş kültürünü şuurlu ya da şuursuz bir biçimde körükleyen, allayıp-pullayıp bir ticâret metayı hâline sokan gene kütle iletişim araçlarıdır.

Bazı gazetelerde her gün yıldız falına yer ayrılması; TV sunucularının ekrana çıkanlara sık sık burçlarını sormaları; yıldız falı mecmuaları; kişinin burcunu gösteren anahtarlıkların, takıların, çıkartmaların ve benzerlerinin yaygınlaşması, kişilerin kendi kaderlerine hâkim(!) olduklarını vehmettikleri burçlarına atfedilen fetiş statüsünü ve kolektif fetişçiliği ibretle yansıtan olgulardır.

Kütle iletişim araçlarını ellerinde bulunduranların bir kesimi için *fetişleştirme süreci* hayatî bir önem taşır. Bir sporcunun ya da bir artistin şuursuz kütlelerin fetiş hâline gelmesi için yaygın dedikodu, slogan, haber saptırma, yalan vb... gibi her türlü süflî stratejiden faydalanılır. Reklâmcılığın çok yaygın bir stratejisi ise ticarî bir metanın seksüel bir fetişizmi tahrîk, tevlîd ve tesis edecek tarzda takdîmdir.

Fetişleştirme sürecine en yatkın kimseler, en genel anlamıyla, liderlerdir. Gerçekten de liderlerden çok şey beklenir. Çok kimse onlara "tek umut" nazarıyla bakar; insanı teshîr eden karizmaları olduğuna inanılır; her müşkili halledecek doğüstü zekâ, kurnazlık, hâfıza, kudret ve kimsenin bilmediği Ali Cengiz oyunlarına sâhip oldukları söylenir. Bunun sonucu, liderler, belirli halk kesimlerinin aşırı tutkuyla körükörüne inandığı kimseler olurlar. Bu tutku bâzen tam bir teslimiyet ve tevekküle ya da marazî bir ihtirâsa dönüşür; artık lider bu kesimlerin gözü, kulağı, eli, beyni, her şeyidir; her şeylerini ona borçludurlar. Süreç tamamlanmış ve lider beşer ve insan katından nihayet fetiş derekesine tenzil edilmiştir.

Hayatta iken liderden istimdât edilen pekçok şey, ölümünden sonra, liderin artık istenildiği gibi manipüle edilip saptırılan fikir ve demeçlerinden istimdât edilir. Böylece fetişleştirme süreci, ölümünden sonra, bu sefer de liderin fikir ve demeçlerine *transfer* edilmiş olur.

Fetişçiliğin en sinsîsi *epistemik fetişçiliktir*. Bu, ilmîlik kisvesi altında, her derde devâ olduğuna körükörüne îman edilen bir ilke, bir fikir ya da bir teori aracılı-

¹⁴ *Türkiye* gazetesinin 27.07.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ğıyla âlemdeki fizikî, içtimaî ve rûhî her olayı açıklayabileceği ve hattâ bunların üzerinde etkin olabileceği vehmine kapılma marazıdır.

1) Hegel'in her olayın bir tez ile bir antitezin sentezi olarak yorumlanabileceğine ilişkin görüşü de, 2) Marx'ın her beşerî olayı bir sınıflar kavgası ile açıklamaya kalkışması da, ve 3) Freud'un en süflîsinden, din dâhil en ulvîsine kadar bütün beşerî temâyülleri libidonun (cinsî içgüdünün) dinamizmi ile izaha kalkışması da epistemik fetişçiliğin en belirgin örnekleridir.

Bunlardan da sinsisi, Auguste Comte'danberi bir *paradigma* (düşünce kalıbı) olarak düşünce hayatımıza ithâl edilmiş bir dünyâ görüşü olan "bilimcilik" (*scientisme*)dir. Bilimcilik, müsbet ilimlerin, her şeyi izaha kâdir ve bir nesnenin hakîkatının kabûl veyâ reddi için hayatta şaşmaz tek rehber ya da kıstas olduğuna dair körükörüne îmandır.

Bilhassa beşerî olaylardan hars, örf ve an'änenin realitelerinden yoksun; fe-hâmet, temyiz ve iz'an melekeleriyle tahkîm edilmemiş; üstelik geçerliliği de sınırlı olan ilmi, böylesine kâdir ve lâyuhtî (hâta yapmaz) addetmek onu, bir fetişin de ötesinde, putlaştırmaktır.

Hakkında yapılan epistemolojik tahlîller ve objektif eleştiriler sonunda bilimcilik, artık, mâzide gömülü bir fosilden başka bir şey değildir; ama buna rağmen yalnız Türkiye'de değil, dünyânın her ülkesinde bunlardan haberi olmayan safdiller ile yarı-aydın takımının nedense hâlâ baş tâcı fetişi olmaya devam etmektedir.

Kütle kültürü, dedikodu kültürü (!), sloganlar ve fetişçiliğin *sembiyoz hâlinde* (biri diğerinden gıdalanarak) yeşerdiğine dikkat etmek gerekir. İnsanı ulvîlikten süflîliğe tenzil etmeye yönelik bu olgular karşısında gençliğimizi koruyacak kütleli bir bilinçlendirme ancak Millî Eğitim aracılığıyla gerçekleşebilecektir.

15. YARI-AYDINLARIMIZ¹⁵

Yarı-aydın diye, önyargılar ve yalapsap edinilmiş sathî bilgiler aracılığıyla realiteyi kavrayıp kuşatabileceğini ve hattâ değiştirebileceğini vehmetmek illetine tutulmuş tembел kişiye denir.

Yarı-aydın, bu paranoid yapısıyla, karmaşık bir kişilik sergiler. Bilimsel düşüncenin yoluna yordamına hâkim olamayışı onu temkinden uzaklaştırır. Bu yüzden de hükümlerinde sathî, aceleci, sert ve hattâ saldırgandır. Saldırganlığı bilimsel düşünceye, bilim adamlarına, gerçekten de aydın kişilere ve bir türlü adapte olamadığı müesses nizama karşı doğal olarak duyduğu tahammülsüzlük, hınç ve küçüklük kompleksinin bilinç altında zaptedilmesini sağlayan bir kamufllaj, bir bakıma da bir nefis müdafaası mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kompleksin, nefsin derinliklerinden gelip de bilinci zorlayan dayanılmaz baskısını yenebilmek için saldır-

¹⁵ *Türkiye* gazetesinin 19.07.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ganlık düzeyinin düzenli ve sürekli bir biçimde ayarlanıp kontrol edilmesi, yâni bunun, yarı-aydının vaz geçemeyeceği bir hayat tarzı olması gereklidir.

Bunun içindir ki yarı-aydınlar, ömürleri boyunca hep "Büyük Engizisyon Mahkemesi Reisi" rolünü benimser ve bunu büyük bir ihtirâs ve gösterişle icrâ ederler. Bu, onların fikrî fukarâlıklarını örttüğünü vehmettikleri, kişilik krizlerini de bir nebze bastıran tek çâreleridir. Bunun sarhoş edici tiryâkiliğini aslâ terk etmezler.

Yarı-aydınların tembelliği: (1) her konuda sathî kalmalarına, (2) kendilerini ciddî bir fikrî cehd-ü gayrete sürükleyebilecek her şeyi de kısa yoldan red ve inkâr etmelerine yol açar. Bunun içindir ki çoğu, işin kolayına kaçarak, millî mâzilerini ve yüzyılların birikimi olan harslarını red ve inkâr etmeyi yeğlerler. Onlara göre dikkate değer olan yalnız ilerisidir. Kendilerine yakıştırdıkları ilerici sıfatına rağmen kişiliklerini böylece nasıl *tek-yönlü-tek-boyutlu bir ucûbe* kıldıklarının farkında bile değildir bu zavallılar!

Batının her paradigması (düşünce kalıbı) hiçbir süzgeçten geçirilmeden, hiçbir eleştiriye tâbi" tutulmadan bunlar için îmanî bir umde hâline geliverir. Millî harsı aşağılamak ve dışarlamak bunların nezdinde bir fazîlet olur, çıkar. Kendilerine benzemeyenlere lâıyk gördükleri sıfatlar: mürtecî, dinci, tarikatçı, çağdışı, ilh... dir. Buna karşılık yarı-aydın gürûhunun bütün saçmalıkları ve şirretlikleri ise çağın gereğidir(!), bilimseldir(!), ilericiliktir(!), insanlık onurudur(!), ilh...

Bütün bu saldırganlığa rağmen gene de bir meselede tatmin olmazlar ise o zaman kendileri gibi illetlilerin oluşturdukları şamatacı ve şirret gürûhun konsensüsü (icmaı) ile, yâni pek demokratik(!) bir biçimde, hegemonya kurmaya heves ederler.

Evhamları, saldırganlıkları, şirretlikleri ve müesses nizâma bir türlü doğru dürüst adapte olamamaları dolayısıyla bu iz'an fıkârâsı yarı-aydınlar, politik manipülâsyonlara ve hattâ beşinci kol faaliyetlerine olağanüstü müsait potansiyel bir gürûh oluşturmaktadırlar.

Bu şamata ve şirretlik karşısında, yarı-aydın vasıflarını ve illetlerini teşhis etmiş olduğunuzu belli edecek sûrette vakur bir tecâhül-ü ârifâne ile bunları kendi hallerine terk ederek ilim kervanını her şeye rağmen ciddiyetle yürütmek en isâbetli tutumdur; gerisi ise devletin ve psikiyatir hekimlerin himmetlerine kalmıştır.

16. DİN DIŞI İDEOLOJİLERİN DİNE DÖNÜŞÜM ŞARTLARI

İslâm, Hıristiyanlık, Müsevîlik, Budizm, Brahmanizm, Taoizm, Zerdüş dini, Mani dini ve benzerleri gibi farklı dinler göz önüne alındığında bunların, temellerinde ve ayrıntılarında birbirlerinden çok farklı olmalarına rağmen gene de, ilgi çekici birkaç ortak vasıfları olduğu gözlenmektedir.

Bütün bu dinlerin hemen hemen hepsinde:

İlimde Demokrasi Olmaz!

1. Bütün maddî ve manevî normlarda kendisine rücû edilen, değişimi ya da değiştirilmesi imkân dışı olan düzenleyici bir prensibin varlığına îman edilir.
2. Bu prensibe kayıtsız şartsız tâbi'' olunması talep edilir.
3. Bu prensibe bağlılığı açık ya da rumuzla (simgesel olarak) ortaya koyan *periyodik ritüeller* (âyinler, ibâdet şekilleri) vardır ve bunlara katılmak, kaçınılmasına izin verilmeyen vecibelerdendir.
4. Dinî vecibeleri eksiksiz ifâ etmenin eninde sonunda huzur ve mutluluğa, bunları ihmâl etmenin de huzursuzluk ve dertlere yol açacağını vurgulayan bir "ödüllendirme ve cezâlandırma sistemi" vardır.
5. Söz konusu dine yeni kimseler kazandırmaya ve bu dini geçerli tek inanç sistemi olarak hâkim kılmaya çalışmanın görev olduğuna inanılır.
6. Söz konusu dinin getirdiği dünyâ görüşünün ve tesis etmeye çalıştığı düzenin temeli sayılan ve her beyânının tartışmasız kabûl edilmesi gerekli olan bir ya da birkaç kitap bulunur.
7. Söz konusu dinin günün birinde hâkim ve muzaffer olması gerektiğine îman edilir.
8. Söz konusu dinin ortaya çıkmasında aracı olmuş, imrenilip her yönden taklit edilecek en az bir de *târihî şahsiyet* vardır.

Bellibaşlı dinlerin incelenmesinden ortaya çıkartılmış olan bu ortak noktaların bir sistemin *din* gibi telâkki edilebilmesi için *asgarî şartları* oluşturduğu kabûl edilirse beşeriyet târihi boyunca zuhûr etmiş, beşeriyete tesir etmiş ya da etmekte olan, sonu *...izm* ile ya da *...cülük, ...cılık* ve benzerleri gibi eklerle biten pekçok ideolojinin de ayrı birer din gibi telâkki edilebileceğini teşhis etmek zor değildir.

Bu, özellikle, dine ya da dinin çeşitli tezâhürlerine karşı *dindışı (lâik) ideolojiler* için geçerlidir. Bu türden ideolojiler dinle ve dinî uygulamalarla mücâdelede geçici bir süre başarılı olup da dini belirli bir toplumdan ya da toplumun belirli bir kesiminden dışarı sürdükçe dinden boşalan yere (eğer başka bâtil itikadlar yerleşmiyorsa) kendileri yerleşmekte ve ilgi çekici bir *mimetizm* ile dinin bütün bellibaşlı özelliklerini sergilemektedirler.

Târihî gelişmesi içinde incelendiğinde Marksizm'in, Stalinizm'in, Nazizm'in, Maoizm'in ve benzerlerinin yazının başında tâdat edilmiş olan 8 vasfa uygun bir gelişme göstererek birer din görüntüsü almış ve dinî sayılabilecek tezâhür ve uygulamalara yol açmış olduklarını fehm, temyiz ve teşhis etmek hiç de zor değildir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bu gibi ideolojilerin dinî görünüm kazanmaları süreci esnâsında başlayan bir ikinci süreç de, söz konusu ideolojinin dinî görünüm kazanmasında aracı olmuş, imrenilecek ve her yönden taklit edilecek *ideal beşer prototipi* olarak takdîm olunan târihî şahsiyetin hakkında uydurulan ya da hiç değilse abartılarak yayılan destanlar, efsâneler ve hurâfeler aracılığıyla yavaş yavaş ideal beşer prototipinden *peygamberlik(!)* ve daha sonra da *ilâhlık(!)* makâmına(!) yükseltilmesiyle sonuçlanır. Bu perestij ya da putlaştırma süreci çoğu kere o târihî şahsiyet istemeden ya da arzusu hilâfına ve gitgide bir *zabtiye gücü* kazanan bir *dezinformasyon ağı* aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu esnada dinin(!) *ritüelleri* de yavaş yavaş o târihî şahsiyeti odak olarak alan ve yalnızca ona yönelen bir istihâleye uğrar.

Böylece süreç tamamlanarak bir *ilâh* ya da bir *put* ihdâs edilmiş ve ortaya da bu puta dayanan marazî yeni bir *lâik din(!)* çıkmış olur.

17. ENTEL KÜLTÜRÜ (!)¹⁶

"Entelekt" ya da "intelekt" Batı'da zekâyâ, yâni idrâk melekesine verilen isimdir. Osmanlıcadaki karşılığı *müdrîke*dir. Bundan türetilen "entelektüel" kelimesi ise ister zevki, isterse mesleği gereği olsun, akla ve zekâyâ dayanan işlere karşı büyük ilgi duyan kimse demektir. Entelektüalizm de, zekânın hislerden ve irâdeden önce geldiğini savunan felsefî doktrine verilen isimdir.

Entelektüel, giderek münevver yâni aydın ile eşanlamlı olarak kullanılan bir kelime olmuştur. Bu, "entelektüel"e etimolojik anlamında mevcûd olmayan daha kısıtlı, fakat tâzimkâr yeni bir anlam kazandırmıştır. Zirâ aydından (münevverden) kasıt, iktisâb ettiği ilmi hazmetmiş (özümlemiş), onunla amel etmesini bilen, hak ve hukûku çiğnememeye özen gösteren; her hareketinde ve her düşüncesinde temkin ve itidâli gözeten; terakkiye açık, fakat içinde yaşadığı toplumun ahlâka aykırı olmayan örf ve âdetlerine karşı da ululuk taslâmdan kaçınan; ayrıca, nifâk ve şikâk unsuru olmaktan çekinen ve dolayısıyla cidâlde dahi aşırılığa kaçmayan kimsedir.

"Entel" ise, "entelektüel" den türetilmiş, bazı çevrelerce müstesnâ bir kültür kalitesine işâret etmek üzere, diğer bazı çevrelerce de tahfifî (değer düşürücü) anlamda kullanılan bir argo kelimesidir; her türlü meseleyi kendi akli, kendi zekâsı ile çözebileceği vehmiyle mâlûl bir zümreye alem olmuş lâkabtır.

Enteller zümresi, temelinde yalnızca fikrî tembellik bulunan bir sözde-kültür (*psödo-kültür*) ihdâs etmiştir. Bu sözde-kültürün oluşma süreci, psikolojisi, sosyolojisi ve diğer marjinal olma vasıflarını inceleyen ciddî araştırmaların ve doktora tezlerinin sayısı ne yazık ki fevkalâde azdır.

Entellerin fikrî tembelliği, her şeyden önce, kullandıkları dilde kendini âşikâr kılar. Bu dilin vokabüleri çok sınırlıdır. Aynı bir kavramın nüanslarını veren kelime-

¹⁶ *Türkiye* gazetesinin 19.04.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

ler hemen hiç kullanılmamaktadır. Konuşma dilleri birkaç yüz, entel kitap yazarlarının yazı dilleri ise nâdiren birkaç bin kelimeden ibârettir. Entel, nüansları belirtmek husûsunda kendini zorlanmış hissederse, uzun açıklama cümleleri kurar. Entelin retorîği (hitâbeti) mantıkî bir fikrî yapıyı yansıtmaktan çok, bu zehâbın uyandırılmasına yönelik bir *verbalizm* (yâni kelimelere fikirlerden daha çok önem veren eğilimini) ve bir *verbiyaj* (yani içeriği boş, faydasız bir sürü kelimeyi peşpeşe kullanma illetini) sergiler. Bundan ötürü, entellerin çoğunun fikir yürütmeleri, âmiyane tâbi'riyle, sağduyulu aydınları bıyık altından ve bâzen da alenen gülümseten bir *lâf salatası* görünümünde olur. Bunu kuvvetlendirip belirgin kılan bir başka faktör de entellerin kelimelere hiç bir lûgatte bulunmayan anlamlar yüklemeye illettir. Slogan edebiyâtıyla da desteklenen bu tutum yavaş yavaş bir entel argosunun oluşmasına yol açmaktadır.

Enteller zümresi *ilke manisi* marazıyla da mâlûldür; bütün âlemin birkaç ilkeye dayandığı, hattâ dayanması gerektiğini savunur. İtibâr ettiği ilkelerin reel geçerlilik alanları onları hiç ilgilendirmez. Böyle bir problemin mevcûd olabileceğini dahi düşünmek zahmetine katlanmazlar. Onlar için bir ilke ya vardır, ya da yoktur; varsa her zaman ve her yerde geçerlidir. Entellerin, varlığını ve geçerliliğini bu kapsamda vehmettikleri ilkelerine olan îmanları, bir dini aslî sâfiyetinden uzaklaştıran müfridlerin yobazlığına pek benzemektedir. Ayrıca bir kısım entel de fikrî tembelliklerinin sefâletini, bütün âlemin kendi ihdâs ettikleri ilkelere uyması gerektiğini iddia ederek *rubûbiyet kompleksi* denilen ve kendini Rab olarak farz etme illetinin ârazıyla sergilemektedir.

Enteller zümresi, genellikle, bütün problemlerin iki-değerli Aristo mantığının klâsik kıyâs kalıbıyla halledildiği, öyle olması gerektiği vehmiyle de mâlûldür. Bu, akıl yürütmelerinin ve tahlîllerinin sezgiden uzak ve çocukça görünmesinin de temelidir. Entel, doğal olarak, kendi tahlîl yeteneksizliğini değer yargılarıyla kamufle etmeye çalışır. Ancak, bu dürtü de entelin marjinal bir tip olduğunun bilinçaltında hâsıl ettiği psikolojik ezikliğin eseri olarak hep karamsar değer yargıları olarak ortaya çıkar.

Enteli entel kılan fikrî tembelliği, herhangi bir doktrini tahlîl edip anlayarak irdelemesine müsâit değildir; o, bir doktrinin bir vechesine meftûn oldu muydu, tıpkı hâlis bir mü'minin dinine sarılması gibi, gerisine de bütün varlığıyla sarılır, savunur.

Entellerin hatırı sayılır bir bölümü de hukûkî ve aklî dayanağı olmayan ilkeler uydurmaya ve bunlara dayanarak mevcûd düzeni yargılamaya bayılırlar.

Entel kültürü(!) psikologlar, sosyologlar, eğitimciler ve ahlâkçılar için enine boyuna tahlîl edilmesi gereken gerçek bir ucûbedir.

18. YÜCE İLKELER (!)¹⁷

¹⁷ *Türkiye* gazetesinin 10.08.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Ülkemizdeki en yaygın kompleks *vesâyet kompleksidir*. Her nedense kendimizi, kânûnların görev olarak yüklediği belirli bazı vesâyetlerin dışında, mutlakâ başka şeylerin ya da kimselerin de vasîsi olarak görmek gibi garip bir eğilimimiz vardır. Kimimiz kitaba biraz fazla para sarfeden bir dostumuza bu hovardalığınan vaz geçmesi için sürekli bir baskı yaparak, kimimiz dinî vecibelerini pek yerine getiremeyen birinin hatâlarını herkesin içinde ısrarla yüzüne vurarak, kimimiz ise bizden hiç yardım istemediği hâlde kendisine mutlakâ yardım etmemiz gerektiği hakkında bir dostumuzu iknâ etmeye çalışarak ilh... bu vesâyet kompleksimizi tatmin ederiz. Çoğu kere nezâket sınırlarını aşındıran bu ısrarlarımız, karşımızdakinin özel hayatına aşırı bir müdâhale niteliğinde olsa bile bu hiç önemli değildir; yeter ki kendimizi *vazgeçilmez vasî* hissedip kompleksimizi tatmin edebilelim.

İnsanlarımıza musallat olan bu kompleks bâzen bürokrasimize ve anayasal kurumlarımıza da sıçrayabilmektedir. Belirli bir dünyâ görüşüne sâhib olduklan zehâbıyla kişilerin kütle hâlinde işe alınmalarının ya da işten ve hattâ sınav salonlarından atılmalarının muharrik sebebi biraz da *kamu vicdânının vasîsi olmak kompleksi* değil midir?

Müesses kânûnî nizâmdan hoşnut olamayan entellerin nizâmı kendi vesâyetleri altında tutma komplekslerini tatmin için başvurdukları bir çâre de; ya: (1) kânûnlarda ifâdesini bulan bazı ilkelerin anlam ve muhtevâsını kendi özlemleri yönünde saptırmak, ya da (2) kânûnlarda yer almayan sunî *yüce-ilkeler(!)* uydurarak kurumları, kamuoyunu ve nizâmı belirli yönlere kanalize etmektir.

Birinci kategori için en belirgin misâl lâiklik ilkesidir. Tanımı ve uyulmadığında, müeyyidesi bile bulunmayan yüce-ilkelere(!) en iyi iki misâl: "çağdaşlık ilkesi(!)" ile "hukûkun üstünlüğü ilkesi(!)"dir. Her nedense bu muhteşem safsatalara sık sık ilticâ eden yarı-aydınlarımızın sayısı hiç de az değildir!

"Çağdaşlık ilkesi(!)"ne göre, çağımızdan önce teessüs etmiş bütün değerler, *çağdışı olmak hasebiyle*: geçersizdir, saçmadır, çağımızda yerleri yoktur! Ancak bu ilkenin iki ufak(!) mahzûru vardır. Bunlardan birincisi: "çağ"ın başlangıç ve bitiş târihlerinin muğlâklığıdır. Eğer çağ ân ise, bir sâniye sonra bütün fikirlerimiz ve mânevî değerlerimiz çağdışı(!) olacak ve bu süreç ilânihâye bu minvâl üzere, bu iç çelişkiyle sürüp gidecektir. Eğer çağ mâziden olduğu kadar âtîden de birer bölüm ihtivâ ediyorsa bunların hangi mikdârı çağdaşlık kıstasına uyacaktır? Buna da cevap verilememektedir. İkinci mahzur daha da şeddeli görünmektedir; çağdaşlık ilkesinin bir kısım taraftarlarına göre, meselâ, John Stuart Mill'in (1806-1873) siyasî ekonomi fikirleri çağdışıdır; ama onunla çağdaş olan Karl Marx'ınkiler (1818-1883) çağdaştır(!); çünkü çağdaşlık ilkesi sâliklerinin şahsî îtikadlarına göre âb-ı hayat çeşmesinden içmiş olduklarına inanılan bazı seçkin kişilerin fikirleri *ebediyyen çağdaş(!)* olma fazîletine sâhiptir(!).

Türkiye'de sol kanadın bir kesiminin diline pelesenk ettiği bir başka yüce ilke(!) de "hukûkun üstünlüğü ilkesi"dir. Zırt pırt bu ilkeye rücû edenlere bakacak olursanız, sanki Türkiye sırtında en az ikibin yıllık bir hukûk kültürünün mirasını şe-

refle taşıyan, anayasası, binlerce kânûnu, olağanüstü ayrıntılı hukûkî usûlleri yanında gene çok ayrıntılı bir hukûkî mevzuatı ve an'anesi olan bir ülke değil de, "Vahşi Batı"da idealist bir şerifin ipten, kazıktan yeni kurtulmuş bir suçlular gürûhuna karşı savaş vererek bir "hukûk nizâmı embriyonu" tesis etmek için yırtındığı ücrâ bir mevrâdır.

Köklü bir hukûk devleti olmak hasebiyle hukûku baş tâcı etmiş ve devlet nizâmının temeline vaz etmiş olan Türkiye'de "hukûkun üstünlüğü ilkesi"ne rücû etmek devlete bir hakâret olduğu kadar, hem fuzulî ve hem de münâsebetsiz bir totolojidir.

Müesses ahlâkî ve hukûkî nizâmımızı saptırmaya ve vesâyet baskısı altında tutmaya yönelik bu denli uyduruk yüce-ilkelerin(!) bir bir teşhis edilerek maskelerinin düşürülmesi Millî Eğitim'imizin ve her Türk aydınının görevi olmalıdır.

19. BASININ "DEMİURGOS KOMPLEKSİ"¹⁸

Hazret-i Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin de dediği gibi, "*Bir kimsede kibir, hurs ve şehvet, söz söylerken soğan gibi kokar*". Evet, kokmasına kokar da, kendisi nedense bu kokuyu duymaz; üstelik bu kokunun, muhâtabını tâciz ettiğinin de, kendisini menfûr kıldığıının da farkında bile değildir. Çünkü: "*Allâh, her kibirli ve zorba kişinin kalbini mühürler*" (Mü'min Sûresi, 35). İblis'in de zâten Hakk'ın huzûrundan kovularak rahmetten uzak, nûrsuz kalmasının sebebi, "*Ben Âdem'den üstünüm!*" diye kibirlenmesi değil midir? Halkın şaşmayan sağduyusu ise, boş yere kibirlenip böbürlenlenleri hemen teşhis ederek, "*Yüzünde nûr pir kalmamış, İblis'in kopyası olmuş!*" diye mahkûm etmekte veyâhut da: "*Kibrinden, tafrasından yanına varılmıyor; küçük dağları sanki o yaratmış!*" diye kibrinin, onu şirke yönelttiğini ihsâs ettirmektedir.

Şüphesiz ki kibir, durumunu ya da işgâl ettiği mevkiini hazmetmekten âciz bir nefsin kendi mâhiyeti hakkındaki, ama kendisini şirke dahi sevkedecek kadar azametli olan, *vehminin* eseridir. Ve bu itibârla da kişinin kendi kendini tahlîl etme ve eleştirme yeteneklerinin felç olduğu hâllerde ortaya çıkıp şuuru istilâ eden bir maraz ve hattâ bir âfettir. Kibir, bazı hâllerde de, kendi cehâletini ve değersizliğini idrâk eden bir nefsin bu durumu gizlemek için başvurduğu süflî ve pespâyeye bir müdafaa (otodefans) çâresi de olabilmekte ise de, bu onu mubah kılmadığı gibi, onun (XL/35) âyetinin hükmü dışında kalmasını da şüphesiz ki temin etmez.

Toplumun her kesiminde kibirli ve zorba kimselere rastlamak mümkündür, ama bunun *müstekreh bir temâşa* hâline dönüşmesi gene kütle iletişim araçları sâyesinde olmaktadır.

¹⁸ *Türkiye* gazetesininin 01.02.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Kültürsüzlüğünün, köksüzlüğünün ve bîçareliğinin öcünü beşerî dağarcığının yegâne hamûlesi olan kin, öfke ve gayzı misafir bulunduğu varakpâreden her gün saçarak aldığı sanan bir gazete zorbasını ya da ekranda kendisine yöneltilen sorulan nezâket ve tevâzu ile cevaplandırılan bir bakanın veyâ bir kamu görevlisinin lâfını ağzına tıkmayı mârifet sayan bir ekran zorbasını düşünün! Bunlar kendilerini lâyuhtî ve lâyüs'el (aslâ hatâ yapmaz ve aslâ kendilerine sorulmaz, kendilerine mes'uliyet terettüb etmez) ve bütün olaylara hâkim ve hükümrân gösteren vehimlerinin gulyabanîleştirdiği kibirleri hakkında milletin vicdânının nasıl bir hüküm verdiği farkında bile değildirler.

Bu şuarsuzluk, bâzen öylesine patolojik, öylesine irrasyonel bir vaka gibi gelişebilmektedir ki, kendilerini basını yönlendiren tek hâkim gibi görebilenler, basının devletin yasama ve yürütme organlarının dahi üstünde olduğunu iddia edebilmekte ve bunu sürmanşetten fütursuzca ilân edebilmektedirler. İşte *bu kibir, nefsi te'lih etmenin (ilâhlaştırmanın) tam bir klinik vakasıdır.*

Bu, Eflâtun'un felsefesinde yer alan, "kadîm(!) maddeden bu âlemi ihdâs etmiş olduğuna inanılan ve en alt kademedden ilâh olarak bilinen Demiurgos"u hatırlatmaktadır. Demiurgos'un eski Yunanca'daki lûgat mânâsı işçidir. Bu kavram, Hıristiyanlığın zuhûrundan önce müstakil bir inanç sistemi olarak yaygın olan, Hıristiyanlığın zuhûrundan sonra da uzun süre onun sırtından geçinen aynı ad altında "Hakdan neş'et etmiş, ama neş'et ettiği menşe'den şuarsuz, kendini içinde yaşadığımız ve gnostiklere göre bizatihî kötü olan bu dünyânın sorumlusu ve mîmarı zanneden nesne" anlamında kullanılmıştır. Masonların "Ulu Mîmar"ı, Kâinat'ın Demiurgos'u olarak telâkki edilmekte ve bazı mason felsefeciler onu, aklın idrâkine sığmayan İlk Sebep (Sebeb-i Ūlâ) olan Hakk'ın altında Kâinat'ı îmar eden kudretli bir varlık olarak telâkki etmektedirler. (Meselâ bkz.: Royston Pike, Serge Hutin: *Dictionnaire des Religions*, s. 102-103, PUF, Paris 1954).

Yazılı ve görüntülü basının belirli bir kesiminin kendisi hakkında telâkkisi ve davranışı Demiurgos'un takdîm ettiğimiz tanım ve tasvirine ne kadar da uymaktadır! (Buna herhalde sözlü basının belirli bir kesimini de katmak gerekir. Nitekim bunun için son günlerde Beyazıt Meydanı'nda seyyar kasetçilerin önünde beş dakika duraklayıp bangır bangır haykıran kasetlere bir kulak vermek yeter!) Bu kesim kendini Demiurgos gibi görmekten vazgeçmedikçe, kendine kendi eliyle musallat ettiği bu *Demiurgos Kompleksi*'ni tedâvi ettirmedikçe, milletin sağduyusu ve vicdânını fütursuzca ve şuarsuzca rencîde etmeye devam ettikçe, tirajının bir türlü artmaması ve hattâ düşmesinin sebeplerini ayda, yıldızlarda aramamalıdır.

20. GAZETECİLİK BİR SAN'ATTİR(!)

İster *Yazılı Basın*'da ister *Görsel Basın*'da olsun, gazetecilik her fânîde doğal olarak bulunmayan bir takım çok özel(!) hasletler gerektiren bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bâbiâlf'nin bir takım kalem erbâbı, kendilerini telmîhen: "İnsan

İlimde Demokrasi Olmaz!

gazeteci olmaz, gazeteci doğar" diye her ne kadar kendi kendilerine gelin-güvey olurlarsa olsunlar bizim, Hz. Peygamber (s.a.)'in: "*Her doğan çocuk İslâm fitratı üzere doğar. Sonra anası-babası onu müsevî yâhut hıristiyan yâhut da mecûsî yapar*" meâlindeki hadîsine göre, onların bu beyânının gerçeği yansıtmasından Hz. Peygamber'i de kendilerini de tenzîh etmemiz edebimizin iktizâsıdır.

Gazetecilik pozitif bir ilim değildir, hattâ düpedüz ilim bile değildir. Basın Yayın Yüksek Okulları'nda¹⁹ gazetecilik için gerekli bilgiler yığını ile birlikte bir takım "reçeteler" verilir. Ama pratikte görülüyor ki bunlar da gereksizdir, zirâ okulu bitirerek mesleğe atılanların pek işine yaramamaktadır. Dünyâ'nın her ülkesinde bütün bu bilgi ve reçetelerin, yalnızca, uygulanması mümkün olmayan ütopyik bir gazeteciliği tasvir etmekte olduğu gerçeği çiçeği burnunda gazetecinin kafasına kısa zamanda dank eder. O zaman yapılacak iş bu işin sırrını, sanatını *ustalar*'ın, *ototriteler*'in rahle-i tadrîsinden geçerek kavramaktır. Gazeteci namzeti bu san'ati öğrenmek üzere kendini ve vicdânını "ustalar"ın eline bırakır ve hayrettir, hepsi de birer büyük mürebbi' olan bu "ustalar" sâyesinde bu işi kısa zamanda kıvıracak o da bir başka "usta" olur.

Her ülkede gazetecilik bir san'attir. Fakat bu: karakalem ile portre çizmek gibi, kile şekil vermek ve ilh ... gibi tek boyutlu bir san'at değildir. Bu insanı şaşırtan, hayretler içinde bırakan, çok boyutlu ve çok vecheli, karmaşık, her babayığitin de zorluklarına tahammül edemeyeceği, çok özel hasletler gerektiren, çok özel içerikli bir san'attir! Sırlarını kendi câmialarının dışından kimselerin teşhis edemeyecekleri vehmiyle mâlûl "*ustalar*"ın san'tidir bu!

Bununla beraber Dünyâ Basını'nı yıllar boyu izlemiş sağduyu sâhipleri bu san'atin sırlarını yavaş yavaş keşfetmişlerdir. Bu gözlemlere göre *gazetecilik*:

- Her şeyden önce aklının, herkesinkinden daha üst bir düzeyde yaratılmış bulunduğunu vehmetmek marazıyla mâlûl olduğunu idrâk etmemek san'atidir.
- Kahvehâne köşelerinde pinekleyenlerin lâfla Devlet'i idâre etmeğe kalkışmaları misâli, Devlet'in gazete köşelerinden idâre edilebileceğini ve bunu yapmaya da hakları olduğunu vehmetmek san'atidir.
- Dezinformasyon (bililtizâm deforme edilmiş haber ya da düpedüz yalan yâni aslı esâsı olmayan *asparagas haber*) üretmek san'atidir!
- Her türlü peşin hükümden bağımsız ve bu bakımdan da hem çağdaş, hem demokratik, hem insancıl, hem de herkesden üstün olduğunu tüm âleme kanıtlayabilmek için halkın en ulvî ahlâkî değerlerine, millî değerlerine, örfüne ve âdetlerine saldırmanın her aydın için şart olduğu inancının bir

¹⁹ Bu yazının ilk versiyonu 3 Ekim 1992 târihini taşımaktadır. Şimdi artık BasınYayın Yüksek Okulları yok. Onun yerine daha cıfcaflı "İletişim Fakülteleri" var!

İlimde Demokrasi Olmaz!

peşin hüküm olmayıp çağdaşlığın vaz geçilmez ahlâkî sorumluluğu olduğunu vehmetmek san'atidir.

- Toplumun yazılı normlarına karşı yüreklilikle(!) başkaldırmak, yazılı olmayan normlarını da ancak kendisinin vaz edebileceğini vehmetmek san'atidir.
- San'atten san'at kültüründen nasîbi bulunmayan, şîvesi bozuk, diksiyonu anlaşılmas, nota ve usûl bilmez, kelime hazînesi fakîr, sululuğu tevâzu, sun'îliği kibarlık, yılışıklığı zerâfet, ibtizâli kişilik, ibâhacılığı çağdaşlık, fuşşâyâtı san'at, şirretliği câzibe, itliği şövalyelik ve mertlik sanan bir sürü gerzek marjinal arasından *düzmece*: kırallar, kırالیçeler, ilâhlar(!), ilâheler(!), sultanlar, hanımefendiler, güneşler, yıldızlar, starlar, süper starlar, üstâdlar ve ustalar ihdâs etmek san'atidir.
- Olayları yönlendirmeğe ve bunu sağlamak için de bunları istediği gibi çarpıtarak yansıtmaya hakkı olduğunu vehmetmek san'atidir.
- Ölülerini şehit diye ilân edebilmek san'atidir.
- Felâket tellâllığından zevk almak san'atidir.
- Flâş olay terânesiyle kişilerin özlük haklarını ve Devlet'in çıkarlarını hiç sayabilme san'atidir.
- "*Dilinden ve elinden hiç kimsenin emîn olamayacağı*" korkusunu salarak ve Basın Özgürlüğü İlkesi'nin arkasına sığınarak ustaca şantaj tevessül etmek san'atidir.
- Bir ahlâk âbidesi olduğunu vehmetmek ve herkesin hatâsını kusurunu detektifvârî araştırarak ahlâk adına, kamu düzenini koruma adına, ifâde hürriyeti adına ispiyonlamak ve afişe etmek san'atidir.
- Kendisinin Devlet'in yasama ve yürütme organlarının üstünde bir konumu olduğuna kendisini inandırma san'atidir.
- Özgürlük, demokrasi, fırsat eşitliği ve hukûkun üstünlüğü adına ve kezâ özgür, demokrat, eşit ve hakça bir düzen için kendisine bazı belirgin imtiyazların tanınmasının gerekli olduğunu vehmetmek ve bunları talep etmek san'atidir.
- Halkın "4532" yi okuyamayacak kadar ebleh olduğunu vehmetmek ve ne bulunmaz bir mürebbi' olduğunu kanıtlamak üzere bunun yerine "4 bin 5 yüz 32" yazmanın gerekliliğini idrâk etmek dehâsını tevâzu ile afişe etmek san'atidir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

- Yılın onbir ayı her türlü fuhşyâtın çığırtkanlığını yapıp müslüman mahallesinde salyangoz sattıktan sonra Ramazan ayında dinî bir sayfa yayınlar sa müslümanların salyangozları da rahatlıkla yutacağını ümid eden bir ticârî dehâ olduğunu vehmetmek san'atidir.
- Yayınlanan Ramazan sayfalarına, dağıtılan hediyelere ve çekilen lotaryalara rağmen tirajının sürekli düşmesini *halkın bilinçli tutumuna değil de* hâlâ halkın câhilliğine, televizyona ve ekonomik şartlara bağlı olduğunu vehmetmek san'atidir.

ve nihâyet

- Halkın saygısını ve îtimâdını tümüyle kaybetmiş olduğunu aslâ idrâk etmemek için, tehlike karşısındaki devekuşu misâli, kafasını sürekli kuma gömülü olarak yaşamak san'atidir.

Pekiye am gazetecilik san'atinin bütün bu inceliklerinden habersiz yeteneksiz gazeteciler acaba ne yaparlar? Onlar gazeteci olarak doğmadıklarından ve gazeteciliğin bütün bu afilli hasletlerini de özümlemekden âciz yeteneksiz kimseler olduklarından yalnızca *doğdukları gibi yaşar ve yaşadıkları gibi ölürlere*.

21. "İNSANCIL YAKLAŞIM" İLKESİ²⁰

Şahsî fonetik zevkimin adaptasyon eksikliğinden midir, yoksa yapıştıkları kelimelerin anlamlarını bozup zayıflattıkları için duyduğum reaksiyondan mıdır bilmiyorum, Türkçe'deki *cil*'li *cül*'lü soneklere bir türlü ısınamamışımdır. Meselâ akçıl: "kirli beyaz"; kırçıl: tam kır rengi değil de "kıra çalan"; ölümcül: öldürücü ya da ölümlü değil de "ölüm sebebi olabilen" anlamlarındadır. Buradan hareketle *insancıl*'ın anlamının da, etimolojik olarak, tam insan değil de insana benzeyen, *insanumsı* olması gerekirdi. Ancak, "insancıl" kelimesi sürekli bir anlam kaymasına uğrayarak önce; "insana sokulan ehlî hayvan"a ve sonra da, özellikle ateist çevreler ile solcu çevrelerin yoğun bir lengüistik dezinformasyon faaliyeti sonucu: "İnsanlık sevgisini en yüksek gâye sayan doktrine sıkı sıkıya sarılan kimse"ye, yâni hümanist'e delâlet etmeye başlamıştır. Bu medlûle bakıp da mefhum-ı muhâlifinden, acaba, yabancı ülkelerde kurban kesen Türk işçilerine fena halde bozulan bazı Avrupalılar'ın bu reaksiyonlarını da *hayvancıl* bir yaklaşım(!) olarak nitelendirmek isâbetli olmaz mıydı?

Hümanizm, ortaçağda egemen olan ve kilisenin tarzını yansıtan "iskolâstik düşünce ve ahlâk sistemlerinin alternatifsiz olmadığını; aksine, Eski Yunan ve Lâtin kültürlerinin en yüksek(!) kültürler olduğunu" savunan reaksiyoner ve tamamen Hıristiyanlığa karşı, paganist bir kültür değişimi olarak ortaya çıkmıştır. Fakat işin pa-

²⁰ *Türkiye* gazetesinin 19.10.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

radoksal yanı, temsil ettikleri inanç sisteminin dibine dinamit yerleştiren bu harekete, Rönesans'ın ilerici(!) papalarının büyük bir müsâmaha göstermekle kalmayıp, onu hem desteklemiş ve hem de korumuş olmalarıdır. Buna rağmen aynı hümanist papalar, bu arada, *zehircil ve ölümcül* şerbetlerle ağırladıkları şahsî düşmanlarının âhirete intikallerini olağanüstü insancıl bir alışkanlıkla hızlandırmak fazîletini(!) de, nendenyse, elden bırakmamışlardır.

Bu hümanizm, yâni Öztürkçe yakışanı ile *insancılık*, cılkı çıkmış toplumlar da Allâh'a ibâdet etmeyi en ulvî gâye sayan semâvî dinlerin yerine insanlık sevgisini en yüksek gâye olarak ikâme etmeye yönelik beşerî ve de paganist bir paradigma (düşünce kalıbı) olarak gitgide kök salmaya başlamıştır. Semâvî dinlerde kişinin Allâh'a karşı sorumluluklarının nefse yüklediği zahmete karşılık, hümanizm, pekçok kimseyi "insan sevgisinin, kişiyi, bütün bu dinî mükellefiyet ve zahmetlerden kurtardığı" iddiasıyla cezb ve iğfâl etmeye muvaffak olabilmektedir.

Tanzîmatla beraber millî örf ve kültürümüze musallat olan ve hiç bir filtreye tâbi" tutulmadan millî benliğimizin harîminde kök salmalarına sulusepken bir misâfirperverlikle kucak açılan Batı paradigmaları arasında insancılık, Türk aydınının bilinç altına sinsice ve fakat bilinçle yerleştirilen bir kompleks olmuş ve millî örf ve kültürümüzün ulvî değerlerini mânevî vechelerinden olabildiğince tecrid edip fakirleştirmede de büyük başarılar elde etmiştir.

Bizdeki hümanizmcilere (yâni hümanizm satıcılarına ya da öz-türkçesiyle *insancılıkçı*'lara) göre meselâ Mevlâna; "Şerîattan kıl payı inhirâf etmeyen, Doğunun ve Batının bütün felsefelerini Vahdet potasında eritmiş engin bir sofî, hârikulâde bir mürşid, bir insân-ı kâmil ve kâbına erişilmez bir Hakk âşığı değil de, insancıl boyut(!) cihetiyle sâdece bir ozandır!" Aynı şey Yunus Emre için de geçerlidir ve "Türk insanı bu zevatın dinî bağınazlıklarını(!) gözardı edip dikkatini yalnızca bu gibi insancıl boyutlarında(!) yoğunlaştırmalıdır." Ve kezâ Fatih Sultan Mehmet bile, bizim insancılıkçılarımıza göre, "bütün ömrü Molla Gürânî ve Akşemseddin gibi insân-ı kâmil iki ulu mânevî mürşidin eğitimlerinin damgasını taşıyan, Peygamberin İstanbul'un fethine dair hadîsindeki müjdeyi kuvveden fiile çıkarmak için her fedâkârlığa katlanacak kadar Peygamber'e âşık ve Rabb'in sâdık ve sâcid bir kulu değil de, Rönesans hümanizminin hayrânı ve bendesidir: Fâtih'in tek insancıl boyutu budur. Ve Ortodoks Kilisesi de bekâsını yalnızca onun bu insancıl boyutuna borçludur."

Yüksek Türk şahsiyetlerini, onları yücelten temel hasletlerinden soyutlayarak bir anda sifira ircâ etmeyi hedef alan bu sinsi stratejinin misâlleri çoğaltılabilir. *İnsancılık kompleksi* maalesef toplumumuzun pekçok kesimini bir ahtapot gibi sarmış ve pekçoklarının fehâmet, idrâk, temyiz ve iz'anını köreltmıştır. Ve hayrettir! Bugünlerde ister devletin olsun, isterse idarî, mülkî ve hattâ adlî erkânın olsun bazı tasarrufları millete, büyük bir kendi-kendini-tatmin duygusuyla, hep *insancıl yaklaşım* kılıfıyla sunulmaktadır.

Bazı devlet erkânının, yazılı ve sözlü basın bir kesiminin ve onları taklîden de bazı idarî ve mülkî erkânın, muhtevâsını ve tehlikelerini tahlîl etmeksizin, dilleri-

ne pelesenk etmiş oldukları *insancıl yaklaşım*'ın toplumumuzda "şartlı refleks" prensibi uyarınca millî ahlâk ve kültürümüzü kemirmesinin yanında örf, âdet, töre ve kânûnların üstünde ve onların esprisini törpüleyen, dokunulmaz bir *ilke*, hattâ bir *dogma* mertebesinde bilfiil yükseltilmesinin arz ettiği tehlikelerin hâlâ fehm ü idrâk edilemeyeşi ne kadar esef vericidir!

Kamuoyunu etkileyebilecek durumda olan her kişinin ve her kütle iletişim aracının aslında tam bir dezinformasyon olan bu kabil moda beyânların bilinçsiz konformizminden temkinle ve bilinçle kaçınması ve kezâ bu potansiyel tehlikeleri artık idrâk ve temyiz edebilme olgunluğuna erişmesi fevkalâde isâbetli olacaktır.

22. İTİRAZ VE İNKÂR KÜLTÜRÜ (!)²¹

1960 Nisan'ında Türkiye'de gelişen, ama 27 Mayıs 1960'dan sonra "arazîye uyan", sekiz yıl sonra da 1968 Mayıs'ında Paris'te patlak veren ve belirli merkezlerden yönlendirilen, örgütlenmiş, uluslararası ihtilâlcî bir hareket hâlinde diğer ülkelere (bu arada, tabîî, Türkiye'ye) de sirâyet eden öğrenci hareketlerinin bıraktıkları tortuya bakıldığında, yalnızca aldatmaca, hayal kırıklığı, seviyesizlik, cehâlet, kan; Avrupada dahi, bütün kamuflâjlara rağmen, hâlâ düzeltilememiş bozuk ve verimsiz bir eğitim düzeni ve bir de aydın olma vasfını fikr-i sâbitlere ipotek etmiş, genel kültürü basın ve TV'nin sadakasından ibâret, okumayan, düşünce tembeli, itirazı ve inkârı şahsiyetinin vazgeçilmez bir parçası sayan; temkin, temyiz ve iz'an yoksunu nesiller görülmektedir.

Bu öğrenci hareketleri önce gençliğe ve zamanla, "üzüm üzümüne baka baka kararır" misâli, orta yaş grubuna *itiraz* ve *inkâr*'ın baş döndürücü şehvetini aşıladı. Sâdece aşılama ile da kalmadı; bunu bir *modus vivendi* (bir hayat tarzı) ve bu hayat tarzına karşı ileri sürülebilecek itirazları önlemek için de ahlâkî bir prensip seviyesine yüceltti. Böylece yaygın halk kütleleri, vara yoğa itiraz etmekle, kezâ ahlâkî ve kültürel müesses değerleri de inkâr etmekle, ilerici, aydın ve de entel bir görünüm kazanacaklarına; hattâ görünüm kazanmak ne demek, bu itiraz ve inkâr alışkanlığının kendilerini otomotikman ilerici, aydın ve de entel kılacağına inandırıldılar. Yalnızca Türk cemiyetini değil, Avrupa'nın önemli bir kesimini de etkisi altında tutan ve hem cehâleti hem de bozgunculuğu teşvik eden bu kollektif maraz meş'um zindeliğini hâlâ muhafaza etmektedir.

Ancak, zorbaca itiraz ve inkârın her zaman sağduyu engelini aşmadığını fark eden bu takım, fikrî sefâletlerine ve zorbalıklarına bilimsî bir kılıf geçirmenin daha uygun olacağını kısa zamanda idrâk ettiler. Önceleri, her şey bir rus (şey, pardon!) lâf salatasından ibâret *bilimsel (!) sosyalizm* adına yapılır ve bu, ahlâkî(!) ve ilmî(!) bir baskı unsuru olarak kullanılırken bunu her terennüm edişlerinde artık kargaları bile tebessüm ettirdiklerinin nihâyet farkına varanlar bu stratejiyi değiştirdiler.

²¹ *Türkiye* gazetesinin 22.02.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Şimdi, mantığı: "Bütün insanlar fânîdir/Sokrat bir insandır/O halde, Sokrat fânîdir" kıyâsının kalıbından ibâret sanan; bu kalıba oturan, ama terimleri iyi tanımlanmamış bir mugalâta yaptığında da, ciddî ciddî, ilim yaptığını vehmeden ve bu kıyâs kalıbı sâyesinde her ilimde "yed-i tûlâ" sâhibi olduğuna inanan bir sâbit fikirliler takımı türedi. Genellikle kütle iletişim araçlarında arz-ı endâm eden bu takımın tahlîl ve muhâkemelerindeki sefâlet, slogan edebiyatının muğlâk vecîzelerini(!) ilmî ve ahlâkî umdelermiş gibi empoze etmeye kalkışmalarıyla daha da sırtmaktadır.

Üniversitede öğrenci olaylarına karışanlarla, o zaman, yaptığımız konuşmalarda bunların dünyâ görüşlerinin yirmi kadar stereotip slogan cümleye sığdığını tesbit ederek hayret etmiştik. Bu gençlerin bugün *yerli intelligentsia*daki inkârcı izleyicilerinin de, aradan 20 yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ aynı prematüre zihnî düzeyi sergilemeyi fazîlet addetmeleri ne hazindir! Bunların 1970'lerin öğrencilerinden tek farkı, daha kibar(!) ve daha bilimsel(!) bir vitrin sergilediklerine ve herkesin de bunu böylece teslim ve tasdîk etmesi gerektiğine kendilerini inandırmış olmalarıdır. Bu vehim onların hayat damarıdır. Bu vehimden uyanmak, bozgunculuklarını ve bozgunlarını idrâk etmek ise en azından şimdiki şahsiyetlerinin yok olması demektir. İşte bunun için bu takım, şahsiyetlerini besleyen can damarı mesâbesindeki itiraz ve inkâr tutkusunun tahrîk ettiği bir *düzmece kültür*ün (bir "psödokültür'ün"), *itiraz ve inkâr kültür*ünün, zindeliğini muhâfaza edebilmek üzere elinden geleni yapmaya devam edecektir.

Bu düzmece kültürün mayası: itiraz ve inkâr; yönü; müesses nizâmın dayandığı ahlâkî değerleri değiştirmek ve geçersiz kılmak; eserleri ise: lâf ishâli ile iş inkıbazlığıdır. Tavrı da herhâlükârda rahmânî bir tavır değildir.

Son yirmi küsûr senelik gözlemler, şahsiyetlerine bu düzmece kültürün damgasını vurduranların ıslâh ve iflâh olmalarının hemen hemen imkânsız, bu marazdan gerçekten de yakasını kurtarabilen mesûd kimselerin ise çok az olduğunu göstermektedir.

Hele bu düzmece kültürün mensûblarından hasbelkader bir kamu göreviyle memur kılınanların eziklik ve beceriksizliklerinin acısını yüce prensiplere(!) sığınıyor görünerek, ama adâleti *zulme*, verimliliği *betsizlik-bereketsizliğe*, îtidâli *öfkeye*, hoşgörüyü *intikama* dönüştürmek sûretiyle çıkarmalarına katlanmak da tam bir müsîbet olmaktadır.

Bu düzmece ve saldırgan kültürü deşifre ve afişe etmek Millî Eğitim'imizin ve her münevverin görevi olmalıdır.

23. MİLLÎ(!) ENFLASYONLARIMIZ²²

Halkın sağduyusu, bir nesnenin çok olduğu yerde (1) bozulmuş, (2) kokuşmuş, (3) kalitesi iflâs etmiş, (4) işe yaramaz ve hattâ (5) müstekreh bazı unsurların da

²² *Türkiye* gazetesinin 24.08.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

çokça oluşabileceğine işâret eden oldukça galiz bir darb-ı meseli yüzyıllar önce biçimlendirerek hâfizalara nakşetmiştir. Bundan dolayıdır ki temkin ve hikmet ehli, kaliteyi gerileten çokluktan (kesretten) hep kaçınmışlardır. Ne çâre ki bugün bazı nesnelere tam bir enflasyonist kesrete sâhip olmaları Türkiye'de içtimaî hayatın pekçok vechesine ağır ipotekler vaz edebilecek bir raddeye gelip dayanmıştır.

1. Para emisyon hacminin gitgide artması senelerdir, bütün ülkeye şâmil, kontrol altına alınamayan iktisadî ve içtimaî dertlerin kaynağı olmuştur.
2. Bir başka millî(!) enflasyonumuz festivallerimizdir. Gün geçmiyor TV'miz filân kasabada yeni ihdâs edilen bilmem ne festivalinin önemini dile getiren ve bu festivale hemen "uluslararası nitelik(!)" kazandırılması için çalışmaların başlatılmış olduğunu ciddî ciddî beyân eden mülkî ve idarî erkânı ekrana getirmemiş olsun!

Şüphe yok ki festivallere *uluslararası nitelik kazandırmak(!)*, bunların, gitgide bir ibtizâl hâline gelen *halka dönük sanatsal etkinliklerinden (!)* diğer ulusları da faydalandırmak için değildir. Bu, aslında, belediyelerin cılız bütçelerine "Tanıtım Fonu"ndan üç-beş kuruşun aktarılabilmesi için oynanan ve herkesin alkış tutması istenen resmî komedilerin değişmez senaryosudur.

3. Üniversite ve profesör enflasyonu da hem üniversiteleri ve hem de öğretim kadrosunu maalesef yer yer seviyesizliğe duçar etmiştir. 3455 sayılı kânûnla bir yılda üç-beşbin kişi profesörlüğe pompalanarak sun'î bir şişkinlik meydana getirilmiş, akademik piramit alt-üst edilmiştir. İlmî verimliliği zâten kısıtlanmış olan üniversiteler için bu enflasyonist icrâat aslâ kaliteyi arttırıcı bir tedbir olmayacaktır.

Eski bir atasözü: "*Kadıyı kadı yapan kavuğu değildir*" demektedir. Hayrettir, akli başında addedilen pekçok kimse hâlâ, bir nesnenin adını değiştirmede onun hüviyet ve mâhiyetini de değiştiren bir **büyük kudreti** olduğunu vehmetmektedir.

4. Millî enflasyonlarımızdan bir diğeri ise sanatçı enflasyonudur. Basının konu fıkârâsı bir kesiminin ve TV'nin allayıp-pullayıp piyasaya pompaladığı: (1) görgü fıkârâsı, (2) edeb fıkârâsı, (3) saygı fıkârâsı, (4) nota ve usûl fıkârâsı, (5) şîve fıkârâsı, (6) iz'an fıkârâsı, (7) diksiyon fıkârâsı, (8) kelime ve dilbilgisi fıkârâsı sürüyle sanatçı(!) edebiyâtımızın, mûsikîmizin ve temâşâ sanatlarımızın gerçek temsilcilerini ekalliyete düşüren ve her çeşit süfliliği baş tacı eden bir kütle hegemonyasıyla an'anevî bedîî değerlerimizi alt-üst etmektedir.
5. Şans oyunlarındaki enflasyon, ticarî fırsatçılıktan nasîbini alamayan, herkesi kısa yoldan "köşe dönmeye(!)" cezb ve dâvet eden içtimaî bir kanser gibi çoğalıp yayılmaktadır. Millî piyango, müşterek bahisler, spor-toto, spor-loto, kazı-kazan (!), kumarhâneler, posterden uçağa kadar herşeyi ve

İlimde Demokrasi Olmaz!

bu arada da kendini dağıtan *lotaryacı basın* bu ikrâmiye bolluğu içinde ülkemizin bir kesiminin ahlâk inhitâtına karınca kararınca katkıda bulunmaktadır.

6. Ancak, bir millî enflasyonumuz daha vardır ki, onun ahlâkî, idarî ve malî tahribâtı birkaç yüzyıldan beri imparatorluğun ve cumhûriyetin bürokratik ve siyasî düzenini felç etmeye yetmiştir. Bu da: *seleflerinin ak dediklerinin kara ve kara dediklerinin de ak olduğunu inatla savunan yüksek bürokratlar ve siyasîler enflasyonudur!*

Basın ve onun etkisiyle halk ve hattâ aydınlanımız bile, bugün yalnızca iktisadî enflasyonun sihrine kapılmış görünüyorlar. Diğer millî(!) enflasyonlarımızın gerek ahlâk, gerek verimlilik, gerekse hars ve kültür açısından ülkeye ettiği kötülükler ise hep gözardı edilmekte! Sürekli olarak yalnızca iktisadî enflasyonun gündemde tutulması, diğer enflasyonların bilincinin uyanmaması için, bazı çevrelerin çıkarına, acaba bir paravana görevi mi yapmakta?

Ancak, gerçek olan bir şey varsa, o da bütün bu ve burada zikretmediğimiz benzeri enflasyonların Türkiye'mizi "*vasfın hükümranlığı*"ndan "*vasfi örten mikdarın hükümranlığı*"na doğru yavaş yavaş tenzil-i rütbeyle tâbi' tutmakta olduğudur.

24. YERLİ "İNTELLİGENTSİA"²³ (KENDİNİ ZEKÎ VE AYDIN SANANLAR TAKIMI)

Kim ne derse desin, beşeriyet, târihi boyunca hep *kast sisteminin* meftûnu olmuştur. "Kast" kelimesi aslında, "kasta" diye okunan Portekizce "casta"dan gelmekte ve lûgat anlamıyla ırk ya da soya işâret etmektedir. Ancak, sosyal bir müessesese olarak kast sistemi eski Hindistan'da, herbiri Hindû ilâhı Brahma'nın sırasıyla başından, kollarından, karnından ve ayaklarından zuhûr etmiş olduğuna inanılan: Brahmanlar (Hindûların ruhban sınıfı), asiller ve cengâverler sınıfı, tüccar ve zirâatçiler sınıfı ile hizmetkârlar sınıfı diye teessüs etmiş dört sınıf halktan oluşan sosyal sisteme delâlet etmektedir. Bir de bunların dışında kendilerine dokunulması dahi yasak olan bir *parya* sınıfı vardı. Her hindûnun ilk görevinin "içinde doğduğu ve bütün ömrü boyunca da değiştiremeyeceği kastın kurallarına uymak" olduğu pekçok kutsal hindû kitabında ve bu arada da *Bhagavat Gîta*'da açıkça belirtilmiştir.

Her bir kastın yüzlerce, hattâ binlerce alt-kasta bölündüğü bu statik ve katı hiyerarşik (silisile-i merâtibe dayalı) sistemin daha basit ve daha dinamik yapıya sâhip varyantlarını hemen her kıtada ve her zaman teşhis ve tesbit etmek mümkündür. Meselâ Ortaçağ Avrupası'nda: derebeyleri, râhipler ve serfler kast sisteminin hemen hemen en belirgin özelliklerini yansıtan üçlü bir hiyerarşik düzen oluşturmaktaydı.

²³ *Türkiye* gazetesinin 25.01.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bu sistemin paryalarını da gettolara kapatılan Yahudiler ile şehirlere girmelerine bile izin verilmeyen çingeneler oluşturuyordu.

Ancak, bir yandan asillerin gitgide fakirleşmesini hazırlayan, öte yandan da serflerin teşkilatlanıp belediyeler kurarak ekonomik güçlerinin artmasını sağlayan sebepler silsilesi, zaman içinde, bu sosyal yapıda Hindistan'dakinin aksine belirli bir dinamizmin doğmasına yol açmıştır.

Bugün sosyal yapı ekonomik açıdan, hemen her yerde, fakirler-orta sınıf (orta direk)-zenginler şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tâbi' tutulmaktadır. Bu sınıflar arasında yalnızca ekonomik bir engel bulunmaktadır. Meşrû ya da gayr-ı meşrû yollarla para kazanan, kast sisteminin aksine, sınıfını değiştirebildiği gibi sınıflar arasında akrabâlık ilişkileri de kolaylıkla kurulabilmektedir. Bu sınıflar ve bunların iç dinamizmi, çağdaş toplumda, hem yeni değer yargılarının doğup egemen olmasına ve hem de dinamik baskı gruplarının oluşmasına yol açmıştır.

Toplumda, bugün, ekonomik güce dayanan bir sınıflandırmanın yanında sınırları belirsiz, her şeyi çok basite ircâ eden sun'î bir sınıflandırmayı egemen kılmak isteyen baskı gruplarının oluşması da ilgi çekici sosyolojik bir gelişmedir.

Bugün toplumu: *intelligentsia* ve *bunun dışındakiler* diye iki sınıftan ve hatâ bazı müfritlere göre de gerçek iki kasttan ibâretmiş gibi görmek ve bu görüşü icbâr etmek isteyen bir eğilim ortaya çıkmıştır. "İntelligentsia"nın tam lûgat mânâsı, "zekî kimselerin oluşturduğu sınıf"dır. XVIII. yüzyıl Avrupasının fikir hayatında etkin olmuş ve bu yüzyıla mecâzî olarak "Aydınlanma Çağı" adını vermiş bir kısım düşünürlerin varlığını bir asır sonra keşfeden Tanzimat nesli, o çağın ilerici sayılan düşüncelerini benimseyenleri, mason localarının an'anevî terminolojisinden de mülhem olarak, münevver (nûrlanmış, nûr kazanmış) diye isimlendirmişti. Bu terimin Cumhûriyet dönemindeki karşılığı ise aydın'dır ve bugün ülkemize has bir anlam kaymasıyla "aydın" deyince zekî ve "intelligentsia" deyince de kendini aydın sayanların oluşturduğu halk kütlesi anlaşılmaktadır.

Bu ikili sınıflandırmanın bir bölüm insanı bililtizam aşağılıyıcı hor ve hakîr görücü bir tefrika ve nifâk unsuru olması yanında kendisini doğal olarak kabûl ettiren bir sınıflandırma olmadığı da âşikârdır; çünkü kimin aydın (kiminse karanlık!) olduğunun açık, seçik, tam, objektif ve bilimsel bir tanımı yoktur. Yâni, kısacası, "aydın" kelimesi sübjektif yanı ağır basan muğlâk bir içeriğe sâhiptir.

Bununla beraber, bu sınıf şuuruyla Türk intelligentsiasına mensûbiyetlerini açıkça beyân ya da ihsâs edenlerin yazıları, sözleri ve davranışları incelenirse, bunlara has bazı ortak noktaların tesbiti, bizi, bu intelligentsianın bir üyesi sayılabilmek için asgarî ortak vasıfların neler olması gerektiğine götürebilir.

Kendilerini intelligentsia kapsamında aydın sayan, bunu açıkça beyân ya da ihsâs edenlerden yazılarını tetkik ettiklerimiz, TV'de izlediklerimiz ya da şahsen tanımak imkânını bulduklarımızın büyük bir kısmının; zekâ düzeyinin ve analiz yete-

İlimde Demokrasi Olmaz!

neklerinin vasatın hayli üstünde olduğunu; kendilerinden bir iş; bir proje istendiğinde bunu en kısa zamanda ve olabildiğince ayrıntılı bir biçimde takdîm edebildiklerini; iş ve randevu bâbında verilen sözü tutmaya özen gösterdiklerini; en az bir yabancı dilden yararlanabildiklerini ve klâsik Batı mûsîkîsi ile plâstik sanatları anlayıp bunlardan zevk almaya özen gösterdiklerini teslim etmek gerekir.

Bu intelligentsia aydınlarının hemen hepsinin çok hassas ve bu hassasiyetten ötürü, hayatlarında gerçekten de çile çeken; bir kısmının sürekli öfke derecesine varacak kadar celâlli, şahsî ve fikrî yanlışlarını aslâ kabûl etmeyecek kadar inatçı, cidalleşme ve karşıt fikri savunmada âdeta şehvete varan bir tutkuyla mâlûl, cidâle hakîkati aramak için tevâzu ile tevessül etmek yerine kendi değişmez önyargılarını muhâtabına icbâr etmek için serdengeçti tavrıyla sarılan, bütün bu vasıfları dolayısıyla da büyük bir bölümünün analizde gösterdikleri başarıyı sentezde gösteremeyen kimseler oldukları da müşâhede edilmektedir.

Hemen hepsi otoritenin her türlüüne; ebeveyn otoritesine, eş otoritesine, hoca otoritesine, askerî otoriteye, devletin otoritesine, din otoritesine, kânûn otoritesine, millî târihin otoritesine karşı reaksiyoner davranmakta; bunlara ve bunlardan neş'et eden her kurala, her tedbîre ve her tasarrufa şüpheyle bakmakta; çoğu kere de hor ve hakîr görmektedir. Belki de bazılarının yaşantısı bu yüzden perîşan olmakta; ailelerinden, komşularından, çevrelerinden ve yargı makâmılarından çok çekinmektedirler. Otoriteye karşı çıkmamanın verdiği sarhoşluk onları din, lâiklik, hürriyet, çevre, hükûmetlerin icrâatlarına itiraz, şahısları afişeleme, homoseksüellere özgürlük, feminizm, cinsellik, dünyâ barışı, vb... gibi pekçok konuda müfrit tavırlar takınmaya; yâni bâzen ibâhaya, ama hemen her zaman temkinden, îtidalden ve dolayısıyla da milletin örf, âdet, kültür, menfaat, inanç ve davranış alışkanlıklarını rencîde etmemeyi temin eden sağduyudan uzaklaşmaya sevk edebilmektedir.

İntelligentsiamız her zaman hâlis demokrasi havârisidir. Bunu sözle de en ateşli biçimde savunur. Ama her nedense hâl ve tavrıyla hep *intelligentsia oligarşisinden* yana gözüdür.

İntelligentsiamız ilericidir; yobaz ve bağınaz değildir. Ama perestroika ve glasnost'dan sonra önemli bir kesiminin hâlâ Marksizm'e îtibar etmesini siz lûtfen gene de yobazlık, bağınazlık ve irticâ diye yorumlamayın. Bu olsa olsa, kendinden başkasına ve özellikle de samimî dindarlara bir türlü lâyıık görmediği *ahde vefâdır, nostaljidir*, o kadar!

Ah şu bizim İntelligentsiamız! Evhâmını değişmez realiteler gibi görmek illerinden ve ütöpik ideallerin idrâki kamaştıran sarhoşluğundan yakasını bir sıyrabilse de aklını meselelerin rahmânî vechelerine bir kanalize edebilse, evet işte o zaman Türkiye ne büyük bir potansiyel kazanırdı!

25. "EFFENDİA" OLAYI YA DA BEYEFENDİLER TAKIMI²⁴

Y.Lecerf ve E. Parker son yıllarda yaptıkları ilgi çekici analizler ve ileri sürdükleri tez ve teoriler ile temâyüz etmiş iki Fransız sosyoloğudur. Bunlar, 1987'de yayınladıkları *İntelligentsia Diktatörlükleri - Effendia Olayı* (Les Dictatures d'Intelligentsia - L'Effet Effendia; PUF, Paris) isimli eserlerinde, Fransızca yazılışıyla "effendi" kelimesinin Türkçede: okutulmuş, iyi eğitilmiş, bilgili adam (efendi, beyefendi) anlamına geldiğine işâret ettikten sonra, bugün dünyânın pekçok ülkesinde tipik bir "Beyefendi-devleti"nin mevcûd olduğu tezini geliştirmektedirler.

Bu yazarlara göre bir ülkenin *effendia*'sı ile *intelligentsia*'sı arasında büyük fark vardır. İntelligentsianın örgütlenmemiş bir "aydınlar takımı" teşkil etmesine karşılık effendia (ya da "beyefendiler takımı") hem birbirlerine bağlı ve hem de her şeyden haberdar, iyi yetişmiş, parlak, müteşebbis, cesur kimselerden oluşan bir çeşit "aydınlar bürokrasisi"dir.

Bütün dünyâda beyefendiler takımlarının ya da beyefendiler devletlerinin siyasî kudret kazanmaları doğrudan doğruya kütle eğitiminin kalite ve kantitesinin artmasına ve bu yoldan yetişen her yetenekli kimsenin kendi yeteneğini ve uzmanlığını tatmin edecek uygun bir iş bulmakta zorluk çekmesi dolayısıyla bu tarzda bir kümeye dâhil olmayı yeğlemesine bağlı gözükmektedir.

Beyefendiler takımının oluşturduğu cemiyetin en belirgin vasfı, bu takımın fertlerinin, yazarların *çıkâr komploları* adını taktıkları ve en geniş anlamıyla maddî veyâ mânevî bir menfaat doğrultusunda kümeleşmeler aracılığıyla birbirlerine kenetlenmiş olmalarıdır. Bunun sonucu olarak, ismi esâmisi duyulmamış bir beyefendi, meselâ, bir ömür boyu başka türlü erişmesine imkân olmayan yüksek bir makâma herkesin şaşkın bakışları altında bir gecede getirilebilmekte ve böyle bir tâyin hikmeti ya hiç açıklanmamakta ya da genellikle tâyinden sonra yapılan yoğun bir propagandayla kabûl ettirilmeye çalışılmaktadır.

Çıkâr komploları çok çeşitli olabilmektedir: meslekî komplolar, ailevî komplolar, ticarî komplolar, siyasî komplolar, sendikal komplolar veyâ aynı okuldan mezun olmuş olmanın sağladığı dayanışma duygusunun sonucu olan komplolar vb... Beyefendiler takımının her bir üyesi ne kadar çok komplo çevresinin arakesitinde bulunabiliyorsa kudreti ve nüfûzu da o kadar büyük olabilmektedir.

Yazarlar iyi tahlîl ettikleri Fransa ve Mısır'da ve kendi deyişleriyle "...daha pekçok ülkede", siyasî değişikliklerin her sefer 3000 ilâ 5000 yeni beyefendinin eski beyefendilerin yerine tâyinine yol açtığına dikkati çektikten sonra, yenilerin gerek davranış gerekse zihniyet ve hattâ giyinme biçimleri bakımından bile eskilere şaşılacak derecede benzediklerini, ama bunlardan yalnızca başka bir çıkâr komplosuna dâhil olmak yönüyle ayrıldıklarını ifâde etmektedirler.

²⁴ *Türkiye* gazetesinin 15.02.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Komploların, mensûblarını bir arada tutabilmeleri için, birliği-beraberliği sağlayacak büyük temalara ihtiyaçları vardır. Bu temalar gerçekçi ya da ütöpik mefkûrelerin, mezheplerin, siyasî kanaat ya da fırkaların veyâhut düpedüz malî çıkarların çerçevelerinde oluşur. Bu bakımdan komplo, hem bir beyefendi takımının iktidârı ele geçirme sürecinde birleştirici ve tahrîk edici bir unsur ve hem de aynı takımın varlığına anlam kazandırıcı bir çerçeve oluşturmaktadır.

Bu anlamın çok önemli bir işlevi de komployu kamufle etmesidir. Bu tarzda bir komplonun anlam kazanması hemen her zaman bir fısıltı, bir dedikodu ve bir efsâne (mitos) mekanizmasını ve dolayısıyla da bir dezinformasyon sürecini de kendisiyle birlikte ihdâs eder... Beyefendi takımı bu dezinformasyonun ihdâs ettiği sihirli havayı idâme ettirmek için genellikle her imkânı değerlendirmek zorunluluğunu hissederek; artık dünyânın nizâmı evrensel fizik kânûnlarına, sosyolojik, politik ve malî kurallara değil de, aksine, komplonun bunların yerine ikâme ettiği ve verdiği ümitlerle halk kütlelerini teshir edeceği sanılan kurallara bağlıdır. Realite artık yaşanan realite değil, fakat komplonun önceleri nazikâne bir şekilde icbâr ettiği realitedir!

Komplonun damataşı olan beyefendi, bilgiyi objektif bir şekilde algılayacak yerde, yalnızca ait olduğu komplonun kendi hayalhânesine dikte ettirdiği bilgileri algılar ve bütün zamanını da her yerde ve her fırsatta bunları, insanı ferahlatan bir dua gibi tekrarlamakla geçirmeye başlar; dış âleme de âdeta buna göre bir şekil vermeye çalışır. Komplonun dinamiği beyefendiyi eninde sonunda, bu dış âlemin realitesini kısmen de olsa redde icbâr edicidir. Ve sonunda da komplonun harîminde bu fısıltı, dedikodu ve efsâneler "hakîkat" mertebesine yükselmiş olur.

Bu realiteden kopukluk bazı ülkelerdeki beyefendi takımlarını kendilerini takdir edemeyen nankörlerin(!) cehâletlerini(!) izâle etmek, kör(!) inatlarını kırabilmek ve cemiyette davranış ve değer yargılarında tesânüdü(!) sağlamak üzere, zecrî tedbirler almaya bile götürebilmektedir ki, bu da totaliter bir mecrâyâ yönelmenin başlangıcı ve fakat iktidâra da ne zaman gerçekleşeceği belli olmasa bile yeni bir beyefendiler takımının gelmesinin değişmez bir sosyolojik kural olarak mukadder olduğunun müjdecisi(!) olur.

Dünyâda yaygınlaşmaya başlayan bu beyefendi takımı kompleksinden merhûm pederimin üzerine bastıra bastıra bize telkin ettiği gibi herhâlde, âmir iken nefesine âmirlik taslâtırmayıp kendisinin ancak *hizmetkârların hizmetkârı* olduğu şuurunu sürekli zinde tutabilen ve kul hakkından çekinen vicdânı hür kimseler sakınabileceklendir.

26. DEMOKRASİ – DEMAGOGRASİ²⁵

Yunanca'da *demos* (halk) ve *kratos* (iktidâr, otorite) kelimelerinden oluşturulmuş olan demokrasi, herkesin bildiği gibi, halkın iktidâr olarak hükmetmek ve yö-

²⁵ *Türkiye* gazetesinin 12.10.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

netmek yetkilerini bilfiil ya da temsilcileri aracılığıyla bilkuvve elinde bulundurduğu siyasî rejimdir.

Demokrasi, ferdin vicdânî kanaatlerini hiç bir baskı altında kalmaksızın özgürce ifâde etmesine müsait ideal bir siyasî rejim olmakla birlikte, uygulamada bu idealin her zaman gerçekleşebildiğini tasdik etmek mümkün değildir. Nitekim komünist ve sosyalist fikriyatı, bugün, devletlerinin ana felsefesi ve hattâ *dogması* kılınmış tek partili pekçok ülkede bir kimsenin siyasî, dinî, içtimaî ve hattâ ilmî kanaatlerini açıkça ifâde etmek hürriyetinin fiilen mevcûd olmamasına rağmen, bunlar gene de, devletlerini demokratik diye ilân etmekte ne bir sakınca ve ne de bir çelişki görmektedirler.

Diğer taraftan pekçok ülke, demokratik addedilmekle birlikte, vatandaşlarının bazı konularda kanaatlerini açıkça ifâde etmelerini ve bu kanaatlerine uygun davranmalarını kısıtlayan kânûnlar, emirler ve müeyyideler vaz etmeyi de gerekli görmektedir.

Demokrasi, fertlerin kânûn karşısında aynı haklara sâhib olmasını gerektirir; bundan ötürü bir sınıfın bir başka sınıf ya da tüm millet üzerinde hâkimiyet kurmasına cevaz vermez. Ancak, ne yazık ki, fiiliyatta bu hiç de böyle olmamaktadır. Nitekim milletin ya da bir sınıfın üzerinde ekonomik, fikrî ve siyasî hâkimiyetler pekâlâ tesis edilebilmektedir. Ayrıca, millet bu husûstaki endîşesini izhâr edebildiği, sesini duyurmak istediği zaman da çok kere kânûnî boşluklar, şekil mülâhazaları ya da düpedüz mesnetsiz baskılarla bu ses yankısız kalabilmektedir. Ne garip paradokstur ki böyle bir demokratik rejimde maddî ya da mânevî menfaat uğruna halk kütlelerinin tutkularını kışkırtıp yönlendiren kimseler kütle iletişim araçlarının yoğun desteği ve ifâde hürriyetinin de açıkça kötüye kullanımıyla halk kütlelerinin beyinlerini, düşünme ve temyiz yeteneklerini yoğun ve yaygın uygulanan *şartlı refleks* yöntemiyle hissî ve fikrî bakımdan hâkimiyetleri altında tutabilmekte; kanaatlerini özgürce ifâde edebilme yeteneklerine ipotek koyabilmektedirler.

Vatandaşları, değer yargılarını tepetaklak eden ikiyüzlü konuşmaların ve davranışların kolay avı hâline getiren, yoğun dedikodu, ithâm ve ihbarların oluşturduğu bulanık ortamın temyizi kötürüm kılan tasallutuna haince terk eden bu stratejiyi uygulamayı bir mârifet ve hattâ bir fazîlet addedenlerin sayısı ise gitgide artmaktadır. Millet, artık kendisinin refâh ve istikbâlini objektif kıstaslara göre halletmek irâdesine sâhip yetkililerin ve odakların değil, yıkıcı propagandanın her vâsitayı mubah kılan uygulayıcılarının iz'an ve merhametine terk edilmiş gibidir. İşin en acı tarafı da demokrasi adına, demokratik hayatı dumûra uğratan bu stratejilere ket vurup da milleti bu tasalluttan kurtaracak hiçbir müeyyidenin uygulamaya konulmayışıdır.

Bu ahlâkî ve kânûnî gevşeklik içinde menfaatlerin nefislerini azdıran câzibesini, halk kütlelerinin tutkularını kışkırtıp yönlendirerek kamuoyu oluşturmaktadır. Bu yolla da herkesin rahatlıkla ahkâm kesebilmesine ve halkın sağlıklı bir kanaat kazanmasına engel olunmasına sâdece tasvib ve teşvik gören değil, fakat bir de âdeta meşrû bir görünüm kazandırılmaktadır.

Rumca *demagogos* ya da batı dillerine ve Türkçe'ye geçmiş olduğu şekliyle *demagog*, işte, *halk kütlelerinin tutkularını kendi maddî ve mânevî menfaatleri uğruna kışkırtıp yönlendiren kimse* demektir. Heyhat ki bugün basın bir kesimini işgâl etmiş ve kendilerini yasama ve yürütmenin üstünde, bunları yönlendirmeye kâdir bir kuvvet olarak görenlerden başlayarak demokratik hayatımızın her kesiminde boy gösteren, kânûn ve nizâmlara hürmetsiz, maddî ve mânevî değer yargılarını tepetaklak eden bir sürü demagog, demokrasinin ifâde hürriyetini kötüye kullanarak, demokrasiyi yavaş yavaş gömerken yeni bir siyasî rejimin: *demagograsinin* azametli cülûsuna da medhâldar olmakta ve *halk* değil *halk kütlelerinin* de alkışlarıyla alevlendirip zinde tuttukları nifâkı memnûniyetle temâşa etmektedirler.

Demokrasinin sessiz ve tasvibkâr bir teslimiyetle *demagograsiye* dönüşmekte olduğu idrâkinin kazanılması ve bu soysuz rejim değişikliğine karşı zorunlu tedbirlerin âcilen alınması her Türk aydınının, ama öncelikle de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ulvî bir mücâdelesine olmalıdır.

27. DEMOKRASİNİN FAZİLETİNE İNANIYOR MUSUNUZ?²⁶

Yunanca'da *demos* halk, *kratos* da iktidâr demektir. Bu iki kelimeden türetilen *demokrasi* ise "halk iktidârı" anlamına gelen bir devlet yönetme biçimine işâret etmektedir.

Gene Yunanca'da *oligoi* azınlık, *arhê* de emir anlamındadır. Bu iki kelimeden türetilen *oligarşi* kelimesi de bir azınlığın emir sâhibi olduğu devlet yönetim tarzına delâlet etmektedir.

Demokrasi etimolojik mânâsıyla "halk iktidârı" anlamına gelmektedir ama kelimenin delâlet ettiği kavram çok muğlâk bir kavramdır. Kelimenin sözlük anlamından ise bu *halk iktidârının*:

- 1) içeriğini,
- 2) sınırlarını,
- 3) felsefesini,
- 4) (eğer varsa) diğer yönetim biçimlerine üstünlüğünü,
- 5) ahlâk açısından kişiler, kurumlar, toplum ve devlet için değerinin ne olduğunu,
- 6) gerçekleştirilme yöntemini veyâ yöntemlerini, ve
- 7) bu yöntemlerin isâbetliliği ile ahlâkî vechesini

²⁶ İlk versiyonu *Yeni Şafak* gazetesinin 31.01.1996 sayılı nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

çıkartıp ortaya koymak mümkün değildir.

Şu hâlde demokrasi kavramının bu doğal muğlâklığını ortadan kaldırmak üzere bütün bu husûslar, insanlar tarafından bu kavrama yüklendirilecek olan *sübjektif*, yâni insanların: 1) *beğenilerine*, 2) *seçimlerine*, ve 3) *çıkartlarına bağlı* olan izâfetlerle belirlenecektir.

Bu ise tek bir değil *birden fazla demokrasi modelinin* varlığına, ve bu modellerden hangisinin mükemmeli temsil ettiğinin ardı arkası kesilmez kısır tartışmalarına yol açmaktadır.

Nitekim meşrûfî (yâni temelinde kiralın salt irâdesi değil de bir Anayasa bulunan) birer kiralık olan İngiltere, Norveç, İsveç, Danimarka, ve İspanya'da da, eski Sovyet Sosyalist Cumhûriyetleri Birliği'nde de, şimdiki Rusya'da ve peyklerinde de, A.B.D.nde de, Türkiye'de de, İsviçre'de de, Irak'da da, İran'da da, Çin'de de, Cezâyir'de de ... ilh... *demokrasi olduğu söylenmektedir* ama her birinin demokrasi modelinin diğerlerine göre köklü farklılıklar arz ettiği de bir gerçektir.

Bir ülkenin tüm halkının devletin her bir işinde söz ve oy hakkı sâhibi olması ve devletin yönetimine sürekli olarak katılması pratikte imkânsızdır. Demokratik yönetimlerde bunun çözümü olarak, halkın *oyçokluğu* ile seçeceği *sınırlı sayıda bir azınlığı* (*oligo'yi*) devlet yönetimi yetkisiyle donatarak kendisine vekil olarak ataması ilke olarak kabûl edilmiştir. Bu ise, neresinden bakılırsa bakılsın, tanım gereği, düpedüz *oligarşi* demektir. Şu hâlde demokrasi ideali, pratikte, Dünyâ'nın her yerinde ister istemez *anayasal bir oligarşi*'ye dönüşmektedir. Ancak, demokrasi aldatmacasının hüsnünden ve halk kitleleri üzerinde icrâ ettiği câzibeden ötürü kimse bunun ismini cesâretle ve yüksek sesle telâffuz edememektedir.

Durum böyle olunca, insanın aklına:

1. "Devletin âdil yönetilmesi
2. Millî problemlere bilinçle ve dirâyetle yaklaşılabilmesi,
3. Millet ve Devlet yararına isâbetli önlemlerin alınabilmesi

için *en etkin anayasal oligarşi* nasıl gerçekleştirilmelidir?" sorusu gelmektedir.

Demokrasilerde bu soruya cevap verebilecek siyâsî kuruluşlar olarak karşımıza siyâsî partiler çıkmaktadır. Her parti, belirli amaçlar etrâfında kümelenmiş siyâsî bir programı gerçekleştirmeyi hedef almaktadır. Böyle bir program bu soruların cevâbını ve bazen de bunların gerçekleştirilmesinin yol-yordamlarını ve hattâ stratejilerini bile içerir. Ancak bu, işin yalnızca teorik yanısıdır. Bunu kuvveden fiile çıkarmak için parti üyelerinin seçimlerden sonra Millet Meclisi'ne girmeleri gerekir.

Bir parti kendi programının tümünü ancak tek başına iktidâra gelirse gerçekleştirebilmek imkânına sâhib olur. Tabîî bu imkâna sâhib olmak başka şey, bu programı gerçekleştirebilmek ise bambaşka bir şeydir. Onun için de ortaya, birdenbire,

İlimde Demokrasi Olmaz!

demokratik olduğu üzerine bastırılı bastırılı ifâde edilen bir zümrüdüankâ kuşu olarak **parti disiplini** çıkar. Seçim sonucu devlet yönetimi kendisine düşmüş olan partinin temsil ettiği **azınlık** içindeki **bir başka azınlık** kendi milletvekillerini **zabt-ü rabt altında tutabilmek için** parti disiplininin her bir milletvekilinin tepesinde Demokles'in kılıcı gibi sallandırır.

Parti Yönetim Kurulu'nun parti programı dışındaki kararlarının ya da parti programının gerçekleştirilmesi hususunda vaz edeceği stratejilerin kendi vicdânına ters düştüğüne inanan, parti yönetimini kararlarından rücû' etmeğe dâvet eden, bu kararları parti grubunda tartışmağa kalkışanlar en acımasız faşist yöntemlerle saf dışı bırakılabilir, afroz edilebilir ve hattâ partiden ihrâc bile edilebilirler. Tabî bütün bunlar bol yağlı cıvık bir *demokrasi edebiyâtının* sloganları ve mugâlâtaları ile ve değme gazetecilere taş çıkartıp kıskançlıktan çatlatacak safsatalar ve dezinformasyonlar ile hep **demokrasi adına** ifâ edilir.

Evet; demokrasilerin temel direkleri olan siyâsî partilerde parti disiplininin demir eldivenle sağlamak şarttır(!). Bunun için de milletvekillerinin, ikide bir, parti yönetim kurulunun kararlarını ve keyfî uygulamaları tartışması ya da bunları vicdân muhâsebesinden geçirmesi aslâ doğru olmaz(!). Şu hâlde, pratikte, parti yönetimindeki *bilinçli azınlığın dışındaki* milletvekillerinin yönetimin kararlarını tartışabilecek ya da idrâk edebilecek düzeyde olmamaları fevkalâde(!) isâbetli olacaktır.

Milletvekili adaylarını bu şartlara uyacak şekilde tesbit etmenin ise, hiç şüphesiz, demokrasi adına fazîleti büyüktür(!). En iyisi bu adayların yalnızca ilkökul mezunu kimselerden seçilmeleridir. Hattâ eğer anayasalar imkân tanırca, bu adayların yalnızca okuma-yazma bilmeleri, yâni ilkokulu bitirme şartının aranmaması, *demokratikleşme sürecinin* etkin ve istikrârlı bir biçimde sürdürülmesi anlamına dahi gelebilir; ya da bir takım akl-ı evvel bunu fütursuzca böyle reklâm etmeyi bir başka fazîlet addedebilir. Hele bu kadar demokratikleşme kim bilir diğer milletlerin nezdinde o ülkenin i'tibârını da ne biçim(!) arttıracaktır!

Hayrettir! Dünyâ'nın pekçok ülkesinde milletvekillerinin ülke sorunları üzerine kafa yoramıyacak kadar câhil kimseler arasından seçilmesine, genellikle, büyük tehâlük gösterilmektedir ama aynı ülkelerde bir üniversite rektörü seçimle değil de tepeden inme ve muhakkak profesör pâyesine sâhip kimseler tarafından atanmaktadır. Kezâ Millî Eğitim Bakanlıkları da aslâ, *demokratik bir biçimde ve fırsat eşitliği ilkesi uyarınca(!)*, yalnızca okuma yazma bilen ya da ilkökul mezunu bir milletvekilinin uhdesine tevdi edilmemektedir. Hattâ Adâlet Bakanlıkları için de gene en azından avukat kökenli milletvekillerine i'tibâr edilmektedir.

Ülkelerin çoğunda milletvekillerinin ülke sorunlarının câhili olan ve ancak okuma-yazma bilenler arasından seçilmesine gösterilen tehâlûke karşı bazı devlet görevlerine ille de geniş kültürlü ve uzman kimselerin getirilmesindeki çifte standart demokrasi havâriflerini nedense rahatsız etmemektedir. Bu demokrasi havârifleri, ayrıca, partilerinde nazarlık kabîlinden bulunan üniversite mezunu kültürlü milletvekillerini ile çoğu kere partilerinin ekseriyetini teşkil eden yalnız okuma-yazma bilen mil-

İlimde Demokrasi Olmaz!

letvekillerinin, bir yasanın kabûlünde veyâ reddinde kullanmış oldukları oyların aynı ağırlığa sâhib oldukları vehmini de demokrasinin bir fazîleti olarak coşkuyla içlerine sindirebilmekte ve savunabilmektedirler.

Yakın târihte, bu çifte standart konusunda vicdânı(!) çok rahatsız olarak buna köklü bir çözüm aramış birinin hakkını da teslim etmek gerekir. Bu, demokratik(!) Kızıl Çin'in demokrat diktatörü Mao Tsö Tung'dur. 1960'larda *demokrasi ütopyasına uygun* olarak başlattığı *Kültür İhtilâli* çerçevesi içinde Mao Tsö Tung "*bütün idârecilerin mahallî halk komiteleri tarafından atanması ilkesi*"ni uygulamaya koymuştu. Sonuçta bir üniversitenin rektörlüğüne aynı üniversitedeki bir bahçıvan, ve cerrâhî kürsüsü profesörlüğüne de tıbla ve akademik eğitimle alâkası olmayan kara câhil bir kimse atanabilmişti. Ama ne gam! Çin bu ihtilâl aracılığıyla **gerçek demokrasi**'yi gerçekleştirmiş olmakla övünebiliyordu.

Pekçok ülkede gâye: alkışlanıp tasvib görmek ve hattâ putlaştırılmak olunca, siyâsî parti idârecilerinin fiilde değil de sözde demokrasi havârisi kesilmeleri ve irtikâb ettikleri bütün rezâletleri de hep *Yüce Demokrasi*(!) adına yaptıklarını savunmaları aslında çok kolay teşhis edilebilecek zaafı olmakla beraber, ne yazık ki, câhil halk kitlelerinin önüne onlara iyi bir paravana oluşturmaktadır. Bu zaafa set çekebilecek olan faktör Devlet yönetiminde cehâletleri ve maddî acizleri dolayısıyla kolaylıkla güdülebilecek kimselerin değil de aksine yalnızca, birbirlerini rahatlıkla kontrol edebilecek, en azından üniversite mezunu daha kültürlü kimselerin görev almasıdır. Bu, devletin menfaatine yönelik ve adının da açıkça ifâde edilmesinden çekinilmemesi gereken, hiç değilse kamufle edilmemiş ve çarpıtılmamış bir **oligarşi**'dir.

Aksi takdirde, bugünkü uygulamasında, *demokrasi denilen nesne*: rezilliği ve pespâyeliği gizi tutulmak istenen ve adı da konmamış olan çok özel bir *oligarşi*'ye zorla gıydirilmek istenen bir kılıftan başka bir şey olmamağa devam edecektir.

* * *

2. Bölüm Ahlâk ve Bilim

28. ÖSS NESİLLERİ²⁷

Harfleri yazmayı henüz öğrenmiş bir çocuktan güzel yazı (kaligrafi, hat) sanatının en güzel örneklerini vermesini isteyebilir misiniz? Dört işlemi bilen bir ilkokul öğrencisinden bir uçağın ağırlık merkezinin hesabı sorulur mu? Düzlemde iki

²⁷ *Türkiye* gazetesinin 12.04.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

nokta arasındaki en kısa yolun bunlardan geçen doğru parçası olduğunu bilen bir ortaokul öğrencisinden Süleymâniye Camii'nin kubbesi üstünde bulunan herhangi iki nokta arasındaki en kısa yolu ölçmesi beklenebilir mi?

Harfleri yazmayı henüz öğrenmiş bir çocuğun *mümârese* (yâni, belki de yıllarca, tekrar etmek sûretiyle elde edeceği mahâret, el alışkanlığı) kazanmaksızın hat sanatının en güzel örneklerini vermesi mümkün değildir. Dört işlemi bilen bir ilkokul öğrencisinin kendisini diferansiyel ve integral hesap ile mekanik öğrenmeye sevkedecek bir yol seçmeksizin, bu konularda bilgi ve mümârese kazanmaksızın bir uçağın ağırlık merkezini hesaplaması muhâldir. Benzer şekilde, *sezgisi* olmayan bir ortaokul öğrencisinin Süleymâniye Camii'nin kubbesi üzerinde bulunan iki nokta arasındaki en kısa yolu ölçmesi de mümkün değildir.

Genel bir kural olarak, içeriği ne olursa olsun, bir problemin çözümü için genellikle; mümârese, bilgi ve sezgiye ihtiyaç vardır. Fakat bu da yetmez. Bunları olumlu ve isâbetli sonuç almaya sevkedecek olan faktörler de sabır ve temkindir.

Burada sezgiye çok dikkat etmek lâzımdır. Bilindiği gibi, sezgi; akıl yürütme sürecinin bir safhasından bir diğerine geçerken akıl yürütmenin sıhhatini bozabilecek gözlem, parametre ve sonuçları izâle edebilmek ve her iki safha arasındaki mantıkî ve gerçek bağı oluşturanları ise fehm ve temyiz edebilmek hasletidir. Ancak yoğun alıştırmaların kazandırdığı mümârese ile ve bu konuda yetenekli kimselerde oluşan bir özelliktir. *Ve, aslâ, sonucu zar atar gibi tahmin etmek ve buna göre hüküm vermek sahtekârlığı değildir.*

Ne yazık ki, gençlerimizi hayatta kuvvetli bir sezgi sâhibi olacak biçimde yetiştirmekten vazgeçmiş görünmekteyiz. Sâdece vazgeçmekle de kalmamışız; onları bir de her meselede *zar atar gibi tahminde bulunmak* ve buna göre *temkinden uzak* ve doğal olarak da çok kere isâbetsiz *hükümler vermek* yönünde âdeta teşvik ediyoruz.

"Nüfus patlaması", "bir baltaya sap olmak", "fırsat eşitliği" vb... gibi *slogan kültürü dürtüsüyle* oluşan, akılcı olmayan, istismâra müsait, sübjektif atmosferin ortaya çıkardığı isâbetsiz değer yargıları sonucu hemen hemen bütün lise hayatı üniversiteye girmek için yapılan seçme sınavlarına (ÖSS'ye) yönelik duruma girmiştir. Neticice itibâriyle bütün orta öğretim stratejisi, yavaş yavaş, öğrencinin bu sınavlarda her biri beş seçenekli 150 kadar sorunun doğru cevaplarını üç saat kadar bir süre içinde *tahmin etmek yarışında* başarılı olma yönüne kanalize edilmektedir.

Bir kumarhânenin belirli bir rulet masasında, uzun bir zaman aralığı içinde, kazanan sayıları kaydederek ya da at yarışlarında kazanan atların kulvar numaralarından hareket ederek en şanslı sayı ve en şanslı kulvar numarasını veren ihtimâliyet hesapları yapılmakta ve bunlardan hareketle gâyet girift "kumarda kazanma stratejileri" bile geliştirilmektedir. Hattâ Batıda her büyük kumarbazın rulette kendine has bir *oyun sistemi* (yâni stratejisi) olduğu da söylenir. Üniversiteye giriş için yapılan sınavlarda ise akıl yürütme büyük ölçüde bir yana itelenmiş, 750 seçenektan doğru

İlimde Demokrasi Olmaz!

olanları kısa zamanda tahmin etmek hedef alınmış olduğu için, bu *şans oyununda*, bu sınavların geçmişinden her bir sorunun doğru cevabının en yüksek şansının hangi numaralı seçeneğine isâbet ettiğini gâyet bilimsel yöntemlerle hesaplayıp da bu sınavlarda kazanma stratejisini bir kitap hâline getirecek bir kimsenin hâlâ zuhûr etmemiş olması doğrusu hayret verici bir eksikliklerdir.

Bütün kültürün, bütün başarının acul bir tahminin sonucu ve hattâ ondan ibâret olduğu şeklinde şartlanan, şartlandırılan bir nesil düşününüz! Bu nesli gazetelerin ve TRT'nin sorumlu makâmalarına getiriniz; polisleri ve hâkimleri bu nesilden seçiniz; parti liderleri ve diplomatlar da bu nesilden olsun. Bunu bir an düşünmek bile insanı ürkütmekte...

Bu manzaranın vahâmetini idrâk edebilmek için basınımızın belirli bir kesimine göz atmak yeterlidir. Nitekim bu kesimde, *almış oldukları eğitimin kurbanı*, akıl yürütmede sefâlet derecesinde beceriksiz, ele aldıkları meselelerin bütün parametrelerini bilmemelerine rağmen, hüküm vermede aceleci ve her ne hikmetse hükümleri de hep menfî ve karamsar kimselerin hiç de az olmadığı gözlenmektedir.

Sayın eğitimciler, psikologlar, bilim adamları ve siyasîler! Sağlıklı akıl yürütüp isâbetli hüküm verebilecek kadrolara sâhib olabilmemiz için, âtîmiz ve bekâmız için orta öğretimdeki hatâlı strateji ve yönlendirilmeler husûsunda da, üniversiteye giriş sınavlarının şekli husûsunda da lûtfen çok duyarlı olunuz!

29. EĞİTİM STRATEJİMİZİN HATÂLARI²⁸

Gözlemler, maalesef, bir meseleyi enine boyuna tartışıp tahlîl etmeksizin hüküm veren ve, tabîî, verdiği hüküm hatâlı ya da en azından eksik olan bir neslin gitgide egemen olmaya başladığını göstermektedir...

Aslında herhangi bir mesele hakkında sağlıklı bir hükme varmak hiç de kolay bir şey değildir. Her şeyden önce akıl yürütmenin kurallarını çok iyi bilip çok iyi uygulamak gerekir. Bu da iyi bir eğitim ve pekçok başarılı alıştırma yaparak elde edilen bir haslettir. Akıl yürütme mantikî bir işlemler zinciridir, ama otomatik olarak icrâ edilen bir işlemler zinciri değildir. Zincirin her bir halkasından bir sonrakine geçerken sezgi de büyük rol oynar.

Sezgi: akıl yürütme sürecinin bir safhasından diğerine geçerken akıl yürütmenin sıhhatini bozabilecek gözlem, parametre ve sonuçları değil de, her iki safha arasındaki (1) *mantikî* ve (2) *gerçek* bağı oluşturanları fehm, temyiz ve izâle etme haslettir; ve pekçok alıştırmaları içeren zorlu bir eğitimin ancak bu konuda yetenekli olan kimselere kazandırdığı bir özelliktir.

Ortaçağdan beri *Öklid Geometrisi* ve bununla ilgili problem çözümleri, sağlıklı akıl yürütmeyi pekiştirip disiplin altına alan ve özellikle de sezgiyi kuvvetlendi-

²⁸ *Türkiye* gazetesinin 22.03.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ren bir araç olarak orta öğretimde merkezi bir rol oynamıştır. Ne yazık ki Öklid Geometrisi bundan 10-15 yıl önce okutulduğu şekil ve genişlikte artık okutulmamaktadır. Bunun sebebi de 1960'larda Belçika ve Fransa'da ortaya çıkan ve 1970'lerin başında da Türkiye'ye sirayet eden Modern Matematik eğitiminin "Öklid Geometrisi"ni âdetâ müfredat dışı bırakmasıdır. Bu, yalnız Türkiye için değil, bütün dünyâ için de meş'um bir eğitim politikası hatâsı olmuştur.

Modern Matematik, 1940'lar civârında Fransa'da genç ve kabiliyetli bir grup matematikçinin bütün matematiği "Cümleler Teorisi"nin bakış açısından hareketle yeniden yapılandırmak üzere ihdâs ettikleri *Bourbaki Ekolü*'nün eseri sayılmaktadır. Bu, matematiğin tümünü, toparlayıp birleştirici bir çerçeve içinde *kesin*, fakat *soyut* birtakım *tanım ve kavramlara* istinâd ettirme gayreti olarak da ifâde edilebilir. Bunun sonucu olarak Modern Matematik yalnızca öğrenilmesi için bile, 1940'lardan önceki matematiğe oranla büyük bir soyutlama yeteneği gerektirmektedir.

Böylesine bir soyutlama yeteneği her çocukta bulunmadığı içindir ki, orta öğretimde Modern Matematik eğitimi bütün dünyâda bir fiyaskoya dönüşmüştür. Şimdi birçok ülke ve bu arada Türkiye, pedagoji ve psikoloji bilmeyen bazı ütopyacı ulemânın baskısıyla ve "*Aman! Modernliğe karşı gözükmeyelim!*" korkusuyla hareket eden bürokratların hatâsından yumuşak dönüş yapma çabası içindedir.

Son 10-15 sene içinde basında, bürokraside, politikada ve daha pekçok hassas noktada iş başına; sezgisi güdük kalmış, akıl yürütmede sâdece başarısız değil, üstelik de demagog, hüküm vermede acul ve isâbetsiz nesiller gelebilmişse bunun sâiklerinden biri, hiç şüpheniz olmasın, orta öğretimde öğrencilerin eskiden olduğu gibi sıhhatli akıl yürütme ve sezgi sâhibi olabilme imkânlarının ellerinden alınmış olmasıdır; ama bu, yegâne sebep değildir.

Bir başka sebep de üniversite seçme sınavlarıdır. Bu sınavlarda, özellikle fen dersleriyle ilgili sorularda, öğrenciye doğru cevabı bulmak için akıl yürütüp hesap yapacak kadar değil de, yalnızca doğru cevabı tahmin edecek kadar zaman süresi bırakılmaktadır. Bu ise, öğrencileri, hükümlerinin akıl yürütme sonucu, yâni akıllarının bir ürünü olarak değil de, hayallerinin ilhâm ettiği acul bir tahminin ürünü olarak davranmalarını temin edecek şekilde şartlandırmaktadır. Ve bu şartlanma daha lisenin birinci sınıfından itibaren ÖSS'de başarılı olmaya yönelik, birkaç yıl sürecek bir yarışa hazırlık boyunca özel dershânelere ya da liselerde açılan özel kurslar aracılığıyla, lisede verilmeye çalışılan akıl yürütme yol-yordamlarını da alt-üst edecek şekilde pekiştirilmektedir.

İlk ve orta öğretimden amaç, çocuğu, içinde yaşadığı ortamla ve çevresi ile uyumlu kılacak yol-yordam, vokabüler (kelime hazinesi) ve davranış biçimleriyle donatmak olmalıdır; oysa, *çağdaş bilimin ve çağdaş hayatın gereğidir* terânesine dayalı uzun senelerdir süregelen çarpık bir bakış açısı ve sinsi bir evrimle çocuklarımız bir sürü fuzulî bilginin yüklendiği hasarlı "bilgisayar disketleri"ne dönüştürülmüşlerdir. Neyse ki son zamanlarda Millî Eğitim bu hatâlı tutumu idrâk ederek müfredat programlarının teorik hamûlesini hafifleştirme yoluna gitmektedir.

Eğer bütün bu eğitim stratejisi hatâları olmasaydı, herhâlde basınımızın bir bölümü de akıl yürütmede sefâlet derecesinde beceriksiz, meselelerin bütün parametrelerinden haberdar olmamalarına rağmen hüküm vermede acul, devleti ve şahısları terzil etmek için yırtınan ve bunu da bir mârifet ve fazîlet sayan ve bunun içindir ki halkın vicdânında ma'kes bulamayan, niçin ma'kes bulamadığını da idrâk etmekten âciz kimselerin fink attığı yerler olmayacak; patronları da "tirajımız acaba niye düşüyor?" diye kös kös düşünmeyeceklerdi!

Kısaca özetlemek gerekirse: (1) *İlk ve orta öğretimde "Modern Matematik eğitimi* ile (2) *ÖSS sınavlarının bugünkü şekli* sağlıklı akıl yürütmede beceriksiz; hüküm vermede acul, temkinsiz ve isâbetsiz; sezgi yoksunu kütleler üreten hatâlı iki eğitim stratejisi olmuşlardır.

30. AİLENİN EĞİTİMDEKİ DRAMATİK PROBLEMİ²⁹

Çocuk eğitiminde en etkin unsur *şartlı refleks*'dir, Gerçekten de anne ve babalar çocuklarını kundaktan bülûğ çağına kadar, bilincine sâhib olsalar da olmasalar da, doğal bir biçimde hep *şartlı refleksin pozitif yönüne* dayanarak eğitirler. Bu, ateşin yakıcı olduğunun idrâkinin çocuğa kazandırılmasından tutun da misâfirlere nasıl davranılacağına öğretilmesine kadar hep böyledir. Eğitimin ilk safhası özellikle *şartlı refleks*e dayanır.

Çocuk çevresiyle rahat bir iletişim kurmaya başlayınca, eğitimin de ikinci safhası başlar. Bu, telkin ve taklîdin, *şartlı refleksin önüne geçtiği* safhadır. Bu safhada çocuğa iyi ve kötü davranışlar ve misâller gösterilir; çocuğun dimağında iyi ile kötü, sevap ile günâh arasındaki farkların oluşmasına yardımcı olunur ve "iyi" *telkin edilir*; çocuk iyiyi taklîd etmek ve kötüden kaçınmak üzere şartlandırılır.

Üçüncü safhada ise akıl ve kıyâs yeteneği yeterince gelişmiş ve bunları sağlıklı ve isâbetli kullanabilen çocuk, artık şahsiyetini bulma ve güçlendirme sürecindedir; ebeveyn ve eğitimcilerin çocuğun davranışları üzerindeki endîşeleri gitgide kaybolmaya başlar; çocuk artık akıl yönünden rüşünü isbat etmiştir. Bundan sonra iyi ile kötüyü; görgüsü, bilgisi, deneyimi ve akli ile fehm ve temyiz edecektir.

Sağlıklı ve istikrârlı bir milletin en küçük birimi fert değil, ailedir. Aile bağları ile bağlı olmayan fertlerin bir araya gelmeleri milleti değil, olsa olsa bir halk kütlelerini oluşturur. Aile de kimliğini korumak ve varlığını sürdürebilmek için çocuklarını doğal olarak dikkatinin, ihtimâmının ve nefis ferâgatinin odağına yerleştirir. Akıl ve davranış yönünden rüşlerini isbat edinceye kadar, çocukların eğitimlerinin plânlı, sürekli olması ve özellikle ilk iki safhada bozucu etkilere mâruz kalmaması şarttır. Oysa bugün kütle iletişim araçlarının önemli bir bölümünün bilinçli bilinçsiz ifâde hürriyetinin anlamını da çarpıtarak iz'andan, temyizden, temkinden ve nefis ferâgatinden

²⁹ *Türkiye* gazetesinin 26.10.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

uzak, yalnızca kazanç hırsıyla müteharrik bir tarzda ailenin harfimine sokulabilmesi, hem aile fertlerini tedirgin etmek ve hem de çocuklar üzerinde gücü küçümsemeyecek olumsuz etkiler icrâ edebilmek cihetiyle ailenin örf ve an'anaye uygun bir biçimde gelişmesine ve vahdetine karşı potansiyel bir tehlike arz etmektedir.

Ebeveyn, çocuklarını huzur içinde yetiştirip emniyetle olgunlaştırmak yerine, kütle iletişim araçlarının "şartlı refleks" yönteminin bu sefer en menfî yanlarıyla tâciz edilen yavrularının neşvünemâ hâlindeki körpe beyinlerinde oluşan şüphelere, endîşelere, yanlış ve isâbetsiz heves ve yönlenmelere karşı yoğun bir şekilde savaşmak zorunda bırakılmaktadır. Bu bakımdan ebeveynin eskisinden daha çok dikkatli, uyanık ve müessir olması gerekmektedir ki, bu da bugünkü hayat mücadelesi çerçevesi içinde gerçekten zordur.

Kütle iletişim araçlarının bu tasallutu karşısında ailenin, bugün, bir arka çıkarnının ortalıkta görülememesi esef vericidir. Bu *hâmî fıkânu ve otorite boşluğu*, yazılı basının önemli bir bölümünü iyiden iyiye azdırıp külhânîleştirmektedir. Bunlar tiraj uğruna her türlü yalan haberi, dedikoduyu, külhânî ağzını, bozuk dili, müstehcen fıkra, karikatür, fotoğraf ve resimli romanı, suizan uyandıracak şekilde kişileri afişe ithâm ve tahkîr etmeyi, dayanıksız haber uydurmayı (asparagas gazeteciliğini), cemiyyetin örfüne âdetine ve ahlâkına uymayacak şekilde davranıp yaşamayı *meslek edenlerin* süflîliklerini fazîletmiş gibi ballandıra ballandıra takdîm etmeyi; ifâde ve vicdân hürriyeti havarîliği yapmalarına rağmen kendi vicdânları uyarınca yaşayıp bunu dile getirmek isteyenleri en galîz sıfatlarla horlamayı mubah ve fazîletli bir tutum addetmekte ve bunda da bilinçle ve inatla ısrar etmektedirler.

Her yetişkin kimsenin, hiç şüphesiz, kendi ait olduğu kültürden başka kültürleri de tanımak, bu yabancı kültürlerin hasletlerini de, zaaflarını da bilmek hakkı vardır ve TV bu kapsamda çok etkin bir hizmet verme potansiyeline sâhip bulunmaktadır. Ancak, bir kültürün haslet ve zaaflarını gözleyip idrâk etmek bir temyiz meselesidir ve eğitimlerinin henüz 1. ve 2. safhalarında bulunan çocuklarımızdan da böyle bir temyiz olgunluğu beklenemez. Diğer kültürlerin zaaflarının âdeta propagandavârî, yoğun ve sürekli bir biçimde sergilenişi ise, bu çocuklar üzerinde apaçık menfî etkiler icrâ edebilmektedir. Bu bakımdan bu tarz film ve belgesellerin TV'de çok geç saatlerde programa alınması isâbetli olacak ve aileyi bir nebze rahatlatacaktır. Ayrıca yorumlarda, mülâkatlarda, oturumlarda, forumlarda ve haber bültenlerinde bu ülkenin ortak inanç, örf, an'ane, millî zevk ve yaşayış biçimlerine sâhip kâhir ekseriyetinin ekalliyet derekesine düşürülmesine aslâ müsaade edilmemelidir.

İşte bütün bu sebeplerden ötürüdür ki, henüz yetişmekte olan çocukların, bir yandan basının belirli bir kesiminin tasallutundan, öte yandan da TV'nin milleti küçüklük kompleksine sevkeden tutumundan muhâfaza etmek bugün Türk ailesinin huzurunu kaçıran ve üstesinden gelmekte fevkalâde zorlandığı *en dramatik problemi* olmuştur.

31. BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM³⁰

1925'de Amerikalı psikolog Pressey, soru soran ve verilen cevapları otomatik olarak tashih eden bir eğitim makinası geliştirerek uygulamaya sokmuştu.

1950'li yıllarda ise Skinner, Holland, Crowder, vb... gibi *öğrenme sürecinin teorisi* üzerinde çalışan bir kısım Amerikan psikologları programlanmış eğitim biçimleri geliştirdiler ve bunları, sorulara verilen cevaplara göre programlanmış, özel tasarımlı makina ya da kitaplar aracılığıyla uygulamaya başladılar.

1960'larda *programlanmış eğitim* bütün dünyâda aydın kesimin aşırı ilgisine mazhar oldu. Buna, pedagojide deneysel yöntemleri diriltten ve mutlak başarıya ulaşacak mûcizevî bir yöntem olarak bakılmaktaydı. 1965'de uygulamaya konan Autotutor Mark II mikrofilme kaydedilmiş programlardan yararlanıyordu. Öğrenci, makinanın sunduğu ve sayıları sekize kadar çıkabilen cevap seçenekleri arasından seçimini bir dizi kumanda düğmesi aracılığıyla yapıyor, makina da öğrencinin vermiş olduğu cevaba göre yeni bir bilgi ve soru dizisini öğrenciye sunuyordu.

Her yeni teknoloji bunu kârlı bir yatırıma dönüştürmeyi amaçlayan güçlü bir propaganda ağına dayanmaktadır. Nitekim programlanmış eğitim de, bundan astronomik kârlar elde edeceklerini uman şirketlerin programlı propagandalarıyla senelerce yoğun bir biçimde desteklenmiştir. Bu şirketlere bakılacak olursa, çok kısa bir zaman süresi sonunda, 1975'de bütün eğitim programlanmış eğitim yöntemiyle mûcizevî bir şekilde baştan aşağıya değişmiş olacaktır; **ama bu gerçekleşmemiştir.**

Bu gerçekleşmediği gibi bunu izleyen dönemde eğitimde TV ve video gibi odiovizüel araçlarla bir inkılâb yapmak isteyen ateşli eğitimcilerin de hevesleri kursaklarında kalmıştır. Bu teşebbüs de tutmamış, umulan inkılâb gerçekleştirilememiştir.

Gerek programlanmış eğitimin, gerekse ondan sonra yoğun reklâmı yapılmış olan odiovizüel eğitimin başarısız geçmişleri bugün *bilgisayar destekli eğitim* (BDE)'den mûcizevî şifâlar bekleyen aşırı iyimserleri temkine ve meselenin bütün parametreleri üzerinde derin ve kapsamlı bir tefekküre sevkemelidir. Böyle bir tefekkürün, büyük imalâtçı firmaların kamuoyuna ve karar mevkilerindekilere yeni ve vazgeçilmez bir hayat tarzı şeklinde sundukları bilgisayar modasının zaman zaman göz boyayıcı olan cilâsından kurtulabilmiş soğuk ve objektif bir mantıkla yapılması, atılacak adımlarda hatâ payını azaltıcı bir tedbir olarak, fevkalâde isâbetli olacaktır.

BDE'in birtakım güçlü destekçileri olduğu âşikârdır. Bunlardan birincisi, bilgisayarın halk kütleleri nezdindeki destanlaşmış câzibesine bağlı olarak gelişmiş, şekillenmiş bulunan bir dizi kültürel değer ve motivasyondur. Diğer biri ve belki de en önemlisi, Batı sanayiinin yeni ve mümbit pazarlar bulabilmesine imkân verecek olan

³⁰ *Türkiye* gazetesinin 14.12.1989 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

iktisâdî dürtülerdir. Bu sonucusu, Batıda politikacıların da, kütle iletişim araçlarının da ortak gayretleri ve komplosuyla, özellikle, gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını ele geçirmeye yönelik bir sürü kirli oyunların da tezgâhlanmasına müsait bir yarışın başlatılmasında çok başarılı olmuştur.

Bu bakımdan, BDE'ye geçerken Türkiye'nin attığı her adımda fevkalâde dikkatli ve temkinli olması gerekmektedir. Bilgisayar, pedagoji açısından ne her derde devâ bir araçtır ve ne de keenlemyekûn addedilip dışarlanması gereken bir nesnedir. Bu, el'an, dünyânın her yerinde ve özellikle millî eğitim alanında pedagojik bir araç olarak yer tutmaya çalışan yepyeni bir kültürel değerdir. Eğer şimdiye kadar çok özel bazı hallerde olağanüstü bir etkinlikle yararlı olmuşsa, bunun genel bir kural olamayacağını fehm etmek bile, devâsâ yatırımları yaparken, sorumluları îtidal ve temkine ve dolayısıyla daha objektif olmaya sevkedecektir.

Kanaatimce, hangi ülkede olursa olsun, bilgisayar destekli eğitime geçiş için bilgisayar ihâleleri ya da gerekli fonların bulunması gerçek problemi teşkil etmemektedir. *Asıl problem bilgisayarı pedagojik bir araç olarak kullanacak olan öğretmenlerin bu husûsta bilgi, beceri ve ruhî yapıları açısından eğitilip olgunlaştırılmasıdır.* Ve böyle bir eğitimin de, mutlakâ, BDE husûsunda hayranlık ile ondan nefret gibi iki kutup arasında salınan ifrat ve tefride kapılmaksızın işin pedagojik yanı üzerinde derinliğine ve olgun bir tefekkürle de tahkîm edilmesi şarttır.

Ancak böylesine bir tefekkürün ilhâm ettiği temkinli ve olumlu bir yaklaşım sâyesindedir ki BDE hem okullarda ve hem de meslekî eğitimin çeşitli kademelerinde eğitimle bütünleşebilecektir. Aksi halde bir sürü para, zaman ve insan isrâfından sonra BDE için satın alınmış bütün bilgisayarların bundan önce programlanmış eğitim ile odiovizüel eğitim araçlarının başına geldiği gibi, dolaplarda çürümeye terk edilmesinin kaçınılmaz son olması ihtimâlî maalesef çok kuvvetli gözükmektedir.

32. YÜKSEK ÖĞRETİM SİSTEMİMİZDE İLMÎ VASIF VE SEVİYE

Öğretim kademeleri

İlk ve orta öğretim dönemi, çocuğa devletin resmî mevzuatına uygun ve aile ile milletin örf ve âdetleriyle gelişmeyen bir davranış biçimi, bir dünyâ görüşü ve hattâ şahsiyetinin gelişmesine dayanak olacak bir doktrin kazandırma dönemidir.

Devlet, ilk ve orta öğretimin bu gâyesini gerçekleştirmek için Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla çok ayrıntılı ve kompleks bir strateji geliştirmiştir. Bu strateji her sene gözden geçirilir ve etkinliğini arttırmak için gerekli tedbirler alınır. Bu gâyeyi gerçekleştirme görevi, ilk ve orta eğitim öğretmenlerine verilmiştir. Bunlar ise görevlerinin verimini arttırmak üzere çok özel dersler görerek yetiştirilmişlerdir; ço-

İlimde Demokrasi Olmaz!

cuk psikolojisi, eğitim psikolojisi, eğitim yöntemleri gibi dersler bunlardan ancak birkaçıdır.

Görevleri fevkalâde ayrıntılı müfredat programlarıyla kolaylaştırılmış ve başarıları da etkin bir teftiş sistemi aracılığıyla denetlenen öğretmenlerin sâyesinde çocuk önce çevresiyle, sonra da ülkesiyle ve ülkesinin resmî, siyasî, içtimaî, iktisadî, târihî ve hattâ dinî doktrinleriyle yavaş yavaş bütünleşir ve ilk kararlı şahsiyet palazlanması dönemini tamamlar.

Yüksek öğretim ise belirli bir bilim ya da teknik konusunda derinlemesine bir eğitimidir; çoğu kere de, elde edilen eğitim aracılığıyla geçimi sağlayacak bir mesleğe yönelme aracıdır. Ve, hiç şüphesiz, ilk ve orta öğretimden mâhiyet bakımından da amaç bakımından da yol-yordam yöntem bakımından da müfredatların hazırlanması bakımından da hocaları bakımından da tâbi'' olduğu denetim bakımından da çok, ama çok farklıdır.

Yüksek öğretimde öğrenciye yalnızca tek bir konu ve onunla ilgili yan konular hakkında derinlemesine bilgi verilmez, fakat bu bilgilerden hareketle analiz ve sentez yapabilmesini mümkün kılacak bilimsel yöntemler de öğretilir, öyle ki öğrenci bilimsel gerçeği hep bu yöntemlerle aramaya sevk edilir ve bunun, onda doğal bir davranış ve düşünme biçimi hâline gelmesine çalışılır.

Bunu gitgide benimseyen öğrenci gerçeği aramak üzere kendisine öğretilen bu yöntemleri yalnız derslerinin konularına değil, ama o yaşa kadar gerek ailesinden, gerek cemiyetten ve gerekse orta öğretimden edindiği bütün bilgilere, davranış biçimlerine ve dünyâ görüşüne de uygulamaya başlar. Bu son derece tabîi bir gelişmedir ve çocuğun geliştirmekte olan şahsiyetini muhâfaza ve tahkîm için, engellenmesi değil, itinâ ve şefkatle desteklenmesi gerekir.

Ancak, öğrenci açısından bu aynı zamanda bir itiraz (kontestasyon) ve şüphe dönemidir. Öğrenci o âna kadar kendisine aşılınmış olan doktrinleri ve bunlara bağlı dünyâ görüşlerini ve inançlarını bâzen kendi içinde, bâzen da dışa dönük bir biçimde bir eleştiriye tâbi'' tutar. Bu, genellikle öğrenciyi belirli bir süre etkisi altında tutan, fikrî ve mânevî birtakım krizlerin de patlak vermesine sebep olabilir.

Aslında böyle bir kriz, dışarıdan reaksiyoner bir müdâhalede bulunulmadığı sürece sağlıklı bir gelişmedir ve çocuk bunu elde ettiği bilgiler ve yöntemlerin yardımıyla ve kendi gayretiyle atlatmalıdır. Çocuğun kendi arzusu olmadan kendisine yapılacak ve onu bililtizam belli bir düşünceye ya da davranışa çekmeye yönelik her teşebbüs, görülmüştür ki, hep reaksiyona ya da daha büyük krizlere veyâ şahsiyet parçalanmalarına ve çoğu sefer de ruhî bunalımlara yol açabilmektedir.

Eğitimciler ve aile, bu dönemde çok müşfik ve çok müsâmahakâr olmak zorundadırlar. Bu kriz döneminin, ilk ve orta öğretimdeki gibi, bir doktrinleştirme ve hamasî edebiyatla etkileme dönemi gibi telâkki edilmeye de, bu yönde zecrî tedbirlerle tâbi'' tutulmaya da maalesef tahammülü olmadığı bilinmelidir. Bu dönemde kişi-

İlimde Demokrasi Olmaz!

nin: (1) objektif düşünebilmesi ve (2) gerçeği ararken yapılan hatâları kabûl ve teslim etmesinin bir fazîlet olduğunu idrak edebilmesi krizi atlatıp şahsiyetini ve olgunluğunu kendi nezdinde de, başkalarının nezdinde de te'yid edebilmesi açısından gereklidir.

İster bir metin içinde yazılı olsun, isterse olmasın, üniversite öğretiminin aslî ilkesi öğrenciyi;

1. a) objektif davranma ve
b) her ne pahasına olursa olsun gerçeği keşf ve beyân etme azmiyle tahkîm edilmiş sağlıklı bir muhâkemeye donatmak ve buna dayanarak da öğrencinin;

2. analiz ve sentez melekelerini

geliştirmektir.

Gerisi, bu çerçeve içinde mâkul bir düzeyde bilgi, beceri ve deneyimin kazandırılmasıdır.

Ne yazık ki üniversite hocaları, kendi konularında uzman olmakla beraber, bu dönemin psikolojisi hakkında, meselâ ilk ve orta öğretim öğretmenleri gibi özel eğitim görmüş kimseler değillerdir. Ayrıca, üniversitelerimizdeki demografik patlama da hoca başına düşen öğrenci sayısını mâkul sınırların çok ötesine taşıdığından (yüksek lisans ve doktora öğretimi hâriç olmak üzere) hoca-öğrenci ilişkilerini en düşük düzeye indirmiş bulunmaktadır. Böylece üniversite öğrencilerinin, hocalarını tanıma ve onlardan yalnızca bilimsel olarak değil, bir de beşerî ve mânevî olgunlukları açısından da faydalanıp ilhâm almaları imkânı fevkalâde sınırlı kalmaktadır.

Yüksek öğretimde olumsuz etkiler

Bugün Türkiye'deki 29 üniversitenin³¹ öğretim üyelerinden herhangi biri ile başbaşa yapılan bir sohbette söz ne zaman yüksek öğretimdeki vasıf, seviye ya da ilmî zihniyete gelse, "*Bir dokun, bin âh işit kâse-i fağfurdan*" misâli karamsarlık dolu şikâyetler birbirini tâkib eder. Gerçekten, hükûmet de, bürokrasi de, işverenler de, öğretim üyeleri de, aydınlar da, öğrenciler de yüksek öğretimden ve kalitesinden memnun değildirlir. Ortada, durumu güllük gülistanlık görmeye ve göstermeye büyük gayret sarfeden ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu'nun bütün olumsuz yanları haksızca daima kendisine fatura edilen bir tek Yüksek Öğretim Kurulu vardır. Ancak, bu genel hoşnutsuzluğu doğuran sebeplerin etiyolojisini objektif bir şekilde tahlil eden dört başı mâmur bir inceleme de ortaya konmuş görünmemektedir. Yapılan tenkitler ise çoğunlukla bir ya da birkaç sebebin üzerinde odaklaşmakta ve çoğu kere de sübjektif bir retorikle takdîm edildiklerinden haklı yönleri gerektiği kadar vurgulanmamaktadır.

³¹ Şimdilerde bu sayı 80 civârındadır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Biz, bu yazımızda, yüksek öğretimin gerek öğretim üyeleri gerekse öğrenciler açısından vasfını, seviyesini ve ilmî zihniyetini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin tamamına değinmek iddiasında olmaksızın, kendi şahsî kanaatimize göre en çok önemi haiz olan bellibaşlı birkaç kategorisini mümkün olduğu kadar objektif ve kısa bir şekilde gözden geçirmek istiyoruz.

1. Aslî prensip eksikliği

Yukarıda değindiğimiz gibi Yüksek öğretim, dünyânın her yerinde, her şeyden önce, öğrencinin:

- Objektif düşünmesini bir davranış biçimi hâline getirmeyi,
- Bunun için gerekli yöntemleri kazanmasını, ,
- Yalnızca gerçeği araştırıp keşf ve beyân etmesini ve
- Gerçeği ararken yaptığı hatâlarını temyiz ve kabûl etmesini emsalsiz bir fazîlet mertebesine çıkarmayı amaçlar.

Fakat, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnununun 2. bölümünde "Genel Hükümler" başlığı altında yüksek öğretimin amacını açıklayan 4. maddenin (a) fıkrasının yüksek öğretim öğrencilerinin hangi prensiplere uygun olarak yetiştirileceğini tâdât eden 7 bendinin hiç, ama hiç birinde öğrencilerin, yukarıdaki paragrafta ifâdesini bulan âlemşümûl üniversite vokasyonuna uygun olarak yetiştirileceği ne sarâhaten ve ne de zımnem ifâde edilmiştir!

Söz konusu bu 7 prensip de yalnızca ailenin ve orta öğretimin temin edebileceği siyasî görüş ve davranış biçimleri ile, yâni doktrinlerle ilgilidir ve **üniversite eğitiminin temin etmesi gereken bilimsellik ile ilgisi olmayan duygusal ifâdelerdir**. Bunlar üniversite öncesi dönemde aile ve orta öğretim işbirliği ile kazanılmış olması gereken iyi birtakım hasletlere işâret etmektedirler; ama, eğer aile ile orta öğretim bunları gerçekleştirememişse, bunları yüksek öğretimin görevi olarak addedip de bu dönemde gerçekleştirmek zâten mümkün değildir. Zirâ bir yandan üniversite hocalarının büyük bir kısmı öğrencilerinde bu türlü bir doktrini gerçekleştirecek istek, inanç, bilgi, zaman ve davranıştan (mesleklerinin mâhiyeti dolayısıyla) zâten doğal olarak mahrumdurlar. Öte yandan, öğrencilerin büyük kısmı, kendilerine aşılmakta olan objektif düşünme melekesi gitgide geliştikçe her şeyi yeni kazandıkları bilimsel yol-yordam ve yöntemlerin eleğinden geçirdikleri bir **fikrî kriz döneminde** bulduklarından, zâten hemen **her türlü doktrine karşı doğal bir reaksiyoner tutum** içindedirler.

Kânûnda yüksek öğretimin amacı hakkında üniversite tarafından gerçekleştirilmesi, bu kânûnunun bugüne kadarki uygulamasının da ortaya koymuş olduğu gibi fiilen mümkün olmayan ibârelerin yer almasına karşılık, yüksek öğretimin öğrencilerin yetişmesi açısından dünyânın her yerinde aynı olan aslî vokasyonunun yer almaması, kanaatimizce, Türkiye'de yüksek öğretimin bugün içinde bulunduğu buhrânın, çelişkilerin ve tereddidin ana sebebinin teşkil eder. **Yüksek öğretimin tanzimi için şimdiye kadar çıkarılmış olan yarım düzineye yakın kânûndan hiçbirisi 2547 sayılı**

kânûn kadar "siyasî doktrini" üniversitenin âlemşümül aslî vokasyonunun yerine koymağa yönelik olmamıştır.

Aslî vokasyonundan kânûn marifetiyle uzaklaştırılmış olan üniversitenin ise sübjektif duygusallık, tutarsızlık ve çelişkilerinden kendi kendine yakasını sıyrabilmesi tam anlamıyla bir ütopyadır.

2. Yetkilerden doğan aksaklıklar

1750 sayılı Üniversiteler Kânûnu da, aslında fena bir kânûn değildi. Ancak ne yazık ki onu uygulamakla mükellef olanların büyük bir kısmı kânûnun, sorumluluklarını yerine getirmek üzere kendilerine tanıdığı yetkileri kullanmamayı âdeta bir nevi ilerencilik (!) ve hattâ fazîlet (!) addetmişler; aslında tasvib etmeseler bile, üniversitedeki 70'li yılların öğrenci anarşisini müsâmaha ile karşılıyor görüntüsü vermeye özen göstermişlerdir.

1750 sayılı kânûna karşı aslında bir reaksiyon kânûnu olan 2547 sayılı kânûnda idârecilerin yetkileri eskisine oranla çok daha vâsîdir. Bu sefer de bu yetki fazlalığının, uygulamada, yetkili kurulların görev ve sorumluluklarına titizlikle gösterilmesi gereken saygıyı bâriz bir şekilde azalttığı da esefle müşâhede edilmektedir.

Kurullardan alınarak şahıslara devredilen bu yetkiler üniversitede bürokrasi çarkımı hızlandıracak yerde, genellikle daha da yavaşlatmıştır. Zirâ tek bir kişinin düşünüp karar vereceği meselelerin sayısı birdenbire olağanüstü artmış bulunmaktadır.

Bu geniş yetkiler, kontrolsüzlüğü de peşinden sürüklemiştir. Eskiden kurullar, kim ne derse desin, gene de bir otokontrol görevi icrâ ederken, şimdi üniversite bundan mahrumdur. Rektör ve dekanlar yeni yetkilerinin hâsıl ettiği iş kapasitesi dolayısıyla kontrolde etkili olamadıkları gibi, bizzat kendilerini "de facto" kontrol altında tutabilecek etkin ve sürekli bir denetim sistemi de bulunmamaktadır.

Bu durumun her türlü nüfûz suistimâline ve yetki tecavüzüne yol açabilme potansiyeline sâhib olduğu âşikârdır. Bu kontrolsüzlük başka alanlara da sirâyet etmekte ve yer yer ilmi de bahâne ederek, şuursuzca bir "tesir alanı genişletme" mekanizmasının neşvünemâ bulmasına yol açmaktadır. Bugün bazı üniversitelerimizde, bazı öğretim üyelerinin bazı özel görüşe sâhip öğrenciler için sözde uzman kadro oluşturulan yüksek lisans ve doktora fabrikaları gibi hareket ettikleri maalesef bir vâkıadır. Bundan bir müddet önce böyle bir öğretim üyesi 60 yüksek lisans ve 30 da doktora tezi idâre etmekte olduğunu (!) bana söylediğinde kulaklarıma inanmamıştım. Bir senede tamamlattırılan sözde-tezler hem vasfı, hem de seviyeyi sığırâ etmekte ve ilmî zihniyeti de ortadan kaldırmaktadır. Bu durum üniversitelerde ilim deontolojisinin onarılmaz yaralar almasına sebep olan fevkalâde vahim bir sorumsuzluk ve de nüfûz ticâreti örneğidir.

Bir başka vahim aksaklık da, YÖK'ün tabîî olarak, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi ve verimin artırılması husûsundaki haklı talebine karşılık bazı idâre-

İlimde Demokrasi Olmaz!

cilerin, YÖK nezdinde başarısız görünmemek için, öğretim üyelerine baskı yaparak sınıflardaki başarı oranlarını zorla % 80-95 lere varan seviyelerde göstermeleridir. Bu, ya öğrencilerin notlarını seyyânen % 100'e varan oranlarda yükselttirmek, ya da üniversiteden üniversiteye değişen, ama gene aynı gâyeye mâtuf girift not takdîr ve ortalama usulleri ihdâsıyla gerçekleştirilmektedir.

3. Ortaöğretimden ve giriş sınavından doğan aksaklıklar

Yüksek öğretimde öğrenciler açısından seviye ve vasıf düşüklüğünün kökenleri öncelikle, orta öğretimde ve Üniversite Giriş Sınavı'nda aranmalıdır.

Orta öğretimde 1970'lerin başından beri yürütülmekte olan Modern Matematik eğitimi, çocukları ve aileleri bezdirmektedir. Matematik zâten zordur ve çocuklara öğretilmesi de büyük pedagojik hasletler gerektirmektedir. Modern Matematik dayandığı kavramlar açısından fevkalâde soyuttur. Her çocuğun soyutlama yeteneğinin yüksek olması da mümkün değildir. Ayrıca, aileler de Modern Matematik'den anlamadıklarından bu konuda evde çocuklarına yardımcı olamamaktadırlar. Bu ise fâhiş ücretlerle özel hocalar tutulmasını gerekli kılmaktadır. Önce pilot olarak seçilmiş liselerde ve sonra da ilkokullara kadar sistematik bir şekilde teşmil edilen bir programla Modern Matematik eğitimi yaygınlaştırılırken, yazları sâdece üçer haftalık kurslarla Modern Matematik öğretmenleri yetiştirilebileceğine de inanılmıştı.

Bu program, başlangıçta TÜBİTAK'ın katkısıyla yürütülüyordu. 1970'de TÜBİTAK, programın başarısını tesbit etmek üzere İstanbul'da modern programların uygulandığı pilot liseleri teftişe beni memur ettiğinde durumun vahâmetini yerinde tesbit etmiş ve özellikle Modern Matematik uygulaması hakkında çok olumsuz bir rapor vermiştim. Geçen zaman zarfında Modern Matematik eğitimi öğrenci kalitesini düşürmüş, onları ezberciliğe ve başarısızlığa itmiştir. Bunun sonucu olarak üniversitelerin matematik, fizik, kimya, jeofizik gibi bölümlerine giren öğrencilerin pek büyük bir kısmının, bırakınız trigonometri veyâ logaritmadan anlamalarını, iki ondalık kesri toplamak, çıkarmak ve bölmekten dahi âciz oldukları tesbit edilmiştir.

Modern Matematik eğitimi modasındaki aşırılıkların pekçok ülkede fark edilip giderilmesine ve çocuklara *kümeler*, *cisimler*, *halkalar*, *gruplar* gibi fevkalâde soyut cebirsel kavramlardan hareketle değil de eskisi gibi matematiğin somut kavramlar ve misâller aracılığıyla tedrisine rücû edilmesine rağmen, bizde, nesilleri başarısızlığa sürüklemiş olan Modern Matematik müfredat programlarında hâlâ ısrar edilmesi acaba kimlerin işine gelmektedir?

Modern Matematik'deki soyut kavramlarına sâdece bilgi kabilinden ve o da merâkı tahrîk edici bir stratejiyle, yalnızca lise son sınıfta temas edilmeli, matematiğin bu soyut kavramlar aracılığıyla inşâsı ise, eskisi gibi, yüksek öğretim kademelelerine bırakılmalıdır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Öte yandan üniversiteye giriş sınavlarının, bu hâliyle, mâhiyeti ve nesiller üzerindeki uzun vâdeli tesirleri gözden geçirilirse, bunların da kalitesiz öğrenci yetişmesinde çok büyük dahli olduğu teslim edilir.

Kısıtlı bir sürede çok sayıda soruyu sür'atle cevaplandırmak üzere özel kurslar ve ders-hânelerce bu sınavlara yarış atları gibi hazırlanan öğrencilere, konuları sâkin ve emin bir şekilde derinliğine analiz etme melekesi yerine, âdeta düşünmeden ve zahîrî birkaç emâreye göre reaksiyon gösterme melekesi kazandırılmaktadır. Ve bu yetiştirme tarzında, şartlı refleks stratejisinin oldukça ağırlığı olduğu da gözlenmektedir. Bunun ise bilimselliği geliştirip destekleyen değil, aksine, köstekleyen bir strateji olduğu âşikârdır.

Yüksek öğretime girerken bugünkü statüko içinde elzem olan bu meleke, sınavlarının mâhiyeti tamamen farklı olduğundan, üniversitede hemen hemen hiç bir işe yaramamaktadır; bu yüzden de, özellikle ilk iki yıl, başarısızlık hem yaygın bir biçimde ve hem de yüksek oranda tecellî etmektedir.

Üniversiteye giriş sınavları gibi sınavlar, problemleri düşünme yoluyla sâkin ve emin bir biçimde çözüme alışkanlığına sâhip kimseler yerine, bir nevi şartlı refleks reaksiyon göstererek doğru cevabı tahmin etme gayreti içinde olan; üniversitenin ilk sınıflarında üst üste uğradığı fikrî başarısızlıktan dolayısıyla davranış yönünden sinirli, agresif ve herhâlükârda mûteriz, uzun vâdede de ilmî tatmin bulamadığı için ilgisi daha ziyâde siyasî alanlara kayabilen nesillerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

4. Hoca-öğrenci ilişkisinin eksikliği

Üniversitelere her sene 150.000 civârında³² öğrenci alınmaktadır. Bu sayı da, üniversitelerimizin sayısı da yüksektir. Öğretim kadrosunu temin etmeden üniversite açmanın ne faydası vardır? Bugün Türkiye'deki 29 üniversiteden³³ kaç tanesinin öğretim kadrosunun eksiksiz olduğu söylenebilir? Bütün bu faktörler hoca-öğrenci ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Pekçok birimde hoca-öğrenci ilişkileri, ders takrîrinin dışında, tamamıyla ortadan kalkmış görünmektedir. Uzmanlığı yanında, hocasının beşerî hasletlerinden faydalanamayan öğrencide ne türlü bir boşluk doğacaktır? Ya öğrencilerinin düşünce ve dünyâ görüşlerinin evrimini yakından izleyemeyen bir hoca onlar hakkında, üniversite hakkında ve alınması gereken tedbirler hakkında nasıl isâbetli bir görüş sâhibi olabilecektir?

5. Olumsuz malî etkenler

Bir profesör 1970'de 14 cumhûriyet altınına muâdil bir maaş alırken, bu şimdi (Temmuz 1988) 4,5 cumhûriyet altınına düşmüştür³⁴. Öğretim üyelerinin maaşlarının

³² Bugünlerde bu sayı hemen hemen 6-7 misline çıkmıştır.

³³ Şimdilerde 80 civârında.

³⁴ Bugünlerde bu gene 14,5 altın düzeyine yükselmiştir ama hem üniversite hocaları bu dönem içinde fıkârâlaşmışlar hem de paranın satın alma kabiliyeti 1988 yılına oranla çok azalmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

satın alma kabiliyetindeki bu gerileme onların hem meslekleriyle ilgili kitap ve mecmua satın alabilmelerine mâni olmakta, hem de çoğunu gizli ya da aşikâr bir şekilde yan gelir kaynakları peşinde koşmaya icbar etmektedir. Doktorlar, hukûkçular ve mühendislerin dışında kalan öğretim üyelerinin büyük bölümü mâişet sıkıntısı çekmekte, beyin güçlerini ve zamanlarını ilmî çalışmalardan çok borç taksitlerini vâdesinde ödeyebilmek için bu sıkıntının izâlesine hasretmek mecbûriyetinde kalmaktadırlar.

Öğretim üyelerinin çoğunun ilmî gelişmeleri takipte karşılaştıktan diğer bir güçlük de, üniversitelere ilmî kitap ve periyodik satın alınması için fevkalâde kifâ-yetsiz ödenek tahsisi ve tahsis edilenin de bâzen keyfî tasarruflarla başka amaçlara sarfedilebilmesidir. Bundan ötürü pek çok ilmî mecmuanın satın alınması imkânsızlaşmış ve kolleksiyonlar eksik, ilmî kaynaklar güdük kalmıştır.

6. Öğretim üyeliği mesleğinin sulandırılması

2547 sayılı kânûn, doktora, doçentlik ve profesörlük şartlarını çok hafifleten ve sübjektif kararlar alınabilmesine müsait yeni düzenlemeler ihdâs ederek, öğretim üyeliğinin kalitesinin açık ve somut bir şekilde düşmesine sebep olmuştur. Eskiden uzun ve zor bir sınavlar döneminden sonra kılı kırk yarararak kendisine doçent unvanı verilen bir kimse öğretim üyeliğinin ilk kademesinde sayılırken, şimdi doktorasını yeni vermiş bir kimse yardımcı doçent unvanıyla öğretim üyesi olarak atanabilmektedir.

Sanatçılar ise bir gecede, ara kademelerden geçirilmeden profesörlüğe yükseltilebilmektedirler. Hâlbuki sanatçılar için çok önceden ihdâs edilmiş bir "devlet sanatçısı" unvanı vardır. Bugün bir devlet sanatçısı bir gecede profesör olabilmektedir; ama hiçbir ilim adamı "devlet ilim adamı" unvanı alamamaktadır. Unvanlardaki bu simetrisizliğin haksızlık olduğu, "eşitlik" ya da "fırsat eşitliği" (!) ilkelerini ihlâl ettiği fikri de huzursuzluğa yol açmaktadır.

Sonuç

Bütün bu gözden geçirdiğimiz olumsuz etkenlerden ötürü, gerek üniversite öğrencilerinde, gerekse bir kısım öğretim üyelerinde ilmî vasıf ve seviye bakımından belirgin bir gerileme olduğunu müşâhede etmenin derin üzüntüsü içindeyiz. İlmî zihniyet ise, bu şartlar altında, üniversitelerimizi yavaş yavaş terketmektedir. Özellikle bu sonuncu husûs: yüksek öğretimin ilmî objektiflik, gerçeği arama ve açıkça ifâde etme ilkelerine istinad ettirilecek yerde, kânûn marifetiyle duygusal ifâdeli siyasî mâhiyetli doktrinlere istinâd ettirilerek üniversite vokasyonunun deforme edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Kanaatimizce, bugünkü durum vahimdir ve yüksek öğretim sistemi bir daha geri döndürülemez şekilde tümüyle batmadan gerekli yasal düzenleme yapılmalı ve tedbirler alınmalıdır.

33. "ÖZDAŞ RAPORU"³⁵

Eski Devlet Bakanı Prof. Dr. Nimet Özdaş, bakanlığı sırasında, Türkiye'nin hem ilmî verimlilik yönünden dünyadaki yerini ve hem de 1983-2003 yılları arasındaki "bilim politikası"nı tesbit etmek üzere çok hayırlı bir çalışma yaptırmıştır.

Sonunda iki ciltlik bir rapor halinde yayınlanan bu çalışmaya üniversitelerimizden, Yüksek Öğretim Kurulu'ndan, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'ndan, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'ndan, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan, Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nden ve Devlet Plânlama Teşkilâtı'ndan 300'den fazla ilim adamı, uzman, mühendis ve teknokrat katılmıştı.

Söz konusu rapor, 1981 senesi itibâriyle, Türkiye'nin dış yayınlar açısından dünyada 41. sırayı işgâl ettiğini; araştırma ve geliştirme harcamalarının (A+G nin) gayr-ı sâfi millî hâsılaya (GSMH'ya) oranının ise % 0,24 civarında bulunduğunu ortaya koymuştu³⁶.

Rapor, ayrıca, Türkiye'deki ilmî ve teknolojik araştırma alanlarının öncelikleri hakkında öneriler ile; A+G nin 1993'de % 1'e, 2003'de % 2'ye ve 1983'de 10.000 çalışan nüfus başına 4,2 olan araştırmacı sayısının 1993'de 15 kişiye, 2000'li yılların başında da 30 kişiye yükseltilmesini³⁷ ve kezâ milletlerarası ilmî literatüre katkı bakımından 1981'de 41. sırada olan ülkemizin 2000 yılında 20. ilâ 30. sıralar arasında bir yere yükselmiş olmasını da amaçlanan özelemler hâlinde dile getiriyordu.

Bugünkü Durum

Bu rapora göre ilmî verimsizliğimizin bir ölçüsü olarak kabûl edilen *Science Citation Index'e (SCI)* geçmiş olan dış yayınlarımızın hacmi, 1981'de dünyada 41. sırayı işgâl ederken, bu, maalesef 1982'de 42., 1983'de 44. ve nihayet 1987'de de 46. sıraya gerilemiş bulunmaktadır³⁸. Öte yandan raporun yayımından beri geçen 5 sene zarfında da A+G nin GSMH'ya oranında da, 10.000 çalışan nüfus başına araştırmacı sayısında da Özdaş Raporundaki özelemler doğrultusunda hiç de tatminkâr bir gelişme olmamıştır.

Özdaş Raporunun Nâtamam Yanları

"Özdaş Raporu" Türkiye'nin ilme, uluslararası katkısının ve yerinin tesbiti ve bu bilincin uyandırılması husûsunda fevkalâde isâbetli bir teşebbüs olmuş ve ciddî bir kaynak oluşturmuştur. Bununla beraber rapor, Türkiye'nin durumunun tahlîl ve tesbitinde ve diğer ülkelerle karşılaştırılmasında ne kadar isâbetli ve gerçekçi ise, araştırma konularının önceliklerinin tesbitinde de o kadar münâkaşaya açık olduğu ve

³⁵ *İnsan ve Kâinat* dergisinin Eylül 1988 sayısında yayınlanmıştır.

³⁶ 1999 yılı için bu rakkam % 0,63 olmuştur.

³⁷ 1999 yılı için 10.000 çalışan nüfus başına araştırmacı sayısı 10,5 e yükselmiştir.

³⁸ 1988, 1999 ve 2000 yıllarında Türkiye 25. sırayı işgâl etmiştir. 2000 yılında *SCI*'e geçen ilmî makâle sayımız 6074'dür.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ayrıca, Türkiye'nin 2000'li yılların başında ulaşması özlenen hedeflere hangi müşahhas tedbirlerle vâsıl olabileceği husûsunda hiçbir tedbir paketi ihtivâ etmediği cihetle nâtamam görülmüş ve akademik çevrelerde yalnızca bu bakımdan tenkid edilmiştir.

"Özdaş Raporu"nun, üzerine yetkililerin ciddiyetle eğilmesi gereken uyarıcı ve yol gösterici kıymetli bir doküman olmasına rağmen, bu rapor, ne yazık ki, yetkili makâmların yalnızca zayıf bir plâtonik ilgisine mazhar olmuş ve bugüne kadar rapordaki özelemleri gerçekleştirecek etkin hiçbir tedbir alınmamıştır. Eğer etkin tedbirler alınmış olsaydı, Türkiye'nin ilme, milletlerarası katkısının 6 yılda 41. sıradan 46. sıraya gerileyecek yerde, hiç olmazsa 41. liğini muhâfaza etmiş olması beklenirdi. *(Bu makâle Eylül 1988'deki durumu yansıtmaktadır.)*

Gerilemenin sebepleri

Türkiye'deki ilmî verimliliğin gerilemesinin pekçok sebebi vardır. Bunların bellibaşlılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. 12 Eylül 1980'den sonra kurulmuş olan siyasî partilerin hiçbirinin programında ilmî faaliyetlerin geliştirilmesi husûsunda buna gerçekten de sâhip çıkılacağını açıkça bildiren, bu gâyeyi tahakkuk ettirmek için izlenecek stratejiyi müşahhas bir biçimde ortaya koyan, bu konudaki azim ve kararlılığı vurgulayan bir ibâre yoktur ve söz konusu partilerin bugüne kadarki faaliyetlerinde ve propagandalarında bu konulara hiç temas edilmemiştir. Siyasî partilerimizde böyle bir şuur sanki henüz neşvü-nemâ bulmamış gibidir.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisinde (1990 yılı) milletvekili olarak bulunan 27 akademisyen ilim adamı, "Özdaş Raporu"nun özelemleri doğrultusunda tedbirler vaz etmeye mâtuf hiçbir kânûn teklifi vermemişler ya da en azından, kendi parti yetkililerini bu yönde tedbirler almaya iknâ etmede başarılı olamamışlardır.

3. Kim ne derse desin, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu, en azından gerek rûhu, gerekse uygulanması yönünden, yukarıda sözü edilen kapsamda ilmî verimliliği arttıracak tedbirler vaz edememiştir.

4. 1982'de kurulmuş olan Başbakan'ın başkanlığında 8 bakan ile YÖK, TAEK ve TÜBİTAK Başkanlarından oluşan "Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu" bir kerecik olsun dahi toplanmamıştır!³⁹

5. İlmî çalışmalara millî hedefler doğrultusunda yön verip bunları koordine edecek ve tüm ilmî meselelerden sorumlu olacak bir **İlim ve Teknoloji Bakanlığı** kurulmamış; hattâ MTA, TAEK, TÜBİTAK, v.b. gibi millî araştırma müesseselerinin hiç değilse ilk bir pragmatik tedbir olarak tek bir devlet bakanının uhdesinde toplanması cihetine gidilmesinin zarûreti dahi hissedilmemiştir.

³⁹ Bu Kurul 1989'dan 2002 yılına kadar benim tesbit edebildiğim kadarıyla ancak 3 ya da 4 kere toplanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

6. Türk Lirası'nın satın alma kabiliyetinin hızla azalmasına ve mâmul eşyâ, ilâç, meyve ve sebze fiyatlarının hızla Avrupa ülkelerinin seviyesine yaklaşmasına rağmen, ilim adamlarının ücretlerinin Avrupalı meslektaşlarına göre ancak onda biri ya da ikisi kadar olması ilim adamlarımızı, mâişet derdinden muzdarib olarak, yan gelir sağlayacak birtakım şahsî tedbirler almaya zorlamış ve verimlerini olağanüstü azaltmıştır.

7. 1981'den 1988'e kadar, yâni 7 sene boyunca, kalburüstü millî araştırma kurumlarımızdan hiçbirinin başında sürekli olarak aynı zat kalamamıştır. Bu süre zarfında meselâ MTA'dan 3, TAEK'den 5 ve TÜBİTAK'dan da 5 başkan gelip geçmiştir. Bu durum bu müesseselerdeki ilmî verimliliğe büyük darbe vermektedir.

8. Kalkınma plânlarına giren DPT kodlu, ilmî ağırlıklı yatırım projelerinin gerçekleşmeleri için etkin bir kontrol mekanizması ihdâs edilmemiştir. T.B.M.M.'nin KİT Komisyonu olsun, Devlet Denetleme Kurulu olsun, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu olsun, bu projelerin tek tek ilmî yanlarını ya da gerçekleşme oranları ve başarılarını değil, sâdece şekli yanlarını denetleyebilmektedirler. ***Bu boşluk, yatırımların etkin bir biçimde ve gâyesine mâtufl kullanılması kontrol dışı bırakabilmektedir.*** Aynı keyfiyet üniversitelerdeki araştırma projeleri cihetinden YÖK için de geçerlidir. Eğer bir İlim ve Teknoloji Bakanlığı kurulmuş olsaydı, bu kontrol görevini onun üstlenmesi isâbetli bir tedbir olurdu.

9. İlim adamları için ne millî motivasyon ve ne de teşvik ve ödül sistemleri geliştirilebilmiştir. Bundan dolayı ilim adamlarının önemli bir bölümünün kendilerine akademik pâyeye bahşeden doktora, doçentlik ve profesörlük tezlerinden başka bir çalışma yayınlamadıkları, yayınlamaya üşendikleri de maalesef bir vâkıdır. Bu yüzden yayınlanmadan dosyalar içinde uyuyan, ikmâl edilmiş çalışmaların sayısı hiç de az değildir!

10. İlmî araştırmaları destekleyecek millî bir fon dahi ihdâs edilmiş değildir.

Görüldüğü gibi, alınması gerekli pekçok tedbir ve yapılması gerekli kânûnî düzenlemeler vardır. Bunların üzerine gitmesini bilmek, ilim câmiasını ferahlatacak ve ilmî verimliliği de muhakkak arttıracaktır.

İlmî Verimliliğin Artması İçin Bir Teklif: Maddî Teşvik

Türkiye'de ilmî verimliliğin artırılması için en etkin tedbir, öncelikle motivasyon ihdâsı ve bununla orantılı olarak bir ödüllendirme sisteminin kurulmasıdır. Bugün millî araştırma kurumlarımızdaki ilim adamlarımızın hemen hemen hepsi ve üniversitelerimizdekilerin de önemli bir bölümü bu müesseseler dışında en azından iki misli ücretle iş bulabilme imkânlarına rağmen, hâlâ buldukları yeri tercih ediyor ve aldıkları düşük ücrete katlanıyorlarsa, devletin hem bu ferâgati takdîr etmesi,

İlimde Demokrasi Olmaz!

hem de verimlilikleriyle orantılı olarak bu ilim adamlarını ödüllendirmesi cihetine gitmesi isâbetli olacak ve ilmî verimliliği Türkiye çapında derhal arttıracaktır.

Eskiler, "*Para ölüye de diriye de, deliye de veliye de lâzımdır*" derken, bir geçeği dile getirmişlerdir. Bu bakımdan ilmî verimliliğin arttırılmasında maddî ödüllendirme çok kudretli bir motivasyon teşkil edecektir. Bunu Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanı iken çok çarpıcı ve müşahhas bir biçimde tesbit ve müşâhede etmek fırsatını bulmuştuk. 1986 yılı başında Kuruma yapılan bir hîbenin banka faizinin Kurumdaki araştırmacıların yayınlanan ilmî makâleleri için makâle başına ve niteliğine göre 25.000 ilâ 200.000 lira teşvik ödülü olarak dağıtılmasına karar almıştık. Kurumda bu uygulamanın ömrü, ne yazık ki, 1.2.1986'dan 6.4.1987'ye kadar sâdece 14 ay sürebildi. Aşağıdaki cetvel, 1984 başından 1988 Ağustos'una kadar Türkiye Atom Enerjisi Kurumundaki araştırmacıların çeşitli zaman aralıklarında yayınladıkları ilmî makâlelerin sayısını göstermektedir:

1984 yılında (12 ay) Sıfır makâle
1985 yılında (12 ay) 2 makâle
1.2.1986 - 6.4.1987 arasında (14 ay) 29 makâle
7.4.1987 - 31.12.1987 arasında (8 ay) 5 makâle
1988 yılında (7 ay) 3 Makâle

Bu karşılaştırmalı cetvel söz konusu teşvik tedbirinin, câri olduğu 14 ay boyunca, ilmî verimliliğin artması husûsunda ne kudretli bir motivasyon teşkil etmiş olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin uluslararası ilme katkısının yâni ilmî verimliliğini temsil eden makâle sayısı, yıl başına 350 civârında oynamaktadır. Eğer bu sayı 2500 olsaydı Türkiye 46. sırada değil de, 25. ilâ 30. sıralar arasında bir yerde bulunacaktı.

Eğer ilk safhada yılda 2500 ilmî makâle gibi bir hedef alınırsa, ilk defa TÜ-BİTAK Danışma Kurulunun 1984'deki bir toplantısında teklif etmiş olduğumuz şu teşvik tedbirinin ihdâsıyla en geç 10 sene içinde bu hedefe ulaşılabilirliğini kuvvetle tahmin ediyoruz.

Devlet, yurt dışında, listesi belirlenecek, muteber ilmî dergilerde aynı bir takvim yılı içinde şahsî iki ilmî makâle yayınlamaya muvaffak olan her ilim adamına bunu tâkib eden takvim yılı boyunca ayda net 400.000-TL (dört yüzbin lira); birden fazla müellif ile birlikte aynı takvim yılı içinde iki ilmî makâle yayınlayana da bunu takip eden takvim yılı boyunca ayda net 150.000.TL (yüzellibin lira) takdîr ve teşvik ödülü vermelidir.

Yılda 2500 ilmî makâleye ulaşıldığında bunun devlete yükleyeceği maksimum külfet yılda sâdece 6 milyar liradır ve bu, Türkiye'nin dış tanıtımı ve propagandası için bir yılda sarfedilen meblâğa nisbetle cüzî, ama aynı doğrultuda çok etkin bir iş görebilecek bir meblâğdır. Bu, bugünkü devlet bütçesine oranla da çok cüzî bir

masraf olacaktır. Türkiye'nin ilmî verimliliğinin arttırılması için de devletin göze almayacağı bir yük teşkil etmeyecektir⁴⁰.

34. TÜBİTAK'I ELBİRLİĞİ İLE NASIL KATLEDEBİLİRİZ?⁴¹

1956'da Kurulan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) ile 1964'de kurulan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ülkemizin en mümtaz iki bilimsel ve teknolojik araştırma ve geliştirme müessesesidir. Her ikisi de çeşitli araştırma ve uygulama merkezlerine ve enstitülerine sâhiptir. TAEK'in ve TÜBİTAK'ın en önemli, en etkin, en verimli araştırma ve uygulama merkezleri, sırasıyla, 1962'de kurulan "Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi" (ÇNAEM) ile 1972'de kurulan Gebze'deki "Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezi" (MBEAM)'dir.

Her iki merkez de, kuruluş safhasında, üniversitelerimizdeki bilim adamı ve teknisyen potansiyelinden geniş ölçüde yararlanmışlardır. Ancak, ÇNAEM kurulmadan önce sırf atom enerjisi konusunda uzmanlaşmak üzere devletçe yurt dışına eğitim için gönderilmiş olan elemanların ve kezâ bu amaçla 1962'de kurulmuş olan İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü'nün verdiği mezunları peyderpey ÇNAEM'de istihdâm edilmeleri, bu merkezde uzman bir kadronun oluşmasını ve iyice belirli hedeflere yönelik araştırma ve uygulama çalışmalarının kısa bir süre içinde başlatılabilmesini mümkün kılmıştır. Zamanla, ÇNAEM'deki akademik kökenli personelin sayısı gitgide azalmış ve şimdiki personel, artık üniversiteyle akademik ilişkisi olmayan, profesyonel kadrolar olarak ÇNAEM'e bir istikrâr kazandırmıştır.

Buna karşılık MBEAM'nde, kurulduğundanberi, hemen hemen bütün ilmî-idarî kadrolar tam ya da yarım zamanlı olarak hep üniversite hocaları tarafından işgâl edilmiştir.

Gerek ÇNAEM'de, gerekse MBEAM'nde bu muhterem hocalar her iki merkezin de organizasyonunda etkili ve faydalı olmuşlar, takdîrle ve hayırla yâd edilmesi gereken çok olumlu sonuçlar istihşâl etmişlerdir.

Ancak bu hocaların önemli bir kısmı, söz konusu merkezleri, üniversitenin doğal uzantısı olan akademik kuruluşlar olarak telâkki etmekte de hiçbir beis görmemişlerdir. Oysa üniversiteler gibi akademik kuruluşlarda araştırmacılarının ilmi ilim için ve kendi arzu ve temayülleri yönünde serbestçe yapabilecekleri yerler olmalarına karşılık, ÇNAEM ve MBEAM gibi millî araştırma merkezleri (TAEK ve TÜBİTAK'ın kuruluş kânûnlarında ifâdesini bulan) belirli bazı hedefleri gerçekleştirecek güdümlü araştırma ve geliştirme faaliyetleri için kurulmuş bulunmaktadır. Bunları,

⁴⁰ TÜBİTAK, 1990'lı yılların başında, kendi tesbit ettiği ilmî dergilerde yayınlanan her makâle başına cüz'î de olsa bir mükâfat ihdâs etmiş bulunmaktadır. 2002 yılı için makâle başına en yüksek ücret 240.000.000,-TL dir. Bu bile Türkiye'nin 1999-2002 arasında Dünyâ'da *SCI*'ye geçen ilmî makâleler açısından 25. sıraya yükselip bu düzeyi muhâfaza etmesine yetmiştir.

⁴¹ *Türkiye* gazetesinin 30.11.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

bu muhterem hocalann paralelinde, üniversitenin doğal uzantısı olan akademik kuruluşlar gibi telâkki etmek, hem bu kânûnların rûhuna ters düşen bir davranış ve hem de farkına varmadan bir hedef saptırma gibi yorumlanabilme tehlikesini peşinden sürükleyen bir nifâk unsuru olmuştur.

Açık sözlülükle ifâde etmek gerekir ki, hem ÇNAEM ve hem de MBEAM için, bu yönde temâyüller ne yazık ki bâzen şahısların keyfî irâdeleri olarak pekâlâ zuhûr edebilmiştir. Bu zihniyete sâhip idârecilerin, keyfî davranışların değil de söz konusu kuruluş kânûnlarının çerçeveleri ile hükümlerinin *egemen* kılınmasına özen gösteren bazı halefleri ise daima keyfî iş görmeye, kendilerine karışılmamaya, yâni kısacası rehâvete alışmış olan araştırmacıların şiddetli reaksiyonuyla karşılaşmışlar ve bu yüzden de büyük idarî ve mânevî sıkıntılara göğüs germek zorunda kalmışlardır.

Bu çekişmeler her iki millî merkezimizin potansiyelini de, verimliliğini de zaman zaman dumûra uğratmıştır. ÇNAEM akademizmin rehâvetine dalmış ve kânûnların gösterdiği hedefler doğrultusunda meselelere pratik ve gerçekçi çözümler tasarlayıp hemen uygulamaya geçmek yerine, hevâ ve heves meltemlerinin ilhâm ettiği konularda "ilim için ilim" kalkanı ardına saklanarak daha çok nazarî işlerle iştigâl etmek illetinden kendini kurtarmış görünmemektedir. Kendilerine kânûnla belirli bir teknolojik misyon verilmiş millî kurumlarımızın ve araştırma merkezlerimizin akademizm lüksüyle potansiyellerini heder etmelerini tasvib etmek ya da desteklemek Türkiye'nin teknolojik ilerlemesini engellemekten başka bir şey olmaz.

İç ve dış düşmanlarımız bunun idrâkine sâhip olduktan için bu mümtaz kurumların dumûra uğramasını temin etmek üzere her türlü aldatmaca, dezinformasyon, propaganda ve dolaylı iknâ metotlarıyla karar mekanizmalarına hep nüfûz etmeye çalışmışlardır.

Bu bakımdan kânûnların teknolojik bir misyonla yükümlü kıldığı millî müesseselerimize üniversitelerimizin bünyevî hatâlarının, profesyonel deformasyonlarının ve akademizmlerinin bulaştırılmamasına idârecilerin de, bürokratların da, hükûmetin de olağanüstü titizlik göstermesi ve aksi yönde zuhûr edebilecek telkin ve tavsiyelerin gizli sâiklerini de isâbetle teşhis etmesi zarurîdir. Aksi halde, bu mümtaz araştırma kurumlarımızı üniversite akademizm virüsünün kucağına atmak; onların kânûnla kendilerine verilmiş olan teknolojik misyonlarına engel olmak ve bir anlamda da, göz göre göre katledilmelerine seyirci kalmak ya da buna bilinçsizce katkıda bulunmak demek olacaktır.

Resmî Gazetenin 30 Ekim 1989 günlü 20327 sayılı mükerrer sayısında yayınlanan "1990 Yılı Programının 36. sayfasında "b) Tedbirler" faslının 10. bendinde ez-cümle: "Gebze'de Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezi'nde bir yüksek lisans üniversitesi kurulması için gerekli çalışmalara başlanacaktır" denilmektedir.

Bu husûsta bilgilerine müracaat edilen TÜBİTAK yetkilileri, söz konusu programda böyle bir önerinin yer almış olmasının kendileri için de bir sürpriz oldu-

ğunu ve kendilerinin bu yönde hiçbir telkin ve tavsiyede bulunmamış olduklarını ifâde ettiler.

Bu önerinin garâbeti aşıkârdır. (1) Ortaya "yüksek lisans üniversitesi" diye yeni bir üniversite modeli konulmak istenmektedir. (2) İstanbul ile İzmit'in tam yarı yolunda kurulması düşünülen bu üniversiteye öğrenciler her gün gidiş-geliş 90 km yol katederek devam edeceklerdir. (3) Bu üniversite herhalde Merkezin altyapı tesislerinin yanında insan potansiyelinden ve zengin lâboratuvar imkânlarından da istifâde etmek için MBEAM'nde kurulmaktadır. (4) Tabiî, bu üniversitenin bir de rektörü olacaktır. Eğer rektör ile MBEAM müdürü aynı kişi olmazsa bundan önce aynı yerde Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü (MBEAE) ile Temel Bilimler Araştırma Enstitüsünün personelini canından bezdiren ve nihâyet bu sonuncunun tüzel kişiliğinin sona erdirilmesiyle noktalanmış kısır çekişmeler yeniden hortlayacaktır! (5) Bir önceki hâlde de, rektör ile MBEAM müdürünün aynı kimse olması hâlinde de misyonlan ve hüviyetleri farklı iki müessesenin düzenli ve âdil bir sembiyoz içinde yaşamalarının mümkün olmadığına bittecrübe sâbit olması dolayısıyla ve gerek üniversitenin bugünkü tereddidi ve inhitâtına sebep olan kısır zihniyet, gerekse akademizm, daima, MBEAM'nin aleyhine işleyecek; önce MBEAM ve sonra da, bütün kurumlanya ülkeye şerefle ve gayretle hizmet etmiş olan TÜBİTAK, şahsî ihtiraslâra âlet ola ola, hayatiyetini kaybede kaybede, elbirliğiyle güle oynaya katledilecektir.

Bu durum karşısında şimdiden duyduğum haşyet ve endişelerimi böyle bir yazıyla dile getirmeyi, TÜBİTAK Bilim Kurulu'nün eski bir üyesi olarak (Şubat 1972-Ekim 1974), kaçınılması mümkün olmayan bir görev saydığımı sayın okurlarımın ve sorumlu yüksek makâmların ilgi ve tedbirlerine saygılarımla arz ederim.

35. NÜKLEER ENERJİ SANTRALLERİ VE TÜRKİYE⁴²

Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı 22-23 Ocak 1990 târihlerinde Ankara'da "Nükleer Enerji Santralleri ve Türkiye" konulu bir bilimsel toplantı düzenledi. İlk birbuçuk gününde 16 tebliğin tartışıldığı bu toplantı, sayın Bakan Fahrettin Kurt'un bir konuşmasıyla açıldı ve 8 uzmanın katıldığı, yaklaşık üç saat süren tartışmalı bir paneli müteakip sayın Bakanın veciz bir konuşmasıyla sona erdi.

Sayın Bakan, her iki konuşmasında da (tıpkı, Bilim ve Teknoloji Vakfı ile Kültür Bakanlığının ortaklaşa düzenlediği bilimsel konferans ve paneller dizisinin ilki olan "Enerji Sorunumuz" panelinde de ifâde etmiş olduğu gibi) ülkemizin nükleer enerji santralleri kurmakta geç kalmış olduğunu, bu teknolojinin Türkiye tarafından kazanılması gerektiğini ve bunun yararlarını vurguladı.

Bendeniz bu toplantının ilk günü "Türkiye'nin Nükleer Teknolojiye Geçiş Hazırlıkları ve Gerçekleştirdikleri" konulu bir tebliğ takdîm ettim. Bu tebliğin metni *İnsan ve Kâinat* dergisinin Mart 1990 sayısında aynen yayınlandı. İkinci günü katıl-

⁴² *Türkiye* gazetesininin 08.02.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

dığım "Türkiye'nin Nükleer Enerji Santralleri Konusunda İleriye Dönük Politikaları Ne Olmalıdır?" konulu panelde yapmış olduğum konuşmanın özetini ise burada takdîm ediyorum:

"Türkiye'nin nükleer santraller konusunda ileriye dönük politikalarının ne olması gerektiği husûsu tartışılmadan önce, Türkiye'nin nükleer santrallere sâhip olmasını istemeyen çevreleri çok iyi tesbit etmek lâzımdır. Bunlar: (1) ekonomik açıdan uluslararası petrol ve kömür kartelleri ile bunların çeşitli kılıklara bürünebilen uzantıları, ve (2) politik açıdan da bazı yabancı devletlerdir.

1000 MW(elektrik) gücündeki bir nükleer santralin bir yılda ürettiği elektrik enerjisi, bir termik santralin bir yılda 1,6 milyon ton fuel oil yakarak ürettiği elektrik enerjisi kadardır. Yâni her yeni nükleer santral, uluslararası petrol ve kömür kartellerinin ürünlerine olan talebe sekte vuruyor demektir.

Bu çevreler, bir ülkenin nükleer santrallere sâhip olmasının önüne geçebilmek için, parayla satın alamadıkları zaman, o ülkedeki ilerici geçinenleri, yeşil geçinenleri, çevreci geçinenleri ve kütle iletişim araçlarının bir bölümünü usturuplu bir biçimde istismâr ederek olumsuz bir kamuoyu ihdâs etmeye çalışırlar. Bu istismârın da kendine has bir yolu-yordamı vardır. Bu yöntemlerin başında dezinformasyon, yâni informasyonu saptırma ya da düpedüz yalan haber yayma gelir. Böylece nükleer santrallere karşı mesnetsiz, kollektif bir fobi (endîşe, korku) uyandırmaya çalışılır. Diğer bir metod, iknâ ve metod saptırmadır. Bunun için, nükleer santral yapımına karar verecek makâmları en azından tereddüde sevk etmek hedef seçilir. Bu gâye ile kararın, demokratik(!) usullerle(!) yâni mevziî veyâ genel referandum aracılığıyla alınması istenir. Bu olmayınca da suçlamalar ve yaygara başlar. Bu da olmazsa tartışmanın geniş bir tabana yayılmasına, yâni uzman olmayan, hattâ câhil ve tercihan da saldırgan bir sürü kimsenin tartışmada yer alması sağlanmaya çalışılır; böylece tartışmaların uzaması, veriminin düşürülmesi, sonuçsuz kalması mümkün kılınmış olur.

Belediye Meclisi üyeleri üzerinde baskının ve iknâ yöntemlerinin her türü denenerek, o yörede yapılması düşünülen nükleer santrallerin inşâsına idarî ve hukûkî engeller ihdâs eden, ya da hiç olmazsa işleri uzatıp sürüncemede bıraktıracak olan kararların çıkarılmasına çalışılır. Yeni alternatifler ileri sürülerek hava, kamuoyu ve karar merci'lerinin hâlis niyetleri bulandırılır. Kütle iletişim araçlarını istismâr ederek yoğun bir dezinformasyon ve adam karalama kampanyası başlatılır. Nereden parasal destek buldukları bilinmeyen kimseler birdenbire zuhûr ederek anti-nükleer yürüyüşlerin, mitinglerin, panellerin ve forumların başını çekerler. Ve üstüne üstlük bir de bunlara resmî görünüm verilmeye çalışılır.

Belirli bir nükleer santral tipi seçmekle ülkenin "Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Andlaşması"na aykırı emeller beslediği söylentisi körüklenir. Karar merciinin seçtiği santral tipi için büyük rüşvetlerin -dönmüş olduğu dedikodusu imâl edilir. Bu arada da geçmişî-geleceği olmayan, egzotik nükleer reaktör tiplerini lânse etmek isteyen ya da işi iyice sabote etmek için ülkenin böyle büyük nükleer santralle-

İlimde Demokrasi Olmaz!

re ihtiyacı olmadığını iddia ederek şimdilik tecrübe kabilinden 20 ilâ 80 MW(termik) gücünde bir reaktör kurulmasının fazîletini ciddî ciddî savunan ilginç tipler de birdenbire ortaya çıkıverir.

Bu engelleme yolları pekçok ülkede denenmiştir, denenmektedir, denenecektir. Bir kısmı da son 30 yılda önümüze 3 kere gelen nükleer santral kurma fırsatını baltalamak için ülkemizde başarıyla uygulanmıştır. Bu senaryoların bundan sonra da uygulanmalarına çalışılacaktır. Ama resmî makâmlar ve kamuoyu bu oyunların senaristlerini ve kuklalarını artık hemen teşhis ve tesbit edebilmelidir.

Geçmiş 30 yılda nükleer santral seçimi konusunda hem metodoloji ve hem de strateji hatâları yapılmıştır. Bunlar artık tekrarlanmamalıdır. Nükleer santral kurmanın da, tipini seçmenin de yetkisi ve sorumluluğu yalnızca hükûmete aittir ve bu seçim daha ziyâde bir politik karardır. Bilim adamları, mühendisler, teknokratlar ve bürokratlar bu husûsta hükûmete vasîlik taslâmamalıdır. Bunların görev ve sorumlulukları çeşitli seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını hükûmete objektif bir tarzda takdîm etmekten öteye gidemez, gitmemelidir.

Buna karşılık Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı bu konuda farklı tezleri savunan grupları dinlemelidir. Ancak, geçmiş deneyimler, geniş tabanlı açık müzâkerelerin kolayca dejenere edilerek işin bilimsellikten uzaklaştırılabildiğini göstermiş olduğundan, her grup tezini Bakanlığa başbaşa izah etmelidir.

Hükûmet, ilk vaz edildiği hâliyle teklif edilen nükleer santraller için yap-işlet-devret modeline geçmiş yıllarda itibâr edilmemiş olmasından, gerçekçi bir tarzda esinlenmeli; ve bu model üzerinde "bu olmazsa, olmaz" kabilinden ısrar etmemelidir. Hükûmetin nükleer santral konusundaki seçimi, daha işin başında, politik ve ekonomik şartların icbâr edeceği kıstaslâra göre geliştirilmesi zorunlu politikalara bağlı olacaktır.

Eğer Hükûmet: (1) nükleer yakıt ikmâli bakımından dışa bağımlı olmamayı, (2) mâkul bir süre sonunda % 80'inden fazlası Türkiye'de imâl edilebilecek imkânı sağlayan bir reaktör tipini, (3) yüksek emniyetli, kolay bakımlı, kullanma faktörü yüksek bir santrali, (4) kilovatsaat başına kompetitif bir mâliyeti, ve (5) ileri teknolojiye geçişin sağlanmasını vazgeçilmez kıstaslâr olarak kabûl ederse, buna uygun politika başkadır; eğer yalnızca ekonomik kredi paketinin teminini ön plânda tutarsa, bunun politikası başka olur; eğer finans kaynağı olarak yalnızca mal mübâdelesini kıstas olarak alırsa, bu takdirde bunun politikası da bambaşka olur.

Kısacası, bilim adamları, mühendisler, teknokratlar ve bürokratlar kendilerini siyasî bir karar makâmı olarak görmek kompleksinden kurtularak, nükleer santral kurulmasında ve tipinin seçiminde hükûmete vasîlik taslâmamalı; siyasî karar olmak hasebiyle, bu yönde alınacak kararların sorumluluğunun yalnızca hükûmete râcî olacağı bilinciyle hükûmeti sâdece objektif biçimde aydınlatmaya çalışmalıdırlar.

36. İLİMDE DEMOKRASİ OLMAZ!⁴³

Halkın hükümlerliğini ifâ ettiği yönetim tarzına demokrasi denilmektedir. Halk bu hükümlerliğini, oluşturduğu cemiyetin ve devletin refâh, istikrâr ve bekâsına yönelik olarak aldığı ya da kendi arasından seçtiği milletvekilleri aracılığıyla aldırdığı kararlar ve vaz ettiği kânûnlar ile ortaya koyar. Vaz olunan bu karar ve kânûnları ilgâ etmek, bunların yerine cemiyete ve devlete o günün şartlarına göre daha uygun olduğu düşünülen yeni ve değişik karar ve kânûnlar vaz etmek, gene halkın ya da vekillerinin temyiz ve tasarrufundadır. Demokratik yönetim tarzında, kararlar, yetkili kurullarda herkesin izhâr-ı rey'iyle yâni bir fikir, bir konu, bir mesele karşısında şahsî, dolayısıyla, ister istemez, sübjektif temâyülünü belirtmesi sonucu oluşan oy çokluğu ile alınır. Demokrasilerde, bu yoldan vaz edilen kararlara, kurallara ve kânûnlara herkesin uymak zorunluluğu vardır. Bunları çiğneyenler ya da uygulanmasına engel olanlar gene başka bir kânûnun (cezâ kânûnunun) gereği olarak cezâlara çarptırılabilirler. Demokratik kamu hayatında söz sâhibi, oy sâhibi olmak için asgarî şart ise 18 yaşını doldurmuş olmaktan ibârettir (Türkiye için!).

İlmin ana gâyesi cemiyetin ve devletin refâhı, istikrârı ve bekâsı değildir. İlmin ana gâyesi ilmî gerçekleri keşfetmekten ibârettir. Bunun kendine has ve çok uzun bir tahsil ve deneyim döneminden sonra öğrenilebilen, bir yolu-yordamı, bir metodolojisi, bir mantığı, bir diyalektiği, bir epistemolojisi ve bir de ahlâkı vardır. İlim adamları arasında ilmî gerçekleri keşf ve tesbit etmenin yol-yordamına, metodolojisine, mantığına, kendine özgü diyalektiğine, epistemolojisine ve ahlâkına hâkim olanların bu gerçekleri keşf ve tesbit edebilme imkân ve şansları daha fazladır.

İlmî gerçeklerin keşfinden bahsediyoruz; zirâ ilmî bir gerçek kendisini ya da etkilerini idrâk edenlerin benliklerinin dışında, yâni idrâk edenden de, bu idrâkten de ve bunu idrâk etmek için yararlanılan hisler, gözlem ve ölçüm âletleri, aklın ve muhâkeme yürütmenin kuralları... ilh gibi araçların tümünden de bağımsız, onu gözleyip idrâk edebilecek akıl sâhibi tek bir varlık olmasa dahi var olmaya devam eden bir nesnedir.

"İdrâk edenden bağımsız bir dış âlemin var olduğuna inanç, bütün tabiat ilimlerinin temelini teşkil etmektedir" (A. Einstein: *Mein Weltbild*, Amsterdam, Querido, 1934). İşte ilim adamı bu bağımsız ve temelindeki düzeni değiştiremediği dış âlemdaki gerçekleri yalnızca keşfe çalışır. İlmî bir gerçek, milletvekillerinin geçerli şartlara göre vaz ya da tâdil ettikleri kânûnların vaz'ına benzer şekilde, parmak kaldırmak ve oy çokluğu elde etmek sûretiyle vaz ya da tâdil edilemez. İlmî bir gerçeğin ister lehinde, isterse aleyhinde, velev ki hepsi de ilim adamı sıfatında kimseler olsun, bir kısım insanın izhâr-ı rey'leriyle ittifâk etmiş olması dahi bu ilmî gerçeği ne etkiler ve ne de değiştirir. Eğer ilmî bir gerçeğin haksız yere bile bile yalanlanması husûsunda bir kamuoyu oluşturulmuş ve hattâ ittifâk dahi sağlanmış olsa, sonuç bir ilmî gerçek, bir ilmî sonuç değil, olsa olsa, kuyruklu bir yalan olur. İlmî bir gerçeğin, bile bile, aksini savunarak basın aracılığıyla ya da herhangi başka bir şekilde propaganda

⁴³ *Türkiye* gazetesinin 20.05.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

ya da baskı yoluyla bir kamuoyu oluşturmaya kalkışmak, yalnızca ilim ahlâkına değil, genel ahlâk kurallarına da aykındır.

İşte bu görüş açısından: **İlimde demokrasi yoktur!** İlmî gerçekler demokratik usûllerle ne vaz olunabilir ve ne de ilgâ edilebilirler. Böyle bir şey hiçbir fânînin tasarrufunda değildir.

Kamu yönetiminde demokratik usûllerle hemen herkesin katılabilmesine karşılık, ilmî gerçeklerin araştırılıp keşfinde herkesin ve de özellikle bu işin hasbelkader câhili olanların fikir beyân etmeye, ahkâm kesmeye kalkışmalarının, ilme de, cemi-yete de bir yararı olmadığı gibi zararları da sıralanamayacak kadar çoktur. İlim, ancak bu husûsta yetenekli olan kimselere öğretilir ve ancak ehline tevdi' edilir. Ama kendi hevâ ve hevesine göre ürettiği vehimlerini ilim sayan, bundan ötürü de âlim (!) olarak saygı görmeyi düşleyen ve ortaya attığı her saçmalık dolayısıyla konunun ehli gerçek ilim adamlarını muâheze etmeye kalkışmayı da fazîlet addedip kendisine hesap verilmesinin (!) doğal hakkı olduğunu zanneden ve bu davranışıyla da bir kamu hizmeti yaptığını sanan, cehlinde ısrarlı, bu işin kara câhiline ilim tevdi' edilemeyeceği gibi bunlar muhâtab olarak da alınmaz.

Parmak kaldırmak sûretiyle ilmî gerçeklerin yerine kendi vehimlerini nihâî gerçek olarak kabûl ettirmek isteyenlerin foyası er ya da geç, peşinden sürüklediği bütün vahim sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkar.

Galile'yi mahkûm eden, Papa VIII. Urbano'nun başkanlık ettiği engizisyon mahkemesi, kararını demokratik(!) usûlle parmak kaldırarak ittifâkla verip de Güneş'de lekeler olmadığına demokratik bir biçimde hükmetmemiş miydi? Katolik Kilisesi bu vahim hatânın sorumluluğundan el'an kurtulabilmiş değildir.

Hitler Almanya'sının ilmî kuruluşları Philip Lenard'ın dürtüsüyle "kamuoyu(!)" oluşturup A. Einstein'ın Rölâtivite Teorilerini, "*gerçeği tahrif eden pis Yahudi oyunları*" vehim ve kararıyla pek demokratik bir biçimde (!) reddetmemişler miydi?

Stalin Rusya'sındaki Yüksek Şûra ise Lissenko'nun genetik gerçekleri hiçe sayan teorisini demokratik usûlle(!), parmak kaldırarak, devletin resmî tezi olarak kabûl etmemiş miydi? Sonradan da Rus zirâati bu demokratik(!) ve ilmî(!) kararın sonuçlarını olağanüstü ağır bir şekilde ödemiş miydi?

Ve kezâ Mao'nun Kızıl Çin'i, 1960'larda ülkeyi kasıp kavuran "Kültür İhtilâli(1)" terânesiyle, demokratik(!) halk oylamasını ilmin her alanında egemen kılmaya teşebbüs etmemiş miydi? Kızıl Çin bundan ne kadar zarar görmüştü?

Bundan dolayı, ilmin gelişmesini gerçek ilim adâmlarına bırakmak ve ilmi, câhillerin ağzında sakız hâline getirmemek; ne kadar demokrasi âşığı olunursa olunsun, ilmin demokratik yöntemlerle değil de, çoğu sefer ilim teknisyenlerinin dahi idrâk ve ihâta etmekte büyük zorluk çektikleri kendine özgü bir düzen içinde ilerlediğini teslim etmek en isâbetli, en hayırlı ve de en temkinli hareket tarzıdır.

İlmin ana gâyesinin cemiyet ve devletin refâhı, istikrârı ve bekâsı değil de, yalnızca ilmî gerçekleri keşfetmek olduğunu ifade etmiştik. İlmî gerçeklerin sonuçlarından cemiyet ve devletin refâhı, istikrârı ve bekâsı için pratik sonuçlar ve ilim politikaları çıkarıp bunları en uygun şekilde uygulamanın sorumluluğu ise devletin teknokratlarına ve hükûmetlere aittir. İşte resmî karar mekanizmasında, ancak bu sorumlulukların alanı içinde ve mâhiyetine uygun biçimde, demokratik usûllere başvurmak gerekli ve mümkün olabilmektedir.

37. VAH ZAVALLI BİLİM ADAMLARI!⁴⁴

Lavoisier (Lâvuaziye diye okunur) modern kimyânın temelini atan bir bilim adamıdır. Havanın birleşiminin tesbitini, yanmada oksijenin rolünün açıklığa kavuşturulmasını, kütlenin korunumu ilkesini, ilk kalorimetrik ölçümleri ona borçluyuz. XVI. Louis zamanında Fransa'da bir bölgenin, belirli bir oranı kendisine îrad kaydedilmek şartıyla, vergisini toplamakla yükümlü mültezimi olarak da görev yapmaktaydı. Bu sıfatla çıkarıldığı Fransız İhtilâl Mahkemesi bu görevinden dolayı Lavoisier'yi 1793'de îdama mahkûm etti. Avukatının, hiç değilse ilminden ötürü kendisine merhamet edilmesi husûsundaki talebine karşı hâkimin verdiği şu cevap ne kadar düşündürücü ve ibret vericidir: "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

200. yıldönümünde, Fransız İhtilâlinin, diğer ülkelerin yanında bizleri de ne türlü etkilemiş olduğunu bir kere daha kritik bir gözle tefekkür ederken bu cümle, sebep olduğu bütün güncel çağrışımları da önüne katarak şuurumu günlerce bir bal-yoz gibi dövdü:

1. İlim ve teknolojiye ileri düzeye erişmenin temel şartı, bir ülkenin araştırma ve geliştirme harcamalarının gayr-i safî millî hâsılanın yüzde ikisi ile yüzde beşi arasında olmasıdır. Ama Türkiye'de bu oran hâlâ binde ikiyi aşmamaktadır. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

2. Türkiye'de YÖK Kânûnu'ndan önce 13, şimdi ise 29 üniversite var. YÖK'den önce Türkiye, dünyâ ilmine katkısı bakımından 41. sırada yer alırken, şimdi 43. sıraya düşmüş durumda. Bu gerilemenin sebepleri acaba nedir? "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

3. YÖK'ün uygulamaları, yetişmiş bilim adamlarının bir bölümünün ülke dışına beyin göçünü maalesef arttırmış bulunmaktadır!.. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

4. 3455 sayılı kânûnla profesörlüğe yükseltilmek için profesörlük tezi hazırlamak artık gerekmemektedir. Bu kânûnla 8-10 ay içinde birkaç bin doçent hemen

⁴⁴ *Türkiye* gazetesinin 18.08.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

hemen otomatik denecek biçimde profesör olabilmişlerdir. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

5. TÜBİTAK'ın, bazı vakıfların ve bir gazetenin her yıl bilim adamlarına dağıttığı ödüller zar zor yirmiyi bulurken, çeşitli kuruluşların sanatçılara verdikleri ödüllerin sayısı bunun en az 20 ile 30 katıdır. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

6. Türkiye'de bir bilim adamı ayda 2 milyon lira kazanamazken, gözde bir şarkıcı gecede 5 ilâ 10 milyon lira, gözde bir futbolcu ise senede 700 ilâ 800 milyon lira kazanabilmektedir!.. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

7. Bir tekvandocumuzu ya da bir haltercimizi uluslararası başarısından ötürü kutlamak, yanaklarından öpmek ve bizzat ödüllendirmek için kameralar önünde devlet erkânı sıraya girmektedir. Ama aynı devlet erkânı, Uluslararası Einstein Liyâkat Ödülünü alan Prof. Dr. Sadrettin Sinman'a hiçbir ilgi göstermemiştir. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

8. Türkiye'de bir "devlet sanatçısı" statüsünün bulunmasına karşılık, neden bir de "Devlet Bilim Adamı" statüsü tesis olunmaz? "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

9. Yeni Beş Yıllık Kalkınma Plânı taslâğında Millî Eğitime ayrılmış olan meblâğ geçen plân dönemine nisbetle daha azmış. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

10. Pek çok fakültenin lâboratuvarları bilimsel araştırmalara uygun biçimde donatılmış olmadığı gibi, kütüphanelerine de 1985'den beri bilimsel kitap ve dergiler alınamıyormuş. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

11. Son beş yılda Türkiye üniversiteleri, "doctor honoris causa" (fahri doktor) unvânını bilim adamlarına değil de, daha çok şarkıcı, çalgıcı, gazeteci, romancı, sanâiyeci, tüccar, zengin, müzeci, tiyatrocu, ressam, yazar, senarist, artist, politikacı ve benzeri zevâta dağıtma alışkanlığı edinmişmiş. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

12. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü, Maden Tetkik Arama Enstitüsü vb... gibi kurumların başına atanan bilim adamları, nedense hep yüksek(!) bürokrasi ile anlaşmazlığa düştükleri için, bu makâmlarda üç yıl bile kalamıyorlarmış. "*Yüksek(!) Bürokrasinin... şey, pardon! Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

13. 27 profesör milletvekilinin bulunduğu Büyük Millet Meclisine, Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik öncelikleri ve politikalarına dair hiçbir kânûn teklifi verilmiyormuş. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

14. Genel Başkanı TÜBİTAK ödüllü bir bilim adamı⁴⁵ olan SHP de dâhil olmak üzere, hiçbir partinin programına ülkenin bilim ve teknoloji politikası ile ilgili kararlı, ayrıntılı ve net bir tavır yansımış değilmiş. "*Cumhûriyetin bilim adamlarına ihtiyacı yoktur!*"

Batı medeniyetine bakınca, ülkelerin, hep bilim adamlarına güvenip değer vermeleri sâyesinde aldatıcı değil, gerçek ve kalıcı bir refâha erişmiş oldukları görülmektedir. Bu tesbit, Türkiye'de de ciddî ve kararlı bir bilim rönesansının başlatılması husûsunda ne kadar geç kalınmış olduğunu artık idrâklere nakşetmelidir.

38. BİLGİNLER HİYERARŞİSİ VE ZAAFLARI⁴⁶

İlim teknisyeni olmak zordur; çünkü üniversite tahsilinden sonra en az yüksek lisans ya da doktora yaparak, ister uygulamalı, isterse teorik olsun, bilimin çok dar bir alanında bir metod hakkında ihtisas sâhibi olmayı ve o metodu o dar alanda başarıyla uygulamayı gerektirir.

Bilim adamı olmak daha da zordur. Doktoradan sonra hem ilmî literatürü izlemeyi ve hem de bilim teknisyeni iken uzmanlaşmış olduğu metodu farklı alanlarda uygulayabilmeye ve başka metodlarda da kendi kendine uzmanlaşmada ve hattâ yeni ve özgün metodlar ihdâs edip uygulamada olağanüstü yetenek sâhibi olmayı gerektirir.

Âlim olmak fevkalâde daha zordur; zirâ bilim adamlığı vasfından başka, uzman olduğu alanların felsefesine, epistemolojisine, deontolojisine, pedagojisine de vâkıf olmayı, ayrıca da bunları rahatlıkla ve etkinlikle kullanabilmeyi gerektirir.

Allâme ise birbirlerinden çok farklı olabilen bir sürü bilim kolunda yed-i tûlâ sâhibi âlim demektir.

Bunlar bilim teknisyenlerinin, bilim adamlarının, âlimlerin ve allâmelerin bu sınıflara lâıyk olabilmek üzere kendilerine mal etmiş olmaları gereken asgarî vasıflarıdır. Hiç şüphesiz ki bu hiyerarşinin (silsile-i merâtibin) her kategorisindekiler birbirlerinden farklı; başka güzel vasıflarla kendi aralarında da farklı mertebeler oluşturacaklardır; bu mertebeler de, meselâ, özgün ilmî makâleler yayınlamak, telif ya da tercüme kitapları olmak, patentleri ve gerçekleşmiş somut projeleri olmak, bir ya da birkaç yabancı dil bilmek, öğrenci yetiştirmek, idârecilik etmek vb... gibi verimli faaliyetlerle oluşacaktır.

Bu dört mertebeye de kesbîdir; yâni insan, irâdesi ve azmi ile bu mertebeleri kazanabilir. Ancak bir beşinci mertebeye vardır ki o çalışmakla da pek elde edilebilecek bir mertebeye değildir. İlimde o mertebeye yükselmek olağanüstü zor, olağanüstü nâdir

⁴⁵ Prof.Dr Erdal İnönü.

⁴⁶ *Türkiye* gazetesinin 15.03.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

bir olaydır. Bunun için ya fitraten çok istisnâî yeteneklerle donatılmış olmak, ya da uzun yıllar boyunca o mertebeye gerçekten de erişmiş kâmil bir allâmenin eğitiminden geçmiş olmak gerekir.

Bu mertebedeki kimselere *hakîm* (bilge) denir. Hakîm kimseler olağanüstü derin bir sezgiyle ilmî gerçekleri fehm, idrâk ve temyiz edebilen ve bunlardan hemen pratik sonuçlar çıkarabilen, gerek ilmî, gerekse beşerî kemâllerini temkin, hakkâniyet ve ihsân ile bezemiş kimselerdir.

Burada sunulan bilginler hiyerarşisinde, iktisâb etmiş oldukları bilgi düzeyi ve deneyim dolayısıyla, kendi dar uzmanlık alanlarının dışındaki konularda en kolay yanılma tehlikesine mâruz olanlar, bilim teknisyenleri ile bilim adamlarıdır. Bunlar genellikle iki-değerli mantığın kurallarını uygulamasını iyi bilirler ve her bir olayın somut bir sebebe bağlandığına da îman ederler. Hele bunlar deneysel çalışan kimse-lerse, bu îman daha da kuvvetli olur. Zâten hepimiz daha ilkokuldan başlayarak her şeyin bir sebebi olduğuna inandırılmıyor muyuz? Pedagojik açıdan bakıldığında bu isâbetli bir eğitimidir. Zirâ ilkokulun gâyesi, çocukları, etraflarındaki âlemde her şeyin birbirine bağlı ve anlaşılması mümkün bir düzen içinde vuku bulduğu; yâni bu âlemin anlaşılabilir ve anlaşılmasının da elzem olduğu fikrine alıştırmaktır. İşte bu alıştırmada *illiyet prensibi* (nedensellik ilkesi), yâni *her şeyin bir sebebi olduğuna îman* merkezî bir rol oynar. Bu ise akıl yürütmede, mantığı isâbetli bir şekilde kullanma hasletiyle birlikte ilim iktisâbının en dış kapılarını açan sihirli iki anahtardır.

Ancak, her şeyin belirli bir sebebi olduğuna îman etmek başka şey; o sebebin tanımlanabilmesi başka şey; o sebebi fehmetmek başka şey; o fehmedilen sebebi temyiz ve teşhis etmek başka şey; o sebebin gerçekten de bu teşhise uygun olarak mevcûd olduğunu isbat etmek başka şey; bu sebebin söz konusu olayı hâsıl eden yegâne sebep olduğunu, yâni bu sebeple olay arasında gözden kaçmış bir sebepler zinciri bulunmadığını isbat etmek ise bambaşka şeydir.

İlk iki kategorideki bilginler ya kendi dar uzmanlık alanlarının sınırları içinde meselenin bu cepheleriyle hiç karşılaşmamış oldukları ya da meselenin bu cepheleri kendilerini hiç ilgilendirmemiş olduğu için "sebeplere" kavramının muğlaklığı üzerinde genellikle kafa yorup araştırma yapmış kimseler değildir. Dar uzmanlık alanlarının her günkü gözlemlerinin kendilerine telkin ettiği *kaba* "sebeplere" kavramı sâdece onların dünyâyâ bakış açısını biçimlendirmekle kalmaz, onlara, her şeyi, ama her şeyi açıklayabilmenin ya da reddedebilmenin baş döndürücü kudretine sâhip oldukları serâbının karşı koyulmaz cezasını de aşılar.

Bu cezbe onları bâzen ilmî olarak açıklayamadıkları bazı olaylar karşısında olayı sübjektif bir biçimde ve ilim-dışı motiflerle (sâiklerle) reddetmeye ya da olay apaçık ortada iken bunu, tamamen ilim-dışı sebepler uydurarak ve uydurdukları bu sebeplerin realitesini tahkîke dahi lûzum görmeden yalanlamaya kadar götürür. Ve bunu yaparken de gerçeği arayan, gerçeğin kulu ve hizmetkârı objektif bir âlim gibi değil de, kendilerine inanmayan râfîzîlerin, otoritelerine karşı böylece işlemiş

oldukları taarruz cürmünün (Fransızca'sıyla: *crime de lèse-majesté*) cezasını vermek için afaroza başvuran öfke küpü papalar misâlinde olduğu gibi hınçla yaparlar.

Bu davranış maalesef akademik ortamlarda dahi nâdirattan değildir ve eğer hafızam yanıltmıyorsa, akademik ortamların dışında da, bu gibi tipleri ve bu kabil davranışları, gerek bazı açık oturumlar, gerekse bazı konuların bilimsel irdelenmesi münâsebetiyle TV ekranında bütün Türkiye son birkaç yılda birkaç kere ibretle seyretmek fırsatını da buldu. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu kabil tipler ve davranışlar, yalnızca Türkiye'ye münhasır değildir; dünyânın her yerinde, söz konusu iki kategorideki bilginler için bu böyledir. Bu tip bilginlerin psikolojisinin marazî bir vechesini aksettiren bu kabil davranış bozukluklarına biz **Papalık Kompleksi** diyoruz.

Bu davranış, bir **ideolojik doktrin olarak, pozitvizmin** (Aman dikkat! İlmî pozitif düşüncenin değil!) ifrâda kaçan bir deformasyonu olan **Bilimcilik Mezhebi'** nin belirgin özelliğidir. Bu mezhebin sâlikleri: (1) iki-değerli mantıkdaki kıyâs (sillogizm), ve (2) illiyet prensibi (nedensellik ilkesi) aracılığıyla her meselenin, ama her meselenin, **akılcı(!)** ve de **bilimsel(!)** bir biçimde çözümlenebileceğine ve çözülebileceğine içtenlikle inanmaktadırlar.

Bütün mantığın iki-değerli mantıktan ve hele kıyâstan ibâret olmadığını bilmedikleri; ayrıca, çağdaş bilimin pek çok konusunun illiyet prensibine hiç mi hiç uymadığından da, "sebep" kavramının çağdaş tahlîl ve kritiğinden de haberleri olmadığı için bunları ilmî temkin ve tetkike dâvet de genellikle hep sonuçsuz kalır.

39. BİLİM ADAMI NAMZETLERİNİN PSİKOPATOLOJİSİ⁴⁷

İlim iktisâbı çok çetin ve meşakkatli bir süreçtir. Bunun mümkün olduğu kadar sürekli, düzenli ve verimli bir biçimde gerçekleşebilmesi için insanlık, yüzyıllar boyunca geçirmiş olduğu deneyimin sonucu olarak, bugünkü eğitim sistemini tesis etmiştir. Bugün orta öğretimde gençlerin edindikleri bilgiler bir ilim tahsilinin ancak hazırlayıcı adımlarıdır. Günümüzde normal üniversite tahsili dahi bir ilme vukuf kesbetmeye yetmemekte, bundan sonra yüksek lisans ve doktora eğitimleri elzem olmaktadır. Doktorasını başarıyla tamamlamış bir kimse dahi tam anlamıyla bir bilim adamı değil, olsa olsa bir metodu iyi öğrenmiş ve iyi uygulayabilen bir bilim teknisyenidir. Asıl ilim iktisâbı doktordan sonra başlamaktadır.

Kendi başına ve kimse tarafından yönlendirilmeden orijinal araştırma konuları vaz edebilen, bunları inceleyip yeni sonuçlar çıkararak ilmin dar bir alanda dahi olsa gelişmesine katkıda bulunan ve bu katkıları, ciddî bir bilimsel hakem sistemine sâhip uluslararası müteber bilim dergilerinde bu hakemlerin de tasvibiyle yayınlanan kimseler artık bilim adamı sıfatına hak kazanmış sayılabilirler. Bunların, bu arada, doçent ya da profesör unvânı kazanması bu statülerinde bir değişiklik meydana ge-

⁴⁷ *Türkiye* gazetesininin 21.06.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

tirmez. Olsa olsa nefislerini okşayan ve maaş yönünden biraz daha ferahlamalarına vesile olan bir kadro değişikliği olur.

Bir bilim adamının *âlim* sıfatına liyâkat kesbedebilmesi birkaç bilim dalında orijinal araştırma yapabilmesi ve yaptırabilmesi ile uzmanlaştığı bilim dallarının literatürlerine hâkim olmasıyla ve bu konularda kitaplar yazmasıyla, bunların epistemolojisini (yâni bunların metodolojilerinin sınırlarını, geçerliliklerinin, objektiflik kriterlerinin, felsefelerinin kritiğini ve irdelemesini) yapabilecek yetenek ve olgunlukta olmasıyla, fakat hepsinden de öte *ilim ahlâkına sâhip bulunmasıyla* ve bunu bir "*modus vivendi*: hayat tarzı" hâlinde yaşamasıyla mümkündür.

Böylesine bir süreç insanın ömrünü doldurur. Bu süreçte en önemli nokta *ilim ahlâkıdır*. Ne yazık ki ilim ahlâkı dünyâda bazı tıp fakültelerinde okutulan deontoloji (meslek ahlâkı) dersleri dışında sistematik olarak okutulmamaktadır. Bu boşluk, ancak, doktoradan itibâren hocasıyla arasında bir üstâd-şâkird ilişkisinin teessüs etmesi beklenen öğrencinin hocasının davranışlarından bu ahlâkı yavaş yavaş iktisâb etmesiyle ve kezâ, bu husûsta kendisinde gelişmesi gereken fehâmet ve temyizinin kazandırdığı bilinçle doldurulabilecektir.

Ancak bunun da hem bir yetenek meselesi ve hem de öğrencinin önceki ahlâkî iktisâbatına bağlı olduğu âşikârdır. Çocukluklarından itibâren görgü sâhibi mazbut aile ortamlarında yaşamış, hangi dinin sâliki olursa olsun dinî vecibelerini ifâ etme alışkanlığı kazandırılmış öğrencilerin üstâd-şâkird ilişkilerinden azamî istifâde sağladıkları, genellikle dengeli, dürüst, âdil, muhsîn, mâiyetinin hatâlarını kalb kırmadan yumuşaklıkla tashîh etmesini bilen, verici, sorumluluklarının yüksek şuuruna sâhip, kurallara saygılı, ilmî şeref ve haysiyeti muhâfaza ve müdafaada kararlı ve cesur bilim adamları olarak yetiştikleri gözlenmektedir.

Bununla beraber ilim tahsil etmek ve kazandığı ilmi hazmetmek birbirinden ayrı ve her biri başlıbaşına fevkalâde zor birer süreçtir. İlme karşı merâkın, herhangi bir sâikle, ilim kazanmak için bir tutkuya dönüşmesi, eğer kontrol altında tutulmazsa gençler için büyük tehlikeler arz edebilir. Şahsî yeteneğinden ötürü yaşitlarına oranla daha kısa zamanda daha çok bilgiler elde eden bir gencin karşılaştığı ilk tehlike, öğrenirken mâruz kaldığı bilgi boşluklarıdır. Bu bilgi boşlukları bir müddet sonra yeni ve sistematik bilgiler kazanması husûsunda bir engel teşkil ederse, genç, başkaları nezdinde bıraktığı imaj bozulmasını diye kimseye açamayacağı ve çoğu sefer de nasıl telâfi edebileceğini çözümleyemediği bir eksiklikle karşı karşıya kalır. Bunun, onun nefsinde bir *küçüklük kompleksi* ve netice itibâriyle de büyük bir sıkıntı uyandırması işten bile değildir. Bu durum bâzen **paranoid**, bâzen da *şizoid davranışlara* yol açmaktadır. Aslında her iki davranış da nefsin tezgâhladığı müdafaa mekanizmalarıdır.

Paranoid davranışta genç, kendisine gerekli imkân verilmeyen, anlaşılmayan gerçek bir *âlim* olduğunu vehmederek bilgi ve deneyim yönünden eksikliklerini aklından çıkarıp bilinç altına tıkar (*röfule* eder); eğitim sistemini ve hattâ müesses nizâmı tenkid eder ve hattâ suçlar. Şizoid eğilimde ise çocuk kendini çevresinden âdeta

İlimde Demokrasi Olmaz!

izole eder; son derece meşgûl ilim adamı pozlarıyla içine kapanır. Bunlar, çoğu kere, zekâ oranları fevkalâde yüksek, gerçekten de âdeta dâhi çocuklardır; ancak nefisleri henüz ne bu dehâyı, ne yapabilecekleri hatâları ve ne de doğal bilgi eksikliklerini hazmedecek olgunluktadır. Bunlar için psikolojik yönden bir telâfi mekanizması ya iyi bir arkadaş çevresi ile ilişkilerle, ya da mağlûbiyetle ünsiyet kazanmalarını temin edecek ferdî veyâ kollektif bir sporu bilfiil yapmakla gerçekleştirilebilir.

Bu dönem, çocuğun ailesi ve hocaları için de çok önemli ve azamî temkinin gösterilmesini gerektiren bir dönemdir. Çocuk bu dönemde kesinlikle pohpohlanmamalı, kendisinden geleceğe yönelik ütopyik şeyler beklenmemeli ve bunlar çocuğa ihsâs ettirilmemelidir. Ailenin ve mürebbilerin, çok yüksek düzeyde bir rekâbet ortamı ihdâs ederek, bu vasıflara sâhip çocukların ilmen üstün olma ihtirâslarını kamçılamaları da, hâlet-i rûhiyelerini tahammül edemeyecekleri bir sıkıntıya sokup kaldıramayacakları aşırı bir yükü karşı karşıya bırakmaları da çocuklara, sâdece, *nevroza* müsait marazî bir bünye kazandırmaktadır. Zâhiren bilgili, fakat dengesiz, hazımsız ve sosyal adaptasyonu kötürüm bilim adamı namzedi yetiştirmek için bundan mükemmel bir metod bulmak da mümkün değildir. Böyle bir tutum çocuğun çözümlenmesi gitgide zorlaşan ve hayatının seyrini değiştirecek olan *komplekslere* dûçar olmasına, daha da içine kapanmasına, ya da tuhaf davranışlı (*eksantrik*) biri olmasına yol açabilir.

Paranoid tezâhürlerden biri de *narsisizm*'dir. Bilgi kazanma ihtirâsı içinde narsisizm illetine tutulan çocuk, kendine hayrandır. Bilgi bakımından üstün olduğuna inanır ve herkesin de bunu tasdîk etmesini arzular. Bunu temin etmek için de başvurmayacağı teatral davranış yoktur! Bilim alanında sanki bilgi kazanmanın sonuna gelmiştir de, ihtirâsını tatmin etmek için başka sâhalara uzanır; sanat, politika, edebiyat vb... onun kendine olan hayranlığının başkaları tarafından da kabûl ve tasdîk edilmesi için ukalâca ahkâm kesmesine müsait en iyi ortamları oluşturur.

Bu tip çocuklarda sıkça görülen aşırı bir şizoid eğilim de bilim adamı namzetliği yanında, bunu genellikle bastıran ikinci bir şahsiyetin peydahlanması şeklinde ortaya çıkar. Bakarsınız çocuk birdenbire *hippi davranışları* gösterir; birbirine karışmış saç-sakal, parmaklarda tuhaf yüzükler, boyunda kolyeler, kulaklarda küpeler ve ayakta pislikten rengi farkedilmeyen bir blucinle âdeta, ilmin kendisine kurallara, edebe ve ahlâka aykırı her davranışı mubah kıldığını ilân edercesine anarşist ve umursamaz bir tutum sergiler. Yâhut o minnâcık bilgi hazinesiyle kendisini bir din âlimi gibi görür; ya da dini tamâmen inkâr eder; veyâhut kendi dininden başka bir dine aşırı ilgi duymaya ve hattâ onu izlemeye başlar. Bâzen en iyi haytaların ve kleptomanların ya da çapkınların bilim adamlarından çıktığını ve bilgi birikiminin insanı her harâmın üstâdı yapabildiğini iddiaya ve davranışlarıyla da bunu ispata kalkışacak kadar bir *şahsiyet parçalanmasının* kurbânı dahi olur.

Kim ne derse desin, dengeli ilim iktisâbı gerçekten de zordur. Türkiye'den yurt dışına muhtelif kanallardan master ve doktora yapmaya gönderilen öğrencilerin % 10 ilâ % 15'i maalesef paranoya veyâ şizofreni dolayısıyla öğrenimlerini tamamlayamamaktadır. Bu itibarla eğitim-öğrenim için yurt dışına gönderilen her gencin

mutlakā uzman bir psikolog ve uzman bir psikiyatrin tetkikinden geçirilip şahsiyetinin yurt dışındaki sıkıntı, baskı, acımasız rekâbet ortamı ve diğer olumsuz etkilere dayanabilecek kadar güçlü bir biçimde gelişmiş olup olmadığının tesbit edilmesinde ve bu incelemenin sonucuna göre yurt dışına gönderilmesinde büyük fayda vardır.

Kıssadan hisse çıkarmak gerekirse: ilim iktisâbının sağlıklı, dengeli ve ilim tâlibinin hâlet-i rûhiyesini alt-üst etmeyecek şekilde gelişebilmesi için, tâlibin önce iyi bir cemiyet terbiyesine sâhip olması, nefesine hâkim olabilecek kadar bir mânevî eğitim görmüş olması ve kendisini yönlendirenlerin de bu yolda karşılaşacağı güçlükleri ve nefis tuzaklarını kendisine izah edebilecek kadar bilgi, deneyim ve temkin sâhibi olmaları çok isâbetli olurdu

40. HAYRÜ-L HALEF MESELEMİZ⁴⁸

Bir kimsenin, bir tavrın, bir makâmın *halefi olmak* biraz zaman, biraz şans, biraz da hırs işidir; ama *hayrül halefi olmak* için bu faktörlerin hiçbiri etkili değildir. Bâzen bir seçim, bâzen da bir zarûret halefi tâyin etmede yeterli olabilmektedir. Fakat hayrül halef olmak bu faktörlerden tamamen bağımsız bir yetenek, bir eğitim düzeyi ve idrâk meselesidir; yâni seçim, hayrül halef olma vasfını belirleyen bir kriter değildir.

Bürokrasi, aynı kalıptan çıkmış gibi eleman yetiştiren ilgi çekici bir kesimdir. Gerçekten, bürokrasiye intisâb edip de kânûnların rûhunu (*esprisini*) mevzuatın şekline fedâ etmesini bir çırpıda öğrenip hem düşünce ve hem de fiiliyat yönünden üstlerine halef olanların sayısı hiç de az değildir. Ama, âmir bile olsa *kendini hizmetkârların hizmetkârı olarak idrâk eden hayırlı halefler* bürokraside bol ve kolay mı yetişmektedir?

Cumhûriyetin ilânından sonra ülkemizde hayrül halef yetiştirmek husûsunda en nasıbsız ve en kısır kesim ise, sanırım, siyasîler olmuştur. Bugüne kadar, birbirini izleyen (*istihlâf eden*) pekçok siyasî lider gelip geçmiş olmasına rağmen, kendisine hayrül halef siyasî bir veliaht yetiştirmiş hiçbir liderin zuhûr etmemiş olması ne kadar esef vericidir! Aksine, böyle bir vasfa sâhip olabileceği ortaya çıkan namzetlerin siyasî hayatlarının da nedense derhal sönüvermiş olması, uzun uzun analiz edilmesi gereken bir konudur.

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de kendilerine en olgun halefleri yetiştirenler, gene âlimlerdir. Bir âlim için iki çeşit hayırlı halef vardır; bunlardan birisi yıllar boyu kendi ilmini, bilgisini, görgüsünü ve beşerî hasletlerini sabırla, titizlikle, bilinçle aktardığı, eğittiği, olgunlaştırdığı çömezleri ve diğeri de uzun yıllar süren inceleme, araştırma, analiz ve sentezlerinin sonucu olarak nice beyaz gecelerin meşakkatli süzgecinden geçmiş eserleridir.

⁴⁸ *Türkiye* gazetesinin 28.09.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Âlimin ilmini sonraki kuşaklara da gürül gürül akıtıp aktarabilecek açık musluklar gibi olmalarına rağmen, bu eserlerin gene de diri bir halefin yerini tutamayacakları âşikârdır. Bir âlimin himmet elini merhametle uzattığı; özenle seçip himâyesine aldığı; ilim sâhibi kıldığı; mesleğinin ilmî, metodolojik, psikolojik, ahlâkî ve beşerî yanlarının esrârını bir bir ve sabırla tâlim ettiği; kendi görgü ve deneyiminin birikimiyle güçlendirdiği; beşerî hasletlerini ısrarla hayra yönelttiği; iz'an, fehâmet, temyiz ve temkin melekelerini kemâle erdirdiği; tevâzu, adâlet ve ihsan duyguları ile donattığı ve sonunda da artık olgunluğa erişip ilimde ve feyizde kendine yetiştiğini ve hattâ geçtiğini görünce, hayırlı bir halefi olmuş olmasının idrâkiyle, Hakk'a hamd ve senâlarda bulunduğu diri bir halefin yerini (sayıları ve önemleri ne olursa olsun) cansız eserlerin tutabilmesi mümkün olur mu?

Böyle bir halef, kitapların aksine, üstâdının kendisine kazandırmış olduğu müstesna ilmî ve beşerî hasletler ile kendi fitratında gizli olanların âhenkli imtizâcından doğan zengin bir zâtiyyenin nakışlarını ve doğurganlığını taşır. Ancak, bugün böyle hayırlı halefler çok nâdirdir. Bunun sebebinin ise namzetlerin hayırlı halef olarak eğitime yatkınlıklarından çok, onları bu tarzda yetiştirmekle yükümlü olanların böyle bir eğitimi başarıyla yürütmek husûsundaki istidatlarının düzeyinde aramak lâzımdır.

Aslında bir kimsenin ya da bir tavrın hayrî-halefi olmak hiç de kolay bir iş değildir. Her şeyden önce kişinin kendine: "Ben neyin hayrî-halefiyim?" ya da "Ben neyin hayrî-halefi olmalıyım?" sorularından en az birini sorması, hareket tarzını bilinçle ve vereceği cevaplara göre tâyin etmesi gerekir.

Hayırlı halef olmak demek, geçmiş ile gelecek arasında köprü olmak, geçmişin hayırlarını bugünkülerle kaynaştırıp sentez ederek geleceğe bilinçle aktarmaktan sorumlu olduğunun idrâkine sâhib olmak demektir.

Kütle iletişim araçlarının bilinçli ya da bilinçsiz propagandası ve tesiriyle, bugün, geçmişini düşünmeksizin ve fakat geleceğe de ümitsizlik ve karamsarlıkla bakarak ânı yaşamak, hiç değilse ânın zevk ve lezzetini çıkarmak, yalnızca bir moda değil, fakat önemli bir kesimin başlıbaşına hayat felsefesi hâline gelmiştir. Bu felsefenin sâlikleri kendilerine doğal olarak maddî ve mânevî sorumluluklar yükleyecek olan geçmişini reddetmekle ve geleceğin de sıkıntı ve ümitsizlikle dolu olduğuna kendilerini inandırmakla hem geçmişin, hem ânın ve hem de geleceğin sorumluluklarından nefislerini koruduklarını vehmetmektedirler. Bundan dolayı da, Türkiye'nin gündemine "hayrî-halef meselesi" diye bir madde girememektedir. Ve maalesef çoğu kimse, ne olursa olsun ve nasıl olursa olsun, sâdece halef olmayı, erişilecek en büyük mutluluk saymanın serâbına itibâr etmekte ve herkesten de böyle bir anlayış beklemektedir.

Bu itibârla gerek ailenin, gerekse Millî Eğitim'in verdiği terbiyenin hedeflerinden biri, çocuğu mutlaka hayırlı bir halef olmaya özendirip teşvik etmek olmalıdır. Yarı-aydınların, oportünistlerin, sonradan görmelerin ve devirmeyi mârifet ve fazîlet sayan devrimcilerin ortak mânevî marazlarının temelinde ise hep bu idrâkten yoksunluk yatmaktadır.

41. BABAMDAN NASİHATLAR⁴⁹

Rahmetli babam Mehmet Nûrullah Özemre'nin kadrini, kıymetini tam mânâsıyla ancak 40 yaşından sonra idrâk edebildim. Kendisini 1973'te kaybettikten sonra birkaç yılım hep onun nasîhatlarını ve çeşitli hâdiseler karşısında izhâr ettiği o hârikulâde İstanbul-Efendiliği'ni hatırlamakla geçti.

İlk muhâtab olduğumda şuurumda pek yer etmemiş olan nasîhatları, unutkanlığımın derinliğinden yavaş yavaş şuuruma yükselerek bütün benliğim üzerinde muhteşem bir taht kurdular ve kırk yaşımdan itibaren de bütün hayat tarzıma hükümrân oldular.

Sonradan, bunların bir kısmını, böylesine keskin bir idrâkine varmamış dahi olsam, o yaşıma kadar gene de tabîî bir şekilde zâten uygulayagelmiş olduğumu da farkettim. Bunun en bâriz misâli babamın: "*Evlâdım; tâlib olma, ama teklifi de reddetme*" şeklindeki nasîhatidir. Hakîkaten bugüne kadar hiç, ama hiç bir makâma tâlib olmadım, ama reddettiklerim oldu.

Bu yazımda rahmetli babamın 38 senelik beraberliğimizde bana etmiş olduğu nasîhatların bir kısmını, *idrâkimde yeniden uyandıkları şekliyle*, muhterem okuyuculara aktarmak istiyorum:

- "*Evlâdım! Mahkeme kadiya müлк olmaz. Bir makâma getirildiğinde günün birinde o makâmdan ayrılacağı idrâkini dâima diri tut.*"
- "*Yavrum! Sana bir makâm teklif edildiğinde onu tevâzu ile kabûl et. Ama, o makâmı terk etmen gerektiğinde gururla, vicdânî huzur ve kanaat-i kâmile ile terk et.*"
- "*Yavrum! Bir Arap atasözü: (Şerefü-l mekân bi-l mekân) der; yâni bir mekânın şerefi, onu doldurandan ötürüdür. Sen, sen ol; sakın, bulunduğun makâmdan kendine bir şeref payı çıkarma; bilâkis sen o makâma şeref kazandır.*"
- "*Evlâdım! Dünyanın en kolay, en tatlı ve de nefsi en çok okşayan işi âmir olmaktır. Sen sakın bu aldatıcı görünüşe kapılma! Hasbelkader âmir olduğunda zor yolu seç: hâdimü-l hudemâ (hizmetkârların hizmetkârı) ol!*"
- "*Oğlum! Bir makâma getirildiğinde, hemen ertesi gün azledilecekmişsin gibi hazır ol; ama hep o makâmda kalacakmışsın gibi de şevk ve heyecânla işini yapmaya devam et!*"

⁴⁹ *Türkiye* gazetesinin 24.07.1987 târihli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

- "Yükselciğim! Devlet'e hizmet Hakk'a ibâdet mesâbesindedir. Hakk'a küsülme-yeyeceği gibi, Devlet'e de, devlet erkânına da küsülmez."
- "Yavrum! Settâr (örtücü) ve afüvv (affedici) ol! Haklarını helâl etmesini bil! Sen başkalarının üyûbunu (ayıplarını) ve zünûbunu (günahlarını) örtersen, ümit edilir ki, âhirette de senin üyûbun ve zünûbun örtüle!"
- "Evlâdım! İdârecilik bir sanattır. Bu, sorumlulukla orantılı yetki dağıtma sanatıdır."
- "Yükselciğim! Devle'tin hakkı, şahıs hakkının dâima üstündedir. Kangren olmuş bir uzuv merhamet, korku ve sair sebeplerden ötürü zamanında kesilip atılmazsa, bütiün vücut izmihlâle terkedilmiş olur."
- "Evlâdım! Münâkaşa ve cidâlde sakın aşırı gitme, hudûdu tecâvüz etme! Da-ima hakkı gözet ve hakkı açıkça ifâde etmede cesûr ol!"

Bu nasîhata muhatap olduğumda: "Peki, ama babacığım, münâkaşa ve cidâlde aşırı gitmemenin, hududu tecâvüz etmemenin kıstası nedir?" diye sorduğumda aldığım cevap şu olmuştu:

- "Yavrum! Bir kimse ile bir konu üzerinde münâkaşa edip cidâlleştiğin zaman şunu kendine sor: Bu kimse ile şu anda münâkaşa edip cidâlleştiğim konu acaba 5 sene sonra aynı kimse ile karşılaştığımda aynı diriliği muhâfaza etmiş olacak mı? Eğer bu soruya derûnunda vicdânî huzur ve kanaat-i kâmile ile evet diyebiliyorsan, münâkaşa ve cidâline devâm etmede bir beis yoktur. Ama bu soruya evet diyebilmek husûsunda en ufak bir şüpheden varsa, münâkaşa ve cidâli uzatma, kes! Hakkı açıkça ve cesurca ifâde etmiş olman sana yeter!"
- "Oğlum! Sen, ancak kendi çocukların isbât-ı rüşd edinceye kadar hakkı ve doğruyu temyiz etmelerine yardımcı olmak üzere onların vicdânlarına vasî olabilirsin. Bunun hâricinde kimsenin vicdânı ve ister dinî, isterse siyasî olsun vicdânî kanaatleri üzerinde vesâyet taslâmaya kalkışma! Onları rencide etmeyecek şekilde hakkı ve doğruyu kendilerine bir kere olsun ifâde etmen sana yeter! Allâh'ın hidâyetinin kime, ne zaman, nerede ve hangi vesile ile zuhur edeceğini gene Kendisi bilir. Onun için sabırlı ol ve haklarında hayırlar dile!"
- "Yavrum! Mühim olan, Devlet'in umûrunun (işlerinin) sağlıklı bir şekilde yürümesi ve tekâmülüdür. Buna katkıda bulunan kimseler arasında sakın tefrika ihdâs etme! Dinî ya da siyasî kanaatini Devlet'in işlerinin engellenmesinde kullanmayan, tefrika ihdâs etmeyen, vahdete riayet eden herkes fazîletli addedilmelidir."

İlimde Demokrasi Olmaz!

- "Yavrum! Nifaktan ve münâfiklardan sakın! Nifakı izâle etmek cihaddır!"

1969'da Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin Müdürlüğüne tayin edildiğim zaman merhûm babamın şu nasîhati müteakib görevlerimde de bana daima ışık tutmuştur:

- "Evlâdım! Bu görevinde iki türlü çilen olacaktır: birisi şahsî çilen, diğeri ise idarî çilen. Şahsî çilen ilminin seviyesi, görgün, terbiyen ve şahsiyetin dolayısıyla kıskançlık ve haset çekecek olanların sebep olacağı çiledir. Bunun faillerini setredecek, affedeceksin! Eğer müdürlük yetkilerini bunları tâciz etmek için kullanacak olursan, sana babalık hakkımı helâl etmem! Rûz-i cezâda iki elim yakanda olur!"

Buna mukâbil idarî çilen ise hasbelkader işgâl ettiğin makâmın temsil ettiği müesses nizâmı zedelemek ve tağyir etmek isteyecek olan bedbahtların ihdâs edecekleri çiledir. Eğer bunları nemelâzımcılıkla gözardı eder, "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın!" felsefesiyle bunlardan çekinir, üstlerine gitmez ve mücâdele etmezsen sana babalık hakkımı gene helâl etmem! Rûz-i cezâda iki elim gene yakanda olur!"

Merhûm babam Hâfız Hacı Mehmet Nûrullah Özemre'yi hasretle, minnetle ve rahmetle anıyorum.

42. SAYIN ALİ NÂİLÎ ERDEM BEYEFENDİYE⁵⁰

Muhterem Efendim,

Ömer Öztürkmen beyin, köşesinde yayınladığı mektubunuzun bazı paragrafları bendenizi uzun uzun düşündürdü.

Gerçekten de, Türk târihinde Fâtilh Sultan Mehmet ile başlayan bilimi iktidâr kılmak politikası II. Selim'den III. Selim'e kadar terkedilmiş ve sonra da bugüne kadar, zaman zaman şiddetle ihtiyaç duyulmuşsa da, maalesef bunu mânen destekleyecek ne samimî bir kamuoyu ve ne de siyasî bir irâde oluşturulabilmiştir.

Sanırım bunda, siyâset adamlarımızın idrâklerinin dışında kalan bir alanda "sakalı bilim adamlarına kaptırmak endîşesi" kadar Türkiye'nin sosyal ortamında bilimin ve bilim adamlığının fazîletlerini motive edecek sâiklerin bir türlü ihdâs edilememiş olması da âmil olmuştur.

Bilim adamlığı hevesinin küçük yaşta uyanabilmesi için uygun bir motivasyon ortamı gereklidir. Bilim adamı olmak husûsunda bendenizi tahrîk eden 9 yaşında

⁵⁰ *Türkiye* gazetesinin 03.05.1990 târihli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

iken okuduğum Thomas Alva Edison'un hayatı, tahkîm eden de 14 yaşında iken okuduğum Albert Einstein'ın hayatı olmuştur.

5 yaşına kadar idealim sobacı(!) olmaktı. 8 yaşına kadar da pilotluğa heves ettim. 12 yaşına kadar rüyâlarımı "her konuda engin bilgisi olan bir bilgin" olmak hayâli süslüyordu. 13 yaşımda kimya mühendisi, 14'ümde fizikçi ve nihâyet 15 yaşım-dan itibâren de teorik fizikçi olmak istedim ve oluncaya kadar da sebât ettim.

Bu yönlenmemde o zamanlar yayınlanan çocuk dergilerinin bilginlere, bilgin olmanın fazîletlerine verdikleri önem kadar, öğretmenlerimin de belirleyici rolleri büyük oldu. O târihlerde bilginler, şimdiki çocuk dergilerinde olduğu gibi yaptıkları işin veya îcatların emrindeki silik şahsiyetli teknisyenler olarak değil, fakat gerçekleştirdikleri keşif ve âcatların çok üstünde; ferâgat, metânet, cesâret, sehâvet, sabır ve tevâzu numûnesi âbidevî şahsiyetler olarak takdîm edilirdiler. Bir çocuğun kalbini bu yöne meylettiren de, bu vasıfların müstesnâ ve farklı bir kahraman ve ulvî bir şahsiyet tipini remzetmekte oluşuydu. Günümüzde bu sihir maalesef bozulmuş ve çocuklarımızı bilimin ulvîliğine yönlendirecek motivasyonlar da hasıraltı edilmiş görülmektedir.

Gerçekten de Cumhûriyet Türkiyesinde, zât-ı âlinizin de mektubunuzda yakındığınız gibi, bilim adamlarına verilen önem her yönüyle erozyona uğramıştır. Bendeniz 1969-1973'de Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi müdürü iken 42 cumhûriyet altını muadili maaş alırken, şimdiki müdürün maaşı 10 altını bulmamaktadır. Sosyal açıdan da devlet erkânında genellikle bilim adamlarını hafife alma şeklinde bir ihmalkârlık göze çarpmaktadır. Topu iyi tekmelediği için milyar mertebesinde transfer ücreti alan bir futbolcu ya da Avrupa üçüncüsü olan bir tekvandocu, basınıımız ve devlet erkânımız tarafından göklere çıkarılırken, "Uluslararası Einstein Liyâkat Ödülü"ne lââyık görülen Prof. Dr. Sadrettin Sinman'ın (Türkiye Gazetesi hâriç) Basın'da esâmisi okunmamış ve devlet erkânı tebrik mâhiyetinde iki satırlık bir yazıyı da kuru bir el sıkımayıp da kendisinden esirgemişlerdir.

Bendeniz hasbelkader genç yaşımda (34) profesör olmama ve önemli makâm-larda ilmî idarecilik yapmış olmama rağmen, birkaç yıl öncesine kadar 24 yıl süreyle borçsuz tek bir günüm olmadığı gibi, her birinden görevimi bihakkın ifâ etmiş olmamın bahşettiği vicdânî huzur ve kanaat-i kâmile ile ayrıldığı vazifelerim dolayısıyla da resmî makâmlardan ne bir ödül ve ne de bir teşekkür aldım. Buna karşılık, hangi makâmda bulunursam bulunayım, elimdeki bütün imkânlarla ve objektif kıstaslâr uyarınca liyâkatli bilim adamlarının ödüllendirilmesinde hep methaldâr oldum.

Bilim adamlığı bendenize de, pek çok meslektaşına da maddî bir refâh bahşetmemiştir. Taksitle aldığım arabayı da, evi de hep maddî sıkıntı yüzünden elden çıkarmak zorunda kalmışım. Ailemden tevârüs ettiğim ve hâlen oturduğum ufak dairede de müstakil bir çalışma odamın olmaması bendenizi bir hayli rahatsız etmektedir. Ama buna karşılık bilim adamlığı mesleğinde pekçok öğrenci yetiştirmiş, Teorik Fizik ve Nükleer Mühendislik konularında 12 cilt kitap te'lif etmiş, Fizik'te, Astrofizik'te ve Bilim Felsefesi'nde 14 doktora idâre etmiş olmamın; yurt içinde ve

İlimde Demokrasi Olmaz!

dışında hâlen 45 eski öğrencimin bilfiil profesörlük yapmakta oluşunun⁵¹ ve hepsinden daha önemlisi, yetiştirdiğim pek çok mümtaz öğrencimin uzmanlık alanlarında bendenizi fersah fersah geçtiklerini bu dünya gözüyle görmüş olmamın bahşettiği nâmütenahi hazzı ve saadeti, *bazı muamelâtın kurallara uygun yürütülmesi husûsunda âciz bırakıldığım da istifâen ayrıldığım ya da robotlaştırılmadığım için azledildiğim* görevlerimin kısa bir süre verdikleri buruklukları hep hamd ve şükür hisleriyle silip atacak mânevî desteği bahşeden, pek az kula nasîb olmuş ve hiçbir şeyle mübâdele edilemeyecek olan zenginlikler olarak görmekteyim.

Bütün bunları zât-ı âlinize arz etmemdeki maksat, bilim adamlığım dolayısıyla başımdan bir sürü nâhoş olay geçmiş olmasına rağmen, bendenizin de, mektubunuzda belirtmiş olduğunuz vechile, tıpkı sizin gibi kat'iyen karamsar olmadığımı ifade etmek içindir. Zâten, mâlumunuz olduğu üzere, "Karamsar olmak mü'mine haramdır".

Şimdiye kadar devlet de, gelip geçmiş iktidârlar da bilime ve bilim adamlarına her şeyini taklîde bayıldığımız Batı'nın atfettiği önemin bir cüzü kadar bile bir önem atfetmemişlerse bile bunun, bundan böyle, aynı minvâl üzere sürüp gitmeyeceği husûsunda çok müsbet gelişmeler olmuştur.

Bilim ve Teknoloji Vakfı'nın 16-18 Nisan 1990'da düzenlediği Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Sempozyumu'nun son gününde eski Devlet Bakanlarından Prof. Dr. Mehmet Nimet Özdaş'ın moderatörlüğünde, seçimlere katılmış 7 siyasî partimizin dâvetli olduğu bir panelde ülkemizin bilimsel geleceği tartışılmıştır. ANAP'ın temsilcisinin mazeretine binâen katılmadığı bu panelde, SHP, DYP ve RP'nin Genel Başkanları adına katılan sayın temsilcileri ile DSP, MÇP ve IDP'nin sayın Genel Başkanları konuya sadece ilgi göstermekle kalmamışlar, fakat herkesi hayrette ve hayran bırakan bir siyasî şuurla üstelik sâhip de çıkmışlardır.

Bu 6 partinin 2,5 saatlik panelin süresi içinde Türkiye'nin bilimsel geleceği konusunda *dört ilkede ittîfak etmiş olmaları* da siyasî ve ilmî târihimizde ilk defa vuku bulan bir hâdise ve bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

Hiçbir ülkede siyasî iradeye dayanmayan bir bilim ve teknoloji inkişâfının vuku bulamayacağını ve iktidârların da artık bilimi ve bilim adamlarını ihmâl edemeyeceklerinin vurgulandığı bu panel, hepimizi geleceğe daha iyimser bakmaya sevketmektedir.

Üniversite sistemimizin tam bir mânevî ve maddî çöküntü içinde bulunmasına rağmen bendeniz de siyasî irâdenin *eğer isterse* bu durumu külliyyen düzeltmeye kâdir olduğu inancıyla zât-ı âlinizin iyimserliğinize iltihâk ederken, ömrünüzün tezyid, sa'yinizin de meşkûr olması niyâzıyla hürmet ve muhabbetlerimi te'yid ve arz ederim, muhterem efendim.

⁵¹ Bugün bu sayı 62'ye yükselmiş bulunmaktadır.

43. ÂLİM OLABİLMENİN ZORLUĞU

"Bilgi teorisi" (gnozeoloji), bilginin kaynakları, temelleri, mâhiyeti, sınırları ve bilgi edinmenin yollarını inceleyen felsefe dalıdır. Bu kapsamda bilgi teorisi, edinilen bilginin gerçeğe uygunluğunu belirleyen şartların da incelendiği bir disiplindir. Bilgi teorisi, farklı zaman ve zeminlerde, görünüşte birbirinden farklı görünen disiplinler hâlinde gelişmiştir. Buna göre Batı Felsefesi'ne özgü bir bilgi teorisinden bahsedilebildiği gibi İslâm'a, Budizm'e, Taoizm'e, Mâni Dini'ne (Manikeizm'e), Şamanizm'e, ilh... özgü bilgi teorilerinden de bahsedilebilir. Hattâ Batı'nın Hıristiyan kültürü çerçevesinde yeşermiş olan farklı bilgi teorisi doktrinleri dahi vardır. Bunların içinde en lâik olanı, Francis Bacon'danberi (1561-1626) gelişen rasyonalizm (akılcılık) akımı içinde yerini alan doktrindir.

Bilginin oluşması ve gerçeğe erişmenin yolları *sübjektif* (enfüsî, öznel) ve *objektif* (âfakî, nesnel) olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Sübjektif yollarla gerek bilgi üretmek, gerekse gerçeğe erişmek, eninde sonunda, kişinin nefisini ilgilendiren ve diskürsif (akla özgü yol-yordam aracılığıyla) olmayan bir zevk, bir tad, (kişinin yaşadığını yalnız kendisinin idrâk ettiği bir olay olarak) bir yaşantı olduğundan, bunu, *her akl-ı selîm sâhibini iknâ edecek şekilde* başka kimselere iletme mümkün değildir. Herkesin böyle bir sübjektif bilgiye karşı reaksiyonu da farklı olmaktadır. Gerçeğe ulaşmanın sübjektif yollarının ne olduğu hakkında da bir ittifak yoktur. Bunun böyle olması da çok doğaldır. Çünkü, bizatihî enfüsî (nefse ait) olduğundan ötürü, meseleye bakış açısı da nefisten nefise değişmektedir.

Gerçeğe ulaşmanın sübjektif yollarının ne olduğunun gene sübjektif bir sınıflandırması: *zan, ilham, hads* (sezgi, entüisyon), *hakka-l yakîn* ve *vahy*den ibâettir. Zan nefsin haiz olduğu 7 modaliteden, 7 şuur mertebesinden en aşağıdan itibâren ikincisi olan *nefs-i levvâme* düzeyine özgü bir bilgi üretme yoludur. Kişi bu yolun sağlıklı ve şaşmaz bir yol olmadığını pratikte pek sık idrâk eder. *İlhâm*, nefsin en aşağı mertebeden itibâren üçüncüsü olan *nefs-i mülhime* düzeyinde başlayan ve altıncı mertebesine kadar egemen olan bir bilgi edinme yoludur. Bu da şaşmaz olmakla birlikte, nefsin mertebeleri yükseldikçe isâbet oranı da yükselen bir yoldur. Bir başka yol, nefsin dördüncü mertebesi olan *nefs-i mutmainne*ye özgü *hads* yoludur. Altıncı nefis mertebesi olan *nefs-i merziyye*de bilgi edinmenin modalitesine hakka-l yakîn adı verilir. *Vahy* ise rûhdan nefsin yedinci ve en üst mertebesi olan *nefs-i kâmile* (ya da *nefs-i sâfiye*) mertebesine inen (nüzü'l eden) İlâhî ve şeksiz şüphesiz bilgi türüdür.

Bütün bu bilgi yolları da ve bu yollar aracılığıyla elde edilen bilgi de, doğrulukları, çoğu kere akıl yürütmekle ispatlanamayacak olan türden bilgilerdir. Bu enfüsî bilgi edinme yolları ve bu yollarla elde edilen bilgiler karşısında başkasının yalnızca iki seçeneği vardır: Bunlara *ya inanır, ya da inanmaz*.

Gerçeğe ulaşmanın objektif yolu ise akla ve akıl yoluyla muhâkeme yürütmeye dayanır. Bunun yolu-yordamı ve unsurları açık ve kesin biçimde tanımlanmış olduklarından, bunlara hâkim olan herkesin, ortaya konulan verilerden hareketle aynı

İlimde Demokrasi Olmaz!

sonuçlara varması kaçınılmazdır. *Bu süreçte, sonuç hakkında bir hükme varmak safhasında akıl (şaşırtılmadığı zaman) nefse egemendir.*

Bir muhâkeme yürütürken akıl kendini sonuca, gerçeğe ve yerine göre de ispata götürecektir birtakım araçlardan yararlanır. Doğuya özgü bilgi teorisinde (hikmet-te) nüanslarına göre ve zayıfından kuvvetlisine doğru sıralandıklarında, bunlar: *delil, sened, beyyine, bürhan ve hüccet* ismini alırlar.

Delilin lûgat anlamı: "kılavuz, rehber, ispata yarayan şey"dir. Sened: "üzerine dayanılan delil" demektir. Beyyine ise: "hiçbir şüpheye yer vermeyen, rizikosu olmayan, sağlam sened" anlamındadır. Burhan: "bir dâvayı ispat etmek ya da bir hükme varabilmek için dayanılan, her türlü şüpheden arınmış gerçek" için kullanılan teknik terimdir. Hüccete gelince, bu da "aranan gerçeği zâten içeren, tescil ve ilân eden, o gerçeğe zorunlu olarak hükmettiren burhan" anlamını taşır. *Batı düşünce sisteminde böylesine nüanslı bir kavram dizisi yoktur.* Bu nüanslardan haberi olmayanlar bu beş kavramı da eşanlamlı zannetmekte ve bu kapsamda kullanmaktadırlar.

İnsanda, bu âlemdeki olayları ve olguları birbirlerine bağlayan gerçek düzeni, bu düzenin mertebelerini ve yapısını idrâke yönelik yeteneğe *akıl* denir. Aklın söz konusu düzeni fehm etmek üzere kullandığı: kıyâs, analogi (benzetme, misâl getirme), mantık, analiz, vb... gibi birtakım araçları vardır. Ama bu araçlar dahi aklın her meseleyi fehm, idrâk veyâ ihâta etmesinde çoğu kere eksik kalabilmekte ve yetmemektedir. Bu konuyla ilgili olarak yalnızca mantığın sınırlılığını ve zaafalarını takdîm etmek bile ciltlerle kitap doldurabilirdi. Bu itibârla gerçek âlim, objektif ve rasyonel bilginin bu eksikliklere nasıl bağlı olduğunu ve vardığı sonuçların da ne vüs'atte geçerli olduklarının sürekli olarak idrâkinde olmak mecburiyetindedir. Bu da *epistemoloji* denilen otonom bir disiplinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bütün bu takdîmimizden kolaylıkla sezilebileceği gibi, bilginin sağlıklı bir biçimde kazanılması da, mâhiyeti de, objektifliği de ve sınırlarının tesbiti de olağanüstü girift süreçleri içermektedir. Bu itibârla *sûreta ilim sâhibi görünmek* belki kolaydır, ama bütün bunların idrâkine sâhib olan ve bunların, buna göre icablarını yerine getiren âlim olmak çok zordur ve bundan ötürü de (itiraf etmekten çekinmeyelim) yaptığımız, *gerçek ilim* değil, fakat ilmin yalnızca dedikodusu olmaktadır.

44. İNSÂN-I KÂMİL İDEALİ

Târih boyunca ortaya çıkmış, beşeriyetin sosyal hayatını düzenlemeye yönelik normatif (yâni kural koyucu) sistemleri kabaca iki kategoriye ayırmak mümkündür: (1) lâik sistemler, ve (2) semâvî kökenli ilkelere dayanan sistemler. Aslında bunların hepsi de inanç sistemleridir.

Lâik sistemler, "toplumun, kendi ahlâkını da, fertlerin birbirleriyle ve fertlerin toplumla olan münâsebetlerinin kurallarını da bizzat yaratma(!) özgürlüğüne sâhib ve sonra da bunlara kesinlikle uymaya mecbûr olduğu" varsayımlarına dayanır. Ama bu

İlimde Demokrasi Olmaz!

varsayımları, allem eder kalem eder, tartışılmasına bile izin verilmeyen dogmalara dönüştürür.

Semâvî kökenli ilkelere dayanan sistemlerin ise, Kâinat'ı yaratmış, insanı yaratılmışların en şerefli kılması, fertlerin birbirlerine, topluma ve Zât'ına karşı sorumluluklarını tesbit etmiş ve bunları peygamberler aracılığıyla beşeriyete tebliğ etmiş; bu sebepten ötürü de ahlâkın vâzı olan bir ve tek Allâh'a inanmayı ve O'nun emirlerine uymayı yâni O'na ibâdet etmeyi fazîlet sayan bir yapısı vardır.

İbâdet eğilimi beşeriyetin, psikanalizin kurucularından C.G.Jung'un (1875-1961) deyimiyle, kollektif şuurunda bir hazîne gibi gizlidir. Bu eğilim, şuur altına ne kadar itilirse itilsin (*röfule* edilsin), her an bir kompleks olarak ortaya çıkmaya hazırdır. Lâik sistemlerde ibâdet, sistemin bir parçası olmadığı gibi, lâik ahlâk ile de çelişiktir. ***Ancak, kollektif şuur lâik sistemlerdeki ibâdet boşluğunu yapay ibâdet biçimleri icat ve vaz ederek "muhakkak" doldurur.*** Bu, Fransız İhtilâli'nden sonra "*akıl*" için tesis edilmeye çalışılmış olan *lâik âyinlerde* olduğu gibi bir *kavrama tapınmak* yoluyla da olur; Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, Rusya'da Lenin vb... gibilere hayatlarında ve ölümlerinden sonra gösterilen prestijin dinî âyinleri andıran sunakları, ihtirâmları ve görkemli(!) törenleri aracılığıyla olduğu gibi, *fânilere tapınmak* ve ölüp gitmiş, topraklaşmış dahi olsalar ***her şeyde onlardan medet ummakla*** da olur.

İster lâik sistemler, isterse semâvî kökenli ilkelere dayanan sistemler olsun, bunların, temelde yalnızca inanç sistemleri olma özelliklerinden başka bir ortak yanı da sistemin, kendi anlayışına göre, bir "kusursuz insan" ya da daha yaygın ve teknik tâbi'riyle bir ***insân-ı kâmil idealine*** sâhip bulunması ve bu idealin de, mutlaka örnek olarak alınan târihî bir şahsiyete dayanmasıdır.

Sezgisi, ilhâmı ve soyutlama yeteneği gerektiği kadar gelişmemiş olan avâmın, kendisine her yönüyle gıpta ettiği bu târihî şahsiyet çok üstün, erişilmez bir misâl olarak kabûl edip benzemek istediği bir kimsedir. Bu, Brahmanlık'da Krişnâ, Budizm'de Gautama Buda, Yahudilik'te Hz. Mûsa, Hıristiyanlık'ta Hz. İsâ, İslâm'da Hz. Muhammed, Masonluk'ta Hiram Usta, Nazizm'de Hitler, Faşizm'de Mussolini ve ilh... dir. Bunların yollarından yürüyenler, kendilerini izâfe ettikleri bu kimselerde tecellî eden özelliklerin kendilerinde de tecellî etmesini ve bu şahsiyetlerle bütünleşmeyi ya da özdeşleşmeyi, erişmek istedikleri yüce bir ideal olarak telâkki ederler.

Bir yandan ortaçağ Hıristiyan mistiklerinde görülmüş olan, ellerde ve ayaklarda sanki haça gerilmiş gibi yaraların zuhuru olayları, diğer yandan da 15. asrın başında Avrupada elden ele dolaşmaya başlayan, müellifi tesbit edilememiş ***İmitatio Christi*** (Mesîh'e Benzemek) isimli kitabın hıristiyan sofuluğunda oynadığı etkin rol göz önünde tutulursa, kusursuz insan (İnsân-ı kâmil) idealinin olağanüstü psikosomatik semptomlara dahi yol açabilecek kadar güçlü bir dinamizme sâhib olduğu kolaylıkla anlaşılır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Yakın târihte Alman gençliğinin Hitler'i *bir kusursuz insan* ya da Nietzsche'vârî bir üstün insan telâkki ederek kendini onunla nasıl özdeşleştirdiği ve bunun nasıl bir bağınazlık ve dînimsi bir sofulukla gençliğin rûhuna nüfûz eden bir nevi *kişiyeye tapınmaya* dönüşmüş bir ideal hâline geldiği de gözden irak tutulmaması gereken önemli misâllerden yalnızca biridir.

İslâm'da insân-ı kâmil kavramı, bilhassa tasavvufta, merkezî bir rol oynar. Bu konuya değinen pekçok risâle, kitap, mesnevî ve dîvanın yanında konuyu sistematik bir biçimde takdîm eden Aziz Neseffî'nin ve Abdülkerim Cîlî'nin aynı *İnsân-ı Kâmil* başlığını taşıyan eserleri çok etkili olmuştur. Beşer olmak, adam olmak kolaydır, ama İslâm'daki İnsân-ı Kâmil idealine erişmek olağanüstü zordur; bu, bazan bütün bir ömrü dolduran uzun ve meşakkatli bir eğitimi gerektirir. Bu eğitimin kendine has bir yolu-yordamı (metodolojisi) ve bir psikolojisi vardır. Bu eğitimi verecek olan kimse- nin vasfı da çok önemlidir: insân-ı kâmil'i ancak insân-ı kâmil yetiştirir.

Bu gâyeye ulaşmayı murâd ederek böyle bir eğitmen bulan ve bu yola sülûk eden (giren) kimse, bu yolun sonunda, sözde-kalan değil, fakat bizzat nefsinde yaşayarak hâl edinmek sûretiyle kazandığı olgunluğa eriştiğinde kendi varlığının izaffiliğini de idrâk ederek kendi özünün (zâtının) kaynağına ulaşır ve artık bu kesret (çokluk ya da kevn-ü fesad: oluşma ve bozulma) âleminde zuhur eden eşyânın ve olayların görüntülerine de, isimlerine de kapılmaz. Zirâ eğitimi dolayısıyla kazandığı ilimle, eşyânın artık neyi remzettiğini ve bunun da Allâh'ın hangi güzel isimlerinin ve sıfatlarının eseri olduğunu idrâk eder.

Onun için *realite*: Allâh'ın her eserinde, her fiilde ve her sıfatta tecellî eden güzel isimleridir (Esmâ-ül Hüsnâ'sıdır). Nereye dönerse dönsün, kemâlinden ötürü, her yerde bunların akîsleriyle tecellîlerini keşf, idrâk, müşâhede ve ihâta eder. İnsân-ı kâmil, tenzihden de, teşbihden de münezzeh olarak, kesrette vahdeti ve vahdetinde kesreti (yâni çoklukta birliği, birlikte de çokluğu) idrâk ederek *eşyâ ilminin* sırrına vukuf kesbeder; bundan ötürü de davranışı eşyânın hüviyetine, mâhiyetine ve tabîatına aslâ zıt olmaz; *daima temkin üzere olur*. Çünkü insân-ı kâmil bütün zıtlıkları Tevhid potasında eriterek kendi zâtının vahdetine ve sırrına erişmiş olan, bundan ötürü de bütün âleme Rahmânî bir merhametle nazar kılan bir zâttır.

45. İMANDAN İLME⁵²

Fizik, kimya, astronomi, biyofizik vs... gibi bazı müsbet ilimlerin en belirgin vasfı, kendi konularına giren olayları vukuundan önce hem nitelik ve hem de nicelik bakımından matematiksel bir kesinlikle öngörebilmeleridir. Buna, ilimde *belirlilik* (determinizm) *ilkesi* denilmektedir.

Meselâ kıtalararası haberleşmeyi sağlamak ya da atmosferdeki meteorolojik değişiklikler hakkında bilgi edinmek amacıyla Dünyâ etrafında yörüngeye oturtulan bir haberleşme uydusunun uzaya fırlatıldıktan sonra hangi anda, yeryüzünün hangi

⁵² *Türkiye* gazetesinin 28.12.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

noktasının üstünde ve ne kadar yükseklikte bulunacağını peşinen hesaplamak mümkündür. Bunun için mekanik kânûnları ile uzayda uydunun üzerine tesir eden kuvvetlerin, uydunun fırlatıldığı andaki yerinin ve ilk hızının bilinmesi yeterlidir. Mekanik kânûnları ile bu **başlangıç şartları** uydunun yörüngesinin şeklini ve bu yörünge üzerindeki hareketin zamana bağlı olarak nasıl cereyân edeceğini tamamen belirler. Zâten yapay uydulara dayanan bütün uzay araştırmalarının başarısı da hep bu belirlilik ilkesinin geçerli olması sayesinde elde edilmiştir. Belirlilik ilkesinin ilimde işgâl ettiği mümtaz yeri belirtmek üzere ünlü Fransız matematikçisi Pierre Simon de Laplace (1749-1827), bu ilkenin geçerliliğine olan **îmanını**: "*Yaratıldığı andaki başlangıç şartlarının eğer hepsi bilinebilseydi, Kâinat'ın ebediyete kadarki bütün tekâmülünü matematik olarak tesbit etmek mümkün olurdu*" diyerek dile getirmişti.

İşte, müsbet ilimlerin "olayları vukuundan önce nitelik ve nicelik açısından öngörebilme" imkânını sağlayan bu özelliği, âlim değil de, yalnızca kuvvetli birer bilim teknisyeni olmaktan öteye gidemeyen bazı kimselere olağanüstü bir güven ve bununla orantılı bir de basîretsizlik bahşedebilmektedir. Bunlar her çeşit problemin çözümünün yalnızca akıl ve mantık aracılığıyla olduğunu savunan ve bunların dışında kalan bütün yol-yordamı, metodları dışarılayan **rasyonalizm doktrini** çerçevesi içinde Kâinat'ın idrâk olunabileceğini ve dolayısıyla da îmana hiç lüzum olmadığını iddia etmektedirler. Hattâ bunların bir kısmı kendilerine **rasyonalizm yobazı** dedirtecek kadar fikirlerinde ve cidâllerinde şedid, müsâmahasız ve mütecâviz davranmakta beis görmezler. Halbuki **epistemolojiden** anlayabilmiş olsalar ve **ilimlerin felsefesine** de bihakkın vâkıf olabilselerdi, mantığın ve her müsbet ilmin temelinde ister istemez bir takım îmanî umdelerin bulunduğunu idrâk edebilecek, salt îmansız ilim olamayacağını anlayabilecek ve îmanı hor görmeyebileceklerdi.

Aslında ilim yapabilmek için mutlaka: (1) bizden bağımsız olarak var olan bir dış âlemin varlığına, (2) bu dış âlemden bilgi elde etmenin mümkün olduğuna, ve (3) bu dış âlemin anlaşılabilir olduğuna, yâni bu âlemde vuku bulan olayların tasvir edilebilir, izah edilebilir ve öngörülebilir olduklarına peşinen îman etmek gereklidir.

Bu îman olmazsa bu dış âlem hakkında bir ilmin kazanılamayacağı da aşîkârdır, yâni, aslında, ilmin temelinde gene de son derecede muhkem birtakım îmanî ve metafizik umdeler (**dogmalar**) bulunmaktadır. Başka bir deyişle, ilmin elde edilmesi önce bu îmandan geçer. Gerçek bir âlim olan Albert Einstein (1879-1955) ilmin temelindeki bu umdelerin ilkiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: "*İdrâk edenden bağımsız bir dış âleme îman bütün tabîat ilimlerinin temelidir. Bununla beraber, yalnız duygularla idrâk, bu dış âlemden dolaylı bir şekilde bilgi sağladığından, biz fizikî gerçeği ancak tartışmalı yollarla kavrayabiliriz. Bunun sonucu olarak da fizikî gerçek hakkındaki bilgilerimiz aslâ nihaî olamaz.*"

Şu hâlde, hakkındaki bilgilerimizin aslâ nihaî olamayacağı bu gerçek karşısındaki tutumumuz da ancak O'nu, bize Kendisini izhâr ettiği kadarıyla (yâni nihaî özü ya da, eski deyimiyse, zâtı ile değil de ârazi aracılığıyla) fehm ve idrâk ve böyle bir gerçeğin varlığına îman ve tanıklık etmekle olgun olabilecektir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Âlimlerin, bilginin ve ilmin müsaadesi oranında gerçeği kavramaları, O'nun özü ve hüviyeti cihetiyle değil, fakat olsa olsa izhâr ettiği eserleri ve bunların mâhiyeti cihetiyledir. Gerçeğin özü ve hüviyeti akıl ve mantık yoluyla elde edilen bilginin de, o bilginin hizmetkârı olan araçların da ötesinde ve erişilemez (*aşkın*, ya da eski terimiyle *müteal*) olarak kalmaktadır. İşte temkin, vicdân ve iz'an sâhibi bir âlimin akli erişemediği ve kuşatamadığı, gerçeğin yurdu olan bu bilinmezlik, bu *gayb* âlemi karşısında kendisinin ne her şeyi anlayıp ihâta etmeye kâdir ve ne de bir ilâh olduğunu idrâk eder; îmana teslim olur, *îman ile tamamlanır*: "De ki göklerde ve yerde gaybı Allâh'tan başka bilen yoktur (Neml Sûresi, 65. âyet)", "...(*İnsanlar*) Allâh'ın ilminden, ancak O'nun müsaade ettiği kadar kuşatırlar (Bakara Sûresi, 255. âyet)".

Kısaca özetlenecek olursa: (1) Müsbet ilimler de, aslında, tıpkı din gibi birtakım îmanî umdelere dayanmakta, fakat dinden konu, metod ve mâhiyet itibâriyle ayrılmaktadırlar. (2) Müsbet ilimlerin ardındaki gerçeğin özüne ilim yoluyla erişmek mümkün değildir. Yapılabilen yalnızca böyle bir gerçeğin var olduğuna tanıklık etmektir. Bu tanıklığın dayandığı îman ise körü körüne ya da taklidî bir îman değil, fakat aklın rehberliğinde ve idrâk ile erişilen bir îmandır. Bu münasebetle idrâk sâhibi bir âlim olan Albert Einstein'ın: "*Dinsiz ilim topal, ilimsiz din ise kördür*" sözüyle ilim ile din arasındaki ilişkiye veciz bir şekilde dikkati çekmiş olduğunu da kayda değer bulmaktayız.

46. İLİMDEN İMANA⁵³

Bir şeyin varlığını yalnızca hislerle idrâk etmek her zaman mümkün değildir. Meselâ gülün varlığına hem gözlerimizin, hem burnumuzun ve hem de derimizin tanıklık etmesine karşılık, verem hastalığının sebebi olan Koch basilini doğrudan doğruya hislerimizle idrâk edemeyiz.

Bu basilin varlığına, önce, tesirleri gözlenerek *hükmedilmiştir*; yâni tesirlerinin idrâki, ilim adamlarını, böyle bir basilin var olması gerektiği hükmüne sevk etmiştir. Bu muhâkeme tarzı ise, ilimde çok geçerli ve çok verimli bir metod olan *tümevarım* (istikrâ) metoduna bir misâl teşkil eder. Basilin varlığına hükmedildikten çok sonradır ki, görme hissimizin gücünü olağanüstü arttıran ultra-mikroskop aracılığıyla hükmümüzün isâbetine ve doğruluğuna gözümüzün de tanıklık etmesi imkân dâhiline girebilmiştir.

Çağdaş ilimde, doğrudan doğruya hislerimiz aracılığıyla idrâk edemediğimiz pek çok nesnenin varlığından ve gerçekliğinden şüphe edilmemektedir. Elektron, nötrino, spin, radyo dalgaları, gravitasyon, DNA molekülü, W bozonları, quark'lar, glüonlar ilh... hislerimizle idrâk edemediğimiz, ama varlıklarından da ilmen şüphe edemeyeceğimiz nesnelere birkaç misâl teşkil ederler.

Bunlar idrâkimizde, önce, bağımsız kavramlar olarak doğarlar; sonra da bunların asıllarının gerçek olduğuna ve varlıklarına, bunların ârazı mesâbesindeki özel-

⁵³ *Türkiye* gazetesinin 04.01.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

likleri ve tesirlerinin gözlenmesi sonucu hükmolunur. Şu hâlde, burada da ilmî metod olarak, gözlenen ârazdan hislerimiz aracılığıyla idrâkin ötesinde (yâni bir bakıma gayb âleminde) kalan asl'ın idrâkine yükselmeyi temin eden tümevarım metodu uygulanmaktadır.

Bu bakış açısından, bir cismin gölgesinin o cisme de, o cismi aydınlatan ve gölgeye sebep olan ışığa da, o ışığın çıktığı ışık kaynağına da delîl olması gibi, **âraz da asl'ın gerçekliğine ve varlığına delil olur.**

Şimdi, ilmin gerçeğe varma yolunda kullandığı metodlarının geçerliliğini ve etkinliğini deneye deneye bunlara güven getirmiş sağduyulu bir âlimi göz önüne alalım. Bu âlim Kâinat'taki bütün nesnelere sürekli bir oluşum ve bozulum (eski deyişle *kevn-ü fesad*) yâni sürekli bir hareket halinde bulunduğunu teslim ve tasdik eder. Ancak, Kâinat'taki maddenin menşesi ve bu maddeye ilk hareketi veren fâilin ne olduğu ve kezâ Kâinat'ın her bir zerresinde niçin (büyük bir kısmı insanın havsalası ve idrâkinin şimdilik ötesinde kalan ve çok zor idrâk ve iktisâb olunan) olağanüstü derin bir ilmin dürülüp sırlanmış olduğu sorularına, kendi ilminin sınırları içinde mâkul bir cevap vermeye bu âlimin gücü yetmez. Çünkü, bir önceki, "İmandan İlme" başlıklı yazımızda da belirtilmiş olduğu gibi, Kâinat'taki bütün olayların ardında var olduğu hissedilen **Gerçek**, bu ilimle kuşatılamaz. Madde de, maddenin oluşumu ve bozulumu da, hareketi de, maddenin her bir zerresinde dürülüp sırlanmış görünen bu ilim de bu gerçeğin ancak eserleri (*âsarı*), fiilleri (*ef'ali*) ve özellikleri (*sıfatları*) olabilir.

Şu halde, bu **Gerçek** (Hakikat, Hak Olan) Kâinat sahnesinde varlığını âsarıyla, ef'aliyle ve sıfatlarıyla tecellî ve izhâr ettirmektedir. İz'an sâhibi âlimler de O'nun varlığının idrâkine ancak âsarının, ef'alinin ve sıfatlarının tecellîlerinin müşâhedesi aracılığıyla yol bulmakta, şehâdet (tanıklık) ve îman etmektedirler.

İşte Kâinat'taki bütün olaylar ve olgular ile bunların arasındaki râbitaları dile getiren tabîat kânûnlarına âraz gözüyle bakan bu tutum, ârazdan asl'a yükselmeye alışıksız olan âlimleri (Zâtına pekçok sıfat arasında **Hâlik, Muktedir, Musavvir, Zâhir, Mâlikü-l Mülk ve Âlim** isim ve sıfatlarını da yakıştıran) Allâh'a götüren tahkikî bir yol olur.

Kısaca özetlemek gerekirse;

1. Her varlık hislerimiz aracılığıyla idrâk edilemez.
2. Doğrudan doğruya hislerimize tesir etmeyen şeylerin varlığına ve gerçekliğine, bunların başka yollardan belirlenip gözlenen âsarı, ef'ali ve sıfatları delil olur.
3. Kâinat'taki her olay ve olgu ile bunların aralarındaki râbitalar, bilgimizin, asl'ına erişip kuşatamadığı **Gerçek**'in ârazıdır; yâni O'nun âsarı, ef'ali ve sıfatlarının idrâkine yarayan tecellîlerdir.

4. Bu görüş açısı, iz'an ve sağduyu sâhibi âlimi Kâinat'ın *Yaradanı, Kudretin Sâhibi, Sûret Veren, Zuhur Ettirici, Mülkün Sâhibi, İlmi Ezelî Ve Ebedî Olan Allâh'a* götüren tahkikî bir yoldur.

47. VATİKAN'A VE İSLÂMA GÖRE İLİM-İMAN İLİŞKİSİ⁵⁴

Unesco ile italyan Giorgio Cini (Corco Çîni diye okunur) Vakfı tarafından 3-7 Mart 1986'da Venedik'te düzenlenmiş olan "Bilginin Sınırları Karşısında Bilim: Kültürel Mâzimizin Başlangıcı" kollokyumuna katılanlara Papa II. Jean Paul adına gönderdiği mesajda Kardinal Casaroli (Kazârolî diye okunur):

"...Papa, gerek iyi anlaşılmuş olan muhtâriyetleri, gerekse birbirlerinin noksanlarının ikmâli bakımından, ilim ile îman sahalarının farklılığının kabûl edilmesine değer vermektedir..." demektedir. Bu çetrefil mesaj tahlil edilir ve temel unsurlarına ayrıştırılırsa, Papa'ya (yâni Vatikan'a) göre:

1. İlim ile îman birbirlerinden bağımsızdır ve bu, herkes tarafından artık iyice anlaşılmuş bir olgudur(!);
2. Biri ötekine göre noksandır (yâni birinde olan ötekinde yoktur);
3. İlim ile îmanın ilgi alanları farklıdır; ve ayrıca:
4. Papa, ilim ile îmanın bu farklılığının herkes tarafından kabûl edilmesine değer vermektedir.

Dünyanın gerçek anlamda tek *teokratik* devleti olan Papalığın, îman ile ilmi bıçakla kesilmiş gibi birbirinden ayıran bu denli katı bir *lâik* (!) tutum içinde olması ilgi çekicidir. Bu, eninde sonunda, ilmin Hıristiyan îtikadını tekzib edeceği korkusundan mı kaynaklanmaktadır; yoksa ortaçağda özellikle Aquina'lı Aziz Thomas'nın otoritesi sâyesinde Kilise'nin, resmî dünya görüşü ve hattâ körükörüne bir umde hâline getirmiş ve uğruna Galile'yi bile engizisyon mahkemesinde yargılamaktan çekinmemiş olduğu Aristo-culuğunun geç, fakat kesin iflâsı sonucu anladığı hatâsının telkin ettiği aşırı temkinden mi ileri gelmektedir?

Papa II. Jean Paul'ün 9 Mayıs 1983'de Vatikan'daki bir merâsimde irâd ettiği bir nutuktaki şu beyânı, bu husûsu te'yid eden bir itiraftır:

"Kilise'nin Galile olayı esnâsında ve bu olaydan sonra iktisâb ettiği deneyim (Onu) daha olgun bir tavır takınmaya sevkemiş bulunmaktadır... Kilise'nin kendisi dahi deney ve düşünce aracılığıyla öğrenmekte ve araştırma yapma hürriyetine atfedilmesi gereken anlamı bugün daha iyi idrâk edebilmektedir... İnsan, hakîkata araştırma yoluyla erişir... İşte bundan ötürüdür ki Kilise, ilim ile îman arasında gerçek

⁵⁴ *Türkiye* gazetesinin 03.08.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

bir çelişki olamayacağına (artık) kanaat getirmiştir... (Bununla birlikte) Kilise, îmana taallûk eden meseleleri belirli bir çağa has ilmî sistemden (yâni dünya görüşünden) ayırt etmeyi ancak alçak gönüllü ve sürekli bir inceleme aracılığıyla öğrenmektedir..."

İslâm'da ise, Hıristiyanlık'takine benzer ne îman ile ilmin bir çatışması ve ne de bir Galile vakası vardır. Kur'ân'da insanların birbirleriyle olan münâsebetlerini düzenleyen yaklaşık 250 âyete karşılık, mü'minleri: (1) tabâatı tetkik etmeye, (2) düşünmeye ve (3) akli en iyi şekilde kullanmaya teşvik eden bunun üç misli âyet bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'den de ilmi ve âlimleri ve bunların faziletlerini ta'zîz, tebcîl, tekrim ve tafsîl eden hemen hemen bir o kadar hadîs rivâyet edilmiştir. İlk Vahiy bile "Oku!" emriyle başlamıştır.

İlim, Cenâb-ı Hakk'a izâfe edilen 8 sıfat-ı sübûtiyeden biridir. İlim sâhibi ise bu sıfatın tecellîgâhıdır. Bakara sûresinin 255. âyetinde de te'yid edildiği vechile insanlar Allâh'ın ilminden ancak O'nun müsaade ettiği kadarını kuşatabilirler. Bu itibarla İslâm'da ilmin menşe'i Hz. Allâh'tır.

Ayrıca ilim ile salt îman da birbirlerinden bağımsız değildir. Âlemin belirli bir kesimindeki olayları tasvir etmeyi, açıklamayı ve öngörmeyi hedef alan ilmin temelinde: (1) bu olayların bizden bağımsız olarak var olan bir dış âlemde vuku bulduklarına, (2) bu dış âlemden bilgi elde etmenin mümkün olduğuna ve bu olayların: (3) tasvir edilebilir, (4) izahı yapılabilir, (5) öngörülebilir olduklarına dair en azından zımnî bir îman yatar.

Bu beşli îman olmazsa âlem hakkında bir ilmin de olamayacağı aşikârdır. Yâni aslında, ilmin temelinde gene de birtakım îmanî ve metafizik (fizik-ötesi) umdeler (dogmalar) bulunmaktadır. Başka bir deyimle, ilim iktisâbı önce mutlakâ bir îmandan geçer ve ilim ile îman da birbirlerini ancak te'yid ve tahkîm ederler.

48. AVRUPANIN İSLÂMÎ RÖNESANSI⁵⁵

Gözlemler sosyal içerikli hiçbir doktrinin, insanların nezdinde, ilk teklif ve vaz edildiği gibi saf kalamadığını göstermektedir. Zamanla doktrinlerin etrafını çeşitli yorumlardan, doktrinin içeriğine aykırı algılamalardan, uyduruk efsâne ve yalanlardan veyâhut bunu uygulayanların özel uygulama tarzlarının sebep olduğu reaksiyonlardan oluşan yoğun bir zırh sarmaktadır.

Bu zırhı delip de etrafında oluşan asalak fikir, uygulama, efsâne, yalan, sapma ve saptırmalardan bu doktrini soyutlayarak bunun ana fikriyatının saflığına erişmek olağanüstü zor bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır. Hele bu doktrin onu vaz eden tarafından bizzat kâğıda dökülmüş değilse, ya da dökülmüş de metin sonradan tahrif edilmişse, yâhut da söz konusu doktrin başkaları tarafından bir kimseye yamanmak isteniliyorsa, doktrinin (varsa) özüne ulaşmak daha da zorlaşmaktadır.

⁵⁵ *Türkiye* gazetesinin 29.03.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

Doktrinin anayasası mesâbesinde bir metnin bulunmaması, taraftarları arasında, kısa zamanda fikir ve eylem aykırılıkları ve ayrılıklarının doğmasına ve fırka, hizib, mezheb vb... gibi bölünmelerinin zuhûruna yol açmaktadır.

Meselâ, Buda'nın öğretisi onun hayatında bir din niteliğinde değil iken, Buda da kendisinin bir din getirmiş olmadığını söylemiş ve hiçbir yazılı eser de bırakmamış iken, vefâtından sonra onun öğretisi gene de bir dine dönüştürülmüştür. Hattâ yol-yordam bakımından Budizm: "Mahayana Budizmi", "Hinayana Budizmi", "Zen Budizmi" gibi birkaç da büyük mezhebe dahi bölünmüş bulunmaktadır.

Hıristiyanlıkta ise ilk iki asırda ortalıkta dolaşan farklı incillerin sayısı 300'ü aşmaktaydı. Bu kaynak bolluğu ve üstelik kaynakların çoğu kere yer, zaman, îtikad vb... konularda hem kendi içlerinde ve hem de birbirleriyle çelişkili olmaları papaları bunlardan, hepsinin içinde en az çelişkili görünen dördüne itibâr etmeye ve diğer incilleri de yakarak ortadan kaldırmaya sevketti. Bununla beraber bu, Hıristiyanlığın Hazret-i İsâ tarafından vaz ve tâlim edilmiş olan ilk sâfiyetini temin etmeye aslâ yetmedi; çünkü bu dört İncil'de de birbiriyle çelişik pasajlar yer almakta ve zihinleri bulandırmaktaydı.

İster dinî, isterse din dışı olsun, insanların bir doktrine karşı tavırları ve ilk reaksiyonları genellikle hep sübjektif olmaktadır. Bu sübjektiflik insanların bu husûstaki reaksiyonlarını o doktrinin kühünü, mâhiyetini incelemeden önyargıyla sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu türlü tavır takınmalara da daha çok o doktrini uygulayanların ya da sâdece onu tasvîb edenlerin davranışlarındaki iticilik sebep olmaktadır.

Nitekim bugün, hayatında ilk defa İran'daki dinî uygulamaların (iletişim araçlarının da abarttığı) realitesiyle karşılaşan bir kişinin İslâm hakkındaki düşüncesini bu ilk intibadan sonra değiştirmek çok zor olmaktadır. Bunun psikolojisini *hınzurluğuna çok iyi bilen* içimizdeki ve dışımızdaki dezinformasyon (haber saptırma, yalan haber verme) merkezleri de, Türkiye üzerindeki siyasî oyunlara aracılık ederlerken, Türkler'in dinî hayatlarını hep İran paralelinde radikal bir Şia'ya mahsus bir dinî hayat gibi takdîm ederek yıkıcı bir propaganda yapmaya özen göstermektedirler.

1950'lere kadar René Guénon, Michel Vâlsan, Louis Massignon, gibi birkaç kişi hâriç batılı şarkiyâtçı bilim adamları İslâm'a hep hıristiyanca tenkidî bir bakış açısı ile yaklaşmışlardır. Hıristiyan çevreleri ve özellikle Vatikan, böylece, hıristiyanların İslâm'ı kabûl etmelerini önleyici etkin bir tedbir aldıklarını zannetmekteydiler. Ancak, hem buna ve hem de bütün dünyada ve bilhassa Afrika'da sürdürülen yoğun propaganda faaliyetlerine ve sarf edilen bunca paraya rağmen İslâm'a karşı ilginin gitgide artması ve gerek hıristiyanların, gerekse Afrika'daki *animistlerin* fevc fevc Müslüman olmaları gerçeği karşısında o zamana kadar uygulanan yöntemin (yâni İslâm'a tenkidî bir nazarla yaklaşmanın) hiç de isâbetli bir yöntem olmadığı anlaşıldı.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bunun üzerine hıristiyan şarkiyatçılar, İslâmı, (kendi akıllarına göre) zaaflarını(!) da temyiz edecek kadar iyi tanımamakta olduklarını itiraf ederek yeni bir strateji oluşturdular. Bu strateji İslâm'ı dışarıdan değil de, içinden tanımayı ve zaaflarını(!) da böylece ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. Bu stratejinin dayandığı yöntem Alman filozofu Edmund Husserl'in (1859-1938) *fenomenolojik metodudur*.

Metod olarak fenomenoloji, her bir realiteyi, gerçek ya da ideal mâhiyetinin ya da bu realiteyi oluşturan unsurların neler oldukları problemini vaz etmeksizin incelemekten ibârettir.

Bu metod, özellikle sosyal bilimlerde bir doktrinin, doğuşunu hazırlamış olduğu sanılan sebeplerin spekülasyonu yapılmaksızın incelenmesini sağlar. Buna göre söz konusu doktrin kendisinin geçmişteki bir doktrinin uzantısı ya da sonucu olduğuna dair ileri sürülebilecek değerlendirmelere itibâr edilmeksizin incelenir. Bu gibi değerlendirmeler, bilimsel görüntü altında, genellikle kanıtsız ve sübjektif yargılara dayanmakta ve aşağılayıcı, tenkidî bir amaçla yapılmaktadır. Gerçekten de sosyal bilimlerin yapısı böyle bir tavır takınmaya çok müsaittir. Fenomenolojik metod, irdelediği doktrini zaman ve mekân bakımından tecrid (*izole*) edilmiş bir doktrinmiş gibi telâkki ederek yalnızca ve yalnızca ortaya koyduğu sistemin realitesine itibâr eder; bu realiteyi oluşturan unsurların birbirleri arasındaki organik bağları (yâni doktrinin kendine has diyalektiğini) ortaya çıkararak incelenmesine cevaz verir.

Bu metod, sosyal bilimlerde olabildiğince objektif olmayı temin eder. İşte 1950'lerden itibâren hıristiyan şarkiyatçıların ekserisinin İslâm hakkında yazdıkları eserlerin önemli bir kısmı bu fenomenolojik metodun disiplinine sâdik kalarak yazılmıştır. Yazarlarının kim olduğu bilinmeden bu eserler okunsa, metinlerden yazarlarının hıristiyan olduklarını çıkarmak mümkün değildir.

Başlangıçta İslâm'ın sözde zaaflarını(!) objektif olarak keşf ve tesbit etmek üzere uygulanan bu metod, beklenenin tamamen aksi bir sonuç vermiştir. Kendilerini fenomenolojik metodun sıkı disiplinine alıştıran hıristiyan bilim adamlarının önemli bir bölümü bu sefer objektiflikle inceledikleri İslâm'ın aslında kendi fitratlarına uygun yegâne din olduğunu keşfederek, yalnızca müslüman olmakla kalmamışlar, fakat aynı zamanda bu yönde birer mücâhit gibi davranmaya da başlamışlardır. Sâdece Fransa ve İsviçre'den çok tanınmış birkaç örnek vermek gerekirse René Guénon, Michel Vâlsan, Titus Burckhardt, Fridtjof Schuon, Eva Meyerovitch, Maurice Bucaille ve Roger Garaudy'yi zikretmek yeter.

Bu metodun uygulanması sonucu İslâm'a ve islâmî bilimlere karşı uyanan büyük ilgi Avrupada paganist greko-romen rönesansından sonra şimdi de bir *İslâmî Rönesans*ın fecrini tahrîk ve temin etmiş görünmektedir. "...*Ve raeyte-n nâse yedhulûne fî dînillâhi efvâcâ...*" (Nasr Sûresi, 2)

49. KEPLER'DE PİTAGORCU DÜŞÜNCENİN EVRİMİ⁵⁶

Târihte Pitagor-culuğun Yeri

MÖ 500 senesine doğru Sisam adasında doğmuş olduğu rivâyet edilen Pitagor (Fisagor)'un efsânevî şahsiyetine bağlı olarak, bir bilim olmaktan çok, murâkabeye dayanan bir mezheb şeklinde gelişen ve yayılan Pitagor-culuğun *spekülâtif* vechesi MS XVII. yüzyıla kadar zaman zaman bazı müstesnâ şahsiyetlerin yaşantılarını, öğretilerini ve eserlerini renklendiren bir zihniyet olarak tecellî edegelmiştir.

Platon (Eflâtun)'a bu mezhebin sırlarını Filolaos'un tevdi etmiş olduğu ve ünlü filozofun *Timaios* isimli eserindeki spekülâsyonların da Pitagor-cu bir geleneği yansıttıkları bilinmektedir. Platon'un dostlarından Taranto'lu Arhitas da özellikle mûsikî hakkında Pitagor-cu spekülâsyonlar geliştirmiştir. MS 500 sıralarında, hayvanlar üzerindeki ilk teşrihi yapmış olduğu kaydedilen Kroton'lu Alkmeon da Pitagor-cu düşünceyi tıbbâ ithâl etmiş gözükmektedir. Kezâ MS 538 sıralarında Metaponte'li Hippas'ın da aynı mezheb etrafında epeyi mürîd toplamış olduğu bilinmektedir.

Rönesans döneminin en ünlü iki Pitagor-cusundan biri 1445'de Umbria'da doğup 1517'de Roma'da ölen Luca Pacioli (*luka paçôli* diye okunur) isimli Fransisken papazı; diğeri ise 1493 ilâ 1541 arasında yaşamış ve Paracelsus takma adıyla daha çok tıbb alanında eserler vermiş olan Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim'dir (*filipus avreolus teofrastus bombastus fon hôhnhaym* diye okunur).

Luca Pacioli 1509'da yayınladığı *Kutsal Oran Hakkında* isimli eseriyle yalnızca Pitagor-culuğun özellikle geometrik şekiller üzerindeki düşüncelerini bir araya toplamakla kalmamış, fakat bu eseriyle aynı zamanda başta Leonardo Da Vinci olmak üzere bütün rönesans dönemi ressam ve mîmarlarının eserlerinde kullanacakları geometrik ilkelerin de ilhâm kaynağı olmuştur.

Kepler'e gelinceye kadar zuhur etmiş olan Pitagor-cu zevk ve meşrebi haiz ünlü kişilerden böylece bir kaçına temas ettikten sonra şimdi de Pitagor-culuğun köken ve evrim cihetiyle ne demek olduğuna kısaca bir göz atalım.

Pitagor-culuğun Amacı ve Mâhiyeti

Pitagor-culuk, şimdiye kadar yapılan incelemelere göre, bilgidен politikaya kadar (ve bu arada: ahlâk, din, estetik, mûsikî, mimarî ve ilh... den geçmek sûretiyle) pek çok alanda söz sâhibi olmak iddiasında olan bir *hikmet* mâhiyetindedir. Bu hikmet, tıpkı islâmî tarîkatlarda olduğu gibi, bir *mürşid*'in etrafında toplanmış olan

⁵⁶ 1) *Felsefe Arkivi*, İst. Üniv. Edeb. Fak., cilt:21, s.55-67, 1978. 2) *Bilgi Pınarı*, Sayı:1, Millî Kütüphané Başkanlığı, Ankara, Temmuz 1991.

İlimde Demokrasi Olmaz!

mürîdlerin her biri tarafından ancak uzunca süren bir *seyr-ü sülûk* (inisiyasyon) ile kazanılıp gerçekleştirilebilmekteydi.

Bu inisiyasyonun ilk kısmının iki ilâ beş yıl kadar sürdüğü tesbit edilmiş ise de, bu ilk kısmın başarıyla tamamlanmasının peşin şartı; mürîdin belirli bir zaman süresinin dolmasını beklemesi değil, fakat herhâlde, müşidinden öğrendiği bilgileri gerçekten de kendine mal edebilecek hazımlılığı gerçekleştirilmesindeki yeteneği idi. Nitekim inisiyasyonun bu ilk safhasında, mürîdler, müşidlerinin sohbetine ancak bir perdenin ardından erişebiliyorlar ve onun ne yüzünü görmeye, ne de ona herhangi bir soru sormaya izinleri bulunuyordu.

Ayrıca, sabahın erken saatlerinde gezinti yapmak ve dua etmek; sık sık oruç tutmak; hayvânî gıda almamak, hiçbir sûretle kurban kesmemek ve bakla yememekle de mükellef tutulan mürîdler, günlerini Pitagor-culuğa has bu şer'î hükümleri uygulamak ve müşidlerinin perde ardından eriştikleri sohbetlerinde kendilerine telkin olunan ana temalar üzerinde murâkabeye dalmakla geçiriyorlardı.

Kabaca, bir tekke ya da bir manastır disiplinini hatırlatan bu hayat, hem alınan gıdâlardaki protein eksikliğinin ve hem de sık sık tutulan oruçların da etkisiyle mürîdin: (1) arzu ve ihtiraslarının uyarılma yeteneğinin çok zayıflamasını, (2) hareketlerinde âhenkli ve halâvetli olmayı, (3) zihinde çağrışım mekanizmasının uyarılma eşiğinin çok düşük seviyede tutulmasını ve, dolayısıyla, (4) müşidin işlediği temaları konu alan birtakım yakaza (vizyon) görme hâllerinin gerçekleşmesini temin etmekteydi.

Bunların sonucu olarak, gene müşidlerinin sohbetlerinde telkin ettiği ana temalar etrafında, mürîdin kendi nefsinde gerçekleşen murâkabe ve mükâşefeler onu, bu âlemdeki eşyânın günlük hayatta alışılmalı bir idrâk ile kavranmasının çok ötesinde, aşkın bir idrâk ve bilincini kendine mal edip özümlemesine yol açabiliyordu.

Genellikle saflığa, arınmışlığa delâlet eden beyaz renkte yün ya da gene beyaz renkte kenevirden yapılmış üniformavârî bir kıyafet giydikleri rivâyet edilen Pitagor-cular, seyr-ü sülûklarının bu ilk kısmını tamamlayıp da nefislerinde müşidlerinin zuhurunu beklediği halleri ve bilinç düzeylerini gerçekleştirdikten sonra bambaşka bir ahkâma (bir *şeriata*) *tâbi*" oluyorlar; önceden kendilerine haram olan bazı şeyler ve davranışlar helâl ve önceden kendilerine helâl olan bazı şeyler ve davranışlar da haram kılınıyordu. Özellikle de üzerlerinden soru sormama ve konuşmama yasası kaldırılıyor; aksine ders vermeye mezuun sayılıyorlardı. Bu safhadaki mürîdlere *matematikçiler* denilmekteydi.

Pitagor-culukta Matematiğin Yeri ve Rolü

Matematikçiler, gene müşidlerinden almış oldukları feyz ile, Tabîat'taki olayları *tek bir prensip açısından* görmeye ve çözümlenmeye gayret göstermekteydiler. Bu mertebedeki Pitagor-cular "*eşyâ sayılardan ibârettir*" veyâ "*her şey sayıdır*" demekle, sayıyı ilâhlaştırmamış olsalar bile, ona bütün eşyâda tecellî eden ilâhî bir

İlimde Demokrasi Olmaz!

sıfat mâhiyeti atfetmekteydiler. İzmir'li Teon'un Pitagor-cular hakkında verdiği bilgiye göre: "Pitagor-cuların mezhebinde sayılar, bütün eşyânın ilkesi (veyâ eski, fakat semântik bakımından daha uygun bir deyimle, *ayn*'ı), kaynağı ve köküdürler." Gene de belirtelim ki bu tutum, doğrudan doğruya, mürşidlerinin sohbet ve öğretilerinde kendilerine aşılınmış bulunan "dünya görüşü"nü yansıtmaktaydı.

Bazı bilim ve felsefe târihçileri bu: "Her şey sayıdır" deyiminde, anlamının ve izah etmenin her şeyden önce ölçmek, yâni bazı şeylere (bir kere için sâbit bir şekilde kabûl edilmiş bazı esâslâr ve yol-yordama göre) sayılar tekâbül ettirmek demek olan çağdaş bilim anlayışının tohumunu görmüşler ve Pitagor'u, bu dâhiyâne sezgisi dolayısıyla, yüceltmişlerdir. Ama bu değer yargısının sübjektif ve mübalâğalı olduğu âşikârdır. Zirâ Pitagor'un âlemin âhenk ve nizâmına sayının (veyâ sayı olarak tecellî eden ilâhî bir sıfatın) hâkim olduğu kanaatini izhâr etmesi keyfiyeti ile, eşyâ ile sayılar arasında çağdaş bilim anlayışına göre bir tekâbüliyetin mevcûd olması keyfiyeti gerek psikolojik, gerekse ontolojik bakımdan çok farklı düzeylerde.

Pitagor, söz konusu kanaatine akılcı bir tümevarım veyâ bir ekstrapolâsyon yoluyla değil, fakat mâhiyeti itibâriyle sübjektif olan murâkabe ve mükâsefe yoluyla varmıştır. Öte yandan bu kanaatin epistemolojik bir değer kazanabilmesinin kriteri de şüphesiz ki böyle bir tekâbüliyetin topolojisinin ve yol-yordamının (algoritmaları'nın) açık ve seçik bir tarzda tesbit olunabilmesidir. Oysa ki bunlar Pitagor'dan rivâyet olunan açıklamalarda tamamen cenîn hâlinde bulunmakta olup evrensel bir vasfı da haiz değildirler. Bütün bunlardan başka Pitagor-cuların her sayının, her şeklin, her hacmin âlemin düzeni içinde sâhib olduğu bir nefsi, bir ferdiyeti ve hattâ bir şahsiyeti bulunduğuna dair inanç (meselâ çift sayıların dişî ve tek sayıların da erkek oldukları şeklinde) bâtıl birtakım îtikadlara yol açtığı gibi, matematik alanında yapmış oldukları gerçek keşifleri dahi bu bâtıl îtikadlardan neşet eden karanlık ve muğlâk, her hâlükârda gerçek dışı ve dogmatik spekülâsyonların esiri kılmış; Pitagor-culuğun çok kere bir nevi hurûfîliğe, bir nevi aritmolojiye dönüşüp yozlaşmasına ve hikmetinin de unutulmasına sebep olmuştur.

Böylece ilk sâfiyetinden ve rûhâniyetinden uzaklaşan Pitagor-culuk şer'î ve pratik vechelerini kaybederek spekülâtif bir yobazlık şekline bürünmüştür.

Buna bir misâl vermiş olmak için Pitagor-cuların büyük önem atfettikleri düzgün çokyüzlüleri göz önüne alalım. Bilindiği gibi düzgün çokyüzlüler, aynı bir çokyüzlü için, özdeş düzgün çokgenlerden oluşan yüzleri haiz cisimlerdir. Hepsi de kürenin içine çizilebilen bu düzgün çokyüzlüler: düzgün dörtyüzlü (tetraedra), düzgün sekizyüzlü (ortaedra), düzgün altıyüzlü ya da küp, düzgün yirmiyüzlü (ikozaedra) ve düzgün onikiyüzlü (dodekaedra) olup toplam olarak beş tanedir. Pitagor-culuk her bir düzgün çokyüzlüyü bir cevhere atfetmektedir. Böylece sembolik olarak *ateş* düzgün dörtyüzlü ile, *hava* düzgün sekizyüzlü ile, *toprak* düzgün altıyüzlü ya da küp ile, *su* da düzgün yirmiyüzlü ile gösterilmektedir. Bu dört cevheri kuşatıp birleştiren beşinci cevher olarak kabûl edilen heyûlâ'nın sembolü ise düzgün onikiyüzlü idi. Bu Pitagor-cu düşünce tarzının Platon'u ne derecede etkilemiş olduğunu onun *Timaios* isimli eserinde kolaylıkla görmek mümkündür.

Kâinat'ın gizli yapısını ve sırlarını keşf ve idrâk etmeye yönelik bu cins bir Pitagor-cu matematik zihniyeti matematiğin otonomi kazanmasına ve haiz olduğu imkânların bilincinin uyanmasına yüzyıllar boyu engel olmuş ve felsefe ile metafizik arasında sıkışıp kalan matematiğin doğal gelişim yönünü bulmasını hemen hemen Rönesans'ın sonuna kadar kösteklemiştir

Pitagor-culukta Fiziğin Yeri ve Rolü

Pitagor-culukta mürîdlerin eriştikleri üçüncü merhale *fizikçiler* mertebesiydi. Bu olgunluğa erişen mürîdler, tabîatta vuku bulan olayları ve özellikle, bu olaylarda ilâhî bir sıfat olarak "*sayı*"nın nasıl tecellî ettiğini araştırmaktaydılar. Önceleri, tamamen, bir etik'e (bir ahlâk'a) yönelik murâkabe ve mükâşefeye dayanan bir hâl, bir mânevî zevk ve meşreb ve bir neş'e olarak telâkki olunan bu merhale (bunun nefislerde gerçekleşip özümlenmesinin zorluğu ve bunu gerçekleştirmede yol gösterici rol oynayan *kâmil mürşid*lerin gitgide azalmaları dolayısıyla) yavaş yavaş bozularak, ancak kolay olan tarafı, yâni lâftan ibâret olan spekülâtif tarafı kalmış ve bu vechesiyle de kimi zaman düpe düz imanî bir umde (dogma) olarak, kimi zaman bir bâtil îtikad olarak ve kimi zaman da anahtarı maalesef geçmiş yüzyılların karanlığında kaybolmuş *bir hikmet ve irfân*dan (gnosisden) artakalan bir kırıntı olarak Rönesans'ın son devrelerine kadar süregelmiştir.

Pitagor-culuğun ilk sâfiyet devrini karakterize eden en bâriz vasıf, bunun, sayı kavramını yol gösterici bir ilke olarak kullanarak âlemdeki Vahdânî düzenin bir bütün olarak idrâk ve şuuruna doğru mânevî bir yükselişi gerçekleştirme gayretini yansıtan bir hâl ve mânevî zevk mezhebi olmasıdır. Bunun gerçekleştirilmesindeki psikolojik güçlükler ve bir de ehil olmayan mürşidler bu hâl ve mânevî zevk mezhebinin psödo-rasyonel bir söz kalıbına, daha doğrusu spekülâtif bir nevi *hurûfilik* ve *aritmoloji* kalıbına dökülerek soysuzlaşmasını çabuklaştırmıştır.

Biz gene Pitagor-cu anlamdaki fizikçilere dönecek olursak, bunların dikkatinin daha ziyade mûsikî, mîmarî ve astronomi konularında odaklandığını görürüz.

Mûsikî

Mûsikî alanında Pitagor-cu fizikçinin dikkati özellikle seslerin âhengi, yâni harmoni üzerinde toplanmıştır. Âhenk, esâsında, her varlığın yapısındaki farklı ve hattâ zıt unsurları tevhi'd eden (birleştiren) bir ilkedir. Yukarıda da değinilmiş olduğu gibi, mezhebinin öğretisi gereği âlemi vahdet (birlik) açısından algılamak zevkinde olan gerçek Pitagor-cu için, zıtlıkları giderici her ilke ve bu ilkeden hareket ederek zıtlıkları bağdaştırıp yüksek bir idrâk çerçevesi içinde uyumlu kılmaya yönelik her yol-yordam (metod) mukaddestir. Mûsikîde seslerin âhenkli oluşu, yâni harmoni bilgisi, aslında gizli bir aritmetiğe dayanmaktadır. Mûsikîde, çalgılar ve ses aracılığıyla duygulara hitâb eden bu harmoni, aslında, muhâtabı akıl olan ve sayılarda gizli kalan

İlimde Demokrasi Olmaz!

harmoninin bir tecellîsinden başka bir şey değildir. Şu halde ontolojik bakımdan sayı eşyâdan ve akıl da sayıdan önce gelmektedir.

Mûsikîde konsonans ve dissonansların araştırılmasının ve bunların aralarındaki aritmetik ilişkilerinin tesbitinin, hem çeşitli çalgıların yapımında ve hem de ortaya akustik bakımından birçok problemin çıktığı tiyatroların inşâsında önemli gelişmelerin kaydedilebilmesi sonucunu doğurmuş olduğunu da ilâve etmek gerekir.

Harmonik aralık fikri eski çağlarda Pitagor-cuların etkisiyle o kadar gelişmiştir ki, bazı Grek mâbedleri bunun taşlaşmış misâlleridir. Gerçekten de, meselâ Atina'daki Partenon'un içinde bulunan sütûnlar ile binanın cephesindeki sütûnları ayıran aralıklar incelendiğinde, bunların "Pitagor gamı" ile tamâmen aynı orantıda sayılar vermekte oldukları ortaya konulmuştur.

Böylelikle mîmarîye de geçmiş olan Pitagor-cu gelenek, içerdiği bütün semboller ve bunların bâtınî anlamlarıyla birlikte MÖ I. yüzyılda yaşamış olan Marcus Vitruvius Pollio'nun *De Architectura* isimli eseri ile yukarıda anılmış olan Luca Pacioli'nin *Kutsal Oran Hakkında*'ki eserinde bulmak mümkündür. İşte bu tür geleneklerdir ki, sâdece, ağır ve girift bir sembolizme dayanan ortaçağ gotik sanatının doğmasında etken olmakla kalmamışlar, hattâ rönesans mîmarîsini bile derinden derine etkilemişlerdir.

Astronomi

Platon, *Cumhûriyet* isimli eserinde mûsikî ile astronominin iki kardeş bilim olduklarını söyler ki, bu, Pitagor-cu geleneğe uygun bir beyândır. Nitekim Pitagor-cu geleneğe göre mûsikîdeki âhenk göklere de yansımaktadır.

İzmirli Teon'dan rivâyet olunduğuna göre, Pitagor-cular için, her biri birer *nefs* ve *akıl sâhibi* olan gezegenleri göklerde taşıyan kürelerden Ay'ınki Arz'a en yakın olanı olup, Merkür ve Venüs'ünkiler sırayla ondan sonra gelmektedirler. Güneş'i taşıyan küre dördüncü olup onu Mars ve Jüpiter'inkiler izlemekte, Satürn'ünki ise yıldızlara en yakın ve en son yedinci küreyi oluşturmaktadır.

Böylelikle bu *yedi semâvî küre* ya da *yedi kat gök*, ikişer ikişer birbirlerini ayıran aralıkların, bir oktavı oluşturan seslerin aralıklarına tekâbül etmeleri dolayısıyla(!) lîr ya da çenk denilen yedi telli çalgının da verdiği seslere tekâbül etmektedir. Bu itibârla âlem *yedi telli çenk* misâli olup, Pitagor-cular için mûsikî gamı da, aslında, kozmik bir olgu ve astronomi de semâvî bir mûsikîden başka bir şey değildir.

Pitagor-culukta Olgun İnsan (İnsân-ı Kâmil) İdeali

Âlemi oluşturan gök kürelerinin kendi eksenleri etrafında dönerlerken çıkarıldıktan mûsikîyi idrâk etmek Pitagor-cu fizikçilerin en yüce ideallerinden biriydi. Ama bu mûsikîyi algılamak her fânîye nasîb olamıyordu. Nasıl ki ormandaki bir

İlimde Demokrasi Olmaz!

kimse ağaçları görmekten ormanı göremezse veyâ daha felsefî bir ifâde tarzıyla, nasıl ki her şeyde tecellî eden *âraz* o şeyde gizli olan *cevhere* perde olursa, Pitagor-culuğa göre, âlemi oluşturan gök kürelerinin yedi telli çenk misâli çıkardıkları mûsikînin bizatihi içinde bulunan insanlar da, kendilerini, yâni duygularını ve akıllarını âlemdeki âraza kaptırmış oldukları için, bu mûsikîyi algılayamamaktadırlar. Böyle aşkın bir idrâkin gelişebilmesi ve beşerin âraz ile cevherleri, ve cevherler aracılığıyla da âlemin ve âlemdeki bütün tecellîlerin, bütün cevherlerin, bütün ârazın yegâne kaynağı olan *âlemin özünü* (eski deyimiyile *âlemin zâtını*) temyiz edebilmesi ve mânevî zevkine varabilmesi için de özel bir mânevî eğitime ihtiyâç vardır.

İşte bu mertebeye erişmiş olan ve bir olgun mürşidin nezdinde bu gözlem ve temyiz yeteneğini kazanmış bulunan Pitagor-cu mürîdin kendisinin de olgun mürşidler safına geçmeye ve âlemdeki bu ilâhî mûsikîyi sürekli olarak dinlemeye hem yeteneği ve hem de hakkı olmuş olur. Ancak, buradaki dinlemek fiilinin bu kapsamda haiz olduğu semântik değer, kulağın işitmesiyle ilgisi olmayan sembolik bir anlama işâret edebileceğine de dikkati çekmek gerekir.

Pitagor-culuğun bilim alanına yansımış olan sonuçlarının esâs motivasyonları ve aslında dinî-felsefî bir özelliği olan bu mezhebin bâtınî vechesinin sırları ve amaçları ile taşıdığı mesajın anlamı, ancak Pitagor-culuktan bu yana dünyanın çeşitli yerlerinde ve çeşitli iklimler altında ortaya çıkmış olan bu tür düşünce ekollerinin getirdikleri davranış ve kavramların, Pitagor-culuğunkilerle paralel oluşlarından esinlenerek ve özellikle, bu ekollerin davranışlarını ve getirmiş oldukları kavramları semântik bakımından ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmemizi mümkün kılacak tarzda elimizde daha çok belge bulunması sonucu mümkün olabilecektir.

Ancak, bu inceleme metodunun epistemolojik bir değeri haiz olabilmesi için şu iki varsayımdan birine dayanması gerektiği de âşikârdır:

1) ya, Pitagor-culuktan sonra zuhur eden ve gerek bazı davranışlar gerekse bazı kavramlar bakımından onunla benzerlikler arzeden bütün ekoller doğrudan doğruya Pitagor-culuktan esinlenmişlerdir;

2) ya da, gerek Pitagor-culuktan gerekse ondan evvel ve sonra zuhur etmiş olan ekollerden de bağımsız; bunların ve hattâ insan mâkûlesinin ötesinde olan) aşkın ve değişmez tek bir gerçek, çeşitli zamanlarda ve çeşitli iklimler altında insan mâkûlesine, *aşağı yukarı aynı mâhiyetteki semboller aracılığıyla* yansımış bulunmaktadır.

Kepler'deki Pitagor-cu Mistik Şevk ve Heyecân

Varlıklarına böylece kısaca değinmiş olduğumuz bu tarzdaki metafizik spekülasyonları bir yana bırakarak, şimdi artık, davranış bakımından değil de, belirli bir irfân zevkini aksettiren spekülâtif bilgi açısından Pitagor-culuğun Johannes Kepler'in (doğumu: Weil-der-Stadt, 27.12.1571; ölümü: Regensburg: 15.11.1630) eseri üzerindeki yankılarını incelemeye dönebiliriz.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Kepler'in hangi eserine bakılırsa bakılsın, ya eserin bir boydan bir boya tümünde, ya da orasına burasına serpiştirilmiş bazı paragraflarında Pitagor-cu mistik bir düşüncenin derin izlerini teşhis ve tesbit etmek mümkündür.

Âlemin düzenindeki âhenge olan derin ve mistik inancının etkisi altında 1619'da tamamlamış olduğu *Harmonices Mundi* (Âlemin Ahengi) isimli eserinde Kepler, Pitagor-cuların yukarıda mûsikî ve astronomi ile ilgili olarak değindiğimiz fikirlerini ele almakta ve işlemektedir. Bu eserin tamamlanmasından üç ay önce kızı ölmüş olan Kepler, aynı târihlerde Prag arşövekinin kendi jüridiksiyonu altındaki bölgede bir protestan mâbedini kapatıp yıktırması üzerine protestanların imparatorluk niyâbet meclisi danışmanlarından üç kişiyi Prag'daki Hradçani Şatosu pencerelelerinden aşağıya atmalarıyla başlamış olan kargaşalıkları da telmih ederek bu eserin bir yerinde "Arz *Mi-Fa-Mi sesi vermektedir ki biz de buradan yurdumuz üzerinde sefalet (lâtincesi: Miserere) ve açlığın (lâtincesi: Famina) hüküm sürdüğü sonucunu çıkarabiliriz*" demektedir. Bu tarz bir zihniyetin tam anlamıyla Pitagor-cu bir zevki aksettirmekte olduğu ise aşikârdır.

Gerek 1596 târihli *Mysterium Cosmographicum* (Âlemin Sırrı), gerek 1609 târihli *Astronomia Nova* (Yeni Astronomi), gerek 1619 târihli *Harmonices Mundi* (Âlemin Ahengi) ve gerekse 1618 ilâ 1621 arasında yayınladığı 7 ciltlik *Epitome Astronomice Copernicanae* (Muhtasar Kopernik Astronomisi) isimli eserlerinde semâvî düzeni keşfetme yönündeki cehdi ve ihtirâsı apaçık bir şekilde görülen Kepler, tamamen Pitagor-cu bir geleneğin etkisiyle, sayının âleme hükmetmekte olduğunu ve kendi görevinin de Allâh tarafından vaz olunmuş olan harmonik oranları keşfetmek olduğunu ve artık: "*Cenâb-ı Hâlik'in yedi telli irfân çengini terennüm ettirmek gerektiğini*" beyân etmektedir.

Kepler bu mistik heyecânını, meselâ *Âlemin Ahengi* isimli eserinde: "*Hiç bir şey bana engel olamaz! Kendimi, içimi saran kutsal ihtirâsa terk edeceğim. Eğer sonunda affedilecek olursam sevinecek, mahkûm edilecek olursam da buna tevekkülle katlanacağım. Çağdaşlarımın da, benden sonra gelecek olanların da bunu okumaları beni hiç ilgilendirmiyor. Eğer Cenâb-ı Hakk bir keşif ehlinin zuhuru için altıbin yıl beklemişse, ben de bir okurun zuhuru için pekâlâ yüz yıl bekleyebilirim*" şeklinde ve daha başka eserlerinde de meselâ: "*Tek isteğim, Zâ'tını mahlûkatın yapısında idrâkime tecellî ettiren Cenâb-ı Hakk'ı kendi içimde de idrâk edebilmektir*" ve kezâ, "*Ey Sana olan hamdimizin nûrunu bize erişirmek için, tabîatın nûru aracılığıyla, rahmetinin nûrunun arzusunun uyardıran Rab'bım, Hâlik'im! Senin izinle kudretinin e'falini hayranlıkla seyrettiğim yaratıcılığının murâkabesiyle bana lûtfetmiş oldukların için Sana hamd olsun!*" şeklinde mistik bir lirizm dolu pasajlarla dile getirmişti.

Kepler'in Astronomisinde Pitagor-cu Kalıntılar

İlimde Demokrasi Olmaz!

Kepler, henüz daha 25 yaşındayken yayınlamış olduğu *Âlemin Sırrı* isimli küçük kitabında Pitagor-cu düşünceleri, bunlardan yeni sentezler gerçekleştirecek derecede, iyice hazmetmiş olduğunu ortaya koymuştur.

Nitekim bir yandan Pitagor-cuların yukarıda sözü edilen düzgün çokyüzlüler hakkında spekülasyonları, diğer yandan da gezegenlerin hareket eden semâvî küreler üzerinde ve onlarla birlikte belirli bir ahenk içinde cevelân ettikleri hakkındaki kanaatleri Kopernik sistemi ile bağdaştırma çabası içinde gözükken Kepler, âlemin yapısını şöyle açıklamayı önermişti:

Güneş'in etrafında dolanmakta olan gezegenlerin, Kepler'in zamanında, en dışındaki gezegen olduğuna inanılan Satürn'ü taşıyan küre içine çizilmiş bulunan kübün içine Jüpiter'i taşıyan küre; onun içine de bir düzgün dörtyüzlü ve onun da içine Mars'ı taşıyan bir küre çizilmiş bulunmaktadır. Mars'ı taşıyan kürenin içine çizilmiş olan düzgün onikiyüzlü, Arzı taşıyan küreyi; o da Venüs'ü taşıyan kürenin içine çizilen düzgün yirmiyüzlüyü ihtivâ etmektedir. En son olarak da Venüs'ü taşıyan kürenin içine çizilen düzgün sekizyüzlü ve onun içine çizilmiş olan Merkür'ü taşıyan küre gelmekte ve en ortada da Güneş bulunmaktadır.

Böylece bu 5 düzgün çokyüzlü arasındaki aralıkların gezegenler arasındaki aralıkları sadâkatle yansıtabileceği ümit edilmekteydi. Ayrıca gezegenlerin Güneş'e en uzak konumda bulundukları *afel* noktaları ile Güneş'e en yakın bulundukları *perihel* noktaları arasındaki uzaklık farklarını da izah edebilmek için, gezegenleri taşıyan her bir küre yüzeyinin ihmâl edilemeyecek bir kalınlığı olduğu kabûl edilmekteydi.

Bu türlü inşâ olunan model her ne kadar Kopernik'in vermiş olduğu rakamlarla tamamen uyuşmuyorsa da, Kepler'de Pitagor-cu geleneğin ağırlığı o derece fazladır ki, bu eserini yayınladıktan yirmi sene sonra dahi bunu reddetmemekte ve hattâ: "*Bunu bana yazdıran, sanki semâvî bir kehânetmişcesine bu küçük kitap, Allâh'ın aşikâr bütün e'f'alinde olduğu gibi derhal, bütün bölümleri bakımından mükemmel ve baştan başa doğru olarak kabûl edildi*" diyebilmektedir.

Kepler'in *Âlemin Ahengi* adlı eserinde ifâde ettiği üçüncü kânûna yol açan gayretin de dikkatle yürütülmüş bir tündengelimden çok Pitagor-cu bir sezginin sonucu olduğuna da işâret etmek gerekir.

Kepler'in Pitagor-culuktan ayrıldığı noktalar

Kepler'i bütün araştırmalarında sevk ve idare eden motivasyon, "*Âlemde saklı gizli bir sırrın ve düzenin var olduğu*"na dair mistik bir inanç şeklinde ortaya çıkan Pitagor-cu bir idealdir.

Ancak, spekülâtif hâliyle dahi Pitagor-culuğun muhayyele, murâkabe ve mükâşefeye dayanan *pasif* bir zevk hâli olmasına karşılık, Kepler'de Pitagor-cu bir

İlimde Demokrasi Olmaz!

temel üzerine ilâve olunan *dinamik* bazı hasletler ona bir ayağı Ortaçağ'da, diğer ayağı ise yeniçağda bulunan bir köprü vazifesi gören müstesnâ bir yer atfetmektedir.

Eserlerinin motivasyonu ne olursa olsun, bunların ortaya konusu esnâsında Kepler'in takındığı tutum ve davranıştaki dinamik elemanlar onun orijinalliğinden başka, yepyeni ve objektif bilimsel sonuçlar elde etmesini de sağlamaktadırlar.

Kepler'e gelinceye kadar sebepleri araştırılmaksızın gezegenlerin hareketlerini tasvirî bir şekilde yansıtan bazı modeller vardı. Kepler olayların bu tasviri yerine, akılcı bir açıklama koymaya teşebbüs etmiştir. Bütün bunların üstünde, presizyon merâkı bir hastalık derecesinde gelişmiş olan Kepler, Platon ve Aristoteles'den (Aristo'dan) itibâren Ptolemaios (Batlamyus) ve Kopernik'den geçmek sûretiyle kendisine gelen ve "dairenin en mükemmel semâvî şekil olduğu" hakkındaki önyargıyı ancak Tycho Brahe'nin gözlemleri üzerinde yaptığı yüzlerce ve hattâ binlerce sayfa hesap müsveddesi sonucu bir kenara itmeye mecbur kalarak gezegenlerin yörüngelerinin daire değil de, Güneş'in odaklarından birini işgâl ettiği elipsler olduğu sonucuna varmıştır.

Ancak, bu eliptik yörüngeler üzerinde gezegenlerin hızlarının sâbit kalmadığını da tesbit eden Kepler, bunun sebebini izah etmek için Güneş ile gezegenler arasında mıknatısvârî bir çekimin mevcûd olduğu; yörüngeleri üzerinde seyrederek, gezegenlerin Güneş'e dost(!) ya da düşman(!) kutuplarını göstermelerine göre Güneş tarafından çekilip ya da itilmeleri sonucu yörüngeleri üzerindeki yer değiştirme hızlarında bir farklılık meydana geldiğini savunan bir de teori ileri sürmüştür.

Tycho Brahe'nin yaptığı gözlemler üzerindeki sabırlı hesapları sonunda, Ptolemaios'danberi süregelen bir geleneği bir anda bertaraf ettirecek şekilde ortaya çıkan bir sonucu kuru kuruya gözleyip tescil etmek yerine, bu sonucun bir de sebebini açıklayabilmek için mâkul ve fiziksel olaylarla da uyuşan bir teori kurma teşebbüsü işte, Kepler'i Pitagor-cu diyalektikten koparıp gerçekten de çağdaş bilimsel diyalektige yönlendiren olağanüstü önemli ve karakteristik bir davranıştır.

Bununla beraber, bir taraftan teorik ve mistik muhayyele zenginliği yanında imânî umdelere kuvvetli bir inanç, diğer taraftan da kesin bir presizyon endişesinin olayları gözlemlerden çok, sebepleriyle idrâk ve izaha yönelik gayreti arasındaki çelişkileri, Kepler'in, kendi nefsinde birleştirebilmiş olması da bir anlamda zıtları tevhid etmeye yönelik Pitagor-cu idealin gene de belirli bir vüs'atte gerçekleşmesi değil midir?

Düşüncesi, eserleri ve hayatı üzerinde derin izlerini taşıdığı bütün Pitagor-cu geleneğe rağmen Kepler'in o çelişki ve paradoks dolu şahsiyeti zaman zaman çok berrâk kritik bir idrâk ve görüş sâhibi olabileceğine dair misâller vermiştir. Özellikle, henüz bir gençlik eseri olan *Yeni Astronomi*'nin girişinde, bilim ve kilisenin öğretisi arasındaki çelişkileri büyük bir berrâklıkla dile getirerek kilisenin otoriter öğretilerine karşı aklın üstünlüğünü şöyle belirtmiştir: "*Tabîat bilimleri bakımından kilise azîzlerinin düşüncelerine gelince bunu tek kelimeyle, otorite'nin ağırlığının teolojide ge-*

çerli olmasına karşılık, felsefede sâdece aklın ağırlığının geçerli olduğunu söylemekle cevaplandıracağım. Buna göre Arzın yuvarlaklığını inkâr etmiş olan Lactance azîz ilân edilmiştir. Arzın yuvarlaklığını kabûl edip de antipodları reddeden Augustinus da azîz ilân edilmiştir. Arzın küçüklüğünü kabûl edip de hareketini inkâr eden Engizisyon Mahkemesi de kutsal ilân edilmiştir. Ama benim için, Kilisenin alâmelerine borçlu olduğum bütün saygıya rağmen felsefeye dayanarak Arzın yuvarlak, her tarafı antipodla dolu, ihmâl edilebilecek kadar ufak ve yıldızlar arasında hızla hareket etmekte olduğunu ispatladığım zaman gerçek hepsinden de daha kutsaldır."

Sonuç

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, Kepler bütün eserlerinde ve yaşantısında Pitagor-cu bir geleneğin zaman zaman yoğunlaşabilen etkisini yansıtmış ise de, bilhassa Uluğ Bey'den Tycho Brahe'ye ve ondan da kendisine intikâl eden gözlem sonuçları üzerindeki çalışmaları ve kendisinde gelişmiş presizyon fikri, Kepler'i sırf murâkabe ve mükâşefeye dayanan Pitagor-cu diyalektikten zaman zaman uzaklaşarak onda, gerçekten de çağdaş anlamda bilimsel sayılabilecek *verimli bir şüpheliğe dayanan* kritik bir düşüncenin ve kendisinden sonraki kuşaklara alem olacak verimli bir diyalektiğin oluşmasına yol açmıştır.

50. POZİTİF BİLİM İLE METAFİZİĞİ KARIŞTIRMAMAK GEREKİR⁵⁷

Lâtin kökenli *pozitif* kelimesinin etimolojik anlamı; *kesin, değişime uğramazdır*; müsbet kelimesi ise Arapçada; *sübût etmiş, kesinleşmiş, delillere dayandırılmış* anlamındadır. Görülüyor ki, gerek lâtin kökenli pozitif, gerekse arap kökenli müsbet kelimesi aynı anlama gelmektedir. Buna göre *pozitif ya da müsbet bilim* delillere dayandırılarak sübût etmiş ve bu kapsamda kesinleşmiş bilgiler içeren bilimdir.

Bu, herhangi bir kimsenin kendi hayalhânesinin telkin ettiği yanıltıcı ilhâmın, mâhiyetini değiştiremeyeceği; bu bilgileri tesbit ve idrâk edenden de, bu tesbit ve idrâk için yararlanılan (duyu organları, gözlem ve ölçüm âletleri, akıl yürütme kuralları... vb. gibi) araçların tümünden de bağımsız; yâni, kısacası, kişilerin nefisleriyle kâim olmayıp nesnelere (*obje*'lerle) ilgili *objektif* bilgilere dayanan bilim demektir.

Pozitif bilimlerin objektifliği ya matematikte olduğu gibi mantık kurallarının işlerliğiyle; ya da diğerlerinde olduğu gibi, bu mantık kurallarının işlerliği yanında bu bilimlerin öngördükleri olayların gözlem ve ölçümlerinin mümkün hatâ sınırları içinde uyumlarıyla ve ayrıca da bütün bu olguların Popper anlamında *yanlışlanabilir* olmalarıyla, yâni bu olguları gözlem ve ölçümler aracılığıyla yalanlayabilme yol-yordamının mevcûd olmasıyla temin edilir.

⁵⁷ *Türkiye* gazetesinin 08.03.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

Binaenaleyh ölçüme tâbi'' tutulamayan veyâ kendisi değilse bile etkileri de ölçülüp gözlenemeyen, pozitif bilimlerce bilinen olaylara ircâ edilemeyen yâhut da bunlarla objektif ilgisi, ilintisi kurulamayan, ayrıca *yanlışlanabilirlik kriterlerine* uymayan bilgi ve olgular pozitif bilimlerin kapsamı dışında kalır. Bunlara *pozitif bilim dışı* ya da eski Grekçe'de Tabîat karşılığı *füzis* kelimesinden mülhem olarak *fizik dışı, fizik-ötesi*, yâni *meta-fizik* bilgi ya da olgular denir.

Şu halde pozitif bilimlerin sınırları böylece belli olmaktadır. Pozitif bilimlerin, kendi alanlarının dışında kalan ve *erişemedikleri* olgu ve bilgiler için *kendi çerçeveleri içinde* söyleyebilecek bir şeyleri yoktur. Eğer bir kimse bunun aksini iddia ederse, meselâ rûhun var ya da yok olduğunu pozitif bilimlerin çerçevesi içinde tartışmaya kalkışır ve hattâ tartıştığını iddia ederse, ya pozitif bilim ile metafiziği bir *kavram kargaşası sefâleti içinde* birbirine karıştırıyor, ya da pozitif-bilimsi bir görünüm sergileyerek safsata yapıyor demektir. Zirâ metafizik alanına ait bir kavramın ontolojik realitesini pozitif bilim kıstaslarına göre kabûl veyâ reddetmeye kalkışmak, bir avuç leblebinin ağırlığını bir diyapazonun verdiği lâ sesi cinsinden ölçmeye kalkışmak kadar abestir.

Hemen söylemek gerekir ki, *metafizik*, felsefenin çok önemli kollarından biridir, ama pozitif bilim değildir. Metafiziğin de ayrı bir değeri, ayrı bir etkinliği vardır. Bir kimse metafiziğin çerçevesi içinde kalarak pozitif bilimlerin mâhiyetiyle ilgili olay ve olguları pekâlâ tartışabilir; bunun bir anlamı vardır. Ama bu takdirde aslâ pozitif bilim yapıyor olmaz. Fakat eğer bir kimse pozitif bilimlerin kıstaslarına dayanarak metafiziğin mâhiyetiyle ilgili olay ve olguları tartışmaya kalkışarsa, artık pozitif bilim değil, yalnızca pozitif bilim görünümü altında metafizik ve semeresiz bir spekülasyon, hattâ çoğu kere de safsata yapıyor demektir.

Pozitif bilimlerde objektiflik bilinci, târih boyunca çok yavaş teessüs etmiştir. Objektif düşünceyi bir *modus vivendi* (bir hayat tarzı) hâline getirmek ise çok sıkı bir otokritiği, bir otokontrolü ve nefse hâkimiyeti gerektirmektedir. Bugün bile, kendi alanlarında ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar, bütün bilim adamlarının bilim yaparken ve hele bilimi yorumlarken objektifliğe her zaman sıkı sıkıya riayet edebildiklerini söylemek mümkün değildir.

Bunun sebeplerinin başında da, gençlere pozitif bilimleri öğretirken bunlara paralel olarak *bilim ahlâkı* diye bir ders okutulmaması gelir. Bu, üniversite eğitiminin gerçekten de önemli bir eksikliğidir. Bilim ahlâkına sâhip bir bilim adamı; hem "pozitif bilim ile metafiziği tefrik ve temyiz etmeye muktedir" ve hem de "*karşımdakiler nasıl olsa câhil; ben pozitif bilim ile metafiziği şu ya da bu şekilde birbirine karıştırsam bile farkına varmazlar; ben de dâvâmda galebe çalmış görünmek için bu kavram kargaşasında istediğim mugâlâta ve safsatayı rahatça yaparım*" kolaylığına kaçmayacak kadar da (1) nefesine hâkim, (2) ilmine karşı âdil ve de (3) iz'an sâhibi olmak mecbûriyetindedir.

Pozitif bilimlerin kudretlerinin ve sınırlarının kesinlik kazanması, ayrıca metafizikten ve metafizik içerikli kavramlardan arındırılması hiç de kolay değildir. Bu-

gün bile, yaptıktan bilimin değeri ve epistemolojisi üzerinde kafa yormak fırsatını bulamamış, fakat çok değerli ve velûd bilim adamları dahi bu konuları kolaylıkla birbirine karıştırabilmektedirler. Bu, bilim iktisâbının ne kadar zor, ama bilim hakkında sağlıklı ve realist bir tefekkürün ise bundan daha da zor olduğunun; böyle bir tefekkürde, temyizın yanılma payının ve fehâmetinin atâletinin de ne denli büyük olabildiğinin delilidir.

51. İLİM VE "BİLİMCİLİK"⁵⁸

İlmin temeli olan deneysel (tecrübî) ve tündengelimsel (istidlâlî) metod, ilmî gerçeklerin ortaya çıkarılmasında sübjektif (enfüsî) spekülâsyonları asgarîye indiren, bu gerçeklere "objektiflik" kazandıran kıymetli bir vâsıta olarak yaklaşık dört ilâ beş asırdanberi başarıyla uygulanmaktadır. Bu metod, eriştiği olağanüstü sonuçlar, gündelik hayatta gerçekleştirdiği kolaylıklar ve diğer olumlu imkânlarla toplumdaki etkisini de, itibârını da günden güne arttırmaktadır.

Bu metod sâyesinde ilmin artan başarıları ve itibârı, objektif saf ilmin yanısıra bir de sübjektif bir *ilim ideolojisinin* yavaş yavaş şekillenmesine yol açmış bulunmaktadır. Bu ideolojinin ilk tohumları önce Fransız Ansiklopedicileri: Denis Diderot (1713-1784) ile Jean Le Rond d'Alembert (1717-1783) ve sonra da Josephe Louis de Lagrange (1736-1813) ve Pierre Simon de Laplace'ın (1749-1827) çalışma ve yorumlarında görülmektedir.

Fakat bu ideolojiyi dogmatik bir doktrin hâline dönüştüren Auguste Comte'dur (1798-1857). Daha sonra Claude Bernard (1813-1878), Ludwig Boltzmann (1844-1906) ve Pierre Duhem (1861-1916) de kendi ilmî çalışmalarının telkini altında kaleme aldıkları felsefî yorumlarıyla bu doktrini geliştirip yaymışlardır. Daha yakın zamanlarda ise bu doktrin mirasını yüklenmek Kuantum Mekaniği'nin Kopenhag Ekolü mensûblarına nasîb olmuştur.

"Bilimcilik" (*scientisme*) diye isimlendirilen bu ideoloji, Kâinat'taki bütün olayların eninde sonunda maddî, fizikî olaylara ircâ edilerek açıklanabileceğini ve bunun da mutlaka matematiksel bir model gerektirdiğini *temel dogma* olarak kabûl eder. Bu yönüyle de materyalizmin (*dehrîliğin*) gelişmiş, fakat aynı zamanda çok da sinsi bir türüdür. Kopenhag Ekolünün takipçilerinin Heisenberg'in *belirsizlik ilkesinden hareketle* irâde-i cüz'iyeyi açıklama teşebbüsleri de, Hans von Ajberg müstear adıyla yazan kişinin kitaplarında Kur'ân'ın rûh, melek, cin, vb... gibi mânevî kavramlarını modern Teorik Fiziğin bir zihin cimnastiğinden öteye gidemeyen takiyon vb... kavramlarıyla maddî bir şekilde açıklamaya kalkışması da Ahmet Hulûsi'nin cinleri mikrodalgalarla eş tutması da hep bilimciliğin gizlediği sinsi materyalizmin sebep olduğu, cilâsı ve câzibesi parlak *ilim sapıklığının safsataları ve hurâfeleridir*.

Bilimcilik bugün her ülkede kök salmış, eğitimin her kademesine sızmış ve genellikle de, ister ilim eğitimi görmüş olsun ister olmasın, ilmi bir metod olarak

⁵⁸ *Türkiye* gazetesinin 07.12.1989 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

kavramaktan ve ona öncelikle bu gözle bakmaktan âciz herkesin bilinçli bir şekilde ya da bilincine sâhib olmaksızın bir dogma (îman umdesi) olarak benimseyip câhilce bayraktarlığını yaptığı bir ideolojidir. Bunun bir sebebini de, ilmin, gerçeği araştırmak üzere bir yol-yordam (bir metod) olarak değil de, üniversitede bile hâlâ yarı dogmatik bir tarzda öğretilmesinde aramak gerekir.

İlmin günden güne gelişmesi öğrencilere kısa zamanda daha çok bilgi aktarmayı zarurî kılmıştır. Öte yandan üniversitelerdeki öğrenci izdihâmı da hocanın bunlarla tek tek ilgilenebilmesine artık müsaade etmemektedir. Bundan dolayı hemen bütün dersler, genellikle, çok sayıda öğrencinin yalnızca dinlediği, derse hiçbir şekilde aktif olarak katılmadığı *majistral ders* şeklinde cereyân etmektedir. Hoca kürsüde ilmî gerçekleri sunmakta, bunların anlaşılması ve hazmı da öğrencilere kalmaktadır. Bu kopukluk ve zarurî mizansen tıpkı kilise âyinlerini hatırlatmaktadır. Orada da âyin esnâsında papaz hıristiyanlara sözle ya da jestle Hıristiyanlık dogmalarını sunar; âyine aktif olarak katılmak yetkisi bulunmayan hâzırûn da bunların ne mânâyâ geldiğini âyinden sonra kendi başına keşfedip fehmetmeye çalışır.

İşte derslerin bu âyiniimsi bir tarzda takrîri sonucu olarak *ilim* kelimesi öğrenciler ve halk nezdinde bir nevi mistik bir câzibe icrâ etmekte ve akıldışı fikrî sapıklıklara da kolaylıkla yol açabilmektedir. Âlimler diyemeyeceğim, ama bilim teknisyenlerinin çoğu ve halkın büyük bir kısmı ilmi, hâlâ, seçkin bir *ruhban sınıfının* tekelinde bulunan bir nevi sihirbazlık gibi telâkki etmekte ve sâdece bu sebepten ötürü de, ilmin, otoritesinin münâkaşa kabûl etmez olduğu kadar, vüs'atinin de kavranamaz olduğunu *vehmetmektedirler*.

İlmin mâhiyeti hakkında safsataların ve hurâfelerin zuhuruna ise, hiç şüphesiz, ders takrîrinin öğrenciyi hocanın ilgisinden koparan bugünkü şeklinden başka, tedrisatta ilmî metodolojinin üstüne bastıra bastıra ön plâna alınmayışı kadar *ilmin geçerlilik sınırlarını çizen epistemoloji* ile *ilim ile toplum arasındaki ilişkiyi dile getiren "ilim ahlâkı"nın* öğretilmeyişi de sebep olmaktadır.

İlmin mâhiyetinin sınırlarını çizmek ve konusunu esâtir ve hurâfelerden temizlemek yüzyıllara bâliğ olmuştur; ama ne yazık ki bugünkü ilmi, hüviyeti hakkında yaygın bir biçimde *vehmedilen* hurâfelerden temizlemek şimdilik oldukça uzak bir ideal gibi görünmektedir.

52. KUR'ÂN BİR FİZİK KİTABI DEĞİLDİR!⁵⁹

Hakkındaki bilgimizin tam olmadığı bir nesneye, daha iyi tanıdığımızıza inandığımız bir nesneyi tekâbül ettirmek sûretiyle gerçek ile bağdaşan bilgi üretmek sanatına "metod" denir.

⁵⁹ *Türkiye* gazetesinin 07.06.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

Hakkındaki bilginin tam olmadığı bu nesne bir cisim, bir olay, bir kavram, bir sistem yâni unsurları arasında birtakım ilişkilerin tanımlanmış olduğu bir küme ve hattâ bir başka metod dahi olabilir.

Metod çeşitli adımlardan oluşan bir reçetedir. Sağlıklı, yâni çelişkiden ârî ya da gerçeğe uygun bilgi üretmek için bu adımların sırası genellikle önemlidir.

Bilgi üretmek için tek ve evrensel bir metod yoktur. Her meselenin bünyesine ve mâhiyetine uygun metodlar vardır. Meselâ bir çarpımın sağlayını yaparken izlenen metod, belirsiz bir integralin sonucunun sağlayını yaparken izlenmesi gerekenden hem yapı ve hem de mâhiyet bakımından farklıdır. Gerçekle bağdaşan bilgi kazanmak için, seçilen metodun: (1) isâbetli olması, ve (2) isâbetli olduğunun da kanıtlanmış olması gereklidir. Aksi hâlde metodun da, bu metod aracılığıyla elde edilen bilgilerin de objektif (yâni metodu uygulayanın hevâ ve hevesinden, hayâlinden, marazî ve sübjektif saplantılarından ârî) olduğu aslâ savunulamaz.

Tefsir (yorum) dahi bir bilgi üretimidir. Onun da, her mesele için, kendine özgü bir metodu vardır ve yorumda kullanılan metod da gene, hakkındaki bilginin tam olmadığı bir nesneye daha iyi tanıdığımızı inandığımız bir nesneyi tekâbüle ettirmekten ibârettir. Tabî eğer bu tekâbüliyet isâbetli değilse yorum, konunun uzmanlarını da, akl-ı selim sâhibi kimseleri de bıyık altından güldüren cafcaflı bir lâf salatasından yâni sâdece sübjektif bir yakıştırmadan ibâret olur. Meselâ Osmanlı İmparatorluğu târihinin marksist metoda göre tefsiri işte böylesine isâbetsiz bir yakıştırma, unutulup gidecek olan bir lâf salatasıdır.

Çoğu sefer tefsir ile karıştırılan ve eşanamlı sanılan bir kavram da te'vildir. Tefsir, fes'den türetilmiştir. "Fes", örtülü bir nesneyi keşf ve ayân etmek demektir. "Te'vil" ise rücu' anlamındaki "evl"den ya da bir başka görüşe göre, "evvel" kelimesinden türetilmiştir. Muhyiddin ibn-i Arabî'ye göre ilk ve Allâh (c.c.)'nin ilmindeki asıl mânâsına rücu' ettirmek demektir. Zâten Âl-i İmrân Sûresinin 7. âyetinde meâlen: "*Sana Kitabı indiren O'dur; bunun bir bölümü Kitabın anası (temeli) mesâbesindeki muhkem âyetlerdir; diğer bir bölümü ise müteşâbih âyetlerdir. Kalblerinde doğruluktan ayrılma eğilimi olanlar, fitne ve (kendi hevâ ve heveslerine göre bunları) te'vil etmek için müteşâbih olanlara sarılıp tâbi'*" olurlar. Ama bunların te'vilini ancak Allâh ve ilimde rüsûh sâhibi olanlar bilir..." denilmektedir.

Kur'ân'ın her düzeyden insana hitâb eden en doğru ve en hayırlı tefsiri hiç şüphesiz ki Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) sünnetidir. Asr-ı Saadetden sonra derlenen tefsir kitapları yalnızca âyetleri açıklayan hadîsleri değil, âyetin dilbilgisi bakımından yapısını, içindeki kelimelerin lûgavî nüanslarını, âyetlerin nüzûl sebeplerini de göz önünde tutarak kendine özgü bir tefsir metodunun gelişmesine yol açmıştır.

Fakat daha sonraları bazı kimseler mânâ ve gâye ile ilgisi bulunmayan pekçok husûsu ve hikâyeyi de tefsirlerine dercetmeyi maalesef bir moda hâline getirmişlerdir. Tevrat ve İncil'lerdeki teferruatın (İsrâiliyyâtın) bazı tefsirlerde yer alması işte bu yüzden olmuştur. Bir kısım hikâyeler de Zenâdika, Karamita, Bâtınıyye, Hurûfiyye

İlimde Demokrasi Olmaz!

ve Mu'tezile gibi İslâmın rûhuna aykırı îtikad ve davranış sâhibi fırkaların mensûbları tarafından siyasî maksatla uydurulup tefsirlere katılmıştır. Bunlar müteber olmayan, dalâlete sürükleyen tefsirlerdir.

Bazı müfessirler ile, kendilerini hem müfessir ve hem de her türlü ilimde rüsûh sâhibi olduklarını vehmeden bazı kimseler ise Kur'ân'ın kendi zamanlarındaki ilimlerin sonuçlarına göre tefsirini ve hattâ te'vilini yapmaya kâdir oldukları zehâbiyla (ilim, idrâk, fehâmet, temyiz, temkin ve itidâlin değil de) nefislerinin hevâ ve hevesinin kendilerini nasıl güttüğünün farkında bile olmaksızın ne fâhiş hatâlar yapmışlardır!

Filhakika her ne kadar Kur'ân'ın yaklaşık 1/8'i kadarı (yaklaşık 750 âyeti) insanları okumaya, yeri göğü ve Tabîat'ı incelemeye, akıllarını kullanmaya ve tefekküre dâvet ediyorsa da, *Kur'ân'ın gâyesi insanlara hidâyet ve rahmettir* (XVI/64); Kur'ân tabîat ilimlerine bilvesiyle değinir. O ne bir fizik, ne bir biyoloji, ne bir kimya, ne bir jeoloji ve ne de bir astronomi kitabıdır!

Bugünün ilmî realiteleri sürekli bir değişim içindedir; pozitif ilimler değişmez yâni nihaî hakîkatlara ulaşabilmiş değildirler. Bu itibarla çağın ilminin izafî sonuçlarını Kur'ân tefsirlerine dayanak kılmak da, tefsirlere karıştırmak da isâbetli, temkinli ve objektif bir tutum değildir; aksine, tehlikelidir de... Eski bazı tefsirlerde zelzele, Ay ve Güneş tutulmaları hakkında pek çok yanlış şeyler yazılmış ve hattâ gerçekten uzak "Batlamyus'un Güneş Sistemi" modeline ve esîr kavramına dayanarak ne saçma te'viller yapılmıştır! Hâlbuki bu kabil teorilerin hepsinin de yanlış olduğu ilmin ilerlemesiyle ortaya çıkmıştır.

Bugün de gerek ülkemizde, gerekse diğer Müslüman ülkelerinde Kur'ân'ı pozitif ilimlerin *bugünkü* sonuçlarına göre tefsir etmeye kalkışan bir *moda akımı* bulunmaktadır. Ve ne yazık ki Kur'ân'ı bu türlü tefsire yeltenenler arasında pozitif bilimlerde gerçekten de yed-i tûlâ sâhibi yâni hem pozitif ilimleri; hem metodolojisini, zaaflarını ve sınırlarını; hem bugünkü sonuçların epistemolojik değerlerini; hem ilim felsefesini ve hem de ilim ahlâkını bilen ve de bu alanlarda özgün düşünüp eser verebileceğini kanıtlamış bir tek kişiye rastlanılmamaktadır. Tefsir metodundan da haberleri olmayan bu kimselerin kulaktan dolma, yarıyamalak bilgilerle Kur'ân'ın tefsirine kalkışmalarındaki kör cesaret karşısında ürkmek elde değil!

Bu sözde-müfessirlerin bir kısmı, Kur'ân'ın aslî ve zatî i'cazının farkında bile olmadan (1) bugünkü ilmin bütün sonuçlarının Kur'ân'da münderic, ve (2) 14 asır öncesinden Kur'ân'ın bunları haber vermiş olduğunu; ve bunun Kur'ân için (sanki ihtiyâcı varmış gibi!) bir mûcize olduğunu iddia ederek, bu hakîkatları keşfetmek sûretiyle Kur'ân'ın münkiirlere karşı müdafaasını yaptıklarını ifâde etmektedirler!

Sözde-müfessirlerin bu fuzulî gayretlerinde üç fâhiş hatâ tesbit edilmektedir:

1. Kur'ân insanlara hidâyet ve rahmet için inmiştir (XVI/64). Sâhibi ve koruyucusu yalnızca Allâh (c.c.)'dur. İnsanların O'nu melce seçecek yerde, kendi-

İlimde Demokrasi Olmaz!

lerini O'na melce ve koruyucu olarak vaz etmeye cür'et etmeleri en azından saygı ve temyiz eksikliğidir.

2. Kur'ân'ı "mümkürlere karşı bu tarzda müdafaaya kalkışmak "isâbetsiz, verimsiz ve yanlış bir stratejidir. Zirâ birisi kalkıp da bu sözde-müfessirlere: "*Madem ki Kur'ân'da bugünkü bilimin bütün sonuçlarının münderic olduğunu söylüyorsunuz o hâlde glüonların, kromodinamiğin, süper sicimlerin, 11 boyutlu uzayların, gizli kuvantik değişkenlerin, Bell Teoremleri'nin, Fermi-Dirac statistiğinin, yıldızmsı nesnelere, dezoksiribonükleik asidin, temel tâ-neciklerin klâsifikasyonunun ve kuarkların ya da kuarkların sayısının yerini ve bunları beyân eden âyetleri gösterir misiniz?*" diye sorsa, buna sözde-müfessirlerin verilecek iknâ ve tatmin edici cevapları yoktur. Ayrıca, Kur'ân bu sözde-müfessirlerin kendisini müdafaalarından da, kendisine zımnem vasîlik taslanmasından da, insanlara hidâyet ve rahmet iken, bir fizik ya da jeoloji kitabı imiş gibi telâkki edilmesindeki nâkıs tutumdan da münezzehtir.

3. Bu sözde müfessirler şimdiye kadar takiyonlar, parite, kara-çukurlar ve benzeri kavramları Kur'ân'daki bazı müteşâbih âyetlerden istihraç husûsunda kendi hayal ve vehimlerini aşabilen mâkul ve objektif bir metod ortaya koymadıkları için hiçbir ilim adamını tatmin ve iknâ edememişlerdir. Ayrıca, tefsir(!) ve te'villerinde(!) de pekçok mânevî hâdise ve varlığı (kendi nefislerine göre mâkul(!) bir izahını verebilmek üzere) bu maddî nesnelere ircâ etmeye kalkışmakla koyu bir materyalizm sergilemekte olduklarının farkında bile olmamışlardır.

Kur'ân (III/7) de müteşâbih âyetlerini te'vilini ancak Allâh (c.c.)'nin ve ilimde rûsûh sâhibi olanların bildiğini beyân etmektedir. Binâenaleyh, bunları kulaktan dolma, yarımıyamalak bilgilere dayanarak te'vil etmeye kalkışmak; bu te'villeri(!) kitaplar, broşürler ve benzerleri aracılığıyla yaymak, nefsin bu husûsta insanın temyiz ve temkinini felç eden, ama vehim ve hayâlini diri tutan müthiş bir hiylesi olarak gözükmektedir. Nitekim Kur'ân'ın an'anevî sünnî tefsir metoduna riayet eden eski müfessirlerin tefsirlerinde "*Muhakkak ki (doğrusunu) bilen Allâh'tır*" mealindeki "*Vallâhü a'lem*" ibâresini sık sık ve tevâzu ile kullanmalanna karşılık, zamanımızın bu sözde-müfessirlerinin bu ibâreye iltifat etmemeleri, bazılarının tefsir(!) ve te'villerinde(!) hep kesin ve nihaî hakîkatları bulup çıkarmış da beyân ediyor havasına bürünmeleri ve hattâ çoğu zaman hitâb tarzlarını birinci şahıs tekil olarak seçmeleri nefislerinin, şuurlarını kamaştırın hiylesine (idrâk sâhipleri için) apaçık deliller teşkil etmektedir.

Bu sözde-müfessirlerin temkîne gelmelerini ve (III/7) âyetinin vaz ettiği hüdüdu iyi idrâk etmelerini niyâz ediyoruz.

53. MÛ'CİZE⁶⁰

⁶⁰ *Türkiye* gazetesinin 31.05.1990 târîhli nüshasında yayınlanmıştır

İlimde Demokrasi Olmaz!

Mû'cize, Arapça "acz" kelimesinden türetilmiş müennes (dişil) bir ism-i fâildir. Bunun müzekker (eril) şekli "mû'cîz"dir; etimolojik olarak *âciz kulan* demektir; ayrıca, "kimsenin yapamayacağı hâl ve şekilde olan" anlamına da gelmektedir. Bu etimolojik anlamın ötesinde mû'cize, peygamberler tarafından izhâr edilen ve halkı şaşkınlık, idrâk ve akıl aczi içinde bırakan olağanüstü durumlara işâret eden semântik bir değer kazanmıştır. Bu kapsamda Allâh'ın mû'cizelerine: âyet, burhan, beyyine; evliyâninkine kerâmet; fâsık veyâ kâfir olduğu belli bir kimsenin gösterdiği olağanüstü hallere de istidrâc denilmektedir.

Peygamberlerden sudûr eden mû'cizeler, beşerin günlük idrâk çerçevesinin alışkın olmadığı ve genellikle de tabîat kânûnlarının çerçevesi dışında vuku bulan olaylar olarak nakledilmektedir. Fakat peygamberlerin, aslında, bu mû'cizelerin zâhirî fâilleri olduklarına; hakikî fâilin ise peygamberleri bu mû'cizelerin izhârî için özel bir emir ve kudretle tahkîm eden Allâh olduğuna inanılır.

Mû'cîz kelimesinin etimolojik anlamı göz önüne alındığında: insanın aklını ve idrâkini âciz bırakan, oluş sebepleri ayrıntılı bir biçimde tesbit ve ihâta edilemeyen her olay bir mû'cizedir.

Bu tanıma göre mû'cize kavramı iki cins izafiliği de peşinden sürüklemektedir. Bunlardan biri mû'cizenin zamana göre izafî oluşudur. Meselâ eski zamanlarda Merkür ile Venüs gezegenlerinin de, tıpkı Ay gibi, hilâl ya da dolunay şeklinde görünebilmeleri insanların idrâki dışında kalan mû'cizevî birer olaydı. Kopernik XVI. yüzyılda geliştirdiği yeni Güneş Sistemi modeliyle bunun sebeplerini doğal bir biçimde açıklayınca artık bu konunun mû'cîz bir yanı kalmadı. Kezâ, havadan ağır bir cisim içinde uçmak Ortaçağ için ancak mû'cizevî bir olay olurdu; ama bugün bunun da mû'cîz bir yanı kalmamıştır.

Mû'cize aynı bir çağda yaşayan insanların bilgi düzeylerine göre de izafîdir. Meselâ bir elektrikçi çırağına: "50 milimetreküplük bir maddeden 24.000 kilovatsaatlik bir enerji üretilebilir mi?" diye sorulsa, vereceği cevap genellikle bunun mümkün olmadığıdır. Oysa, yaklaşık 1 gram ağırlığındaki 50 milimetreküp kadar uranyum-235'in fisyon yoluyla tamamen parçalanması sonucu ortaya çıkan toplam enerji tam 24.000 kilovatsaattir. Bu da daha üst düzeyde bilgiye sâhip kimseler için, etimolojik anlamıyla, mû'cizelerin sayısının avâmın mû'cize olarak kabûl ettiği olayların sayısından niçin çok daha az olduğuna ışık tutmaktadır.

Acaba mû'cize kategorisine sokulan bütün olayların, aslında, bizâtihi bilimsel birer izahı var da, insanın henüz bu bilim düzeyine erişmemiş olması mı bu olaylara mû'cize gözüyle bakılmasına sebep olmaktadır? Yoksa bu mû'cize denilen olaylar herhangi bir ilmî çerçevenin dışında mı meydana gelmektedirler?

İslâm açısından, mû'cize denilen olaylar dâhil, herhangi bir olayın ilmî bir çerçeve dışında kalması muhâldir; çünkü: "Allâh her şeye alîmdir" (II/29), yâni her şey tamamıyla ve kemâliyle Allâh'ın ilminin içinde yer alır, ama insanlar "...Allâh'ın ilminden bir şeyin ancak O'nun müsaade ettiği kadarını kavrar, ihâta ederler"

İlimde Demokrasi Olmaz!

(II/255); hâlbuki "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi de O'na aittir; ve her şeyi ihata etmiş olan O'dur" (IV/126). Zirâ "Allâh, her türlü hatâ ve kusurlardan arınmış öyle bir Zât-ı akdesdir ki her şeyin melekûtunun (yâni ilminin, tedbirinin ve tasarrufunun) tek sâhibidir" (XXXVI/83).

Şu hâlde, İslâmiyet açısından, mû'cize kategorisine giren bütün olaylar muhakkak bir ilim çerçevesi içinde vuku bulmaktadırlar.

Ancak, bu ilmin müsbet bilimlerin bugünkü düzeyinin çok üstünde bir ilim olduğu da âşikârdır. Gene islâmî açıdan, bugünkü müsbet bilimlerin, zaman içindeki tekâmülleri sonunda, hâlen çok küçük bir cüz'ünü oluşturduktan söz konusu ilim ile özdeşleşmelerini ümit etmek de gene (II/255) dolayısıyla muhâldir.

Bundan dolayıdır ki (mû'cize kategorisine sokulan) mû'cîz olaylara "mû'cîz" kelimesinin etimolojik anlamı açısından (yâni insanın aklını ve idrâkîni âciz bırakan, oluş sebepleri ayrıntılı bir biçimde tesbit ve ihâta edilemeyen, kavranamayan olaylar olarak) bakmak islâmî edeb bakımından da isâbetli görünmektedir.

Şimdiye kadar gerek semâvî kitaplarda, gerekse şahısların tanıklıklarıyla pekçok mû'cizevî olay nakledilmiştir. Bir solucanın ikiye bölündükten sonra her iki parçasının da kendiliklerinden iki ayrı solucana tamamlanarak yaşamaya devam etmesi, ya da 1-2 santim boyunda bir çeşit kurtçuk olan *planaria*'nın iyice parçalanıp binlerce parçaya ayrıldıktan sonra, uygun ortamlarda, her bir minik parçasının yeni bir *planaria* olarak büyüyüp tamamlanması, her ne kadar ilk bakışta, birer mû'cize gibi görünüyorsa da, modern biyoloji bu garip olayların sırrını çözmüş ve izahını vermiş bulunmaktadır. Bununla beraber, şimdiye kadar nakledilmiş bütün **mû'cizevî olayların** da lâlettâyin olaylar olmadıkları ve bunların sanki, henüz ihâta edemediğimiz ve hikmetini anlayamadığımız, **çok yüksek düzeyde bazı kurallara uymakta oldukları gözlenmektedir**. Meselâ, yıllarca kötürüm olan bir insanın birdenbire ayağa kalkıp yürüdüğüne defalarca tanıklık edilmiştir de, ayağı kesik birinin kesik ayağının yerinde yeni bir ayağın, ya da başı kesik bir cesedin başının yerinde yeni bir başın bittiği olayı gibi bir olaya hiç tanıklık edilmemiştir. Kezâ *okouma ağacının* gövdesi içinde Arap harfleriyle **Bismillâhirrahmânirrahim, Muhammed** kelimelerinin âşikâre oluşmuş olduğu gözlenmişse de, aynı ağaç türünde ya da başka bir ağacın içinde gotik harfleriyle **"Papa cenapları pek muhterem bir zât-ı şeriftir"** şeklindeki bir ibârenin oluşumu gözlenebilmiş de, nakledilmiş de değildir! Bu gözlemler dahi mû'cizevî olayların *sui generis* (yâni nev'i şahsına mahsus) bir seçim'e ya da beşer idrâkinin çok ötesindeki bir hikmete dayanan bir **mantık'a tâbi'** olarak vuku bulduklarına işâret etmektedir.

Auguste Comte'dan kalma fersûde bir "bilimcilik" (*scientisme*) mezhebinin dogmalarına saplanıp kalmış ve bundan başka bir **gnozeoloji** (bilgi teorisi) mevcûd olmadığını sanan, hâlbuki biraz mürekkep yalasa ve incelemede bulunsa idrâkîni kendi eliyle hapsedtiği hücreden kurtarabilecek olan obsesyonel (saplantılı) entellerde "mû'cize" kelimesi, genellikle, büyük tepki uyandırmaktadır. Ancak, bunlar putlaştırdıkları, ama kühünü kavramaktan da âciz oldukları çağdaş bilimde sebebi

izah edilemeyen, insanın aklını ve idrâkini âciz bırakan pek çok olay bulunduğunu da bilmemektedirler.

Işığın bütün referans sistemlerine göre ve her yönde değişmeyen bir hızla yayılması da, âlemde yalnızca 3 çeşit nötrino olması da, maddenin dalgalı ve tanecekimsel olmak üzere iki vechesi olması da, enerjinin sürekli değil de süreksiz bir biçimde kuvantumlar hâlinde yayılması da hep sebebi meçhul, insanın aklını ve idrâkini âciz bırakan mû'cizevî olaylardır.

Aslında mû'cize, etimolojik anlamı bir kenara itilerek ele alındığında, yalnızca bir *zevk* ve *fehâmet* meselesidir. Ama hangi vechesiyle göz önüne alınırsa alınsın, mû'cize, bugünkü müsbet bilim dağarcığımızın aslâ putlaştırılmamasını ve bunu bir takım değer yargılarına dayanak kılarken de çok temkinli davranılması gerektiğini telkin eden uyarıcı bir kavram ve bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. *Felix qui potuit cognoscere causas!*⁶¹

54. TÜRKİYE MEDENÎ BİR ÜLKEDİR!⁶²

Medeniyet, *medîne* (şehir) kelimesinden gelmektedir; *medenî*, çöl ve steplerde başına buyruk yaşayanların aksine, şehir hayatının düzenine kendisini uyarlayabilmiş kimse demektir. Lâtin ve anglosakson kültürlerinde medeniyetin karşılığı olan kelimeler ise Lâtince (*kîvilis* diye okunan) *civilis*'den gelmektedir. Bu kelime dinî ve askerînin karşıtı olarak kullanılmaktaydı; dilimize *sivil* diye geçmiştir.

Buna göre, en azından etimolojik anlamıyla, medeniyet bir toplumun ahlâkî, hukûkî ve organize bir düzene uygun olarak yaşayabilme yeteneği demektir.

Ancak *medeniyet* kavramına zamanla başka yüklemeler de izâfe edildiğinden onun etimolojik anlamından sapmalar da vuku bulmuştur. İlk sapma *medeniyet düzeyi* kavramının uydurulmasıyla başlamıştır. Bu, kesin bir tanımı olan açık ve seçik (ve dolayısıyla da bilimsel) bir kavram değildir. Onun için de daima sübjektif kalmaya mahkûmdur.

Nedense *medeniyet düzeyi* hep karamsar, hep aşağılayıcı bağlamda bir baskı unsuru olarak kullanılmagelmiştir. 1960'larda bununla eşanlı alternatif bir kavram olarak uydurulmuş olan: 1) *gelişmişlik düzeyi*, 2) *az gelişmişlik* ve 3) *gelişmekte olan* kavramları da böyledir.

⁶¹ "*Feliks kui potuit kognoskere kavzas*" diye okunur. Lâtin şâiri Virgilius'un "*Eşyânun sırlarını ihâta edebilene ne mutlu!*" anlamında ve daha çok, bâtil lâf üretmekten ve bâtil inançlardan yakasını kurtarıp da gerçek ilmin ve gerçek bilgeliğin saadetine erişmiş olanları tebci bâbında söylemiş olduğu, darbimeselleşmiş sözü.

⁶² *Türkiye* gazetesinde 12.07.1987 târihinde yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Birleşmiş Milletler Anayasası'nda (kelimenin etimolojik anlamıyla) hiç de *si-vil* olmayan askerî güc baskısıyla kendilerine veto hakkı tanınmış olan devletler ve ekonomik çıkar açısından bunlara yakın olan diğerleri tarafından, bu tanımlar, Birleşmiş Milletler'in ve Unesco'nun zabıtlarına da geçirilmiş ve bir çeşit resmiyet kazanmıştır. Devletlerin buna göre sübjektif bir biçimde sınıflandırılması uluslararası maddî ve mânevî baskılara bahâne olabilmektedir.

Medeniyet ya da *gelişmişlik* düzeyini objektif bir ölçüye bağlayabilmek üzere ileri sürülen teklifler ise aslâ isâbetli olmamış; aksine, sağduyu ve temyîze aykırı çelişkili durumlara yol açmıştır. En medenî ülke, meselâ 1) gayrisâfî millî hâsıla kıstasına göre A.B.D.dır; 2) kişi başına en yüksek millî gelir kıstasına göre Kuveyt'tir; 3) kişi başına en çok elektrik enerjisi tüketme kıstasına göre Norveç'tir; 4) nükleer kökenli elektrik üretimi oranı açısından Fransa'dır; 5) kişi başına sınaî ürün ihrâcat bedeli kıstasına göre ise Japonya'dır; ve ilh ...

1924 yılında "Türkiye *muasır medeniyet seviyesine* erişmelidir!" derken Atatürk de herhâlde Millî Mücadele dolayısıyla ortaya çıkan yıkıntıların hâsıl ettiği *eziklik* duygusunun ve diğer maddî ihtiyaçların kısa sürede telâfisi özlemini dile getirmekteydi.

1938 yılında ise "Büyük dâvâmız: en medenî ve en müreffeh millet olarak mevcûdiyetimizi idâme ettirmektir" mesajını veren Atatürk'ün hâlet-i rûhiyesi ise öncesinden çok farklıdır. Bu mesajda, öncekinde bir eziklik içinde ifâdesini bulan seviye özleminin artık gerçekleşmiş olduğunu gözleyen ama bununla aslâ yetinilmemesini derpîş eden, en büyük dâvâmızın bundan böyle medeniyet ve refâh yarışlarında en ileri düzeye sâhib olmak olduğunu hedef olarak gösteren bir devlet adamının nefsine güveni ve dirâyeti vardır.

Atatürk'ün vefâtından sonra, *millî bir küçüklük kompleksine yol açacak biçimde*, hep 1924 mesajının tekrarlanagelmış olması esef vericidir. Basının bir kesimi ile bazı devlet erkânı 50 yıldır: "Şöyle şöyle olursa, ancak o zaman çağdaş medeniyet düzeyine erişebiliriz" kabîlinden zırt-pırt ahkâm keserek bu *küçüklük kompleksini* (*Türkiye'nin, hâlâ, bir türlü medenî sayılamıyacağı fikrini*) bilinçli ya da bilinçsiz pompalayıp durmuşlardır.

Türkiye'nin bugünkü teknolojik düzeyi belki tatminkâr olmayabilir; ama Türkiye, *kelimenin tam anlamıyla*, medenî bir ülkedir! Bunu açıkça söylemekten kaçınmak için sübjektif bahânelerin ardına gizlenmenin de; Atatürk'ün 1938 mesajını unutarak ve unutturarak, sanki hâlâ bir realiteyi yansıtmıyormuş gibi 1924 mesajının esprisine şuarsuzca sarılmanın isâbetli bir yanı olmadığı gibi savunulacak bir yanı da yoktur!

55. MİLLÎ ARAŞTIRMA MERKEZLERİNİN

ROLÜ, SEVK VE İDÂRELERİ⁶³

Millî araştırma merkezleri, bağlı bulundukları kurumların kendi kuruluş kânûnlarında yer alan ve beş yıllık plânlara yansıyan millî hedefleri gerçekleştirmeye yönelik, özgün (rutin-dışı) araştırmalarla: (1) bilgi kazanılması ve/veyâ (2) bu bilgilerin, ister yeni teknoloji ihdâsı, ister teknoloji innovasyonu, isterse de teknoloji transferiyle ülkenin refâh ve kudret düzeyini yükseltecek şekilde pratik hayata uygulanması amacıyla kurulmuş olan yarı otonom birimlerdir.

Bu tanıma göre, ev âletleri üreten özel bir şirketin araştırma ve proje bölümü millî araştırma merkezlerinden sayılamayacağı gibi, bazı üniversitelerdeki araştırma merkezleri de bu kategoriye dâhil edilemezler.

Bu bakış açısından Türkiye Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK)'in bazı araştırma merkezlerinin "millî araştırma merkezi" sayılabileceği, Maden Tetkik Arama (MTA)'nın merkezî araştırma birimlerinin ise bu çerçevenin nisbeten kenarında kaldıkları söylenebilir.

Millî araştırma merkezleri bir ülkenin bilimsel kaderinde bilim ve teknoloji üretme; bilimsel yol-yordam ve yöntem ihdâs etme; beyin göçünü önleme; kalkınma plânlarının hisselerine düşen bölümlerini ve kuruluş amaçlarına uygun diğer görevlerini gerçekleştirme; hükümetlere bilim, teknoloji ve bilim politikası konularında danışmanlık hizmeti verme; devletin bilim ve teknoloji alanlarında şeref ve izzetini yayma husûslarında muharrik güce sâhip, örgütlenmiş kuruluşlardır.

Bir millî araştırma merkezinin bütünü bu rolleri etkin bir biçimde icrâ edebilmesi için:

1. Uygun bir biçimde örgütlenmiş olması,
2. Personelinin, yalnızca bilimsel ve teknik liyâkat esâslarına göre seçilip istihdâm edilmesi,
3. Gerek kendi bünyesi içindeki, gerekse üst kuruluşlarla olan ilişkilerinde ağır bir bürokratik yükün altına sokulmamış olması; enformasyon ve iletişim kopukluklarına mâruz bırakılmaması,
4. En alt düzeyden sürekli ve verimli bir faaliyetin olabilmesi için gerekli "kritik kütle" denilen minimum araştırmacı sayısına erişmiş olması,
5. Hedefsiz, plânsız ve programsız bırakılmamış olması,
6. Malî kaynak yetersizliğinden muzdarib olmaması,
7. İstikrârlı bir yapıya sâhib olması, yâni üst idarecilerinin sık sık değişmemesi,
8. Dertlerini ve meselelerini arz ettiğinde, bunları ciddiyet, iyi niyet, adâlet ve ihsân ile dinleyip kabûllenecek yetkili bir makâmın mevcûd olması,
9. Etkin ve sürekli bir koordinasyon mekanizması ve/veyâ an'anesi ile donatılmış olması,

⁶³ *İnsan ve Kâinat* Temmuz 1990.

İlimde Demokrasi Olmaz!

10. Malî denetim ile birlikte mutlakā bir de bir bilimsel denetime tâbi'' olması gereklidir.

Bir millî araştırma merkezinin uygun bir biçimde örgütlenmiş olması, merkezin verimliliğini ve huzurunu yakından ilgilendiren bir etkidir. Bir merkezin organizasyon şemasından bazı bölümlerin, mücbir sebeplerle bile olsa, kaldırılması ya da başka bölümlere ilhâkı, verimliliği ve iç huzuru dâima köstekleyen tasarruflar olmakta ve gerek kamuoyunda, gerekse merkezde önemli çalkantılara sebep olabilmektedir.

Millî araştırma merkezlerimizdeki personelin, her zaman ve yalnızca bilimsel ve teknik liyâkatları kıstas alınarak seçildiğini söylemek zordur. Her bir millî araştırma merkezimiz, geçmiş kısa târihinde, maalesef bilimsel ve teknik liyâkat şartına uymayan ve belirli siyasî görüşlere sâhib olduğu belirtilen kadrolarla şişirilmek felâketine dûçar kalmıştır ve kezâ merkez sorumluları da, üstleri tarafından, belirli yönlerde bir tasfiye yapmaya zorlanmıştır. Personelini yalnızca bilimsel ve teknik liyâkat esâsına göre seçmeyi; bu husûsta nereden gelirse gelsin baskılara göğüs germeyi; başında bulunduğu millî araştırma kurumu veyâ merkezinin birliğini ve çalışma huzurunu korumayı; kendisini maiyetindekilerin vicdânlarının vasîsi olarak görmemeyi fazîlet bilen, yâni kısacası, robotlaştırılmayan üst düzey yöneticilerin ise çeşitli dedikodu, yalan ve iftirâ mekanizmaları çalıştırılmak sûretiyle azledilmeleri maalesef her zaman temin edilebilmektedir.

Millî araştırma merkezlerimizin serpilip gelişmelerine mâni olan husûslardan biri de bürokrasi. Türkiye'de, bu kapsamda, yüksek(!) denilen bürokrasi bu merkezlerin statü ayrıcalıklarının doğurduğu öfke ve hasedin maalesef zaman zaman odak noktasını oluşturabilmiştir. Bu merkezlerden ya da bağlı oldukları kurumlardan üst makâmlara intikâl etmesi gereken resmî evrak ve enformasyonlar çoğunlukla bu engele takılmaktadır. Bunun çok kolaylıkla şahsî olabilen sebepleri yanında, yüksek(!) bürokrasi ile bilim ve teknoloji erbâbı arasında iletişim eksikliği de, bu bürokrasinin hedef ve sâiklerini idrâk ve ihâta edemediği bilim ve teknolojiye karşı doğal olarak duyduğu eziklik de sebep olarak gösterilebilir.

Belki MTA'nın rutin görevleri için istihdâm ettiği personel hâriç, hiçbir millî araştırma kurumu veyâ merkezimizdeki araştırmacıların sayısı, en alt düzeyden sürekli ve verimli bir faaliyet için gerekli olan "kritik kütle"ye erişmiş değildir.

Millî araştırma kurum ve merkezlerimize has bir hastalık da kendi iç bünyelerinde yapılan kısa ve uzun vadeli plân ve programlardan tatmin olmamaları ya da öyle görünmeleri ve devlet ve hükûmetin kendilerine hedef göstermediği, gerçekleştirilecek bir plân ve programın olmadığından yakınmalarıdır. Her ne kadar bu, birtakım tembellik ve beceriksizlikleri örtmeye mahsus bir kılıf ise de, devletin millî araştırma kurum ve merkezleri konusunda şimdiye kadar kaynak israfını önleyici, verimliliği arttırıcı etkin bir koordinasyonu gerçekleştirmediği ve hattâ bunun gerekli olduğunun gündemine alınmış olduğuna dair kamuoyuna yansımış bir emare dahi bulunmadığı da bir gerçektir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Millî araştırma kurum ve merkezlerinin malî kaynak yetersizliğinden aslâ bahsetmemeleri gerekir. Evet, Mâliye Bakanlığı'ndan para daima zor çıkmaktadır. Ancak, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nca (DPT) onaylanarak yatırım plânına alınmış bir proje için devlet daima reel bir ödenek ayırmaktadır. Fakat bu ödeneğin kurum adına Mâliye Bakanlığı'ndan tahsil edilmesinin bir yolu-yordamı, protokolü vardır. Bu yol-yordamı, protokolü tevâzu ile izlemesini bilmeyen idâreciler başarısızlıklarını kolayca "mâlî kaynak yetersizliği" perdesi ardına gizlemeye çalışmaktadırlar.

Millî araştırma kurum ve merkezlerimizin istikrârli bir yapıya sâhib olduklarını, yâni üst yöneticilerinin görev başında uzun zaman kaldıklarını iddia etmek mümkün değildir. MTA'nın 55 yıllık geçmişinde 12 üst yönetici (genel müdür) vardır; buna göre MTA'dan bir üst yöneticinin görevde kalmasının ortalama süresi 5 yıl 5 aydır. Ancak Doç. Dr. Sadrettin Alpan'ın bu görevde 19 yıl kalmış olduğu hesaba katılırsa, Alpan dışındaki diğer üst yöneticilerin görevde ortalama olarak 3 yıl 9 ay kalmış oldukları anlaşılır. TÜBİTAK'ın 26 yıllık geçmişinde 13 üst yönetici vardır ki, bu da üst yönetici başına ortalama 2 yıl 4 aylık bir görev süresi demektir. TÜBİTAK'a bağlı Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezinde ise 18 yılda 6 müdür değişmiş olup ortalama görevde kalma süresi 3 yıl demektir. TAEK'de ise 34 yılda 18 üst yönetici değişmiştir; bu da yönetici başına 2 yıl 2,5 aylık bir süre demektir; TAEK'e bağlı Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi ise 28 yılda 13 müdür görmüştür; bu da müdür başına ortalama 2 yıl 6 aylık bir görev süresi demektir⁶⁴.

Bir millî araştırma kurumunun dertlerini ve meselelerini arz ettiğinde, bunları ciddiyet, iyi niyet, adâlet ve ihsân ile dinleyip kabûllenecek yetkili bir makâmın mevcûd olması bu kurumun ancak hizmetinin etkinliğini, yâni verimliliğini arttırır. Türkiye'de bu bakımda en dezavantajlı kurum TAEK'dir; zirâ TAEK, 2690 sayılı kânûn gereği, (Başbakanlığa değil!) doğrudan doğruya Başbakanın şahsına bağlıdır. Başbakanlar ise yoğun siyasî ve sair meşgûliyetleri hasebiyle TAEK'e muhâtab olamamaktadırlar. Neticede Türkiye Atom Enerjisi Kurumu gibi bir millî araştırma kurumumuzun hayatî meseleleri başbakanlık müsteşar yardımcılarının, daire başkanlarının ve benzerlerinin ilim, idrâk, fehâmet, temyiz, kudret, himmet, celâdet ve hüsnüniyetlerine tevdi' edilmektedir.

Millî araştırma kurum ve merkezlerimizin etkin ve sür'atli bir koordinasyon mekanizmasıyla donatılmış olması gereklidir. Koordinasyon, evvel emirde, müşâvere demektir. Müşâvere ise yanlış anlaşılmanın ve hatâların en az düzeye inmesini sağlar, millî araştırma kurum ve merkezlerimizde her düzeyden koordinasyon toplantılarının kurumlaşmış ve bir *modus vivendi* (hayat tarzı) olarak kurumların bilimsel ve teknik yaşantılarının vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiş olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir. Her düzeyde koordinasyon toplantılarıyla ortak meselelerin, yetkililerin önünde, ânında halli yoluna gidilmesi bir kurum başkanını (veyâ ge-

⁶⁴ Bu rakkamlar 1991 yılı itibâriyledir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

nel müdürünün) veyâ bir merkez müdürünün ihdâs ettiği ve tıkır tıkır işleyen etkin bir idarî yöntem iken, bunu ihdâs edenin halefinin bu usûlü lağvetmesi Türkiye'de maalesef olağandır; ve zâten Anadolu'da yaygın bir atasözüne göre de, "*At binicisine göre kişner*".

Türkiye'de millî araştırma kurum ve merkezlerimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu İktisadî Teşekkülleri Komisyonunca her yıl mâlf yönden sığaya çekilmektedir, ama bunları ilmî yönden ve özellikle de DPT'nca onaylanmış projeler bazında (bu projelerin ne kadar sıhhat ve isâbetle yürütüldüğü, nasıl ve ne zaman ikmâl edileceği konularında) denetleyecek üst-yapılar maalesef yoktur. Kurumların ise, MTA dışında, kendi kendilerini denetleme mekanizmalarının mevcûd ve bunların mükemmel olduğunu savunmak da bugün için pek mümkün görünmemektedir.

Bütün bu olumsuz yanlarına rağmen, millî araştırma kurum ve merkezlerimizin biriktirdikleri potansiyel ve deneyim aslında fevkalâde yüksektir ve gerekli tedbirler alınacak olursa bunu verimli yatırımlara dönüştürmek pekâlâ mümkündür. Üst makâmın bilim ve teknolojiye, uzun yıllar, fiilen değil de, yalnızca sözde kalan klişeleşmiş bir belâgatla sâhip çıkıyor görünmeleri devletin ve milletin refâhına müsbet katkıda bulunacak pek çok araştırmacıyı münkesir kılmış ve bunların sistemden kopup uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Son zamanlarda bir yandan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun, kurulduğu 1982 denberi 7 sene aradan sonra, nihâyet ilk defa toplanabilmiş olması, diğer taraftan da Bilim ve Teknoloji Fonu kurulmasına ve araştırma-gelişme harcamalarının gayrisafî millî hâsılaya oranının VI. Plân Döneminde % 0,2'den % 1'e çıkarılmasına ilişkin siyasî irade beyânları ve nihâyet Türkiye'de ilk defa bir Bilim ve Teknoloji Şûrası'nın toplanması, millî araştırma kurum ve merkezlerimizin geleceği için müsbet adımlardır, ama tek başlarına, Türkiye'nin bilim ve teknolojisinin duraksayan çarklarını düzenli ve pozitif bir ivmeyle döndürecek kesin tedbirler de değildir.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen ve hattâ Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu çok sıkı toplansa bile, Türkiye'de bilim ve teknoloji alanlarındaki tüm faaliyetlerin koordinasyonunun, izlenmesinin, denetiminin ve bunların gerektirdiği müeyyide ve teşviklerin bu kabilden sporadik teşebbüs ve faaliyetlerle yürütülebileceğini zannetmek muhâldir. Millî araştırma kurum ve merkezlerimizin problemlerinin ve aksayan yanlarının önemli bir bölümünün halli ancak, görevleri arasında bunların tahlîli ve halli de bulunan, siyasî iktidâra ve siyasî irâdeye dayanan kuvvetli bir örgütün, bir *Bilim ve Teknoloji Bakanlığı*'ğının bir an önce ihdâsı ile mümkün olabilecektir.

56. TÜRKİYE'NİN NÜKLEER TEKNOLOJİYE GEÇİŞ HAZIRLIKLARI VE GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ

Türkiye'de Nükleer Konuların İlk Tohumları

İlimde Demokrasi Olmaz!

Türkiye'de nükleer bilimlere ilginin tohumları 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında Fransa'da yüksek öğrenim ve doktoralarını ikmâl ederek yurda dönen merhûm Prof. Dr. Fahir Yeniçay, merhûm Ord. Prof. Dr. İlhâmi Cıvaoğlu, Prof. Dr. Ali Rıza Berkem ve Prof. Dr. Besim Tanyel'in ciddî ve ısrarlı gayretleriyle atılmıştır. 1940 ve 1950'lerde Prof. Dr. Sait Akpınar, Prof. Dr. Fahri Domaniç ve merhûme Prof. Dr. Dilşat Ebruz da aynı yöndeki faaliyetleriyle buna katkıda bulunmaya başlamışlardır. İlk "Atom ve Çekirdek Fiziği Kürsüsü" ve o târihler için çok iyi sayılacak şekilde donatılmış atom ve çekirdek fiziği lâboratuvarları Prof. Yeniçay tarafından İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde 1955'de kurulmuştur. Ancak, o târihe kadar gerek İstanbul, gerekse Ankara Üniversitesinde atom fiziği, çekirdek fiziği, atomistik ve radyoaktivite dersleri zâten okutulmakta idi.

Nükleer konularda teknolojiyle ilgili olarak Türk üniversitelerinde yapılan ilk doktora tezi Remziye Akpınar'ın Ord. Prof. Dr. Kurt Zuber'in nezdinde 1949'da tamamladığı "Proporsiyonel Sayıcıda Deşarjın Yayılması" başlıklı tezi ve temel bilimle ilgili olan ilk doktora tezi de Cemil Karadeniz'in Prof. Dr. Fahir Yeniçay'ın nezdinde 1951'de tamamladığı "Azotun Alfa Tâneçiklerine Karşı Rezonans Seviyelerinin Tâyini" başlıklı tezidir.

1940-1950 yılları bu konularda Prof. Dr. Fahir Yeniçay'ın çeşitli ders kitaplarının, Prof. Dr. Besim Tanyel ve Prof. Dr. Fahri Domaniç'in tercümelerinin, Prof. Dr. Ali Rıza Berkem'in de vülgarize te'lif eserlerinin ve merhûm Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek'in popüler radyo konuşmalarının yayınlandığı ve çok ilgi gördüğü yıllardır.

II. Dünya Savaşında ABD'nin Japonya'ya attığı iki atom bombasının olumsuz etkilerini izâle etmek için Başkan Eisenhower'ın başlattığı "Sulh İçin Atom Programı", ülkeler ile ABD arasında karşılıklı bilgi ve deneyim teatisi ve yardımlaşmaya dayanan ikili anlaşmalar öngörmekteydi. Bu programın *ilk* ikili anlaşması 5 Mayıs 1955'de ABD ile Türkiye arasında imzâlanmıştır.

Kânûnî Mevzuat Ve Altyapı

Bu anlaşmanın sağladığı itici güç, önce 1956'da 6821 sayılı "Atom Enerjisi Komisyonunun (AEK) Kuruluş Kânûnu"nun T.B.M.M. tarafından kabûlüne ve sonra da bir nükleer araştırma reaktörünün kurulması için İstanbul Teknik Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nin ortak bir "Reaktör Komitesi" ihdâs etmelerine yol açtı. Bu komite, 1957'de tapusu İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığı'na kaydedilmek şartıyla Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinin (ÇNAEM) şimdi işgâl etmekte olduğu 3200 dönümlük Nakkaş Tepe Çiftliği'ni satın aldı.

Gene 1957'de Türkiye 7015 sayılı kânûnun T.B.M.M.'nde kabûlüyle Birleşmiş Milletler'in bir kuruluşu olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)'nın bir üyesi oldu.

1959'da 6821 sayılı kânûnu tâdil eden ve radyoizotop üretim ve dağıtımını öngören 7190 sayılı kânûn kabûl edildi. Gene 1959'da 7256 sayılı "Türkiye Atom

İlimde Demokrasi Olmaz!

Enerjisi Programının Tatbik Şekli Hakkında Kânûn" kabûl edildi ve aynı yıl 1 Mw (termik) gücüne sâhip TR-1 nükleer araştırma reaktörü A.M.F. (American Machine and Foundary) firmasına anahtar teslimi usûlüyle ihâle edildi.

1961'de AEK Teşkilâtında sözleşmeli personel istihdâmına imkân veren 234 sayılı kânûn yürürlüğe girdi ve teşkilât, gerek 1957'de feshedilerek işleri ve evrâkı AEK'ya havâle edilmiş olan Reaktör Komitesi'nin gerekse ABD ile imzâlanmış olan mezkûr ikili anlaşma uyarınca kendisinin bu konularda yetişmek üzere yurtdışına gönderdiği elemanları rahatça istihdâm imkânına kavuştu. Aynı yıl 293 sayılı kânûn-la Türkiye OECD'nin Nükleer Enerji Ajansı'nın üyesi oldu.

TR-1 nükleer araştırma reaktörü ilk defa 6 Şubat 1962'de kritik oldu ve ÇNAEM'in resmî açılışı da 27 Mayıs 1962'de yapıldı.

1959-1962 arasında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde nükleer reaktörlerin teorik veçhesini sistematik bir disiplin şeklinde takdîm eden "Nötronların Difüzyon Teorisi" isimli bir ders tarafımdan ihdâs edilip okutulmuşsa da, Türkiye'de nükleer enerjinin sulhçu amaçlara yönelik hemen hemen her veçhesini kuşatan sistematik ve sürekli bir eğitim ve deneyim veren ilk eğitim müessesesi 1961-1962 ders yılında hizmete giren ve 29 senedir de ülkeye çok kıymetli elemanlar yanında konunun bir de zengin bir Türkçe literatürünü kazandırmış olan İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü'dür. (İTÜ-NEE). Bunun bütün şerefi de kurucusu Prof. Nejat Aybers'e ve İTÜ'ye aittir.

NEE daha sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ve Hacettepe Üniversitesi'nde kurulan benzerlerine de ilhâm kaynağı olmuştur.

1966'da Türkiye ile IAEA arasında Teknik Yardım Anlaşması imzâlanmış ve aynı yıl Ankara Nükleer Araştırma Merkezi kurulmuştur.

1970 Mart'ında TR-1'in gücünün 5 MW'a yükseltilmesi gereği, tarafımdan, o zaman üyesi bulunduğum AEK'ya arz edilmiş; bu konu hakkında müzâkereler 1972'ye kadar sürmüş; bu târihte konu AEK yatırım programına alınmış ve ÇNAEM'de Reaktör Gücünü Yükseltme Komitesi (REGÜYÜK) kurularak etütlere başlanmıştır. Ancak, çok daha sonra proje değiştirilmiş TR-1'in gücünün yükseltilmesi yerine TR-1'in yanına 5 MW'lık yeni bir reaktör inşâ edilmesi 1977'de ihâle edilmiştir. Bu yeni TR-2 reaktörü 1981'de kritik olmuşsa da, 1986'ya kadar ancak 2,5 MW'da çalıştırılabilmiş; 1986 Ağustosunda, gene bendenizin bu sefer TAEK Başkanı sıfatıyla verdiğim emirle, tamamen Türk nükleer mühendislerinin müdâhalesi ve gayretleriyle gerçekleştirilen bazı ilâve ve tâdilât sâyesinde nominal maksimum gücü olan 5 MW'da güvenli bir şekilde işlemesi mümkün olmuştur.

TAEK Başkanlığı 1985'de 1977'denberi muattal olan TR-1'in yeniden ihyâ edilerek devreye sokulması için karar almış; TR-1'in kontrol konsolunun yeniden ve modern teknolojiye uygun olarak projelendirilip TR-2'nin kontrol konsoluna entegre

İlimde Demokrasi Olmaz!

edilmesi için işi Türk bilim adamları, mühendisler ve teknisyenlerinden oluşan bir ekibe havâle etmiştir. Bu proje 1988'de başarılı bir biçimde ikmâl edilmiştir.

1981'de Ankara yakınında "Lalahan Hayvan Sağlığı Nükleer Araştırma Enstitüsü ve 1984'de de Ankara Nükleer Tarım Araştırma Merkezi kurulmuştur.

1986'da Trabzon'da Doğu Karadeniz Radyobioloji ve Çevre Araştırmaları Lâboratuvarı ve KKTC'nde Doğu Akdeniz Üniversitesinde Doğu Akdeniz Radyobioloji ve Çevre Araştırmaları Lâboratuvarı ile Trakya, Bursa, Ege, Çukurova, Gaziantep, Erciyes ve Atatürk Üniversitelerinde de TAEK'in İdâresinde birer Nükleer Araştırma Lâboratuvarı (NAL) kurulması için gerekli teşebbüsler yapılmışsa da, bugün bunlardan vazgeçilmiş olduğu gözlenilmektedir.

Nükleer Santral Oyalamacası(!)

1965'de AEK bir IAEA uzmanlar heyetini dâvet ederek Türkiye'nin enerji problemini tartışmış; bu heyet de bir raporla nükleer enerjiden yararlanmayı bir alternatif olarak tavsiye etmiştir. Bunun üzerine AEK, Elektrik İdaresi Etüt İşleri (EİE-İ) ve İTÜ ile bir "ön yapılabilirlik etüdü" için mutâbakata varmıştır. Bu etüt 1967'de yayınlanmış ve 1968'de buna dayanarak zamanın hükümeti 300-400 MW (elektrik) gücünde bir nükleer santralin hizmete sokulabilmesi için gereken hazırlıkların ifâsı husûsunda AEK'yı, EİE'yi ve Etibank'ı görevlendirmiştir.

Bu çerçeve dâhilinde bir ABD, bir İsviçre ve bir de İspanyol firmasından oluşan bir konsorsiyum ile yer ve reaktör tipi seçimine methâldar olmak üzere bir anlaşma imzâlanmış ve bu konsorsiyumun takdîm ettiği nihaî raporda tabîi uranyum yakıtlı, ağır su yavaşlatıcılı bir nükleer reaktörün bu santral için optimal çözüm olacağı ifâde edilmiştir.

1970'de nükleer santral kurulmasına dair bütün çalışmalar yeni kurulan Türkiye Elektrik Kurumu'na (TEK) havâle edilmiş ve 1971'de de TEK bünyesinde sırf bu iş için bir Nükleer Santraller Dairesi ihdâs edilmiştir.

Ancak o "sıralarda ne olmuşsa olmuş(!)" ve III. Beşyillik Plânda nükleer santral çalışmalarının revize edilmesi ve 80 MW'lık eğitim amaçlı prototip bir nükleer santral için çalışmaların başlaması yer almıştır. TEK'in yatırım plânında da böyle bir prototipin 1977'de devreye girmesi öngörülmüştür.

Fakat 1974'de bu prototipten de vazgeçilmiş ve Akkuyu mevkiinde 600 MW (elektrik)'lik bir nükleer santralin 1983'de işletmeye alınacak şekilde inşâsına karar verilmiş ve bu konu TEK'in yatırım programına dâhil edilmiştir.

Bu iş için açılan ihâle sonunda gelen teklifler değerlendirilerek santralin nükleer yönünü gerçekleştirmek üzere ASEA ATOM firması ve santralin türbin ve diğer mekanik aksamı için de STALLAVAL firması seçilmiş; müzâkerelere başlanmış, ama bunlar 1980'de kesilmiştir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

1980 aynı zamanda Türkiye'nin Nükleer Silâhların Yayılmasını önleme Andlaşmasını imzâlayıp onaylamasına da tanık olmuştur. 1981 senesinde de "Safeguard" anlaşmasına taraf olunmuştur.

1982'de 2690 sayılı kânûnla Türkiye Atom Enerjisi Kurumu kurularak yeni bir yapılaşmaya gidilmiştir.

1983 Atom Enerjisi Komisyonu'nun Türkiye'nin nükleer enerji politikası hakkında ayrıntılı bir gizli raporu Başbakan'a sunduğu yıldır. Aynı yıl hükümet TEK tarafından hazırlanmakta olan Akkuyu nükleer santral sitinde bir nükleer santral kurulması için bazı firmaları teklif vermeye dâvet ve bilâhare de ihâleyi kazanacak olan firmanın "yap-işlet-devret" modeline uymasını derpîş etmiştir. Müracaat eden firmalardan yalnızca Atomic Energy of Canada Limited (AECL) bu şartları kabûl etmiş ve Ağustos 1985'de bu şartlar muvâcehesinde bir ön anlaşma imzâlanmıştır. Ancak, firma 1986 sonunda "devlet garantisi" talep edip yap-işlet-devret modeline uymak istemediğini beyân ederek müzakerelerin kesilmesine sebep olmuştur.

İnhitât Ve Tereddi

Gerek ITÜ-NEE, gerek benzeri eğitim kuruluşlarından mezun olup da TAEK'de ve TEK'de istihdâm edilen kıymetli gençlerin bu kurumların çeşitli kaynaklardan temin ettikleri yurt dışı staj ve inceleme imkânlarından faydalanmaları sonunda hem TAEK'in Nükleer Güvenlik Dairesinde ve hem de TEK'in Nükleer Santraller Dairesinde işlerinin ehli, bilgili ve deneyimli iki müstesnâ teknik ekip teşekkül etmişti.

Bu ekipler yalnızca çeşitli tiplerdeki nükleer santrallerin mühendislik ayrıntılarına vukuf kesbetmiş olmakla değil, aynı zamanda "kalite kontrolü/kalite temini", kazâ analizi ve nükleer santral güvenliği konularında da Türk milletini utandırmayacak ciddî, etkin ve verimli bir hizmet verebilecek düzeyde idiler.

Ancak, her ne hikmetse, 1987'de TEK Nükleer Santraller Dairesi kapatılmış ve bu kıymetli elemanlar maişetlerini aslî uzmanlık dallarıyla ilgisi olmayan tâlî işlerden temin etmek üzere dağılmışlardır. Gene, her ne hikmetse, 1987'den itibâren TAEK Nükleer Güvenlik Dairesinin kıymetli elemanları maişetlerini başka işlerde aramak üzere teker teker işlerini terketmek zorunda kalmışlardır. Bu dairenin efektifi şimdi yarıya düşmüş bulunmaktadır.

Bu menfî gelişmelerin herkesin inanması istenen yorumları ve bir de "gerçek sebepleri" vardır. Ben herhangi birinden bahsetmeyi tamamen faydasız bulduğumu üzümlere ifâde etmek isterim.

Bu menfî gelişmeler meyânında Çernobil kazâsının bütün çilesini bilgi, dirâyet ve özveri ile göğüslemiş olan TAEK Radyasyon Sağlığı ve Güvenliği Dairesi'nin otuz küsur kişilik efektifinin 1987'den itibâren niçin sistematik bir biçimde dağıtıla-

rak bu dairenin 8-10 kişiye indirgenmiş olduğu; Türk nükleer mühendislerinin bilgi, beceri ve özverilerinin şâheseri olan ÇNAEM'deki Nükleer Yakıt Pilot Tesisi'nin 1987'den itibaren neden dumûra uğratılıp kendisi için çizilmiş normal programın gerçekleştirilmediği⁶⁵; 40 otomatik istasyondan oluşmasına karar verilmiş ve bu amaçla bütün teçhizatı da ithâl edilmiş olan Radyasyon Erken Uyarı Sistemi Ağı (RESA)'nın neden göstermelik 8-9 istasyona ircâ edilmiş olduğu; hastahânelere, nükleer tıp merkezlerine, ilgili lâboratuvarlara sağlık fiziği ve genel nükleer ölçüm teknisyeni yetiştirecek Nükleer Teknisyen Okulu projesinin niçin rafa kaldırılmış olduğu; bütün Türkiye halkının periyodik genel taramasını yapacak tüm vücûd sayım sistemlerinin niçin muattal bırakıldığı ve bunlara benzer, tâdadı uzun bir çok konu acaba, günün birinde bir idrâk sâhibinin dikkatini çekebilecek midir?

Teknolojik Somut Başarılar

* TAEK 1963'denberi gerek sınaî uygulamalara, gerekse tıbbî teşhise yönelik orta ve uzun yarı-ömürlü radyoizotop üretiminde büyük başarı ve deneyim kazanmış ve bugüne kadar ülkenin bu konudaki ihtiyâcının önemli bir oranını karşılayabilmiştir. TAEK radyoizotop üretim hücrelerinin hepsini de kendisi tasarımılayıp imâl etmiştir. İşte bu büyük deneyim ve know-how birikimidir ki, Cezâyir Demokratik Halk Cumhûriyetini TAEK'den bir Tc-99m sağım hücresi ve bunun know-how'ını satın almaya sevketmiştir; 1987'de bu hücre Cezâyir'e ihraç edilerek Türk teknisyenleri tarafından montajı yapılmıştır.

* ÇNAEM'deki Nükleer Yakıt Pilot Tesisi 18 ay gibi kısa bir zaman içinde ve tamamı Türk mühendis ve teknisyenlerinin bilgisi ve el emeği ile kurulmuştur. Bu tesisin gâyesi, hem bu konuda bilgi ve deneyim kazanmak ve hem de yerli tabîi uranyum cevherimizi değerlendirerek "tabîi uranyum-ağır su"lu reaktörlere uygun nükleer yakıt imâl edecek olan sınaî çapta bir nükleer yakıt fabrikasının ön etüdünü ve buradan hareketle de ayrıntılı komple tasarımını yapmaktır. Bu nükleer yakıt pilot tesisinin projesinde yer alan ve ÇNAEM'ce geliştirilen kavurma fırınlarının know-how'ı da gene Cezâyir'e satılmıştır.

* Radyasyon ölçüm ve monitoring hizmetlerinde de TAEK övgüye lâyık imkânlarla sâhiptir. Bu konularda gerek ruhsatlı radyasyon kaynaklarının ve etkilerinin izlenerek kontrol altında tutulmalarında, gerekse Çernobil kazâsı gibi olağanüstü durumlarda TAEK'in etkin, seri ve net bir şekilde tavır ve tedbir alabilme potansiyeline sâhib olduğu kanıtlanmıştır.

* TAEK nükleer deteksiyon ve monitoring cihazları yönünde de geliştirdiği cihaz ve sistemlerle temâyüz etmiştir. TAEK'in sâhib olduğu deneyim ve know-how bu detektörlerin yurt dışında da itibâr görmesini sağlamış ve bazı detektörleri yurt dışına satmak mümkün olmuştur.

⁶⁵ 30 Ekim 1986'da açılışı yapılmış olan Nükleer Yakıt Pilot Tesisi'nin kimyâsal kısmının proses ve kontrolünün bilgisayarlaştırılması, nükleer yakıt lokumlarını tıraşlama makinalarının yapımı, zirkonyum zarflarının ithâli ve kaynak makinalarının temini 1987; ilk nükleer yakıt salkımının üretimi 1988 ve bunun Kanada'da reel şartlarda test edilmesi 1989 için plânlanmıştı.

İlimde Demokrasi Olmaz!

*TAEK kendi geliştiren imâl ettiği 161 adet mikroprosesörü onarlık komple mikroprosesör eğitim lâboratuvarı takımı hâlinde ilgili üniversitelere hediye ederek Türkiye'de mikroprosesör *software* kültürünün üniversite düzeyinde yaygınlaşmasına da büyük bir katkıda bulunmuştur.

* TAEK Füzyon Grubunun gerçekleştirdiği orijinal C-toplu sferomak projesi 1986 sonu itibâriyle, fizikî karakteristikleri ve özellikle de ürettiği plâzmanın kararlılığı yönünden, dünyanın en ileri prototipi idi.

Sonuç

Kısaca bir sonuca varmak istenirse; TAEK'de hâlen bile büyük bir potansiyel mevcûddur. Bu potansiyelin aslâ hebâ edilmemesi gerekir. Bunun etkin ve optimal bir biçimde ülkeye hâdim kılınmasının zarûreti günün birinde nihâyet idrâk edildiğinde, o günün, bu konudaki bütün imkânların dönüşü olmayan bir biçimde çoktan kaybedilmiş olduğu bir gün olmamasını temenni ederim.

57. ULUSLARARASI ANTİ-NÜKLEER KOMPLO

Enerji kaynaklarına bilfiil sâhib olmak, ya da bir ülkenin enerji kaynaklarına sâhib olmasını engellemek dâima siyasî ve malî üstünlük faktörü olmuştur. Beşeriyetin keşfettiği her yeni enerji türünü basamak yaparak bu üstünlüğü ele geçirmeye yönelik çeşitli strateji ve senaryolar sürekli olarak tasarlanıp yürürlüğe konulmaktadır.

Bugün Dünyâ'da her şeye rağmen en az rizikosu olan ve çevreyi en az kirleten enerji türü nükleer enerji menşeli elektrik enerjisidir. Bunun aksini iddiaya yeltenenler ya bu konunun kara câhili olduklarından, ya da belirli bir çıkar gözettikleri için bunun alemdârlığını yapmaktadırlar. Üstelik meselâ bin megavat (1000 Mw) mertebesinde müesses elektrik gücü olan bir nükleer santralde üretilen elektriğin kilovatsaati fuel oil ile çalışan bir termik santralde üretilen elektriğin kilovatsaatinden daha da ucuza mal olabilmektedir.

Ayrıca, 1000 MW müesses elektrik gücü olan bir termik santral bir senede 1,6 milyon ton, yâni yaklaşık 250 milyon dolar tutarında yakıt sarf eder. Eğer Türkiye kendi toprağından çıkan tabiî uranyum ile çalışan 1000 Mw (elektrik) gücünde bir nükleer santral kurmuş olsa bu, hem (1) enerji ham maddesi bakımından dışa bağımlı olmama demektir; ve hem de (2) senede, bilkuvve, 250 milyon dolarlık bir petrol ithalâtı tasarrufu (yâni petrol üreten ülkelerden ve şirketlerden 250 milyon dolarlık daha az mubayaada bulunmak) demektir.

Meselâ Türkiye termik santraller kuracak yerde 10 adet ve her biri de 1000 MW gücünde nükleer santral kursa, bu, senede 2,5 milyar dolarlık daha az petrol it-

İlimde Demokrasi Olmaz!

halâtı demek olacaktır. Gene, meselâ, Türkiye'nin bu misâlini petrol üreticisi olmayan 10 ülke izlemeye kalkışsa, bu da petrol talebinde, bir senede, yaklaşık 25 milyar dolarlık bir azalmaya yol açacaktır. İşte bu tehlikeyi gören **uluslararası petrol ve kömür kartelleri** bütün dünyada nükleer enerjinin yaygınlaşmaması için ellerinden gelen her türlü hiyle ve desiseye başvurmaktadırlar.

Bu, çeşitli ülkelerde, "çevreci geçinenler" ile "yeşiller" denilen zümreyi desteklemekten tutun da, nükleer santral inşası için ruhsat verme işlerini engelleyip uzatacak bürokratik zorluklar ihdâs edebilecek usûllerin (daima sûret-i haktan görünecek) uygulamaya konulmasına, hattâ düpedüz adam satın alınmasına ya da inşaatçı firmayı ve destek veren kredi müesseselerini tehdit etmeye kadar uzanabilmektedir.

Bürokratik zorluklar ihdâsıyla nükleer santral yapımının engellenmesinde en iyi misâli ABD teşkil etmektedir. Söz konusu karteller bu ülkenin eyâlet meclislerine uzun vâdeli ve sabırlı bir plân çerçevesi içinde adamlar yerleştirerek nükleer santrallerin yapımı husûsunda öylesine bürokratik engeller vaz eden yeni düzenlemeler ihdâs etmişlerdir ki, bir nükleer santralin yapımını 14 seneden önce bitirmek imkânsız hâlde gelmiş bulunmaktadır. ABD'nde 1975'den beri hiçbir sivil amaçlı nükleer santral sipârîşi yapılmamış olmasının sebebi, artık hiçbir yapımçı firmanın bu devâsâ bürokratik engelleri aşmada kendisini moral açısından da, malî açıdan da yeterince güçlü görememesinde yatmaktadır. Oysa nükleer enerjiden elektrik üretimini 1956'dan beri devletin ana politikası olarak kabûl ve tatbik etmiş olan Fransa'da bir nükleer santral 5 senede inşâ edilip devreye sokulabilmektedir. Fransa'da bugün üretilen elektriğin % 75 kadarı nükleer kökenlidir. Fransa 2020 yılına kadar elektriğinin tümünü nükleer santraller aracılığıyla üretmeyi planlamıştır.

Nükleer teknolojinin avantajlarını temyizden âciz halk kütleleri, bu teknolojinin kendi ülkelerine yerleşip gelişmesini dumûra uğratmaya yönelik **şer plânlarına** kolayca yem olabilmektedirler. Bu husûsta en etkili propaganda ortamı kütle iletişim araçlarıdır. Bu ortamda iyi niyetli **câhiller**, entel pozunda **ucuz kahramanlık merâk-lısı âcizler**, kendi hiçliklerinin idrâkiyle sunî şahsiyet arayışı içinde bunalan **saldırganlar** ya da kartellerin düpe düz **ücretli ispiyonları** felâket tellâllığı yaparak halkın endişelerini paniğe ve aksiyona dönüştürmek için didinir dururlar. Bu gâyenin gerçekleşmesi için ise silâhları: yalan haberler uydurmak, fısıltı ve dedikoduların hacimlerini ve yayılma hızlarını arttırmak ve dezinformasyon (haber saptırma) mekanizmasını en geniş biçimde işletmektir. Bunun en belirgin örneği Çernobil kazâsından sonra hemen hemen bütün ülkelerde yaşanmıştır.

Nükleer enerjinin yayılmasının kendi ticâretlerine büyük sekte vuracağını bilen bu kartellerin emrinde halk kütlelerinde endişe ve panik oluşturacak gerekli şartların araştırılıp tesbiti için **buhran doğurucu** uzman kadrolar bulunur. Bunların hazırladıkları strateji ve senaryolara uygun olarak, kütle iletişim ortamı aracılığıyla, halk kütleleri belirli konularda hassaslaştırılmaya ve belli yönlere doğru kutuplaştırılmaya çalışılır. Bu hassaslaştırma ve kutuplaştırmanın sosyolojisi, psikolojisi, ekonomisi ve dinamiği (yâni hızı, ivmesi, şiddeti, yaygınlığı, impakt yâni çarpma gücü vs...) bilimsel yöntemlerle tesbit edilir ve bundan sonra sahnelenmesi plânlanan ben-

zeri aksiyonlar için yorumlanır; hattâ bilgisayar aracılığıyla matematiksel modeli dahi yapılır. Bu *buhran doğurucu* uzman kadro perde arkasından bütün harekâtı idâre ederken, harekâtın figüranları olan halk kütleleri nasıl manipüle edildiklerinin farkında bile olmazlar.

Söz konusu kartellerin yararına sahneye konan bu senaryoda yaygara koparmaya, fesat çıkarmaya müsait her olgu ve her olaydan yararlanır; halk kütlelerinin bunlara karşı reaksiyonları kaydedilir; bunlar, mümkünse, kontrol altında ve emre âmâde tutulmaya çalışılır. Bir gün bir termik santral; diğer bir gün soyunun tükenmesinden endîşe edilen bir hayvan türü; başka bir gün LAB içermeyen deterjanlar; daha sonra sanayi artıkları; ya da kanserijen olduğu iddia edilen alüminyum tencere-ler, hattâ klorlanmış şehir suyu, yâhut hormonlu tavuklar ve kezâ hormonlu domates ve tabîî radyasyon bu "buhran doğurucular"ın ekmek kapıları olur. Ama asıl amaç, nükleer santrallerin yapılmaması ve dolayısıyla da kartellerin petrol ve kömür satışlarının düşmemesidir. Bunu temin edecek geniş kapsamlı psikolojik savaşa kadar, halk kütlelerinde diğer konularda uyandırılan hassasiyet, endîşe ve reaksiyonlar bu savaşın kazanılması için gerekli olan bilgi birikimini bu fesat ehline temin eder.

Her gün herkesin gözü önünde açık açık cereyân eden bu anti-nükleer komp-lonun temelindeki motivasyonun iyi idrâk edilmesi ve buna âlet olan uzmanlaşmış "buhran doğurucular"ın tezgâhlanmaktan bıkmadıkları fesadın da isâbetli bir şekilde teşhis, tesbit ve ilân edilmesi bu oyunu bozacaktır⁶⁶.

58. TÜRKİYE'DE TEORİK FİZİK ÖĞRETİMİ

Teorik Fizik Nedir?

Bir fizik teorisi "âlemin yapısı"nı matematik bir model aracılığıyla tasvir ve idrâk etmeyi hedef alır. Model ise ihtivâ ettiği fizik ve geometrik bir takım elemanlar arasındaki ilişkileri matematik aracılığıyla tasvir eden bir şablon gibidir. teorik fizikçi bu şablonu âleme uygulayarak şablonun temsil ettiği tasvir ile âlemin bize verdiği görüntünün birbirleriyle (çakışmasalar dahi) uyumlu yâni kâbil-i te'lif olup olmadığını araştırır ve münâkaşa eder.

Hiçbir teorik model mükemmel değildir. Yâni hiçbir model âlemin bir bölümünü dahi bizlere eksiksiz yansıtamamakta, âlemi eksiksiz bir biçimde idrâk etmemizi sağlayamamaktadır. Her modelin gerçeğe uygunluğu gözlem ve deneylerle sürekli denetlenir. Modelin öngörmediği ya da (nitelik ve nicelik yönünden) kesin olarak açıklayamadığı yeni fizikî olaylar ortaya çıkarsa bu teorik model, bunları da kap-

⁶⁶ Bk. Y. Lecerf ve E. Parker, *L'Affaire Tchémobyl/La Guerre des Rumeurs*, Presses Universitaires de France, VIII+392 sayfa, (1987).

İlimde Demokrasi Olmaz!

sayıp kendi düzeni içinde tutarlı (çelişkiden âzâde) bir biçimde açıklayabilecek tarzda genişletilip evrimleştirilir. İşte Teorik Fiziğin evrimsel dinamizmi, dayandığı modellerin fizikî âlemden elde edilen verilerle sürekli olarak denetlenmesinden ve gerektiğinde de bunlardan esinlenerek teorik modelin düzeltilip değiştirilmesinden kaynaklanır. Teorik Fizikte'ki model kavramının evrimine en canlı misâl atom modellerinin evrimidir.

Ayrıca şunu da belirtmekte yarar vardır ki, fizikte istisnâsız bütün olayları tek bir düzen içinde derleyip toparlayabilmek kudretine sâhip "birleştirici teori" özelliğinde bir teori henüz yoktur. Ama pek çok teorik fizikçinin hülyâsı hep böyle bir "Birleştirici Teori" inşâ edebilmek olmuştur.

Kısacası, Teorik Fizik, fizik teorilerinin gözlem ve deney sonuçlarına uygunluklarını inceleyip araştıran, bunun için gerekli matematik yol-yordam ve yöntemleri geliştiren ve herşeyin ötesinde, bütün fizikî olayları tek bir "Birleştirici Teori"nin düzeni içinde toplamayı da nihaî bir ideal olarak hedef alan bir bilim dalıdır.

Atom Modellerinin Evriminin Kısa Târihçesi

Atomun, maddenin artık bölünemez en küçük parçası olduğu fikri ve ilk atom modeli eski Yunanistan'da Leukipos, Demokritos ve Epiküres'e kadar uzanır. Bunlar, atomların bir araya toplanarak maddeyi oluşturmalarının akla-sığar bir açıklamasını ortaya koyabilmek gâyesiyle, bazı atomların toparlak ve bazılarının da çengelli olduklarını ileri sürmüşler; çengelli atomların karşılıklı sempati(?) dolayısıyla birbirlerine çengellenerek maddeyi oluşturduklarını hayâl etmişlerdir.

Atom fikrini kimyasal ilkeler çerçevesi içinde ilk defa ilmî sayılabilecek bir temele oturtan, 19. yüzyılda Dalton olmuştur. Gene aynı yüzyılda Young ve Laplace, bir molekülün yarıçapının, yaklaşık, bir milimetrenin yüz milyonda 15'i mertebesinde ve bir atomunun ise bundan kat kat daha küçük olması gerektiğini bilimsel bir biçimde hesaplamışlardır.

Crookes ve J.J.Thompson geçen yüzyılın sonunda atoma artık bölünemez nazarıyla bakılamayacağını ve elektronların atomun yapıtaşlarından biri olarak idrâk edilmesi gerektiğini deney yoluyla göstermeyi başarmışlardır. 1903'de P. Lenard ise yaptığı deneylerle atomun, içi boş bir yapıya sâhib olması gerektiğinin emârelerini ortaya koyabilmişti.

J.J. Thompson'un 1904'de teklif ettiği atom modeli negatif yüklü elektronların pozitif yüklü, dolu bir küre içinde (üzümlü kek misâli) gömülü bulunmalarını öngören bir yapıya sâhipti. Gene 1904'de Nagaoka, Lenard'ın fikrinden esinlenerek atomu, etrafında negatif yüklü elektronların dolandıkları pozitif yüklü bir çekirdekten ibâret olarak tasavvur etmişti.

Rutherford, gerek kendi yaptığı, gerekse kendinden önce yapılmış olan deneylerden esinlenerek şöyle bir atom modeli ileriye sürmüştür: 1) atom, kütesinin

İlimde Demokrasi Olmaz!

büyük kısmını temsil eden pozitif yüklü bir çekirdek etrafında eşdüzlemsel yörüngeler üzerinde dolanan elektronlardan oluşmuştur, 2) çekirdeğin pozitif yükü ile elektronların toplam negatif yükü birbirlerinin etkisini yok ettiğinden atom normal hâlde yüksüz (*nötr*) gözükmektedir; 3) elektronlar ile çekirdek arasındaki Coulomb çekim kuvvetini, elektronların yörüngeleri üzerindeki dolanımlarının doğurduğu merkezkaç kuvveti dengelemektedir.

Ancak, elektrodinamik kânûnları, yörünge üzerinde ivmeli bir hareket yapmakta olan elektronun sürekli bir ışıma ile enerji kaybederek çekirdek üzerine düşmesi gerektiğini öngörmektedirler. Hâlbuki deney, atomların böyle bir sürekli ışıma spektrumuna sâhib olmadıklarını, bilâkis meselâ hidrojenin alev ya da bir elektrik deşarjına tâbi' tutulduğu zaman, dalgaboyları "ampirik" olarak (yâni teoriden değil de deney yoluyla) belirlenmiş Balmer formülü uyarınca kesikli çizgilerden oluşan bir spektrum arz ettiğini ortaya koyduğundan "Rutherford atom modeli" de geçerli bir model sayılamamıştır.

1913'de Bohr'un öne sürdüğü atom modeli Rutherford modelinin temel varsayımlarına şu iki varsayımın da eklenmesiyle elde edilmiştir: 1) Atom içindeki bir elektron ancak bazı kararlı yörüngeler üzerinde hareket edebilir. Bu yörüngeler üzerinde hareket eden elektronlar klâsik elektrodinamik kânûnlarına uymayacakları gibi bunların açısal momentumları da \hbar Planck sâbitinin bir tam katı kadardır (Bohr'un kuantum şartı); 2) elektron, herhangi bir dış etkiyle, kararlı bir yörüngeden bir başka kararlı yörüngeye sıçrarsa, enerjisi, her iki yörüngede sâhib olduğu enerjilerin farkına eşit olan bir foton yayınlar ya da soğurur.

"Bohr Modeli", atomların kararlılığını öngörebilen bir çerçeve oluşturduğu gibi, hidrojen atomunun spektrumunu da büyük bir hassasiyetle açıklayabilmiş ve üstelik Balmer Formülü'nün teorik olarak tesisini de mümkün kılmıştır. Ancak, Bohr atom modeli bazı spektrum çizgilerinin nasıl olup da birbirlerine çok yakın birkaç çizgiden oluştuğunu ve kuvvetli bir magnetik alan uygulandığında herbir spektrum çizgisinin birkaç uydu çizgi peydahlamasını, yâni *spektrumların ince yapısını* açıklayamamıştır. Ayrıca, bu model spektrum çizgilerinin farklı şiddetlerde olabilmelerine de bir açıklama getirememiştir.

1916'da Sommerfeld: 1) elektronların yörüngelerinin genellikle elips olduğunu, 2) yörünge düzlemlerinin, uygun bir şekilde tanımlanan asal kuantum sayısı, radyal kuantum sayısı, azimütal kuantum sayısı ve magnetik kuantum sayısı diye isimlendirilen yeni birtakım parametrelere bağlı yeni kuantum şartları aracılığıyla belirlenebileceğini, ve 3) elektronların hareketlerinin de Rölâtivite Teorisi'nin öngördüğü mekanik kânûnlarına tâbi' olacağını kabûl ederek "Bohr Modeli"ni tâdil etti.

Bu tadilât sâyesinde hidrojen atomu ile hidrojenimsi (yâni biri hâriç diğer bütün elektronlarını kaybetmiş olan) atomların spektrumlarının ince yapılarını ve normal Zeeman olayını açıklayabilmek mümkün oldu. Teorinin öngördüğü teorik değer-

ler ile deneylerin verdikleri birbirleriyle fevkalâde tatminkâr bir mutâbakat hâlindeydi.

Ancak, spektrumların çok daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesini mümkün kılan ayırma gücü (*rezolüsyonu*) çok yüksek cihazlar geliştirilince, bir dış magnetik alan uygulanmış olmasa bile, aslında her spektrum çizgisinin bir çift çizgi olduğu ortaya çıktı. Bunu izah edebilmek için 1925'de Uhlenbeck ve Goudsmit bu modele elektronun, yörüngesi üzerindeki hareketinden başka, bir de kendi ekseni etrafında bir dönme hareketi yaptığı varsayımını ekleyip bununla ilgili bir de spin kuvantum sayısı tanımlayarak anormal Zeeman olayının teorik açıklamasını sağlamayı başarmışlardır.

Gene 1925'de Pauli "bir atomda aynı kuvantum hâline tekâbül eden iki elektron bulunmaz" diye ifâde ettiği *Bağdaşmazlık İlkesi*'ni vaz ederek atom modelini bir adım daha ileriye götürmüş; hem kararlı bir elektron yörüngesinde en fazla kaç elektronun bulunabileceğini tesbit etmiş ve hem de spektrumlarda bazı çizgilerin niçin hiç ortaya çıkmadıklarının sırrını çözmeyi başarmıştır.

Bundan sonra 1924-1928 arasında Louis de Broglie ve Schrödinger'in çalışmalarıyla ortaya çıkan "*Dalga Mekaniği*" Heisenberg, Born ve Jordan'ın buna getirdikleri yorumla kendisinden önceki modellerin atoma kazandırdığı geometrik kesinliği bulanıklaştırmakla birlikte, spektrumları en iyi şekilde açıklayabilen en güçlü teorik araç olmuş ve klâsik atom modellerinin öngörmediği ve açıklayamadığı yeni pekçok olaya bu *çerçeve* içinde berrâklık kazandırmıştır.

Teorik Fizik Ne Değildir?

Çok kimse Teorik Fiziğin ne olduğu husûsunda yalnızca bulanık bir bilgiye sâhiptir. Bu sebeple de ona, çok kere, kendi ilgi ve uğraşı alanının dışında önyargılara dayanan birtakım hedefler veyâ gerçek sınırlarının ötesinde bir mâhiyet atfetmektedir.

1.Teorik Fizik bir kâhinlik öğretisi değildir: Teorik Fizik, şimdiki hâlinden (ve geçmişinden) hareketle, âlemin geleceğinin ne ve nasıl olacağını bildirmez; ancak, ve ancak, mevcûd teorilerin oluşturdukları fikir düzeni içinde bazı tahminlerde bulunur. Bu tahminlerin gerçeğe uygun olduklarına ise, ancak, gözlem ve deneylerle denetime tâbi' tutulduklarında bunlarla uyuşum içinde göründükleri zaman (yâni *a posteriori*) hükmedilir.

Eğer mevcûd teorilerin bu tahminlerini gözlemler ve deneyler yalanlıyorsa, bu takdirde bu teorileri bu gözlem ve deney sonuçlarını da gerçekleyecek şekilde tâdil ve tekmil etmek gerekliliği doğmuş olur.

2.Teorik Fizik, fizikî olayların "niçin vuku buldukları biçimde vuku bulmuş olduklarını ya da vuku bulmaları gerektiğini" açıklayan veyâhut da olayların ardındaki güçlerin(!) neler olduğu veyâ neler olmadığı ile meşgûl olan *ezoterik* (bâtınî) bir doktrin de değildir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Meselâ herkes, Arzdaki cisimlerin bir yükseklikten bırakıldıklarında yere düştüklerini bilir; ve pekçok kimse de Teorik Fizik'den bunun niçin böyle olduğunu öğretmesini bekler. Oysa "Bu niçin böyledir?" sorusu fiziğin de, Teorik Fiziğin de ilgi alanının dışında kalır. Ama buna karşılık Teorik Fizik meselâ serbest düşüşün, atış parabolünün, Arz üzerinden fırlatılan herhangi bir cismin fırlatıldığı yönden dâima doğuya doğru sapmasının, yapay uyduların olduğu kadar gezegenlerin ve Ay ile kuyruklu yıldızların da yörüngelerinin özelliklerinin Newton'un *Evrensel Çekim Kânûnu* denilen tek ve düzenleyici bir ilkeye nasıl bağlı olduklarını öğretir.

Bir olayın "niçin"i fizik yönünden her zaman açık seçik ve de fiziksel olmayan ve bir gâyecilik (teleoloji) eğilimi gizleyen fizik-dışı (metafizik) bir sorudur. Bununla beraber, bir alışkanlık eseri olarak, bazan "niçin" kelimesi kullanılsa bile bunun delâlet ettiği anlam değişiktir. Meselâ "*Halley kuyruklu yıldızı niçin bir elips boyunca hareket eder?*" sorusunun Teorik Fizik açısından delâlet etmesi gereken anlamı (yâni semântik değeri): "*Bu özel olay acaba düzenleyici genel bir ilke ile nasıl irtibatlandırılır?*" şeklindedir.

3. Teorik Fizik âlemin, sebep-sonuç ilişkisi açısından, bir tahlil aracı da değildir. Sebep-sonuç ilişkisi gerek günlük hayatımızda, gerekse fiziğe ilk adımı atarken pedagojik gâye ile kullanılabilir, ama bunun çağdaş Teorik Fizik kavramları çerçevesinde derinlemesine epistemolojik bir tahlili yapılırsa, bu kavramı da açık seçik bir tarzda tanımlamanın her zaman mümkün olmadığı ve hele hele Rölâtivite Teorisi, Kuvantum Teorisi, Alanlar Teorisi, Temel Tâneçikler Teorisi gibi teorilerde anlamını tamamen kaybettiği dahi ortaya konulmuş bulunmaktadır.

4. Teorik Fizik, sonuçlarının ve bunlara dayanarak yapılan araçların ve tesislerin hangi gâyelere yönelik kullanılmaları ya da kullanılmamaları gerektiğine işaret edecek bir ahlâk doktrini olmadığı gibi, kendi alanı dışında kalan ahlâkî, içtimaî, metafizik (fizik-ötesi) ya da dinî kavramlar için hüküm verebilecek bir fetvâ kapısı da değildir.

Matematiksel Fizik Nedir?

1930'lara gelinceye kadar İngiltere, Fransa ve İtalya gibi birkaç ülkede "Matematiksel Fizik" deyimini "Teorik Fizik" yerine kullanılmıştır. Bu târihlerden sonra Matematiksel Fizik Teorik Fizik'ten tamamen farklı bir anlam ve kapsam kazanmış ve ortaya, Teorik Fizik'ten gerek kavram, gerek mâhiyet, gerek gâye ve gerekse metodoloji bakımından çok farklı bir disiplin çıkmıştır.

Fizik teorilerinin inşâsı, sonuçlarının gözlem ve deneylere uygunluğunun tartışılması Teorik Fiziğin ilgi alanına girmektedir.

Fizik teorilerinin: 1) mantıksal yapılarını ortaya koymak, 2) matematiksel yapılarını ve bu teorilerin bu yapılar aracılığıyla birbirlerine arz ettikleri benzerlik ve i-

İlimde Demokrasi Olmaz!

lişkilerini en genel açıdan sistemleştirmek de Matematiksel Fiziğin ilgi alanını teşkil etmektedir.

Bir başka deyişle, Teorik Fizik, fizik teorilerinin âlem hakkında sağladığı matematiksel tasvirin fizikî realite ile uygunluğunun somut veçheleri ile ilgilenirken, Matematiksel Fizik bununla hiç ilgilenmez; buna karşılık fizik teorilerinin mantıkî ve matematiksel yapılarını ve bu yapıların genel veçhelerinin anahatlarını ortaya koymaya çalışır.

Teorik Fizik, âlem hakkında geliştirilen modellere dayanır. Modelin fizikî gerçeğe uygunluğu gözlemler ve deneyler aracılığıyla sürekli olarak denetlenir. Modelin öngörmediği bir gözlem ya da bir deney sonucu ortaya çıktığı zaman, model, kendi düzeni içinde bunu da kapsayacak şekilde tâdil edilerek tekâmül ettirilir; böylece fizikî gerçeğe daha uygun ve daha elverişli bir model ihdâs edilmiş olur. Bütün fizik teorilerinin geçerlilikleri için gerekli olan bu süreç, aynı zamanda, Teorik Fiziğin doğal olarak sâhib olduğu evrimsel karakterinin ve dinamik niteliğinin de temelidir.

Matematiksel Fizik ise fizik teorileri hakkında geliştirilen şemalara dayanır. Bir şema: 1) fizikî uzayda incelenen fizikî bir sistemin ya da olayın tasvirinden, 2) incelenen olayın tâbi" olduğu çeşitli kânûnların bir denklem sistemi aracılığıyla tasvirinden ve 3) fizikî uzayda verilen fizikî sistemin, bazı şartlara uyarak, tek bir nokta ile gösterilebileceği temsîlî bir matematiksel uzaydaki evriminden ibâret bir kalıptır. Şemalar: 1) Newton şeması, 2) Lagrange şeması, 3) kanonik şema, 4) fonksiyonel şema, 5) tahminî şema, 6) evrimsel şema, ve 7) operasyonel şema diye birkaç kategoriye ayrılırlar. Modelin aksine şema statiktir. Matematiksel Fizik, hangi fizik teorilerinin hangi şemalara uyduklarını; aynı bir şemaya uyan fizik teorilerinin ortak özelliklerini, yâni ortak mantıkî ve matematiksel yapılarını ortaya koymaya ve bu ortak özellikleri en geniş görüş açısından (ve en soyut biçimde) sistemleştirmeye çalışır.

Yâni, kısacası Matematiksel Fizik, Teorik Fiziğin mantıkî ve matematiksel çerçevesinin soyut incelenmesi olup bu yönüyle de Teorik Fiziğin üstünde, çok daha genel ve çok daha formel bir disiplindir. Ve bu vasıflarıyla da Matematiksel Fizik, bu kapsamda, dünyada pek az üniversitede, o da sâdece ihtisas dersi (master veyâ doktora) seviyesinde okutulmaktadır.

Üniversitelerimizde Teorik Fizik Nasıl Başladı?

Türk bilim adamları arasında sistemli bir biçimde Teorik Fizik eğitimi gören ilk kişi, sanırım Göttingen'de matematik doktorasını hazırlarken doktora dersleri meyânında meşhur fizikçi Prof. Dr. Becker'in yanında Teorik Fizik eğitimi de görmüş olan Ord. Prof. Dr. Cahit Arf'dır. Kendisi yurda avdetinde yalnızca matematik ile ilgili dersler vermiş ise de, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde ciddî bir Teorik Fizik öğretiminin başlatılmasına vesile olan muhterem hocalarım merhûm Prof. Dr. Feza Gürsey ile (Allâh uzun ömür versin!) Prof. Dr. Fikret Kortel'in, bu alanda ihtisas sâhibi olmaları için çok büyük bir manevî destek olmuştur.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Türkiye'de ilk ve de, ne yazık ki, son Teorik Fizik Kürsüsü de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Atom ve Çekirdek Fiziği Kürsüsü başkanı merhûm ve mağfur hocam Prof. Dr. Fahir Yeniçay'ın Fakülte Profesörler Kurulu'na takdîm ettiği teklif üzerine 1954 yılı sonbaharında, önce *Teorik Fizik Enstitüsü* adı altında kurulmuştur.

Prof. Dr. Fahir Yeniçay ise kendi kürsüsünde ihdâs etmiş olduğu "Atom Fiziği" ve "Çekirdek Fiziği" derslerinin içeriği dolayısıyla 1954'den önce de Teorik Fizik tradisyonuna uygun ilk dersleri senelerce vermiş ilk hoca olarak kabûl edilmelidir. Prof. Yeniçay'ın İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi yayınları arasında 1. cildi 1946'da, 2. cildi ise 1949'da yayınlanmış *Atom Fiziği*, 1. cildi 1951'de, 2. cildi ise 1960'da yayınlanmış olan *Çekirdek Fiziği* isimli te'lif eserleri Türkiye'de Teorik Fizik alanında ve bu tradisyona uygun olarak yayınlanmış ilk eserlerdir. Prof. Yeniçay, daha sonra 1970'de, gene Teorik Fizik tradisyonuna uygun olarak tedris ve te'lif etmiş olduğu *Plâzma Fiziği* kitabını yayınlamıştır.

Teorik Fizik Kürsüsü

1954 sonbaharında kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Enstitüsü 1955-1956 ders yılı yaz sömestresi başından itibâren faaliyete geçmiştir. Enstitünün Müdürlüğü, vekâleten, Ord. Prof. Dr. Cahit Arf tarafından yürütülmüş ve başlangıçtaki öğretim kadrosunu da Nobel Fizik Ödülü sâhibi P.A. M. Dirac'ın yanında doktorasını yapmış (ve sonra da ABD Yale Üniversitesinde Willard Gibbs Kürsüsü'nü Teorik Fizik Profesörü olarak işgâl etmiş) olan muhterem ve merhûm hocam Feza Gürsey ile, Nobel Fizik Ödülü sâhibi W. Heisenberg'in nezdinde doktora sonrası çalışmalar yapmış ve daha sonra Boğaziçi Üniversitesinde Matematik Profesörü iken 1983'de yaş haddinden emekli olmuş olan muhterem hocam Fikret Kortel teşkil etmiştir.

Teorik Fizik Enstitüsü 1961'de 115 sayılı Üniversiteler Kânûnu'nun yürürlüğe girmesiyle *Teorik Fizik Kürsüsü* olmuş ve başkanlığına da Doç. Dr. Fikret Kortel atanmıştır. Muhterem hocam bu görevi bendenizin Teorik Fizik Kürsüsü Kürsü Profesörü olarak atandığım 3 Eylül 1973 târihine kadar özveri ve başarıyla sürdürmüş ve bilâhare kendisine Teorik Fizik öğretimine yapmış olduğu katkılar dolayısıyla TÜ-BİTAK Hizmet Ödülü verilmiştir.

Teorik Fizik Kürsüsü 6 Kasım 1981 târih ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu ile, diğer bütün kürsüler gibi lâğvedilmiş ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun kararıyla her Fen ya da Fen-Edebiyat Fakültesinde kurulması öngörölmüş olan Matematiksel Fizik Ana-bilim Dalı'na tebdil edilmiştir.

Bendenizin Kürsü Profesörü olarak 3 Eylül 1973'de atanmasıyla başlayan Teorik Fizik Kürsüsü Başkanlığı görevim, Kürsünün lağvından sonra da, 2 Mart 1984'de kendi arzumla emekli oluncaya kadar "Matematiksel Fizik Anabilim Dalı" Başkanlığına inkılâb ederek devam etmiştir.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Teorik fizik Kürsüsü ilk defa 1955-1956 ders yılı yaz smestresinde Doç. Dr. Fikret Kortel'in "*İstatistik Mekanie Giriş*" adı altında verdiği dersle öğretime başladı. Kayıtlı ilk öğrencileri, biri de bendeniz olmak üzere, yalnızca 3 kişi idi.

Teorik Fzik Kürsüsü'nde öğretimin çekirdeğini "*Teorik Fizik Siklusu*" teşkil etmekteydi. Bu, her biri haftada 4 saat ders ve 1 saat de uygulama olmak üzere birer yarıyıl süren, sırasıyla: 1) *Teorik Mekanik*, 2) *Elektromagnetik Teori*, 3) *Isı Teorisi* ve 4) *Kuvanta Teorisi* adları altında okutulan derslerden oluşan bir bütündü. Bütün bu dersler 5. ilâ 8. yarıyıllarda okutulmaktaydı. 1962'ye kadar Teorik Fizik Siklusu yanında aynı yarıyıl öğrencilerinden isteyenler; *Kontinuum Mekaniği*, *İstatistik Mekanik*, *Rölâtivite Teorileri* ve *İleri Kuvanta Mekaniği* derslerini de almak imkânına sâhiptiler.

1962-1971 arasınd siklusun dışındaki seçimlik derslere *Fizikte Matematik Metotlar I ve II*, *ekirdek Teorisi*, *Nötronların Difüzyon Teorisi*, *Magnetohidrodinamik*, *Fizikte zel Problemler* ile *Elemanter Tâneçikler* dersleri de ilâve edildi. Ayrıca 1962-1969 arasında öğrenciler lisansüstü çalışmaları için Teorik Fizikten 4 ayrı konuda seçim imkânına sâhiptiler,

1971 yönetmeliğiyle Teorik Fizik Siklusu, *Fizikte Matematik Metotlar I*'in de ilâvesiyle 5 zorunlu derse yükseltildi. 18 de seçimlik ders vardı. Bunların hepsi de 5. ilâ 8. yarıyıllarda okutulan birer yarıyıllık derslerdi ve genellikle haftada, uygulamalarıyla birlikte, 5 ya da 6 saat tedris edilen konuları kapsamaktaydılar.

1977'ye kadar süren bu durumda ilginç sayılabilecek bir başka husûs da 1975 ve 1976'da iki yıl üst üste *Fiziğin Epistemolojisi* adı altında bir dersin tarafımdan ihdâs ve tedris edilmiş olmasıdır. Bu derse iştirâk etmiş olan öğrencilerden şafak Ural hâlen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanı ve Profesrdr; doktrorasını da bendenizin yanında *Bilimde Basitlik İlkesi* başlıklı teziyle tamamlamıştır. Teoman Duralı ise hâlen aynı Felsefe Bölümü'nde Profesrdr. Ayrıca, bu dönemde lisansüstü öğrencileri tezleri için Teorik Fizikten 12 ayrı konuda ders seçimi imkânına da kavuşmuş bulunuyorlardı.

1970'den itibâren sistemli, fakat bilgisiz ve isâbetsiz bir şekilde orta dereceli okullarımızı işgâl eden Modern Matematik ğretimi furyası, lise mezunlarının bilgi düzeyini birdenbire düşürmüştü. Bunun sebebi, anlaşılması zâten zor olan ve diğer bütün derslere oranla daha büyük bir konsantrasyon ve idrâk gerektiren klâsik matematik ğretimi yerine ikâme edilen modern matematiğin bundan kat kat daha güçlü bir soyutlama yeteneği gerektirmesi idi ki, bu da her öğrencide doğal olarak bulunmadığından, netice itibâriyle iş matematiği anlamaya ve idrâk etmeye değil, ezberlemeye kalıyor ve bu da problem çözümünde öğrenciyi başarısız kılıyordu.

Bu Modern Matematik ğretiminin sonuçları öylesine bir rezâlet hâlini almıştı ki, niversiteye ilk girenler arasında logaritma, trigonometri ve integrali hiç bilmeyenler ve iki âdi kesri toplamak ya da bölmekten veyâ bir sayının karekökünü almaktan âciz olanlar çoğunluğu teşkil etmekteydiler.

İlimde Demokrasi Olmaz!

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi elinde olmayan bu kalite düşüklüğünü üniversite öğretiminde telâfi edip öğrencilerin başarısına katkıda bulunabilmek gâyesiyle 1975'de özel bir komisyon kurarak hem öğretim sisteminde ve hem de ders müfredâtında, 1977'de yürürlüğe giren, büyük bir değişiklik yaptı ve ilk iki yılı bir diplomaya hak kazandıran önlisans, son iki yılı da bir başka diplomaya hak kazandıran lisans dönemi olarak kabûl etti. Önlisansın ilk yılında Matematik, Fizik, Astro-nomi öğrencilerine onları işlem yapabilecek, problem çözebilecek seviyeye yükselten yoğun bir öğretimle klâsik matematik öğretiliyor; ikinci yılda ise Modern Matematik kavram ve konuları işlenmeye başlıyordu.

Bu arada Lisans'ta da "ders kümeleri" ihdâs edilmişti. Fizik'teki zorunlu 2 kümeden birinin 3 dersi ve seçimlik 3 kümeden birinin tümü Teorik Fizik ağırlıklı idi. Söz konusu zorunlu kümede: 1) *Matematik Fizikte Kısmî Türevli Diferansiyel Denklemler*, 2) *Klâsik Teorik Mekanik* ve 3) *Fizikte Matematik Metotlar I*; seçimlik kümede ise: 1) *Elektrodinamik*, 2) *Isı Teorisi*, 3) *Fizikte Matematik Metotlar II*, ile 4) *Özel Rölâtivite Teorisi* yer alıyordu. Ayrıca Önlisans'ın son yarıyılında okutulan *Çağdaş Fiziğe Giriş* dersi de Teorik Fizik anlayış ve an'anesine uygun bir tarzda Teorik Fizik Kürsüsü tarafından tedris edilmekteydi.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu'nun yayınlanması ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun vaz ettiği yeni prensipler çerçevesi içinde yapılan düzenlemeler sonunda: a) "Teorik Fizik Kürsüsü", "Matematiksel Fizik Anabilim Dalı"na dönüştürülmüş; ve b) 1983 yönetmeliğine göre de bu anabilim dalının lisans düzeyinde tedris edebileceği dersler: 1) *Matematik Fizikte Kısmî Türevli Diferansiyel Denklemler*, 2) *Klâsik Teorik Mekanik*, 3) *Fizikte Matematik Metotlara Giriş*, 4) *Kuvantum Fiziği I* ve (5) *Kuvantum Fiziği II*'ye müncer olmuştur.

Programında bir zamanlar lisans düzeyinde 5 zorunlu ve 18 de seçimlik ders, bulunan; ayrıca, lisansüstü düzeyinde ise 12 farklı konuda öğretim yapabilen bir kürsünün bugünkü zoraki duruma müncer olmuş olması, hem üniversiter zihniyet açısından ve hem de Teorik Fizik öğretimi bakımından bâriz bir fakirleşme ve gerilemenin kanıtıdır.

Kurulduğundan bugüne (yâni bu makâlenin gözden geçirildiği Nisan 2002) târihine kadar Teorik Fizik Kürsüsü'nde 17 doktora, 8 doçentlik ve 2 de profesörlük tezi ikmâl edilmiştir. Doktora tezlerinden 15'i 1974-1984 arasında hazırlanmıştır. Teorik Fizik kürsüsünde ikmâl edilen bu 17 doktora tezinin sâhiplerinden, bugün, 12'si profesör ve 2'si de doçent unvanına sâhip bulunmaktadır.

Teorik Fizik Kürsüsü ve onun uzantısı olan Matematiksel Fizik Anabilim Dalı'nın öğretim üyeleri 1976'dan bu yana, kendilerinin ihdâs ettikleri *Teorik Fizik Dersleri* dizisine 8 cilt metin ve 4 cilt de çözümlü problem kitabı olmak üzere 12 telif eser; gene kendilerinin ihdâs etmiş oldukları *Teorik Fizik Monografileri* dâzisinde de 1991'e kadar 5 cilt orijinal telif eser ve ayrıca da bu diziler dışında 2 telif eser olmak üzere toplam 4000 sayfa tutarında 17 cilt telif eser yayınlamışlardır. Bunların tümü

İlimde Demokrasi Olmaz!

Teorik Fizik konusunda Türkiye'de belirli bir ilmî topluluk tarafından yayınlanmış tek ve en geniş kapsamlı bilimsel destek literatürünü, tek sistematik kaynağı oluşturmaktadır.

Teorik Fizik Dersleri dizisi aslında 3'ü lisans ve 9'u da lisansüstü düzeyinde 12 cilt metin kitabı ile 15 cilt de çözümlü problem kitabı olarak cem'an 27 cildik bir külliyat olarak tasarlanmıştı. Söz konusu yayınların çoğunun 2. ve 3. baskıları yapılmış, buna rağmen bir kısmının ise hâlen hiç mevcûdu kalmamıştır.

Teorik Fizik Kürsüsü'nün kütüphânesi ise Teorik Fiziğin her konusunda ve bununla ilgili olarak bilim felsefesi ve epistemoloji konusunda ihtivâ ettiği 4500 kitapla 1984'e kadar Türkiye'de bu konudaki en zengin kitaplık vasfını korumuştur.

Teorik Fiziğin Diğer Üniversitelerimizdeki Gelişmesi

Her ne kadar İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Türkiye'de Teorik Fizik öğretiminin sistematik bir biçimde filizlenip yeşerdiği ilk yer ve Teorik Fizik Kürsüsü de bu tradisyonu tesis edip en az 30 yıl başarıyla sürdüren, bu isim altındaki ilk ve son kürsü ise de, Türkiye'de Teorik Fizik öğretimi başka birkaç üniversitemizde de fizik bölümlerinin çerçevesi içinde serpilmiş ve başarıyla uygulanagelmiştir.

2547 sayılı kânûnun yürürlüğe girmesine kadar Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ile bir nebze de Hacettepe ve Çukurova Üniversiteleri bu konuda temâyüz etmişlerdir.

1960'ların başından itibâren muhterem hocam Prof. Dr. Fezâ Gürsey ile Prof. Dr. Erdal İnönü ODTÜ'de Fizik Bölümü çerçevesi içinde geniş bir Teorik Fizik grubunun oluşup serpilmesinde fevkalâde etkili ve verimli olmuşlardır.

Buna paralel olarak 1960'ların ikinci yarısından itibâren Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde de böyle bir grup oluşmuştur. ODTÜ'den bir grup teorik fizikçinin Boğaziçi Üniversitesine geçmesiyle burada da cevval bir Teorik Fizik faaliyeti başlamıştır.

Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümünde Prof. Dr. Rauf Nasuhoğlu'nun hayırlı teşebbüsü ve TÜBİTAK ile Ford Vakfının malî destekleri ile 5 ciltlik Berkeley Fizik Kursu Türkçe'ye kazandırılmış ve 1975'den itibaren öğrencilerin istifâdesine sunulmuştur.

Yukarıda sözü edilen üniversitelerde Teorik Fiziğin çeşitli konulan sistematik bir biçimde daha çok lisansüst düzeyinde tedris edilmiş ve öğrenciler daha yeni, daha moda akımlara doğru başarıyla yönlendirilmiştir. Bunun sonucu olarak, başka etkenlerin de katılımıyla, 1970'lerde gençlerde Teorik Fiziğe karşı ilgi birdenbire olağanüstü artmıştır. Şimdi bu ilginin altındaki etkenleri sırasıyla inceleyelim.

Teorik Fiziğe İlgiyi Arttıran Etkenler

İlimde Demokrasi Olmaz!

Türkiye'de Teorik Fizikiğe ilgiyi arttıran etkenler: 1) psikolojik ve 2) maddî olmak üzere iki türlü olmuştur.

Psikolojik etkenler

1. Muhterem hocam Prof. Dr. Fezâ Gürsey'in 1958'den itibaren Teorik Fiziğin pekçok konusunda yaptığı çalışmalarla uluslararası düzeyde tanınmış bir şahsiyet hâline gelmesi gençlerin Teorik Fizikiğe özenmelerinde yönlendirici, kuvvetli bir unsur olması,

2. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Kürsüsü'nün kısa zamanda düzenli, rasyonel ve öğrenci açısından da güvenilir bir öğretim sistemi kurup Teorik Fizik an'anesini tesis etmesi sebebiyle öğrenciler arasında büyük bir itibâr kazanmış olması; daha yönetmeliklere girmeden, bu kürsüdeki vize sınavları sonuçlarının da belirli bir ağırlıkla ders geçme notlarına tesir etmesinin temin edilmiş olması; kürsü elemanlarının kendilerine müracaat eden her öğrencinin maddî ve manevî problemlerine şefkat, muhabbet ve müsâmaha ile eğilmeleri (hocalar ile öğrenciler arasında diyalog açısından hiçbir engel olmaması); uygulamalar dışında, ayrıntılı problem çözümlerinin düzenli bir şekilde öğrencilere arzı; 1961'den itibaren ayrıntılı ders teksirlerinin ve 1975'den sonra da ders kitaplarının öğrencilere parasız dağıtımı,

3. Güncelliğin çok gerisinde kalmış bir lâboratuvar teçhizatı ile fiziğin diğer konularında master ve doktora tezlerini hazırlama ve başarılı olma imkânının kısıtlılığına karşı, malzeme olarak yalnızca kalem ve kâğıt gerektiren Teorik Fiziğin, akademik kademeleri elde etmede hem daha kolay ve hem de daha sür'atli bir vâsıta teşkil ettiği zehâbı,

4. Bazı üniversitelerdeki Teorik Fizik hocalarının konularına derin vukuflarının yanında iyi birer de hatib olmaları ve karizmatik şahsiyetleriyle derslerini öğrencilere sevdiren yeni öğrenciler cezbetmede çok başarılı olmaları (çeşitli misâller arasında tek bir misâl vermiş olmak için, Boğaziçi Üniversitesinde pekçok mühendislik öğrencisinin bu yolla Teorik Fizikiğe cezbedilmiş olduğunu da ifâde edelim),

5. TÜBİTAK ve Sedat Simavi ödüllerinin genellikle hep teorik araştırmalar yapan kimselere verilmesi,

6. Fen Lisesinin kendine mahsus atmosferi,

öğrencilerin Teorik Fiziğe doğal olarak yönelmelerinin altındaki bellibaşlı psikolojik etkenleri teşkil etmiştir.

Maddî etkenler

1. TÜBİTAK, NATO, Fulbright ve Alexander von Humboldt gibi hiçbir maddî yükümlülük yüklemeyen bursların 1965-1975 arasında Teorik Fizik öğrenimi için daha rahat elde edilebilme imkânı,

İlimde Demokrasi Olmaz!

2. ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümlerinin mezunlarının ABD'nde lisansüstü ya da doktora öğrenimi için bu ülkeden rahat burs alma imkânlarının olması,

3. Trieste'de merhûm Prof. Dr. Abdüsselâm'ın başında bulunduğu Uluslararası Teorik Fizik Merkezi'nin (UTFM) çeşitli Türk fizik birimleriyle imzalamış olduğu 80 gün.adam/yıllık, yol ve Trieste'de barınma masraflarını karşılayan anlaşmalar ve belirli düzeydeki bazı teorik fizikçilerimize yılda 3 ilâ 6 ay, ücretiyle UTFM'de çalışabilmelerini sağlayan imkânlar,

4. Teorik Fiziğin yüksek enerji dalında çalışanlar için TÜBİTAK Temel Bilimler Araştırma Grubunun kurup desteklediği ve her yayınlanan çalışma için bir miktar te'lif ücretinin ödendiği "Yüksek Enerji Fiziği Desteklenen Ünitesi"

de öğrencilerin şu ya da bu şekilde Teorik Fizikîğe özendirilmelerindeki başlıca maddî faktörleri teşkil etmektedir.

YÖK'ün Hatâsı Ve Teorik Fizik Tedrisatının Gerileme Sebepleri

Bu yazının başında Teorik Fizik ile Matematiksel Fizik arasındaki: 1) kavram, 2) mâhiyet, 3) gâye ve 4) metodoloji bakımından mevcûd farkları belirtmiştik. Bu görüş açısından, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'ün Türkiye'nin ilk ve tek Teorik Fizik Kürsüsünü lâğvedip de yerine Matematiksel Fizik Anabilim Dalları ihdâs etmesi, kanaatimce, bir hatâ olmuştur. YÖK'ün bunu yaparken, sâdece, Matematiksel Fiziğin Henri Poincaré'den (1854-1912) başlayarak 1930'lara kadar Fransa'da Teorik Fizik ile eşanlamlı olarak kullanılmış *arkaik* (çok eski) mânâsına itibâr etmiş olduğu; bu düzenlemeyi YÖK'e tavsiye edip onu iknâ edenlerin ve yukarıda açıkça izah olunmuş olduğu gibi Teorik Fizik ile Matematiksel Fiziğin birbirlerinden (1930'lardan itibâren Fransa'da dahi) hem kavram, hem mâhiyet, hem gâye ve hem de metodoloji bakımından çok farklı iki disiplin oluşturduklarının hiç mi hiç farkında olmadıkları ve bunların fiziğin felsefe ve metodolojisi hakkındaki bilgilerinin ise 1930'larda sanki donmuş olduğu anlaşılmaktadır.'

Bugün Türkiye'nin hiçbir üniversitesinde, hiçbir Matematiksel Fizik Anabilim Dalında ister lisans, ister lisansüstü, isterse doktora düzeyinde olsun, Matematiksel Fizik tedris edilmemektedir; tedris edilmesi de zâten mümkün değildir!

1950'lerin sonundan itibâren Teorik Fizik öğretimi tradisyonunun yerleştiği birkaç büyük üniversitenin dışında da Teorik Fizik öğretimi ve araştırmasının yapılmakta olduğunu söylemek de bugün için dahi hayli zordur.

YÖK'ün bu konuda sergilemiş olduğu kavram kargaşasının da etkisiyle ve aşağıda işaret edeceğimiz daha başka sebepler dolayısıyla da bugün üniversitelerimizde ne dört başı mâmur bir Teorik Fizik öğretimi kalmıştır ve ne de bir Matematiksel Fizik öğretimi yapılmaktadır. Bu sonuncusunun olabilmesi zâten hem muhâl ve hem

İlimde Demokrasi Olmaz!

de abestir. Mevcûd olan, bu iki kategoriye de girmediğine göre, o hâlde nedir? Yapılan, sâdece ve sâdece, "fizikte matematik metotların uygulaması" kabîlinden ve Teorik Fiziğin rûhundan mahrum bir öğretimdir.

Teorik Fizik öğretimi çok geniş bir Fizik, Matematik ve Bilim Felsefesi kültürüne sâhip ve bu kültürü güncelleştirmesini bilen bir kadro gerektirir. Bütün bu hasletlerin kazanılması ve muhâfazası da fevkalâde zordur. Bu kültüre sâhip teorik fizikçilerimiz ise yeni uygulamaların gereği, çoğunlukla, Teorik Fiziğin dışında kendilerine yüklenmiş olan ders, vize ve sınav yükünün altında ezilmektedirler.

Bir astronomu matematik bölümü, bir teorik fizikçiyi genel fizik anabilim dalı, doktorası ve doçentliği astronomiden olan birini nükleer fizik anabilim dalı ve bunlara benzer daha pekçok misâlde olduğu gibi, başkanlıklarına atamakta beis görmeyen üniversitelerimiz olduğu ve YÖK'ün de gâyesinden saptırılmış bu garâbetleri tasvib ettiği sürece teorik fizikçilerin bir üniversitede aynı bir birim içinde ilmî şahsiyetlerini ve ideallerini muhâfaza etmeleri imkânı artık kalmamıştır.

Şimdi hemen herkes sırf bir kadroya oturabilmek için Teorik Fizik dışında kalan bir kadroya kapağı atmaya sürüklenmektedir.

Bir taraftan hayat şartlarının ağırlaşması, diğer taraftan da akademik dereceleri mümkün olduğu kadar ve otomatik olarak elde ederek en yüksek kadrolara atanabilme arzusu, bütün akademik personelde ve tabîi teorik fizikçilerde de gâyeye en kısa yoldan ulaşma endişesini egemen kılmış gözükmektedir. ABD'nde egemen olan "*Publish or perish!*" (yayın yap, yoksa yok olursun!) fobisi nihayet Türkiye'deki akademik personele de sirâyet etmiş bulunmaktadır. Ama, acaba ne bahâsına?

Üç sayfalık çalışmaların, hatâları anlaşılmasın diye, ilmî hakem sistemi en zayıf ya da hiç olmayan dergilere gönderilmesi; Genel Rölâtivite Teorisi'nin alan denklemleri üzerine uzun uzun ahkâm kesen, ama bunların temelindeki "eşdeğerlik ilkesinden haberi olmayan doçent adayları; CPT invaryansından allâmece(!) bahsedip de teorik mekaniğin invaryans ilkelerinden haberi olmayanlar; bir denkleme eklenen bir terimin hâsıl ettiği çözümleri takdîm ederken: "Vallâhi bu denkleme şöyle bir terim ilâve edelim dedik ve bu çözümleri bulduk, ama bunun neye yarayacağını Allâh bilir!" diyecek kadar işin rûhundan ve ilim ahlâkından uzak akademik personel, sebeplerinin bir kısmına değindiğimiz üniversite ve üniversiter zihniyetteki gerilemenin arsızca teessüs etmekte olan yeni "etika"sının (yâni ahlâk anlayışının), çok yaygın olmasa bile, insana karamsarlık veren acı misâlleridir.

Bütün bunlar mesleğin künhüne vâkîf olamayan, bu mesleğin kendisine yüklemiş olduğu maddî ve mânevî sorumluluklar hocaları tarafından kendisine açık seçik izah edilmemiş ya da izah edilmişse bile bunları fehm, idrâk ve temyiz edememiş; akli Teorik Fiziğe ya da Matematiksel Fiziğe değil de yalnızca işin kolayı olan "fizikte matematik metotların uygulaması"na erebilen ve yalnızca mahdud çözüm yöntemlerinin körükörüne teknisyenliğini yapmaya râzı, ilmin deontolojisinden nasîbini

İlimde Demokrasi Olmaz!

henüz alamamış kimselerden oluşan bir neslin yavaş yavaş zuhurunun karamsar işâretleridir.

Teorik fizikçilerin en fazla ihtiyaç duydukları, meslekleriyle ilgili kitaplar ve günü gününe tâkip etmek zorunda oldukları bilimsel dergilerdir. Bunlar olmadı mıydı, Teorik Fizik de olmaz. 2547 sayılı kânûndan önce her fakülte kitap ve dergi alımlarıyla ilgili kendi bütçe faslını çeşitli disiplinlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarruf etmek hakkına sâhip ve bu işi adaletle pekâlâ ifâ ediyor iken, YÖK devri uygulamasında bu faslın tasarruf hakkı, tamamen aşırı merkezîyetçi ve bürokrasiyi artırıcı bir tutumla, fakülte dekanlarından alınarak rektörlere bırakılmıştır ve bu, tek bir kampusu, tek bir merkezî kütüphânesi olmayan eski üniversitelerde çok farklı ve herhâlde ilmin ilerlemesine katkısı olmayan bazı çarpık tasarruflara da yol açabilmektedir. Meselâ İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesindeki yalnız Teorik Fizik Kütüphânesi'nin değil, fakat Matematik, Biyoloji ve Astronomi Kütüphâneleri'nin de bu sebepten ötürü 1984'denberi, yeni kitapların ve abone olunan dergilerin mubayaa edilememesi sonucu, dergi koleksiyonlarının güdük kalmasıyla, artık imkân vermeyecek şekilde fakirleşerek dumûra uğramış olmaları, telâfisi mümkün olmayan bir kayıptır. Ve hiç şüphesiz ki bu durum, yalnızca Teorik Fizik konusunda değil, diğer disiplinlerde de akademik çalışmaların olağanüstü gerilemesine ve verimsizliğine sebep olmuştur.

Üniversitedeki öğrenci kalabalığı hoca-öğrenci ve hoca-şâkirt münâsebetlerini pek çok ilmî disiplin ve kategori için hemen hemen sifira ircâ etmiş; hocaları robotlaştırmış ve hocaların büyük tecrübelerinden ve beşerî hasletlerinden öğrencilerin faydalanabilmeleri imkânını da artık yok etmiştir. Bugün doktora için dahi, hoca-şâkirt münâsebetleri pek çok yerde maaselef minimal düzeydedir ve öğrenci, hocasından, mensûb olduğu ilmî disiplinin kitaplarda yazılı olmayan yönünü, ahlâki yönünü (deontolojisini) tahsil edememektedir. Bunun için geçici bir tedbir olarak üniversitelerimizde "*İlim Ahlâkı*" adı altında bir dersin ihdâs edilerek zorunlu olarak tedris edilmesi, öğrencilerin hocalarından görgüyle elde etmeleri gereken bilgileri hiç değilse nazarî bir tarzda iktisâb etmelerine vesile teşkil edecektir.

Sonuç

Üniversitelerimiz genelde, fakat özellikle bazı ilmî disiplinlerde ve bu arada Teorik Fizik konusunda da, gerileme hâlinededirler. Bu gerilemenin çeşitli sebeplerinin bir kısmı yukarıda enine boyuna gözler önüne serilmiştir. Kurulu bir düzeni bozmak bir an meselesidir ve çok kolaydır. Ama onu yeniden ihyâ ve ibkâ etmek bâzen yüzyıllar gerektirebilir. Türkiye'de Teorik Fiziğin: 1) öğretimi, 2) organizasyonu, 3) verimi ve 4) deontolojisindeki gerilemeyi bugünkü "üniversite meselemiz"den mücerret bir şekilde düşünüp hâl çaresini aramak muhâl gözüktüğünden, herhalde Türk aydınları ve akademisyenleri bu konularda bâriz bir iyileşmenin zuhurunu daha çok uzun zaman sabırla bekleyeceklerdir.

59. FİZİKSEL ÂLEMİN REALİTESİ MATEMATİĞİN FİLTRESİNDEN GEÇİRİLEREK NASIL KAVRANIR?

Çoğu kere, sayıların ve Öklid Geometrisi'nin basit şekillerinin (yâni aritmetik ve geometrik nesnelere) fiziksel âlemdeki gözlemlerimizin yol açtığı soyutlamanın ürünleri olduğu ifade edilir; ya da tamamen ters bir yol izlenerek, fiziksel âlemde bu soyut kavramların, eşyaya yakıştırılan bazı (felsefî anlamdaki) âraz aracılığıyla temsil edildiklerinden söz edilir.

Matematik de insan aklının, bu kapsamda, bu soyut nesnelere ve iyi tanımlanmış matematiksel ve mantıksal yapılardan hareketle inşa ettiği bir yapı olarak telâkki edilebilir.

Bununla beraber biz fiziksel âlemde, düşünülebilecek bütün matematiksel nesnelere ancak bazılarının *temsillerini* teşhis edebilmekteyiz. Bu temsillerin, matematiksel nesnelere *asıllarına* ne *derecede* sâdik oldukları ise pek çok kavramsal tuzak içeren açık bir problemdir. Ancak, fiziksel âlemde keşf ve teşhis ettiğimiz bu temsiller ile bunların işâret ettikleri kavramsal nesnelere arasında hiçbir ontolojik *özdeşlik bağıntısı* mevcûd değildir.

Bunların arasındaki tek bağıntı, yalnızca, biri *fiziksel* diğeri ise kavramsal olmak üzere birbirlerinden tamamen *ayrı iki âleme* ait ve arakesit cümleleri de boş bir cümle olan iki cümle arasında, hayâl ve sezginin güçlendirdiği, aklın vaz ettiği belirli bir *tekâbüliyet bağıntısıdır*.

Eğer fiziksel âlemde keşf ve teşhis ettiğimizi ya da fiziksel âlem tarafından bize telkin edildiğini sandığımız matematiksel nesnelere haiz oldukları *kavramsal varlık* ile bu nesnelere bazılarının fizikî âlemdeki temsillerinin haiz oldukları *fiziksel varlık* arasında bir özdeşlik bağıntısının mevcûd olduğu iddia edilecek olursa, böyle bir iddia sâdece reel dayanağı olmayan bir vehmin ihdâs ettiği kupkuru bir îmandan başka bir şey değildir.

Gerçekçi olmak gerekirse, ne ontoloji ve ne de mantık açısından, *matematiksel realiteler* ile *fiziksel âlemin realiteleri* arasında birebir bir tekâbüliyetin mevcûd olduğunu savunmanın da imkânı yoktur.

Bu konuda, fiziksel âlemin tasviri için şimdiki hâlde matematiğin ancak çok ufak bir bölümünün yettiğini açıkça gösteren şu oldukça aydınlatıcı misâl dahi yeterlidir: "Fiziksel âlemin bir bölümünün matematiksel tasviri (yâni fiziksel âlemdeki olayların bir matematik dili aracılığıyla ifade edilmesi) bugün, başlangıç ve sınır şartlarına bağlı belirli bazı kısmî türevli diferansiyel denklemlere dayanan matematiksel model ve şemalar aracılığıyla gerçekleşmektedir; fakat bu denklemlerin tipleri de,

İlimde Demokrasi Olmaz!

sayıları da sonludur; hâlbuki hiçbir fiziksel reel olaya tekâbül etmeyen sonsuz sayıda kısmî türevli diferansiyel denklem yazmak kâbilidir."

Fiziğin, Einstein'dan önce dahi, bir geometri dili aracılığıyla yeniden formüle edilmesine dair bazı denemeler olmuşsa da bunun en hayranlık uyandırıcı ve en başarılı örneği Einstein'ın Rölâtivite Teorileri'dir.

Bugün için 4 boyutlu bir Riemann uzayına mahsus geometri dilinin çerçevesi, evrenin matematiksel bir modeli için; 6N boyutlu faz uzayı dili, istatistiksel mekanik için; sonsuz boyutlu Hilbert uzaylarının dili, kuvantum teorisi için; kesirli boyutlu fraktaller uzayı dili de maddenin kaotik davranışının matematiksel tasviri için uygun birer zemin olarak görünmektedirler.

Buna karşılık evrenin büyük ölçekteki yapısının tasviri için sonsuz boyutlu Hilbert uzayı dilinden ya da fraktallerin tasviri için 4 boyutlu Riemann uzayı dilinden medet umarak bunlardan yararlanmaya kalkışmak yersiz ve isâbetsiz olduğu kadar kısırda da...

Bundan çıkarılması gereken pratik sonuç; tabîatın kendi varlığından (kendi *ontos*'undan) doğal olarak ortaya aslâ **bir** zatî geometrinin çıkmadığı; tabîatın böyle bir geometriyi aslâ icbâr etmediği; fakat aklın, fiziksel âlemin kısmî tasvirlerini elde etmek üzere hizmet edecek uygun ve isâbetli bir tekâbüliyet gerçekleştirilmeye yönelik **birçok** uygun ve kısmen isâbetli geometri inşa edebildiğidir.

Fiziksel âlemi yeniden formüle etmeye yönelik geometrik bir model fiziksel âlemin gerçek olgularının, bu olguların kavramsal terimleri cinsinden, tercümesini yapacak uygun bir dil temin eder. Ama "*Traduttore traditore!*" Yâni "her tercüman sadâkati olmayan (ana metnin anlamına, rûhuna hıyânet eden) bir haindir!" mealindeki İtalyan atasözündeki hikmeti de gözardı etmemek gerekir.

Aslında matematik, diğer bütün diller gibi, bilgi (enformasyon) ve veri (data) iletişimi için kullanılan bir dildir; ama olağanüstü zengin bir dildir. Fiziksel âlemi matematik aracılığıyla tasvir etmek, anlatmak, ifâde etmek ise tıpkı 29 harfli lâtîn alfabesiyle ifâde edilip yazılabilen Türkçe'nin 40.000 monogramlık çin alfabesine transkripsiyonunu yapmak gibidir. Eğer bu işlemi yaparsak, böyle bir transkripsiyonun ortaya çıkaracağı muhtemel ses, anlam ve kavram kaymalarını Türkçe'ye has kusurlarmış gibi algılamamak ve bu kusurları transkripsiyonun sebep olduğu deformasyonlar olarak teşhis ve idrâk etmek gerekir.

Bu gözlemden (ya da başka bir deyişle bu kıssadan) çıkarılması gereken pekçok hisse vardır. Bunlardan birini misâl olarak takdîm edebilmek üzere dört temel kuvvetin birleşik alan teorileri misâlini göz önüne alalım; yâni, bir metafor şeklinde ifâde ettiğimizde: "Acaba nasıl bir geometrik model ortaya koyalım ki bu modelin oluşturduğu filtrenin ardından bu farklı dört temel kuvvet alanına baktığımızda bunların renklerinin(!) arasındaki farklar ortadan kalkmış ve hepsi de aynı bir renkte bir-

İlimde Demokrasi Olmaz!

leşmiş olsun" problemine uygun bir çözüm arayalım. Buna uygun geometrik dilin, hâle göre, 29 ya da 11 boyutlu bir geometrinin dili şeklinde tecellî etmesi, dikkat etmek gerekir ki, fiziksel reel uzayın gerçekten de varlık açısından (yâni ontolojik temelde) bu sayıda boyutu haiz olmasını gerektirmez; zirâ gerçekte, fiziksel ve dolayısıyla da elle tutulan somut uzayın üç boyuttan fazla bir boyutu haiz olmadığı sezgimizin ve bilincimizin red ve inkâr edemeyecekleri doğrudan doğruya verileridir. Ayrıca her filtrenin realiteyi deforme eden ve realitenin görüntüsüne, renk ve şekilleri orijinaline göre az ya da çok değişik bir başka görüntü yerleştiren bir araç olduğunu da iyi idrâk etmek gerekir.

Nasıl ki mantıkta kıyâs, nesnelere ontolojik realitelerinden habersiz ise, fiziksel âlemin matematiksel tasvirinde kullanılan geometrik modellerin dili de fiziksel âlemin ontolojik realitesinden habersizdir. Bu dil ontolojik realiteyi, otomatik olarak, kendine has birtakım metaforlarla tebdil etmektedir. Böylece ortaya çıkan lafzî manzûmeye de *bakış açısı* veyâ yorum adı verilmektedir.

Kısaca ifâde etmek gerekirse; fiziksel âlemin matematiksel tasviri fiziksel realiteye (sırf bu tasvirin çerçevesini oluşturan geometrik dilin gereği olarak) ontolojik düzeyde sâhib olmadığı birtakım *önüne geçilmez ve fiktif* (hayalî) âraziları yakıştırmakta ve bu fiktif âraziların da fiziksel realitenin *ontolojik dayanağı haiz olan(!)* bir veçhesini teşkil ettiği yanılığına rahatlıkla yol açabilmektedir.

60. KOZMOLOJİNİN DEĞERİ⁶⁷

Kozmoloji (kozmos: Kâinat, logos: bilim) Kâinat'ı tasvir eden bilim dalıdır. İçinde yaşamakta olduğumuz Kâinat'tan çeşitli araçlarla elde edilen gözlem verilerini birleştirici, tamamlayıcı ve tutarlı bir matematiksel şema içine oturtarak Kâinat'ın geçerli ve kullanışlı bir teorik modelini inşâ etmek kozmolojinin görevidir, ama böyle bir modelin inşâsı ne yazık ki bir sürü metodolojik, epistemolojik ve metafizik problemi de peşinden sürüklemektedir. Bunun başlıca sebebini, elimizdeki gözlem verilerinin tek bir Kâinat modeline yol açacak kadar kesin kriterler oluşturamamasında aramak gerekir.

Arz'dan binlerce, milyonlarca ve hattâ milyarlarca ışık yılı (1 ışık-yılı, yaklaşık olarak 10 trilyon kilometredir) uzaklıklarda vuku bulan olayların kısacık insan hayatına sığan gözlemlerle tesbit edilen verilerin mâkul (rasyonel, akılcı) ve tutarlı bir açıklamasını yapmanın tek yolu, bunları, bilinen olaylara ircâ işleminden geçer. Ancak, bizim yakînen bildiğimiz fizikî olayların hemen hepsi de Arz'da lâboratuvarda gözleyip tesbit ettiğimiz, izahını yaptığımız ya da tutarlı teorilere bağladığımız olaylardır. *Aslında kozmolojinin gözlemsel verilerini bu cinsten olaylara ircâ etmenin ve bu çerçeve içinde mâkul birtakım teorilere bağlamanın altında, arzda geçerli olduklarını tesbit etmiş olduğumuz fizik kânûnlarının ve kurmuş olduğumuz teorilerin hiç değilse bir kısmının, Kâinat'ın herhangi bir yerinde ve herhangi bir anda da aynı biçimde geçerli olduklarına dair kuvvetli bir îman yat-*

⁶⁷ Türkiye gazetesinde 14 Eylül 1989 tarihinde yayınlanmıştır.

maktadır. Bu îman olmaksızın Kâinat'ın fiziğinden söz etmenin hiçbir anlamı yoktur. Bu sebepten ötürü de bu îman, fiziği kuşatan, fakat fiziğin dışında kalan fizik-ötesi (meta-fizik) bir ilke hüviyetini haizdir.

Gerçekten de Arz'da geçerli olan fizik kânûnlarının bizden milyarlarca ışık yılı uzaklıklara kadar hep aynı biçimde geçerli olmaya devam ettiklerinin veya bunun aksinin ispatı da, reddi de mümkün değildir; bu itibârla da bu spekülâtif konu pozitif ilmin tamamen dışında kalır. İşte bundan ötürü bilim adamları, sırf iş görmelelerini sağlayan temel bir varsayım, bir ilke ve bir hareket noktası olarak, Arz'da tesbit edilmiş olan fizik kânûnlarının Kâinat'ın her yerinde geçerliliklerini koruduklarını, vazgeçemeyecekleri bir îmanî umde olarak kabûl etmek, yâni Kâinat'a bu îmanî umdenin teşkil ettiği filtrenin ardından bakmak mecbûriyetindedirler.

Ancak bu îmanî umde dahi, bizi, kozmolojinin gözlemsel verilerinden harekete tek bir teorik modele ulaştırmaya muktedir değildir. Nitekim, kozmolojik verileri yorumlarken, bunların ardındaki olayları ya da ana etkenleri tek ve isâbetli bir şekilde kestirmeye gücümüz maalesef henüz yetmemektedir. Zirâ aynı bir kozmolojik gözlem verisini çeşitli şekillerde izah mümkün olabilmektedir. Bu imkânlar arasında ise gerçeği en iyi yansıtabilen izah tarzını kesin bir şekilde temyiz ve tefrik edebilmek ve diğer (hiç de daha az mâkul olmayan) izah tarzlarını eleyebilmek için yeterli kriterler daha henüz tesis edilebilmiş değildir.

Kozmolojide, bugün için, belirli bir yorumun, gerçeği sâdik bir şekilde yansıttığını kabûl etmek ilmî kriterlerden ziyâde: 1) ya birtakım epistemolojik (bilgi teorisi ve geçerliliği ile ilgili) mülâhazalara, 2) ya birtakım önyargılara, 3) ya o esnâda geçerli olan fikrî moda akımlarına, 4) ya da düpedüz birtakım metafizik eğilimlere dayanmaktadır. Bundan dolayı da kozmoloji, dayandığı bütün elle-tutulur verilere rağmen, spekülâtif değeri henüz hayli yüksek bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu vecheleriyle kozmoloji, insanı ister istemez kendi kendine fizik dışı (metafizik) sorular da sormaya sevk etmektedir.

Buna rağmen, yıllar boyu biriken gözlem verileri Kâinat'a fizikî bakış açımızı sürekli olarak şekillendirmekte, ama bu bakış açısı, yavaş dahi olsa, sürekli bir tekâmüle (evrime) de tâbi' olmaktadır. Kâinat'ı tasvir etmek iddiasında olan modeller, bugün için, onun hakkında nihaî ve kesin bir bilgi temin etmekten çok uzaktır. Bilim adamları ise teorik bir modelin gerçeğe uygunluğunu tartışırken, bizzat ihdâs etmiş oldukları modellere karşı dahi, yapıcı şüpheciliği elden bırakmamak ve kendi modellerini de gerçek uğruna her an terk edebilecek bir objektiflik içinde olmak zorundadırlar. Bu, hakikî bilim adamlarının kaçınamayacakları ahlâkî bir sorumluluktur.

61. TÜRKİYE'NİN BİLİMSEL GELECEĞİ HAKKINDA SİYASÎ İRÂDE ACABA TECELLÎ EDEBİLECEK Mİ?⁶⁸

⁶⁸ Bu yazının ilk versiyonu *Türkiye* gazetesinde 28 Nisan 1990 tarihinde yayınlanmıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Bilim ve Teknoloji Vakfının düzenlediği uluslararası nitelikteki Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Sempozyumu 16-18 Nisan 1990 günleri İstanbul Atatürk Kültür Merkezinde tahakkuk etti.

Sempozyuma altı yabancı ve üçü ABD'nde yerleşik on da Türk bilim adamı toplam 16 çağrılı tebliğ ile katıldılar. Yabancı bilim adamları bilim ve teknoloji bakımından ileri düzeyde bulunan ülkelerdeki bilim müesseselerinin bir milletin kaderinde oynadıkları rolü ve misyonlarının mâhiyetini açıkladılar; yakından tanıdıkları Türkiye hakkında da akılcı önerilerde bulundular. Türk bilim adamları ise Türkiye'deki bilim hayatının anatomisini ortaya koyarak bugünkü durumun çerçevesini çizdiler ve gelecek için ne gibi önlemler alınması gerektiğini tartıştılar.

Sempozyumun asıl gâyesi ise siyasî bir irâde olmaksızın bilim ve teknoloji yönünden yapılacak olan her hareketin münferit, koordinasyonsuz, siyasî desteksiz ve verimsiz kalmaya mahkûm olduğu gözlem ve idrâkinden hareketle Türkiye'nin bilimsel geleceği ile ilgili olarak yapılan tesbitlerin gerektirdiği yasal, malî ve bürokratik önlemlerin dayanması gereken "siyasî irâde"nin açıkça beyân ve ikrâr edilmesinin temini idi.

Bu amaçla Sempozyum'un son gününde yer alan Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Paneli'ne ANAP adına Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü sayın Mehmet Yazar, SHP adına Genel Başkanı sayın Prof. Dr. Erdal İnönü'yü temsilen Gaziantep Milletvekili sayın Prof. Dr. Abdullah Ateş, DYP adına Genel Başkanı sayın Süleyman Demirel'i temsilen sayın Ekrem Ceyhun, DSP adına Genel Başkanı sayın Bülent Ecevit, RP adına Genel Başkanı sayın Prof. Dr. Necmeddin Erbakan'ı temsilen sayın Bahri Zengin, MÇP adına Genel Başkanı sayın Alpaslan Türkeş ve IDP adına da Genel Başkanı sayın Aykut Edibali'nin katılmaları hususunda mutabakat sağlanmıştı.

Ancak, 18 Nisan Çarşamba günü eski Devlet Bakanlarımızdan sayın Prof. Dr. Mehmet Nimet Özdaş'ın moderatörlüğünde yapılan bu panele Devlet Bakanı sayın Mehmet Yazar mâzereti dolayısıyla katılamadı.

Paneli yaklaşık olarak 1500 kişi izledi. Bu kadar insan Atatürk Kültür Merkezinin Konser Salonuna sığmadığından bunun yarısı kadarı paneli ancak salonun dışında ve panelin, üzerine video ile yansıtıldığı özel ekrandan izleyebildi.

Saat 10.00 dan 13.50 ye kadar süren ve her konuşmacının ikişer kere söz aldığı panelde her bir parti temsilcisinin panele çok ciddi bir hazırlıkla gelmiş olduğu ve Türkiye'nin bilimsel geleceği konusuna da fevkalâde şuurlu bir ilgi göstermenin ötesinde samimî olarak sâhip çıkmak arzusuyla da müteharrik olduğu derhal göze çarpan belirgin bir özellikti.

Herbiri birer fesâhat, belâgat ve talâkat numûnesi olan konuşmalarında sayın hatipler Türkiye'nin bilimsel geleceği konusunda partilerinin tercihlerini ve siyasî i-

İlimde Demokrasi Olmaz!

râdelerini ayrıntılı bir biçimde dile getirirlerken çok ilgi çekici önerilerde de bulundular; haiz oldukları siyasî üslûb farkları dolayısıyla da zaman zaman demokrasinin çoksesseliliğini ön plâna çıkardılarsa da, herbiri dinleyicilerden büyük alkış topladı.

Bendeniz program gereği en son konuşmayı yaparken hem bütün sempozyumun bir değerlendirmesini takdîm etmekle ve hem de partilerimizin sayın temsilcilerinin bu paneldeki konuşmalarında Türkiye'nin bilimsel geleceği hakkındaki siyasî irâdelerinin ortak yanlarını da bir temel ilkeler dizisi olarak tesbit etmekle görevli idim.

Sayın panelistlerin bazılarının, bu ilkelerin bazılarını açıkça dile getirmiş olmalarına rağmen, diğerlerinin bunlara aynı açıklıkta değinmiş olmamaları, tesbitlerimi kritikleştirmekte ve her ortak ilkeyi formüle ettikten sonra beni, kapsamı ve biçimi yönünden bu formülasyonu sayın panelistlerin mutâbakat ve tasdiklerine arz etmeye (yâni bu formülasyon için izhâr-ı rey etmelerini kendilerinden talep etmeye) zorluyordu.

Sayın panelistlerin konuşmalarında tesbit etmiş olduğum ve her seferinde de hep birlikte açıkça bir kere daha tasdik edip sâhiplendikleri ortak ilkeler şunlardır:

1. *Bilimsel ve teknolojik gelişme mutlakâ akılcı, istikrârlı uygun bilim politikaları ve icâbında da her fedakârlığı göz önüne alan uygun stratejilerle mümkündür.*

2. *Eğer siyasî bir irâdeye dayanmıyorsa, bilimsel ve teknolojik gelişme alsâ mümkün değildir.*

3. *Siyâset adamları ile bilim adamlarının devletin, milletin, vatanın bekâsı ve başarısı için sıkı bir işbirliği yapabilmeleri bir zarûrettir. Buna mâni olan bütün mevzuat aksaklıkları ve bütün engeller sür'atle izâle edilmelidir.*

4. *Bilim adamları ilimlerini en iyi şekilde geliştirip yayabilecekleri uygun ve yasaksız bir araştırma ortamına kavuşturulmalıdır. Bunun ilk ve "sine qua non" (yâni "bu olmazsa, olmaz" şartı) demokrasidir; yalnızca demokrasidir!*

Böylece Türkiye'nin bilimsel geleceği hakkında 6 siyasî partinin ortak siyasî irâdesinin bu dört ilkedен oluşan bir çerçevede tecellî etmiş ve tescil edilmiş olması, Türk siyasî ve ilmî târihinde ilk defa vuku bulan ve bu itibârla da bir "dönüm noktası" teşkil eden fevkalâde önemli bir olaydır.

İlim bahis konusu olduğunda 6 siyasî partimizin izhâr etmiş oldukları bu ciddiyet, meseleye sâhip çıkma irâdesi ve en azından dört ilkedен oluşan bir çerçevede ittifak etmiş olmaları ise her türlü hayranlığın ve her türlü övgünün fevkinde hârikulâde bir sorumluluk şuuru ve çok büyük bir siyasî olgunluktur.

Ancak esâs mesele, hitâbette bu kadar kudretli olan siyâset adamlarımızın anlaşlıkları bu ilkeleri büyük ve şaşmaz bir irâdeyle uygulamaya koyup koyamayacaklarıdır⁶⁹.

62. BİLİM VE TEKNOLOJİ ŞÛRÂSİ

16-18 Nisan 1990'da İstanbul'da Bilim ve Teknoloji Vakfı'nın himmetiyle toplanan uluslararası "Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Sempozyumu" ile bir ay sonra da 14-16 Mayıs'ta Ankara'da TÜBİTAK'ın gayretiyle toplanan "Bilim ve Teknoloji Şûrası", ulusların artık bilim ve teknoloji olmaksızın ayakta durmalarına imkân kalmadığı bilincinin uyanmasına büyük katkıda bulunan, birbirlerini tamamlayan iki önemli hâdise oldu. Birincisi, söz konusu vakfın bu husûstaki kesin bilincini paylaşan sayın Devlet Bakanı Mehmet Yazar ile sayın Kültür Bakanı Nâmık Kemal Zeybek'in de mânevî ve maddî yardımlarıyla, ikincisi ise sayın Devlet Bakanı Mehmet Yazar'ın direktifiyle gerçekleştirildi.

Gerek sempozyum, gerekse şûra, devletini gerçekten de seven ve ona hizmet etmeyi fazîlet addeden her kesimden münevverlerimiz için büyük bir ümide ve bir inşirâha yol açtı.

Sempozyum onaltı bilim adamının onaltı çağrılı tebliği ile siyasî partilerimizin muhterem temsilcilerinin kendi partilerinin Türkiye'nin bilimsel geleceği konusundaki tercihlerini ve siyasî irâdelerini dile getirecekleri bir panelden oluşmaktaydı. Bu 16 mümtaz bilim adamından yabancı olan altısı çeşitli bilimsel kurumların bir milletin kaderi üzerindeki rollerini ve misyonlarını dile getirip irdelediler. Geriye kalan dokuz mümtaz Türk bilim adamı da, Türkiye'deki bilimin bugünkü durumunu ve 2000'li yıllarda neler yapılması gerektiğini ifâde ettiler.

Sempozyumun son günü yapılan ve altı siyasî partiden üç genel başkan ile üç de genel başkan temsilcisinin katıldığı panel, siyasî partilerimizin Türkiye'nin bilimsel geleceği husûsunda ne kadar ciddî ve ne kadar bilinçli olduklarını gösteren bir ciddiyet ve olgunluk içinde cereyân etti. Muhterem partilerimiz bu konuya yalnızca büyük ve ciddî bir ilgi göstermekle kalmadılar, üstelik bunu, millî bir mesele addederek konuya sâhip de çıktılar. İşin en ilginç yanı ise, muhterem siyasîlerimizin meseleyi irdelerlerken partilerinin tercihlerini ve siyasî iradelerini dile getirdikleri zaman ortaya çıkan hârikulâde manzara idi. Siyasî partilerimizin temsilcileri birbirlerinden bağımsız olarak Türkiye'nin bilimsel geleceği husûsunda dört ilkede (üslûb farklarından sarf-ı nazar edilirse) tamamen ittifak etmekteydiler ve bu dört ilkeye öncelik atfetmekteydiler. 26.04. 1990 günü *Türkiye* gazetesinde çıkmış olan makâlemde de belirtmiş olduğum gibi, Sempozyumun nihaî değerlendirmesini ve kapanış konuş-

⁶⁹ Son 12 sene zarfında sayın siyâsetçilerimizin ve mensûb oldukları partilerin ilim ve teknoloji konusunda yaptıklarına (daha doğrusu hiçbir şey yapmamış olduklarına) bakılacak olursa bu Sempozyum'daki konuşmalarının ve anlaşmalarının yalnızca bir uyutma taktiği olduğuna hükmetmek mecbûriyetinde kalmak insana acı veriyor.

İlimde Demokrasi Olmaz!

mamı takdîm ederken muhterem siyasîlerimiz bu dört ilkede ittifâk ettiklerini bir ke-re daha ikrâr etmişlerdi.

Kapanış konuşmamda, Türkiye'de bilim ve teknolojinin insan, araç, gereç ve zaman isrâfı olmaksızın ülkenin yararına koordinasyonlu ve rasyonel bir şekilde inkişâf edebilmesi için muhakkak bir **Bilim ve Teknoloji Bakanlığı** kurulması gerektiğini de vurgulamıştım. Bu fikir zâten senelerdenberi yaşanmış şahsî, idarî ve ilmî çilelerimin telkin ettiği ve beş yıldan beri gerek konferanslarımda, gerek Türkiye gazetesinde ve gerekse *İnsan ve Kâinât* dergisindeki muhtelif makâlelerimde dile getirip mûciblerini ayrıntılarıyla ortaya koymuş olduğum bir fikirdi.

Bilim ve Teknoloji Şûrası'nın altı komisyonunun çalışmalarında da ortaya pek çok somut teklifler çıktı. Ama bunlardan önce Şûra'nın, sanırım, en kayda değer husûsu sayın Cumhurbaşkanı'nın Şûra'yı açış konuşmasında "*Bilimsel ve teknolojik gelişmenin mutlaka siyasî iradeye dayanması gerektiği...*"ni açık bir şekilde ifâde ederek Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Sempozyumu'nun en önemli sonucunu hem tasvib ve hem de tasdîk etmesi idi. Kendisinden sonra kürsüye gelen sayın Başbakan Yıldırım Akbulut, sayın Devlet Bakanı Mehmet Yazar, sayın TÜBİTAK Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ergin, eski Devlet Bakanı sayın Prof. Dr. Mehmet Nimet Özdaş da hep bu siyasî irâdeyi vurguladılar. Hattâ Şûra'nın açılış gecesi TV'den verilen açık oturumda dahi altı panelisten dördü de bu kavramı defaatle vurguladı.

İktidârdaki partinin de diğer partilerin de bilim ve teknoloji husûsunda ittifâk ettikleri siyasî bir irâdeye sâhip bulunmaları, hem Türkiye'nin geleceği için herkesi iyimser kılan bir keyfiyet ve hem de bilim ve teknolojinin bundan böyle Türk siyasî hayatında ihmâli mümkün olmayan yeni bir boyut olarak ortaya çıkmasının da bir delîlidir. Partilerimizin, bilim ve teknoloji söz konusu olduğunda kısmen dahi olsa ittifâk etmekte olmaları, aynı zamanda, bilim ve teknolojinin birleştirici yanına da işâret etmektedir. Böyle bir bilincin uyanmış olması milletimiz için de, âtimiz için de hayırlı bir başlangıçtır. Bu bilincin gerek siyasî hayatımızda, gerekse içtimaî hayatımızın her kesiminde canlı ve zinde tutulmasının sorumluluğu ise hepimize düşmektedir.

Şûra'nın ilk günü yaptığı konuşmasında Prof. Dr. Mehmet Nimet Özdaş bilim ve teknolojiye ilerleme kaydedebilmek için bu konulara Kuvâ-i Milliye rûhu ile sarılmamız gerektiğini ifâde etti. Böyle bir davranış gerçekten de elzemdir. Ancak bunu bir de ilmî bir cihad rûhu ile tahkîm etmek isâbetli olacaktır.

Şûra, altı komisyonun çalışmaları sonunda ortaya çıkan karar taslâklarını benimsemiş bulunmaktadır. Ancak bu kararları da iki kategoride incelemek yerinde olacaktır. Bunlardan bir kısmı işin ayrıntılarıyla ilgili ve hattâ hangi siyasî veyâ idarî merciin sâhip çıkması gerektiği dahi belli olmayan ve bugünkü durum muvâcehesinde de uygulanması da işlerliği de meşkûk plâtonik diyebileceğimiz kararlardır. Bu kadar vüs'atlı bir Şûra'dan bu türlü kararların da çıkmış olması normaldir; hiç değilse, Şûra üyelerinin bazı aksaklıkları bilinçle dile getirmelerindeki müsbet irâdeyi yansıması bakımından da kayda değer bir keyfiyettir.

Şûra'nın asıl başarılı yanı, sanırım, sözünü ettiğimiz ayrıntularla ilgili kararlar yanında, son derece isâbetli ve kapsamlı kararların da alınmış olmasıdır. Bu meyanda: 1) *Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın kurulması*, 2) TBMM'nde bir Bilim ve Teknoloji Komisyonu'nün kurulması ve 3) Cumhurbaşkanı nezdinde de buna benzer bir komitenin kurulması Şûra'da alınan diğer bütün kararların da gerçekleşebilmelelerinin hukûkî ve teknokratik zeminini teşkil eden fevkalâde şuurlu teklif ve kararlar olmuştur⁷⁰.

Şimdi gerek hükûmetten, gerekse siyasî partilerden umutla beklenen, Türkiye'nin geleceği için olağanüstü önem arz eden bu meselelerde ortaya çıkmış olan bu konsensüs'e (icma'-i ümmete) sâhip çıkarak, muhtemel iç ve dış engellemelere rağmen Şûra'nın kararlarının kuvveden fiile çıkmasını gerçekleştirmede bilinçle, irâdeyle ve tek bir kütle imiş gibi hareket etmeleridir⁷¹.

Burada parmak basılması gereken bir nokta daha bulunmaktadır. Basınımızın "kirli çamaşır edebiyatı meftûnu" bölümü her nedense Türkiye'nin Bilimsel Geleceği Sempozyumu'nda da Bilim ve Teknoloji Şûrası'nda da seviyeleriyle mütenâsip pek zarif(!) bir tecâhül-ü ârifâne sergileyerek her ikisini de kamuya duyurmamak veya konuyu minimize etmek için epey gayret sarfetmişlerdir. Bu davranışın hangi gâyeye mâtuf olduğu anlaşılabilir değil. Hâlbuki gönül, bu kesimin de bilim ve teknoloji konusundaki bilinç şahlanışına alkış tutmasını, destek olmasını ve katkıda bulunmasını ne kadar arzu ederdi.

63. İSLÂM'A GÖRE BİLİM AHLÂKININ TEMELLERİ

Belirli bir düzene bağlı olduklarını beyân eden ya da bilfiil bağlı olan kişilerin: 1) haksızlığa uğramamaları ve 2) haksızlığa sebep olmamaları için uymaları gerekli olan: a) "kurallar"ın ve b) "davranış biçimlerinin oluşturduğu normlar topluluğuna o düzenin ahlâk sistemi ya da, kısaca, ahlâkı (etikası) denir.

Buna göre, bir ahlâk sisteminden söz edilebilmesi için hem iyi tanımlanmış bir düzenin ve hem de bu düzene bağlı olan kişilerin mevcûd olması şarttır. Şu hâlde ahlâk kavramı hem düzen ve hem de kişiler yönünden izafilik arz etmektedir. Bu gözlem ise, doğal olarak, farklı ahlâk kavramlarının mevcûd olabilmesine ışık tutmaktadır.

Farklı ahlâk sistemlerinin birbirlerine göre durumları acaba nasıl olabilir? Bir de ona dikkati çekelim. Farklı iki ahlâk sistemini oluşturan norm kümeleri: ya 1) birbirlerinden bağımsızdırlar (yâni bunların arakesit kümesi boş kümedir), ya 2) bu iki kümenin bazı normları ortaktır (yâni arakesit kümesi boş küme değildir), ya da 3) kümelerden birisi diğerinin bir alt-kümesidir.

⁷⁰ Bütün bu kararlar hep havada kalmış, bugüne kadar hiçbiri uygulanmamıştır.

⁷¹ Bunlar 12 senedir beklenmiş ama, ne yazık ki, hiç kuvveden fiile çıkmamıştır.

İlimde Demokrasi Olmaz!

Meselâ "iblislere mahsus ahlâkı oluşturan normların kümesi" ile "İslâm ahlâkının normlarını oluşturan küme"nin arekesiti boş kümedir; ama Musevî ahlâk normlarının kümesi ile İslâmî ahlâk normlarının kümesinin arakesit kümesi boş küme değildir. Zirâ, her iki küme de pek çok ortak norma sâhip bulunmaktadır. Buna karşılık, meselâ, İslâm'da aile ahlâkını oluşturan normların kümesi Kur'ân'ın vaz etmiş olduğu ahlâk normlarının bir alt-kümesinden ibârettir.

İlâhî ahlâk ise Allâh'ın Hâlik ve Rabb olarak, mahlûkatı ile Ulûhiyeti arasında vaz etmiş olduğu hukûkun normlarıdır.

Buna binâen kâmil din de, söz konusu normlara uyararak, Allâh'ın ve mahlûkatının hukûkuna riayet etmek demektir.

İlim ahlâkı da İlâhî Ahlâk'ın bir alt-kümesidir; ve Dünyâ yüzünde hiçbir din, İslâm kadar ilme değer vermiş ve ilim ahlâkı ile âlimi ta'ziz ve tebcil etmiş değildir. Kur'ân'ın hemen hemen 1/8 kadarını oluşturan 750 kadar âyet mü'minleri Tabîat'ı tetkik etmeye, düşünmeye, aklı en iyi şekilde kullanmaya, olayların sebeplerini tefekkür etmeye dâvet ve teşvik etmektedir. Hâlbuki Kur'ân'da insanların birbirleriyle olan sosyal ve hukûkî münasebetlerini düzenleyen sadece 250 kadar âyet vardır.

Hz. Muhammed'in peygamberliğini tebliğ ve tevsik eden ilk vahyin "*Oku!*" emriyle başlamış olmasını da, mü'minlerin ilim iktisâbının yolu-yordamı husûsunda Cenâb-ı Hakk'ın lûtufkâr bir işâreti olarak kabûl etmek gerekir. Nitekim İslâm âlemi bu emre ne zaman uymuşsa parlak medeniyetlerin anası olmu+ş ve ne zaman bu emri unutmuşsa her bakımdan acze düşmüştür.

Hz. Muhammed (s.a.v.) dahi ilim adamlarını (ulemâyı) "Peygamberlerin Vârisleri" gibi şerefli bir unvanla taltif etmiştir. Onun ilim konusundaki yüzlerce hadîsinden şu birkaçı İslâm'da ilmin ve âlimin yerleri ve değerleri hakkında ne güzel müjdelerdir:

- *İlmi Çin'de dahi olsa arayın; gidin, elde edin! Çünkü ilim sâhibi olmak her müslümana farzdır. Şüphe yok ki melekler ilim sâhibi olmak isteyenün üstüne kanatlarını gererler.*
- *İlim defînelerdir ve o defînelerin anahtarı da sualdir. Allâh'ın rahmeti üzerinize olsun; sual sorun. Çünkü sualde dört kişiye ecir vardır: sorana, öğretene, dinleyene ve bunları sevene.*
- *İlim ile mal bütün ayıpları örter.*
- *İlim tahsil etmeye çalışmak dine ne güzel bir yardımdır!*
- *Kimse, bir ilmi yaymaktan daha üstün bir sadaka veremez.*
- *İlminden yararlanan âlim, ibâdetle vakit geçiren bin kişiden daha hayırlıdır.*
- *İlme tâlib olan kimseye Cennet tâlib olur.*
- *Âlim kimseyle düşüp kalkmak, oturup durmak ibâdetdir.*
- *Âlim ile âbid arasında yetmiş derece vardır.*

İlimde Demokrasi Olmaz!

- *Hayırsızların en hayırsız ilim adamlarının hayırsız, hayırluların en hayırlısı da ilim adamlarının hayırlısıdır.*
- *Âlim kimsenin yüzüne bakmak ibâdetdir.*
- *İlmi yazın ki kaybolmasın.*
- *Allâh'ım! Fayda vermeyen ilimden sana sığınırım.*
- *Allâh'ım! Beni ilimle zengin et; akılla ve yumuşaklıkla beze; kötülükten çekinmekle yücelt; kötü işlerde bulunmamakla güzelleştir!*

İslâm'da ilmin ve ilim sâhibi kimsenin bu derecede tebcil ve tekrîmindeki hikmet, ilmin Cenâb-ı Hakk'a izâfe edilen sekiz sıfat-ı sübûtiyeden biri olması ve ilim sâhibi kimsede Cenâb-ı Hakk'ın bu sıfatının nûrunun tecellî etmesinden ötürüdür.

İslâm'da ilmin menşei ve ilmin asıl sâhibi, ilmi ezeli ve ebedî olup bütün mükevvenâtı kuşatan ve Zât'ına ilim sıfatını lâıyk gören Zât-ı İlâhî'dir. Cenâb-ı Hakk'ın Bakara Sûresi'nin 255. âyetinde de te'yid ettiği veçhile "*İnsanlar Onun ilminden ancak gene Onun müsaade ettiği kadarını kuşatabilirler.*" Bu da ilmin niçin bütün insanlara ve niçin tümüyle verilmediğinin, niçin zamana bağlı bir gelişme ve evrim içinde bulunduğunun hikmetine ve ayrıca da, âlimin ilmiyle mağrur olmaması gereğine işâret eder. Nitekim Cenâb-ı Peygamber başka iki hadîsinde:

- *Âlimin sermâyesi kibirliliği terketmektir.*
- *İlmiyle övünen kimseye düşman olun!*

diyerek ilmin âlimin zâtî malı değil, fakat onun zâtî Sâhibi tarafından kendisine tevdi edilmiş, hıyânet etmemesi gereken bir emânet olduğuna işâret etmektedir.

İşte bütün bunlardan ötürü İslâm'da din ile ilim arasında aslâ bir çelişki mevcûd olmamıştır. Hıristiyanlıkta ise din ile ilim, XVII. asrın başındanberi, birbirinden bağımsız ve hattâ birbiriyle çelişik iki müessese olarak algılanmış ve bu çelişki Galileo Galilei'nin ilmî düşüncelerinden ötürü Engizisyon Mahkemesi tarafından mahkûm edilişi ile, bir "paradigma" (yâni "düşünce kalıbı") olarak Batı düşüncesine yerleşerek hıristiyan aydınlarının vicdânları üzerine ağır bir ipotek vaz etmiştir. II. Vatikan Konsili de onu tâkib eden papalar da, bütün çağdaşlaşma (*aggiornamento*) veyâ çağdaş görünme çabalarına rağmen, bu ipoteğin kalkması için resmî hiçbir teşebbüste bulunmuş değillerdir.

Gerek ilgili Kur'ân âyetleri, gerekse hadîsler, İslâm'ın ilim ahlâkının normlarının temelini teşkil ederler. Ancak, günümüze kadar İslâm'daki ilim ahlâkı başlıbaşına bir doktrin olarak ve sistematik bir şekilde ortaya konulup da tedris edilmekten çok, müslüman ilim adamlarının hayatlarını tezyin eden bir "*modus vivendi*" (yâni bir hayat tarzı) olarak tezâhür etmiştir.

İslâm'a göre ilim ahlâkının temel ilkelerinin takdîmine girmeden önce Arapça'da KFR (*kefere*) masdarının etimolojik anlamının "örtmek, saklamak" olduğuna dikkati çekmek istiyorum. Bu masdar, dinî anlamda, "hakkı ve hakîkati örtmek, saklamak" anlamını kazanmıştır ve bu kapsamda da *âmene* (inanmak) fiilinin zıddı gö-

İlimde Demokrasi Olmaz!

rünümündedir. Kefere'den türetilen *kâfir*'in anlamları: "inanmayan; örten, saklayan"dır. Şu hâlde *kâfir*: "Hakk'ın ve hakîkatın tecellîlerini örten ve/veyâ bunlara inanmayan kimse"dir. Küfr ise hakkı ve hakîkati (hem kendi kendisinin fehâmet ve temyizine, hem de başkalarının Hakk'ı Hakk olarak ve hakîkati da hakîkat olarak fehm ve temyiz etmelerine engel olacak şekilde) örtüp saklamaktır. İslâm'da küfr haramdır ve insanın nefsinin küfrden sakınması ise ibâdet mesâbesindedir.

Şu hâlde bir âlim, ilmî hakîkatları nefsinin dürtü ve arzularına mağlûb olarak, olduğundan başka göstermeye yâni bunların mâhiyet ve hüviyetini örtüp saklamaya kalkışmadığı sürece, hem bu yönden küfrden korunmuş olur ve hem de Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinden *El-Alîm* ism-i şerîfinin gereğince hareket etmiş olarak o ismin tecellîgâhı olur. Kanaatimce İslâm'da ilim ahlâkının, üzerine inşâ edildiği en önemli ilke budur. Zâten Kur'ân'da Zümer Sûresi 32. âyetinde de meâlen, "*Allâh'a yalan isnâd edenden veyâ kendisine ulaşan doğru haberi yalanlayandan daha zâlim kim olabilir ki?*" buyurulmuştur. Peygamber Efendimiz de:

- *Ümmetimin helâki, fena âlimler ve câhil âbidlerdendir. Fenâların fenâsı fenâ âlimler, iyilerin iyisi de iyi âlimlerdir.*
- *Ümmetimin hayırlıları âlimlerdir; âlimlerin hayırlıları da merhametli olanlardır.*

demektedir. Âlimin hayırlısı; övünmeyi, kibri, tamahı, nekesliği, fırsatçılığı terk eden alçak gönüllü âlimdir. Nitekim hadîslerde:

- *Âlimler arasında, övünmek yâhut akılsızlara görünmek yâhut da halkın gönüllerini çekmek için bilgi elde eden Cehennem'e yönelmiştir.*
- *Tamah, âlimlerin kalbinden hikmeti giderir.*
- *İlmîni kendine saklayıp gizleyene Allâh (c.c.) ateşten gem vurur.*
- *Âlimlerin fenâsı emîrlerin ayağına gidenler; emîrlerin iyisi de âlimleri ziyâret edenlerdir.*
- *Kime bir şey belletiyorsanız ona karşı alçak gönüllü olun; cebbâr âlimlerden olmayın.*

Hz. İsâ (a.s.): "*Ağaçlar çok, ama hepsi meyva vermez; meyvalar çok, ama hepsi de tatlı olmaz; ilimler çok, ama hepsi de faydalı olmaz*" demiştir. Hz. Muhammed (a.s.) da:

- *İstediğiniz kadar okuyun! Bildiğinizle amel etmedikçe Allâh sizi mükâfatlandırmaz.*
- *Bildiği ile amel edene Cenâb-ı Allâh bilmediğini de bildirir.*
- *Az başarı çok bilgiden iyidir.*
- *Kıyâmet gününde en ağır azabı görececek olan, Allâh'ın ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimlerdir, buyurmaktadır.*

İlimde Demokrasi Olmaz!

Öte yandan âlim, yalnızca: 1) hakîkati keşfe, 2) hıfza ve 3) muknî dayanaklarıyla tebliğe memurdur. Âlim, hakîkatın ve bu hakîkatın yol açtığı ilmin menşei de, vasîsi de, koruyucusu da değildir. İlmen menşei Allâh (c.c.) olmak hasebiyle onun vasîsi de, koruyucusu da gene O'dur. Bu bakımdan **İslâm'da, âlimin, ilmî bir gerçeği herkese kabûl ettirmek gibi bir sorumluluğu yoktur**. Ve gene İslâm'da, âlimden, ilmî bir gerçeği herkese kabûl ettirmek gibi bir sorumluluğu bulunmadığının sorumluluğunu müdrük, temkinli ve vakur bir davranış beklenir. Bundan dolayıdır ki İslâm'da cidâl, yâni ilmî bir müzâkere ya da münâkaşada her ne bahâsına olursa olsun herkese galebe çalmak ve üstün gözükmek husûsunda gayret sarfetmek haramdır. Nitekim Peygamberimiz (a.s.):

- *Sefih (âdi) kimselerle cidâlleşmek, âlimlere karşı üstünlük taslâmak ve bu suretle insanların teveccühüne mazhar olmak kasdıyla ilim tahsil etmeyiniz. Zîrâ bu gâye için okuyanlar Cehennemdedir.*
- *Allâh'ın en fazla buğz ettiği kimse cidâlleşmede direnen kimsedir.*
- *İlimde cidâlleşmeyi öğrenen kavim amelden uzaklaşır.*
- *Doğruyu bulduktan sonra cidâl âfetine kapılmadıkça bir kavim doğru yoldan sapmaz*

diyerek, bu tehlikeli husûslara dikkati çekmiştir.

Gerçekten de cidâl, insanı rakîbine üstün kılmak için her çâreyi mubah gören bir davranış biçimidir. İmâm-ı Gazalî **İhyâ-i Ulûmu-d Dîn**'inde cidâl illetinin (tıpkı safсатаacılık illetini kendilerine meslek, gâye ve hayat tarzı edinmiş olanlarda görüldüğü gibi) haset, kibir, kin, gıybet, övünme, tecessüs, hınc, nifâk, riyâ, inkâr ve hakkı görüp de kabûl etmeyerek bile bile cidâle aşırı hırsıyla sarılma gibi büyük ahlâkî zaaf-lara ve bu zaaf-lardan doğacak olan belâ ve âfetlere nasıl yol açtığını ayrıntılarıyla i-zah etmiştir. Cidâlden vazgeçmenin fazîleti de şu hadîslerde bildirilmektedir:

- *Kim ki bâtil (haksız) olduğunu anlayıp da cidâlleşmeyi terk ederse, Allâh-u Teâlâ ona Cennet'in kenar yerinde bir ev ihsân eder. Kim ki haklı olduğunu bildiği halde cidâlleşmeyi terk ederse Allâh-u Teâlâ ona Cennet'in en iyi yerinde bir bina inşâ eder.*

"Öğretimi kolaylaştırmak" ve "ilmi ancak ehline tevdi etmek" İslâm'ın âlime yüklediği iki önemli ahlâkî sorumluluktur. Bu husûsta da hadîslerde şöyle denilmektedir:

- *İlmi yayınız, öğretiniz; eğitim ve öğretim usûllerini kolaylaştırınız, kat'iyyen güçleştirmeyiniz. Okuttuklarınıza daima öğrendiklerinizi, anladıklarını, ilerlediklerini müjdeleyiniz. Öğretirken muhâtabınızın anlayış kabiliyeti az olduğu vakit kızıp bağırmayınız, sükûtu ihtiyâr ediniz.*
- *Ehil olmayanlara ilim öğretmek ise ilmi yitirmektir, çünkü ilim öğretilmesi konusunda ehil olmayanlar verilen ilmi kabûl edemeyecek kadar koyu câhil olan ve cehâletlerinde ısrar edenler ile kötü niyetli olanlardır.*

Hz. Ali (r.a.)'ın dediği gibi: "...*Câhiller âlimlere düşmandır.*"

Bugünün dünyasında ve her çeşit süfliliği, pespâyeliği ve cehâleti fazîletlermiş gibi gösteren kütle iletişim araçlarının menfî etkilerine ve ilim ihtikârıyla "köşeyi dönme" çağrılarına rağmen nefesine ve idrâkine hâkim olarak bu ilkelere sarılabilen vakur ilim erbâbına ne mutlu!

* * *

64. YENİ BİR MÜNÂFIK TİPİ

Seyâhat imkânlarının artması ve her isteyen Hacc'a gidebilmesi, bütün olumlu sonuçlarına rağmen, arap ülkelerini ziyâret edenler arasında, şimdilik azınlıkta gözüken, ilgi çekici fakat menfî bir *kişilik tipinin* oluşmasına da yol açmış bulunmaktadır. Bu kimseler "*en hâlis Müslümanlık arap ülkelerinde ve de özellikle Suudî Arabistan'dadır*" şeklindeki bir önyargıdan hareket ederek ziyâret ettikleri bu ülkelerde dinin muâmelâtıyla ilgili her olguyu, *Kur'an âyetlerinin ve Sünnet'in mi-henk taşına vurmadan* kabûl ve, yurda dönüşlerinde de, müdafaa etmeyi bir fazîlet addetmektedirler. Böylelikle gerek i'tikâd, gerek dünya görüşü, gerek zevk, gerekse davranış açılarından Vahhâbîlik denilen mezhebe has pekçok tutum ve muamelât da sanki Hz. Peygamber'in Sünnet'i imiş gibi kabûl görmekte ve Türkiye'de yayılmaktadır.

Şimdiden o güzelim Üsküdar ağzı, Gönen ağzı, Akseki ağzı, Hendek ağzı, Gerede ağzı... diye ifâde edilen ve 500 yılı aşkın bir süredir Türk'ün Kur'an kıraat zevkinin kanaviçe gibi ince bir san'at ve derin bir ilimle işlenmiş olduğu, arapça bilmeyenleri dahi İlâhî Vahyin ifâde kudretine âşık eden Kur'an okuma estetiği yerini makâmsız, heyecânsız, estetik yoksunu bir suudî şîvesine terketmeğe başlamıştır. Bu arada müezzinlerin bir kısmının ezân okurken sergiledikleri bilgisizliğe ve zevksizliğe ise hiç değinmek istemiyorum.

Yukarıda oluşmakta olduğunu zikrettiğim kişilik tipinin en önemli özelliklerinden birisi de, Hac ya da başka bir sebeple arap ülkelerini ziyâret edenlerin küçümsemeyecek bir bölümünde birdenbire zuhur eden, *kendini İslâmiyet konusunda artık bir otorite olarak görmek vehmidir*. Bu kimseler selâm vermekten tutunuz da giyime kuşama kadar, abdest almaktan tutunuz da beşerî münâsebetlerindeki muamelâtın en ufak ayrıntısına kadar arap ülkelerinde karşılaştıkları kimselerin tavır ve tutumlarında gözlediklerini hep doğru, bunun haricindekileri ise hep yanlış ve *bid'at* addetmeğe varacak kadar bir hamervâhlık, ve bunları bahâne ederek herkesi tekfir edecek kadar da bir bağınazlık (fanatizm) sergileyebilmektedirler.

Bunu Hanefîlik, Şâfilik, Mâlikîlik, Hanbelîlik, Caferîlik, Eş'arîlik, Haricîlik, İbâdîlik, Vahhâbîlik, Mûtezile, Şîlik, İsmailîlik ve benzerleri gibi kimisi Sünnet'e uygun kimisi ise sapık bazı mezheblerin farkını ve inceliklerini bilmeden; gözledikleri davranışları ve konuştukları kimselerin mezhebini teşhis ve tâyin etmeden, bun-

İlimde Demokrasi Olmaz!

ları Kur'ân ve Sünnet çerçevesi içinde tefrik ve temyiz edemedi, yâni *câhilce* yaptıklarıdır.

Ne yazık ki söz konusu tipin temsilcileri bununla da kalmamaktadır. Varıyoğu tenkid edip kusur bulmanın bahşettiği tatmin ve sarhoşluğu her şeye rağmen sürdürmek isteyen nefisleri, onlara, kendileri kadar câhil kimselere i'tikâdî ve sair hususlarda fetvâ vermeyi de hoş gösterebilmektedir. İşte bu safhadan sonra bunların münâfıklığı olanca haşmetiyle ortaya çıkmaktadır.

Bu safhada bunları ve bunların münâfıklıklarını teşhis etmek de çok kolaylaşmaktadır. Zirâ verdikleri *nefsânî fetvâlar* hep karamsardır; insanları da daima şüpheyeye ve dindaşlarıyla nifâka düşürücü ve dolayısıyla da fesâda yol açıcı niteliktedir. Bu kimseler Türkiye'deki insanların o âna kadar yaptıklarının günahdan başka bir işe yaramadığı düşüncesini yaymakta ve, çoğu zaman bilmeden, Vahhâbîliğin misyonerleri gibi hareket etmektedirler. Birkaç fetvâlarını(!) kaydetmek gerekirse:

* Türkiye'de Devlet, Şeriat düzeni karşıtlarının işgâli altında olduğundan(!), bu ülkede cuma namazı kılınmazmış(!).

* Aynı sebepten ötürü, Devlet'e vergi verilmemesi ve bu Devletin emrinde askerlik yapılmaması da gerekirmiş(!).

* Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytine, Sahâbe-i Kirâmına ve Evliyâullah hazerâtına saygı göstermek de olmazmış(!); hele kabir ziyaretleri şirke varan büyük günahlardanmış(!).

* Devletin vergi gelirleri içinde, haram bir nesne olan içki ile mekrûh bir nesne olan tütünden kazandığı paralar ve genelev patronlarının vergileri de bulunduğundan; ve vergi gelirleriyle memur maaşları ödendiğinden, hepsi birer Devlet memuru olan imâmların arkasında namaz kılmak da, Diyânet İşleri Başkanının beyânlarına kulak vermek de câiz değilmiş(!).

Diyânet İşleri Başkanlığı'nın, hem dinî kültürümüzü, hem de müslümanlar arasındaki huzuru sınırsızca kemiren ve maalesef yaygınlaşma eğilimi gösteren bu fesâdı: 1) ciddî bir biçimde teşhis ve temyiz etmesinin, 2) her Hac dönüşü hacılar arasında yapılacak bilinçli ve bilimsel bir anketle bu tehlikenin muhtemel boyutlarını ve gelişme potansiyelini tesbit ettirmesinin, ve 3) gerek hacıları gerekse diğer müslümanları bu konuda aydınlatıp eğitecek olan etkin bir programı uygulamaya koymasının isâbetli olacağına samimîyetle inanıyorum.

* * *